

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

بیایری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادران شبویان و اعضاء هیات علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- اصل منفعت ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه های غیر علمی می آلائند.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد علوم و تحقیقات

تعهد نامه اصالت رساله

اینجانب علی دستور دانش آموخته مقطع دکتری به شماره دانشجویی ۹۴۰۴۴۰۹۱۵ در رشته حقوق که در تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۳ از رساله خود تحت عنوان: سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و روان گردان و مقایسه آن با سیاست‌ها و اقدامات دولت ایران با کسب نمره و درجه دفاع نموده‌ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

- (۱) این رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.
- (۲) این رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- (۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و از این رساله داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- (۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : علی دستور

تاریخ و امضاء :

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات

دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، گروه حقوق جزا و جرم شناسی

رساله دکتری رشته حقوق جزا و جرم شناسی (Ph.D)

گرایش: حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و

روان گردان و مقایسه آن با سیاست‌ها و اقدامات دولت ایران

استاد راهنما:

دکتر محمدعلی مهدوی ثابت

اساتید مشاور:

دکتر محمد آشوری

دکتر منصور رحمدل

نگارش:

علی دستور

زمستان ۱۴۰۰

تشکر و قدردانی:

سپاس، یکتا خداوند متعال را که به من شایستگی قدم نهادن در راه علم و پیشین شیرینی طعم دک حقایق را عطا فرمود.
بدین وسیله وظیفه خود می دانم که از زحمات بی دریغ و راهنمایی های ارزنده و سازنده استاد راهنما جناب دکتر محمد علی مهدوی
ثابت و اساتید توانمند مشاور جناب دکتر محمد آشوری و مرحوم دکتر منصور رحمدل که در مراحل مختلف تدوین این رساله بعنوان
استاد مشاور، همواره مرا مورد لطف و حمایت خود قرار دادند، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.
همچنین از دو ستم جناب دکتر سید محمد هاشمی (عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین) که در مراحل مختلف نگارش رساله
نظرات ارزشمندشان را به کاشی مشکلات و مسائل بنده بوده است، صمیمانه تشکر می کنم.
تقدیم به او که هر آنچه دارم از او ست.

تقدیم به:

- روح پرفروش تمامی شهدای نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران که در مسیر مبارزه با باندهای تبهکار قاچاق مواد مخدر و روان گردان، جان خود را فدای نظم و امنیت جمهوری اسلامی ایران نمودند.

- محضر ارزشمند پدر و مادر عزیزم به خاطر همه تلاشهای محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده اند و با مهربانی چگونه زیستن را به من آموخته اند.

- به همسر مهربانم که سایه مهربانی اش سایه ساز زندگیم می باشد، او که اسوه صبر و تحمل بوده و مشکلات مسیر را برایم تسهیل ننمود و در تمام طول تحصیل همراه و همگام من بوده است.

- به فرزندانم، فرشته های زندگی ام که وجودشان شادی، بخش و صفایشان مایه آرامش من است.

- به اساتید فرزانه و فریخته ای که در راه کسب علم و معرفت مرایاری نموده اند.

- به آنان که در راه کسب دانش راهنمایم بودند.

- به آنان که نفس خیرشان و دعای روح پرورشان بدرقه راهم بود.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	۱
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- بیان مساله	۷
۳-۱- پیشینه تحقیق	۹
۴-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق	۱۲
۵-۱- اهداف تحقیق	۱۳
الف - هدف اصلی	۱۳
ب- اهداف فرعی	۱۳
۶-۱- سؤال‌های تحقیق	۱۴
الف - سؤال اصلی	۱۴
ب - سؤال‌های فرعی	۱۴
۷-۱- فرضیه‌های تحقیق	۱۴
الف - فرضیه اصلی	۱۴
ب- فرضیه های فرعی	۱۵
۸-۱- روش تحقیق	۱۵
۹-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری	۱۶
۱۰-۱- سامان‌دهی تحقیق	۱۷
فصل تمهیدی (کلیات)	۱۹
مبحث اول - مفاهیم و تعاریف	۲۰
گفتار اول - سیاست جنایی	۲۰
گفتار دوم- عناصر سیاست جنایی	۲۳
بند اول- سیاست جنایی تقنینی	۲۳
بند دوم- سیاست جنایی قضایی	۲۴
بند سوم- سیاست جنایی اجرایی	۲۵
بند چهارم - سیاست جنایی مشارکتی	۲۶
گفتار سوم - جرم سازمان یافته	۲۷
مبحث دوم - مواد مخدر و روان گردان	۲۸
گفتار اول - پیشینه مواد مخدر و روان گردان	۲۸
بند اول: مواد مخدر	۲۹
بند دوم: مواد روان گردان	۳۰

گفتار دوم - طبقه‌بندی موادمخدر و روان گردان	۳۱
بند اول - طبقه‌بندی بر مبنای تأثیر آنها بر بدن انسان	۳۱
بند دوم - طبقه‌بندی بر مبنای کاربرد	۳۲
بند سوم - طبقه‌بندی بر مبنای مواد سخت و نرم	۳۲
گفتار سوم - اعتیاد و قاچاق مواد مخدر و روان گردان	۳۳
بند اول - اعتیاد	۳۳
بند دوم - قاچاق	۳۴
بخش اول: شناسایی سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی	۳۶
فصل اول - سیاست جنایی سازمان ملل متحد	۳۸
مبحث اول - اسناد سازمان ملل متحد	۳۹
گفتار اول - اسناد الزام‌آور سازمان ملل متحد	۴۰
بند اول - اسناد مستقیم و مرتبط سازمان ملل متحد	۴۰
بند دوم - اسناد غیرمستقیم	۵۵
گفتار دوم - اسناد توصیه‌ای (نرم) سازمان ملل متحد	۶۶
بند اول - اعلامیه‌ها و اسناد مجمع عمومی ملل متحد	۶۷
بند دوم - اسناد کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل	۶۸
بند سوم - اسناد هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر	۶۸
بند چهارم - اسناد دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل	۶۹
بند پنجم - موافقت‌نامه‌های همکاری دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد با جمهوری اسلامی ایران	۷۰
بند ششم - کمیسیون و کنگره‌های پنج‌سالانه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری	۷۱
مبحث دوم - جلوه‌های سیاست جنایی سازمان ملل متحد و ویژگی‌های آن	۷۷
گفتار اول - مصادیق سیاست جنایی	۷۷
گفتار دوم - اهداف و ویژگی‌های سیاست جنایی	۷۸
بند اول - عدالت کیفری	۷۸
بند دوم - پیشگیری از جرم	۸۰
بند سوم - برقراری ارتباط مباحث حقوق بشری و اهداف توسعه پایدار	۸۴
فصل دوم - سیاست جنایی اتحادیه اروپایی برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و روان گردان	۸۷
مبحث اول - اقدامات اتحادیه اروپایی	۸۸
گفتار اول - نهادها و سازمان‌های موظف به اجرای سیاست جنایی اتحادیه اروپایی	۸۹
بند اول - مرکز اروپایی نظارت کننده بر مواد مخدر	۹۱
بند دوم - یوروپل	۹۴
بند سوم - آژانس اتحادیه اروپایی برای آموزش ضابطین قضایی (سپول)	۹۷
بند چهارم - آژانس اروپایی حفاظت از مرزها و ساحل (فرانتکس)	۹۸

بند پنجم - اسناد اتحادیه اروپایی در مقابله با مواد مخدر و روان گردان.....	۹۸
گفتار دوم - رویکرد برخی دولت‌های عضو اتحادیه اروپایی.....	۱۰۴
بند اول - جمهوری فرانسه.....	۱۰۴
بند دوم - جمهوری فدرال آلمان.....	۱۰۵
بند سوم - جمهوری پرتغال.....	۱۰۶
بند چهارم - هلند.....	۱۰۷
بند پنجم - جمهوری ایتالیا.....	۱۰۹
گفتار سوم - اقدامات شورای اروپا.....	۱۱۱
گفتار چهارم - رویکرد امنیتی.....	۱۱۳
مبحث دوم - رهیافت اجرایی سیاست جنایی اتحادیه اروپایی.....	۱۱۴
گفتار اول - رویکردهای پیشگیرانه وضعی.....	۱۱۴
بند اول - قضاودایی.....	۱۱۵
بند دوم - افزایش آگاهی رسانی عمومی.....	۱۱۶
بند سوم - کنترل مرزی.....	۱۱۷
گفتار دوم - رویکردهای پیشگیرانه اجتماعی.....	۱۱۸
بند اول - آموزش مهارت‌های اجتماعی کودکان.....	۱۲۰
بند دوم - پیشگیری اجتماعی با تاکید بر نقش مدرسه و جامعه.....	۱۲۰
بند سوم - آموزش مدیریت والدین.....	۱۲۲
بند چهارم - مراقبت‌های روزانه از کودکان.....	۱۲۴
بند پنجم - آموزش والدین با کودکان دارای سنین کمتر.....	۱۲۵
مبحث سوم - تصمیمات دیوان دادگستری اروپایی.....	۱۲۶
گفتار اول: سیاست جنایی دیوان در جرایم مواد مخدر و روان گردان.....	۱۲۶
گفتار دوم: صلاحیت دیوان در جرایم مواد مخدر و روان گردان.....	۱۲۷
گفتار سوم: رهیافت مشورتی دیوان دادگستری اروپایی.....	۱۲۸
نتیجه‌گیری بخش اول.....	۱۲۸
بخش دوم: سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران؛ موانع و چالش‌ها.....	۱۳۰
فصل اول - پدیده شناسی.....	۱۳۲
مبحث اول - مستندات قانونی.....	۱۳۲
گفتار اول - پیشینه قانونگذاری.....	۱۳۲
بند اول: پیشینه قانونگذاری قبل از انقلاب اسلامی.....	۱۳۲
بند دوم: پیشینه قانونگذاری بعد از انقلاب اسلامی.....	۱۳۴
گفتار دوم - تحولات قانونی.....	۱۳۵
گفتار سوم - رویکرد افتراقی عرضه و تقاضا.....	۱۳۸

گفتار چهارم - رویه قضایی	۱۳۹
مبحث دوم - ویژگی‌های سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران	۱۴۳
گفتار اول - افتراقی بودن	۱۴۳
گفتار دوم - اقدامات مبتنی بر کیفر و توجه نداشتن به بُعد پیشگیرانه	۱۴۶
گفتار سوم - مداخله سازمان‌های مردم نهاد	۱۴۷
گفتار چهارم - سیاست‌زدگی پیشگیری از جرم	۱۴۸
فصل دوم - موانع و چالش‌ها	۱۴۹
مبحث اول: موانع	۱۴۹
گفتار اول - موانع اقتصادی	۱۴۹
گفتار دوم - موانع فرهنگی	۱۵۱
گفتار سوم - وجود نهادهای متعدد قاعده گذار	۱۵۲
مبحث دوم - چالش‌ها	۱۵۴
گفتار اول - چالش‌های تقنینی	۱۵۴
بند اول - جرم انگاری افراطی	۱۵۴
بند دوم - کیفرمدار بودن	۱۵۶
بند سوم - استفاده ناکافی از ظرفیت‌های نهادهای ارفاقی	۱۵۷
گفتار دوم - چالش‌های اجرایی	۱۵۸
بند اول - امنیت گرایی	۱۵۸
بند دوم - سخت گیرانه بودن	۱۶۰
بند سوم - روند رو به رشد ارتکاب جرایم مواد مخدر	۱۶۱
گفتار سوم - چالش‌های قضایی	۱۶۱
بند اول - بی‌توجهی به معاضدت‌های قضایی	۱۶۳
بند دوم - تضعیف اصول حتمیت و قطعیت آراء	۱۶۵
بند سوم - استفاده بدون ضابطه و بی‌هدف از نهادهای عفو خصوصی	۱۶۶
بند چهارم - کندی سرعت دادرسی‌های کیفری	۱۶۷
گفتار چهارم - چالش‌های سیاستی	۱۷۲
گفتار پنجم - چالش‌های امنیتی و پلیسی	۱۷۳
گفتار ششم - چالش‌های نظارتی	۱۷۳
نتیجه‌گیری بخش دوم	۱۷۵
نتیجه‌گیری و پیشنهادها	۱۷۸
الف - نتیجه‌گیری	۱۷۹
ب - پیشنهادها	۱۸۴
منابع و مأخذ	۱۸۶

۱۸۷	فهرست منابع فارسی
۱۹۴	فهرست منابع انگلیسی
۱۹۷	چکیده انگلیسی

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱- اسناد بین المللی وضع شده درحوزه مبارزه با موادمخدر.....	۴۳
جدول ۲-۱- مواد مخدر و روان گردان ممنوعه تا تاریخ ۳ نوامبر ۲۰۲۰ میلادی طبق کنوانسیون ۱۹۸۸.....	۵۳

چکیده

قاچاق مواد مخدر و روان گردان، از مهم ترین جرایم سازمان یافته بین المللی بوده که به علت ارتباط با سایر جرایم سازمان یافته از جمله قاچاق زنان و کودکان، تروریسم و ...، بر پیچیدگی کشف و مبارزه با آن افزوده شده است. در این بین با توجه به اینکه سه دولت مبدأ، تزانزیت و مقصد در این جرایم مطرح است، سیاست های جنایی مختلفی برای پیشگیری و مبارزه با آن از سوی هر یک از این دولت ها دنبال شده است. در این راستا، سازمان ملل متحد با تصویب کنوانسیون های متعددی به ویژه کنوانسیون ۱۹۸۸ مواد مخدر و نیز اختصاص نهادهایی چون دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر، سعی نموده است تا جایی که امکان دارد، سیاست جنایی دولت ها را در زمینه پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، هماهنگ سازد. یافته های تحقیق نشان داده است میان سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران و سیاست های جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی در مقابله با قاچاق مواد مخدر و روان گردان، تفاوت های مهمی وجود دارد؛ مجازات محور بودن و بی توجه به اقدامات پیشگیرانه از جمله ویژگی های سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران است حال آنکه در سطح اتحادیه اروپایی و حتی سازمان ملل متحد، بر رعایت موازین حقوق بشری و جرم انگاری حداقلی توجه می شود.

نتایج به دست آمده گویای این است که رویکرد افتراقی تشدید و اطاله دادرسی کیفری از مهم ترین چالش ها و در عین حال تفاوت های میان سیاست های جنایی قضایی ایران با اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد بوده و پیشنهاد می شود به رویکردهای کیفرمدار بودن، تعدیل و رهیافت های پیشگیرانه توجه بیشتری شود.

کلید واژگان: سیاست جنایی، سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپایی، مواد مخدر، مواد روان گردان.

آثار شوم و بسیار خطرناک استعمال مواد مخدر، قرص‌های روان‌گردان و اعتیاد در همه کشورها گسترده شده و روز به روز دامنه آن وسیع تر می‌شود و در عصر حاضر یکی از مهمترین معضلاتی است که جامعه جهانی را تهدید می‌نماید. به‌طورمثال، حجم انبوه تولید و برداشت تریاک در افغانستان موجب بروز معضلات عدیده امنیتی و اجتماعی برای کشور جمهوری اسلامی ایران شده است.^۱ تأثیر نداشتن سیاست‌های جاری سازمان ملل متحد در راستای جلوگیری از کشت و تولید، عدم حاکمیت کامل دولت افغانستان در قلمرو سرزمینی جهت جلوگیری از کشت و تولید علی‌رغم اعلام منع کشت از سوی دولت در دو مرحله به سبب فقدان نیروی پلیس منسجم ملی برای کنترل و مقابله و همچنین فقر شدید اقتصادی مردم، موجب گشته است که کشت مواد مخدر همچنان ادامه داشته باشد. امروزه برخورد صرفاً کیفری با پدیده‌های مجرمانه امری نادرست تلقی می‌شود، البته این امر به معنی کنار نهادن حقوق کیفری در برخورد با پدیده‌های مجرمانه نیست زیرا حقوق کیفری همچنان جزئی از سیاست جنایی و به عبارت درست تر جزء اصلی آن است. امروزه پاسخ‌هایی که به این نوع جرایم داده می‌شود بر دو دسته‌اند: گنشی و واکنشی. پاسخ‌های گنشی جنبه بازدارنده و پیشگیرانه داشته و به مرحله قبل از وقوع جرم مربوط می‌شوند اما پاسخ‌های واکنشی جنبه سرکوب‌گرایانه و به مرحله پس از وقوع جرم باز می‌گردد. سیاست جنایی دولت‌ها دارای منابع فراملی نیز می‌باشند که گاه به لحاظ تعهدآور بودن و الزامی بودن آن برای دولت‌ها، قوانین داخلی را دستخوش تغییرات و اصلاحاتی می‌کنند که سیاست جنایی ایران در قبال مواد مخدر نیز از آن مستثنی نیست.^۲ در مجموع سیاست جنایی ایران در قبال مواد مخدر بیش از آنکه به تدابیر پیشگیرانه و درمانی توجه داشته باشد، به اقدامات کیفری توجه دارد.

-
- ۱- تجارت و حجم گردش مالی مواد مخدر در جهان سالانه حدود ۱۰۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است. بدین ترتیب مواد مخدر بعد از نفت، تسلیحات نظامی و مشروبات الکلی چهارمین تجارت در جهان امروز محسوب می‌شود (محسنی تبریزی، ۱۳۹۳، ۶۲).
 - ۲- طرح کشت جایگزین در وضعیت بسیار خوش بینانه تا ۱۰ سال آینده اثرات جدی در کاهش و به حداقل رساندن تولید تریاک در افغانستان نخواهد داشت.

- ۳- از جمله می‌توان به گزیده اعلامیه سیاسی دوازدهمین اجلاس ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در خصوص مبارزه با مواد مخدر دهم ژوئن ۱۹۸۸ نیویورک اشاره نمود: ((عنوان شده است که در عصر ارتباطات، اطلاعات، انفورماتیک، اینترنت، ماهواره‌ها و آغاز قرن بیست و یکم پدیده مواد مخدر به عنوان یک مشکل ملی اکثر کشورهای جهان و تنوع گونه‌های مواد مخدر و قاچاق بین‌المللی آن بلیه‌ای است جهانی که همه کشورها را دربرگرفته و کمتر کشوری یافت می‌شود که با معضل مواد مخدر درگیر نباشد. هم‌چنین، مواد مخدر زندگی انسان‌ها و جوامع را نابود می‌کند، توسعه پایدار انسان را مخدوش می‌نماید و موجب بروز جرایم می‌گردد. مواد مخدر کلیه بخش‌های جامعه را در کلیه کشورها تحت الشعاع قرار می‌دهد و به ویژه استعمال مواد مخدر، آزادی و رشد جوانان یعنی مهم‌ترین دارایی و ثروت جهانی را خدشه دار می‌سازد. مواد مخدر خطر بزرگی برای سلامت و رفاه انسان‌ها، استقلال کشورها، دموکراسی، ثبات ملت‌ها، ساختار کلیه جوامع و منزلت میلیون‌ها انسان امیدوار و خانواده‌های آنان به شمار می‌آید.)) این اعلامیه به همراه سایر تلاش‌های بین‌المللی برای مبارزه با مواد مخدر و اتخاذ یک سیاست جنایی موثر بین‌المللی در قبال این مواد، اثبات می‌نماید که قاچاق مواد مخدر و سایر جرایم مربوط به آن، جرایم سازمان‌یافته فراملی با توجه به نوسانات و تطورات گوناگون قوانین در حوزه مواد مخدر در ایران به نظر می‌رسد، که دولت‌ها بایستی با تخصیص بودجه‌های فراملی بدان در جهت مبارزه با آن بکوشند.

در سیاست جنایی مهمترین چیزی که اهمیت دارد این است که ببینیم سیاست جنایی یک کشور در مقابله با پدیده مجرمانه مورد نظر، یک سیاست جنایی صحیح و مطلوب تلقی می‌شود یا خیر؟

کشور ایران به عنوان یک کشور با موقعیت جغرافیایی ویژه در معرض انواع تهاجم‌ها در طول تاریخ بوده و در عصر جدید نیز از این گزند در امان نبوده و همواره یکی از مشکلات و معضلاتی که کیان جامعه ایران و تمامیت ارضی کشور را تهدید نموده است، معضل مواد مخدر و روان گردان بوده که به اشکال مختلف هم چون سوء مصرف، قاچاق، خرید و فروش، تولید و ... خود را نمایان ساخته است. بدیهی است که همواره نظام‌های قانون گذاری نه فقط در ایران بلکه در تمامی کشورها یک گام عقب تر از اقدامات باندهای تبهکار بین المللی در حوزه های مواد مخدر و روان گردان بوده و این امر موجب شده است که سیاست های جنایی کشورها در پیشگیری و مبارزه، موفقیت درازمدت کسب ننماید. عموماً باندهای تبهکار سازمان یافته بین المللی و داخلی از شیوه‌ها و روش‌های جدید ارتکاب جرایم مزبور نیز استفاده می‌نمایند که در کنار تحولات فناوری‌های ارتباطاتی می‌تواند کشف این جرایم را با پیچیدگی بسیار مواجه سازد.

قانونگذاری در زمینه مواد مخدر در حقوق ایران تحولات و فراز و فرودهای مختلفی را پشت سر گذاشته است. اولین قانونگذاری از سال ۱۲۸۹ تا ۱۳۳۴ می‌باشد که در این دوره اولین قانون مربوط به مواد مخدر به نام قانون «تحدید تریاک» به تصویب رسید. از سال ۱۳۳۴ تا سال ۱۳۴۷ برای حسن اجرای قانون، سازمان مبارزه با تریاک تصویب شد و از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۵۷ کشت خشخاش قانونی و تحت کنترل و نظارت درآمد. در زیر نگاهی به قوانین مصوب در دوره تاریخی داریم:

- ۱- استمرار تولید تریاک از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹ به استناد پروتکل ۱۳۵۳ نیویورک جهت مصارف دارویی و نیاز بیماران و تداوم قوانین پس از انقلاب.
- ۲- سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷ کشت خشخاش ممنوع می‌شود و اقدامات شدید در مورد قاچاق و جرم انگاری اعتیاد برای موارد غیر طبی و معتادان ولگرد تداوم می‌یابد.
- ۳- سال ۱۳۶۷ تا سال ۱۳۷۷ ممنوعیت کشت خشخاش استمرار یافته و اقدامات شدید در مورد قاچاق، جرم انگاری اعتیاد، وضع مجازات جریمه نقدی و شلاق برای تکرار اعتیاد و هماهنگی در اقدامات از طریق تشکیل «ستاد مبارزه با مواد مخدر» تداوم می‌یابد.
- ۴- اعطای مجوز تولید و ساخت مواد از سال ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۹ برای مصارف تحقیقی، علمی، پزشکی و تولید داروهای جایگزین، اعمال مقررات شدید برای قاچاق، هماهنگی در اقدامات از طریق ستاد مبارزه با مواد مخدر، عدم تعقیب کیفری معتاد در صورتی که خودش را معرفی کند، توجه ضعیف به درمان معتادان، تداوم رویکرد مجازات نقدی و شلاق برای موارد تکرار اعتیاد و مجازات جایگزین حبس برای محکومین.

۵- قانون الحاق به کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و داروهای روان گردان که بر طبق این قانون مقرر شده است، قاچاق مواد مخدر یک عمل جنایی بین المللی محسوب می شود و برای آن باید اولویت سرکوب قایل شد.

۶- در نهایت قانون اصلاحی مصوب ۱۳۸۹/۹/۵ آخرین قانون مبارزه با مواد مخدر به تصویب مجلس رسید که تاکنون معتبر و لازم الاجرا می باشد.^۱ در این اصلاحیه از یکسو تغییرات و نرمش هایی در سیاست جنایی تقنینی نسبت به افراد معتاد ایجاد شده و از سوی دیگر، به همکاری بین المللی در زمینه مبارزه با مواد مخدر و سازمان یافته بودن این جرایم توجه بیشتری به عمل آمده است.

با نگاهی بر سیر تاریخی دریافت می شود که محور اصلی قوانین مربوط به مواد مخدر هم قبل و هم پس از انقلاب، به جنبه "تنبیهی" و "تشدید مجازات مرتکبین" تاکید شده و به مسئله پیشگیری کمتر توجه شده است. به دیگر عبارت، سیاست جنایی در زمینه کشت و قاچاق مبتنی بر اقدامات سخت گیرانه و در زمینه استعمال و اعتیاد (تقاضا) مبتنی بر درمان و بازپروری است.

در ارتباط با سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی در پیشگیری و مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان گردان باید اذعان داشت که اتحادیه اروپایی و دولت های عضو آن، در طول دو دهه گذشته، رویکرد اروپایی را دنبال نموده اند. البته ورود اتحادیه اروپایی به حوزه های مسایل کیفری از جمله مواد مخدر به صورت منسجم دیر صورت گرفت و در واقع اولین بار در سال ۱۹۹۳ میلادی به موجب پیمان ماستریخت با صدور سندی تحت عنوان « امور دادگستری و داخله^۲ » یک سند بنیادین در حوزه سیاست خارجی اتحادیه اروپایی مورد تبعیت قرار گرفت.^۳ پیش از انعقاد پیمان ماستریخت، واکنش اتحادیه اروپایی به طور عمده تحت الشعاع بند «ج» ماده ۲۶ کنوانسیون بین المللی مبارزه با مواد مخدر ۱۹۸۸ میلادی بود که در آن سازمان های اقتصادی منطقه ای که از صلاحیت در حوزه مبارزه با مواد مخدر برخوردار بودند، امکان

۱- البته خود این قانون مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام است. برخی بر این باورند که حتی بکاربردن الفاظ قانون گذار و قانون در خصوص مرجع تصویب کننده قانون مبارزه با مواد مخدر و مصوبه آن از نظر علمی و قانون اساسی صحیح نیست. زیرا که با ملاحظه سیر تاریخی و روند شکل گیری این نهاد، روشن می شود که این نهاد دارای شان تقنینی نبوده و استعمال لفظ مقنن در مورد مجمع تشخیص مصلحت نظام در واقع نوعی مسامحه در گفتار است. با توجه به تنوع مراجع تصمیم گیرنده در مورد مواد مخدر (مجمع تشخیص مصلحت نظام، ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی) به نظر می رسد که اصطلاح «مراجع سیاست گذار» مناسب ترین اصطلاح باشد. چراکه به موجب اصل ۵۹ قانون اساسی در مسائل بسیار مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، اعمال قوه مقننه از راه همه پرسی و مراجعه مستقیم به آرا مردم صوت می گیرد. بنابراین نهادهایی چون تشخیص مصلحت نظام یا شورای عالی انقلاب فرهنگی حق قانون گذاری نداشته و اینکه در برخی از حوزه ها و به طور خاص در حوزه مواد مخدر قانون گذاری صورت گرفته است قابل تأمل و انتقاد می باشد.

2- Justice and Home Affairs

3- Fletcher, Maria and Gilmore, William C., (2010). EU Criminal Law and Justice, Edward Elgar Publishing, p 150.

عضویت در این کنوانسیون برایشان فراهم شده بود.^۱ البته از زمان تصویب قطعنامه‌های ضد تروریسم در شورای امنیت همچون قطعنامه ۱۳۶۸ و ۱۵۴۴ از آنجا که در این قطعنامه‌ها تصریح شده بود تروریسم با سایر فعالیت‌های مجرمانه سازمان یافته بین‌المللی همچون فعالیت‌های مجرمانه مواد مخدری می‌باشد، بنابراین هرگونه فعالیت ضد تروریسم بایستی مبتنی بر مبارزه با سایر فعالیت‌های مجرمانه بوده و از این نظر، نقش سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای همچون اتحادیه در راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ مواد مخدری اتحادیه اروپایی و هم‌چنین دو برنامه چهارساله سیاست مبارزه با مواد مخدر که محدوده سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۶ و دومی ۲۰۱۶-۲۰۲۰ را تحت پوشش قرار می‌دهد، آمده است.

راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ اتحادیه اروپایی در زمینه مواد مخدر، حول دو محور اصلی یعنی کاهش تقاضای مواد مخدر و کاهش عرضه مواد مخدر می‌چرخد و در این زمینه، سه رویکرد اصلی یعنی هماهنگی، همکاری بین‌المللی و اطلاعات، پژوهش، نظارت و ارزیابی دنبال می‌نماید. بر مبنای نتایج تحقیقاتی که از ارزیابی راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ اتحادیه اروپایی به دست آمده است، برنامه اقدام ۲۰۱۷-۲۰۲۰ یک واکنش قوی به چالش‌های جدید سلامت و امنیت در حوزه مصرف و قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان به دست می‌دهد. این برنامه اقدام جدید در حالیکه حوزه‌های اصلی سیاستی راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ مواد مخدری را مورد توجه قرار می‌دهد، اولویت‌های جدید اقدام اتحادیه اروپایی در زمینه مواد مخدر را شناسایی نموده و بر لزوم کاربرد فناوری‌های اطلاعات جدید در زمینه پیشگیری از ارتکاب جرایم مواد مخدری تکیه می‌نماید.^۲

جدا از این امر، مواد روان‌گردان جدید که به صورت روزانه تحولات زیادی را داشته‌اند یکی از چالش‌های اصلی جدی بر سیاست مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان اتحادیه اروپایی هستند. مواد روان‌گردان جدید، تأثیرات مواد مخدر متعارف و سنتی از جمله هروئین و کوکائین را کاهش می‌دهند. آن‌ها در وب سایت‌ها و خیابان‌ها به صورت آزاد به فروش رفته و این گستردگی و در دسترس بودن، خطرناک بودن آن‌ها را نسبت به مواد مخدر سنتی به میزان قابل توجهی بالا برده و در این زمینه تأثیرات ضد سلامت و ایمنی را مورد نشان قرار می‌دهد. تا اواخر سال ۲۰۱۷ میلادی، مرکز اروپایی نظارت بر مواد مخدر و اعتیاد به مواد مخدر^۳ حدود ۷۰۰ مواد روان‌گردان را نظارت نموده و آن را پایش نمود.^۴

با توجه به افزایش سریع مواد روان‌گردان در اتحادیه اروپایی، در سال ۲۰۱۸ اثبات شد که این سیستم کارایی لازم را نداشته و در این راستا قوانین و مقررات بین‌المللی به منظور اصلاح این روند به تصویب رسید و از ۲۳ دسامبر ۲۰۱۸ میلادی لازم‌الاجراء گشت. دستورالعمل ۲۰۱۷/۲۱۰۳ تصمیم بنیادین شورای اتحادیه

1- Ibid

2- EU Drugs Strategy 2013-2020

3- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA)

4- Rothstein, Bo et al , (2013). "Quality of Government and Corruption from a European Perspective: A Comparative Study on the Quality of Government in EU Regions", Edward Elgar Publishing, p 32.

اروپایی به شماره 2004/757/JHA را اصلاح نموده و تصمیم شورا به شماره 2005/387/JHA را لغو نمود. اگرچه اتحادیه اروپایی بر مبنای شاخص های بین المللی ۲۰۱۸ به عنوان یکی از مناطق با سطح پایین میزان ارتکاب جرایم مواد مخدر در سطح جهان شناخته شده است و از ۲۰ دولت با کمترین میزان ارتکاب جرایم مواد مخدری در سطح سازمان شفافیت بین الملل، ۱۰ دولت عضو اتحادیه اروپایی هستند. اما بایستی این نکته را نیز اذعان داشت که اتحادیه اروپایی به عنوان قاره ای که از کشورهای نسبتاً با امکان ارتکاب جرایم بالاتر مواد مخدری از جمله؛ یونان، بلغارستان، ایتالیا و رومانی تا کشورهایی که از امکان ارتکاب جرایم پایین تر در این مورد از جمله دانمارک، سوئد، هلند و فنلاند برخوردار است، هم در معرض ارتکاب این جرایم گسترده بوده و هم خود در تدوین استانداردها و قوانین بین المللی در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان مشارکت داشته است.^۱

اتحادیه اروپایی به طور عمده از ژوئن ۲۰۱۱ و با گزارش کمیسیون سیاست خارجی خود تحت عنوان (بازره با مواد مخدر در اتحادیه اروپایی) در زمینه مبارزه با این مواد خطرناک ورود جدی تر داشت. بر مبنای این گزارش، اهدافی برای فعالیت اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با مواد مخدر ترسیم شده است که با مباحث حکمرانی مطلوب نیز ارتباط برقرار می کند:

۱- یک سازوکار خاص نظارت و پایش مواد مخدری در اتحادیه اروپایی و اینکه گزارش ضد مواد مخدر و روان گردان اتحادیه اروپایی که بایستی هر دو سال یکبار منتشر شود؛

۲- ایجاد یک گروه کارشناسی برای پایش و ارزیابی گزارش ضد مواد مخدر و روان گردان اتحادیه اروپایی؛

۳- ایجاد و توسعه یک برنامه تشریک تجربیات در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان؛

۴- تحقق تعهدات اتحادیه اروپایی به دنبال تصویب کنوانسیون بین المللی جرایم سازمان یافته بین المللی برای انجام تعهدات مربوط به خودارزیابی جرایم سازمان یافته بین المللی نیز محسوب می شوند. اتحادیه اروپایی هم چنین در طول سال های گذشته به صورت منفرد یا مجتمعاً اقدام به مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان در سطح دولت های عضو نموده است که از جمله می توان به طرح ابتکاری مبارزه با جرایم مواد مخدر اتحادیه اروپایی در اوکراین اشاره داشت که در همراهی با دانمارک، صورت گرفته است و به نتایج مطلوبی در مبارزه با این جرایم رسیده است.^۲ در مذاکرات راجع به توسعه اسناد بین المللی ضد مواد مخدر هم در سطح منطقه ای و هم در سطح جهانی به ویژه در شورای اروپا، سازمان توسعه و همکاری اروپا و سازمان ملل متحد مشارکت داشته است. در دو سند موضع مشترک اتحادیه اروپایی در ارتباط با مذاکرات در شورای اروپا و سازمان همکاری و توسعه اقتصادی اروپا، از دولت های عضو خواسته شد تا در

1 - Ibid

2. <https://transparency.eu/less-anticorruption>

مورد کار مبارزه با مواد مخدر و روان گردان در سه سازمان مربوطه با یکدیگر همکاری داشته تا اطمینان یابند که هیچ گونه عدم انطباقی وجود نداشته و اینکه ابتکارات هر سازمان ضرورتاً دوباره کاری فعلیتی که پیش تر در سازمان دیگر صورت گرفته است، نیست. در هر دو سند فوق از دولت های عضو اتحادیه اروپایی خواسته شد تا مواضع خود را در ارتباط با تمامی موضوعات مدنظر اتحادیه اروپایی در این ارتباط با یکدیگر هماهنگ نمایند. آنها مواضع خاصی را در ارتباط با محدوده کنوانسیون های بین المللی حاکم بر مبارزه با مواد مخدر، تعاریف و صلاحیت ها که اعضای اتحادیه اروپایی می بایستی در زمان مذاکره راجع به اسناد مرتبط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی و شورای اروپا اتخاذ نمایند، اعمال نموده اند. مقررات کنوانسیون بین المللی مبارزه با مواد مخدر مانع از عضویت سازمان های بین المللی اقتصادی منطقه ای از جمله اتحادیه اروپایی نشده و بالعکس آن را تشویق می نماید^۱. کنوانسیون اروپایی ضد مواد روان گردان در ۲۶ مه ۱۹۹۷ میلادی از سوی دولت های عضو اتحادیه مورد پذیرش قرار گرفت. این کنوانسیون برای مبارزه با مواد روان گردان هم در سطح مقامات دولتی و هم در سطح مقامات شرکت های خصوصی مورد تصویب قرار گرفته و شامل ساز و کارهای همکاری های قضایی در امور کیفری و تعهدات مربوط به جرم انگاری افعال مجرمانه می باشد.

به علاوه، اتحادیه اروپایی برای هر یک از دولت های عضو یک راهبرد مشخص در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان پیشنهاد نموده و بر همین اساس مسایل و مشکلاتی را مورد شناسایی قرار داده است. از جمله آن می توان به گزارش پیشرفت مبارزه با مواد مخدر لاتویا دقت نمود که اتحادیه اروپایی در آن، سه فرآیندی را که می بایستی برای پیشگیری از این جرایم دنبال شود، در کشور لتونی مورد شناسایی قرار داده است: ۱- تکمیل یک چارچوب حقوقی ۲- ارایه کمک موثر از طریق نهادهای حقوقی ۳- اتخاذ اقداماتی به منظور تقویت آگاهی رسانی در زمینه مواد مخدر و تغییر ادراکیات عمومی نسبت به جرایم مواد مخدری^۲.

۱-۲- بیان مساله

دانش سیاست گذاری جنایی به عنوان راهنمای عمل در تقنین کیفری همان اهدافی را مدنظر قرار می دهد که تقنین به عنوان ابزار پیشگیری و اصلاح در نظر دارد. عوامل موثر در پیشگیری و اصلاح با توجه به وابستگی به عنصر فرهنگ در جوامع مختلف، تفاوت هایی را با یکدیگر دارند. به بیان دیگر می توان به قواعد مشترک سیاست گذاری جنایی و عوامل اختصاصی این دانش در جوامع و تمدن های مختلف اشاره نمود. بررسی سابقه و تجارب کشورها اعم از کشورهای توسعه یافته و کشورهای درحال توسعه درخصوص

1- Szarek-Mason, Patrycja, (2010). The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries, Cambridge University Press, p 43.

2- Michael, Bryane et al.(2005). Anti-corruption Training Programmes in Central and Eastern Europe, volume 772, Council of Europe, p 117.

پیشگیری از سوء مصرف مواد و پژوهش های آن در نیم قرن گذشته نشان می دهد تفاوت های بارزی میان کشورها از جهات مختلف و در ارتباط با سیاست های دولت ها درخصوص مواد مخدر وجود دارد. این تفاوت ها اساساً در برگیرنده موارد مختلفی است از جمله: سیاست های مربوط به کاهش تقاضا، سیاست های مربوط به کاهش عرضه، اولویت دهی به سیاست های مقابله، راهبردهای مداخلاتی پیشگیرانه، راهبردهای مداخلاتی درمانی.^۱ همچنین در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، رویکردها در سطح دولت ها در سه سطح دولت های منشاء مواد مخدر، دولت های ترانسفر یا محل انتقال مواد مخدر و دولت های مقصد این مواد قابل تقسیم بندی بوده به نحوی که هر یک از این دولت ها، رویکردهای مختلفی را پیاده نموده اند. بنابراین، ضرورتاً نمی توان رویکردهای پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر در دولت های منشاء مواد مخدر را در سطح دولت های محل انتقال یا دولت های مقصد این مواد پیاده نمود، چرا که ظرایف، چالش ها و خلاءهای مختلف تقنینی، قضایی و اجرایی در هر یک از این دولت ها بوده که در سطح اسناد بین المللی هم چون کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با مواد مخدر و هم چنین کنوانسیون مبارزه با مواد روان گردان به طور ضعیف بدان پرداخته شده است. این موضوع از ظرایف پرداختن به سیاست جنایی موثر در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان که تا حدودی در عملکرد اتحادیه اروپایی در طول چندین سال گذشته به چشم می خورد به نحوی که با تشکیل کارگروه های فرامرزی با کشورهای منشاء و ترانفسر مواد مخدر و روان گردان، سعی نموده است تا به نوعی سیاست پیشگیرانه وضعی از ورود مواد مخدر و روان گردان به درون دولت های عضو اتحادیه اروپایی داشته باشد. فارغ از اینکه این چنین سیاست هایی تاکنون توانسته یا نتوانسته به اهداف خود دست یابد. بنابراین به نظر می رسد که آگاهی بخشی در ارتباط با این رویکردها برای پیشگیری و مبارزه موثرتر کشور جمهوری اسلامی ایران با جرایم مواد مخدر و روان گردان ضرورت داشته باشد. از دیدگاه اجتماعی نیز مواد مخدر بخشی از نیروهای فعال و پرتوان جامعه را مشغول خود نموده است و به جای آنکه از توان خویش در سازندگی و فعال کردن چرخ اقتصادی کشورشان بهره گیرند، وقت گرانبهای خویش را صرف رفت و آمد به مراکز فساد می نمایند. توجه به این دغدغه ها باعث شده که موضوع مبارزه با اعتیاد و قاچاق مواد مخدر در مهم ترین برنامه کلان کشوری یعنی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور لحاظ گردیده و مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز در بخش پنجم برنامه مذکور به این مهم پرداخته و آن را تصویب نموده است. بررسی تاریخی مواد مخدر و روان گردان در کشور ایران نشان می دهد که در بدو امر، علت گرایش مردم به آنها پزشکی و درمانی بوده و به مرور زمان مصرف تفنی و غیرپزشکی آنها رواج یافته است. از نقطه نظر

۱ - محسنی تبریزی، علیرضا؛ جزایری، علیرضا و بابائی، نعمت اله. (۱۳۹۳). استراتژی های تحقیق محور پیشگیری از سوء مصرف مواد.

تهران. انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی. ص ۵۵.

طبقه‌بندی مواد مخدر، مبنای معیار ممنوعیت، سه کنوانسیون اصلی سازمان ملل متحد یعنی کنوانسیون ۱۹۶۱، کنوانسیون ۱۹۷۱ داروهای روان گردان و کنوانسیون ۱۹۸۸ مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان گردان می باشند و تقریباً انواع مواد مخدر در این معاهدات مشمول ممنوعیت قانونی شده اند.

در اینجا مهمترین اختلاف در زمینه ضرورت های پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر حکایت دارد. به طوری که برخی نافی قاعده گذاری در زمینه مباحث پیشگیرانه شده و صرفاً بر مباحث مبارزه با جرایم مواد مخدری تاکید می نمایند در حالی که دیگران بر همراهی الزامی و اجتناب ناپذیر پیشگیری و مبارزه با ارتکاب جرایم مواد مخدری تاکید دارند. به نظر می رسد که بررسی همین موضوع می تواند ریشه از بسیاری از عدم کامیابی ها در حوزه تحقق اهداف مبارزه با مواد مخدر باز نماید و این امر ضرورت و اهمیت بررسی سیاست کیفری ایران در زمینه مبارزه با مواد مخدر را قابل تأمل می نماید. در مجموع، گفتمان و سیاستی مطلوب و مثبت است که به ابعاد مختلف سیاست گذاری توجه داشته باشد؛ به صورتی که با تفکیک انواع و اقسام مختلف موادمخدر و روان گردان های صنعتی غیردارویی و همچنین انواع مجرمین اعم از خرد و کلان با نگاه چند بُعدی، یک رویکرد اصلاحی- درمانی و رهیافت های پیشگیرانه ارائه دهد و اگر این تدابیر به هردلیلی پاسخگو نبودند، اقدامات کیفری مدنظر قرار گیرد.

نظر به سیاست گذاری های مختلفی که در اسناد بین المللی و به طور ویژه سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی انجام شده و به سبب آزمون و خطا تجربیاتی را داشتند، رساله حاضر به دنبال یافتن تجربیاتی از کشورهای اتحادیه اروپایی است که با توجه به مبانی فرهنگی و اجتماعی ایران بتواند امری مشترک و راه حلی موثر در حل مشکلات به سیاست گذاران تقنینی، قضایی و اجرایی یاری رساند.

۱-۳- پیشینه تحقیق

هر پدیده دارای پیشینه ای است که بررسی آن پژوهشگران را در شناسایی و درک آن پدیده یاری می دهد. در حقوق کیفری بحث جرایم مواد مخدر به خصوص قاچاق آن، سابقه طولانی دارد و در دوره های مختلف توسط قانون گذار مدنظر قرار گرفته است، در کنار آن، حقوق دانان با تالیف کتب و مقالات فراوان در این زمینه به تفسیر قوانین مربوط همت گمارده اند. هم چنین، پایان نامه هایی نیز در این خصوص توسط دانشجویان در تعدادی از دانشگاه های سراسر کشور وجود دارد. لازم به ذکر است با توجه به وجود نقایص بسیار و ناگفته های مقنن در قانون مبارزه با مواد مخدر در مورد کلیات و هم چنین تغییر قانون مجازات اسلامی به عنوان قانون مرجع به خصوص در بخش مورد نظر تاکنون تالیفات مرجع و قابل استناد توسط اساتید مشهور که سابقه کار در این موضوع را دارند، مشاهده نگردید.

۱- پوربافرانی و مسائلی (۱۳۹۵)؛ در پژوهشی به بررسی ارتباط با تحلیل کیفرشناسی مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر با دیدی تحلیلی و به صورت کتابخانه ای، مجازات اعدام در قانون از نظر کیفر شناسی را پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد عدم کارایی و ناتوانی آن در تامین اهداف مجازات ها، عدم تناسب این کیفر با برخی رفتارهای مجرمانه موجود در قانون مزبور و نقض اصول حاکم بر مجازات ها به دلیل وضع و اجرای اعدام موثر است.

۲- قربانی و همکاران (۱۳۹۵)؛ در پژوهشی به بررسی اجمالی قوانین حاکم در مبارزه با مواد مخدر در ایران و برخی کشورهای همسایه و چالش های موجود در منطقه پرداختند؛ نتایج تحقیقات آن ها نشان داد نوعی ناهماهنگی بین قوانین و مقررات بین کشورهای منطقه وجود داشته و این ناهماهنگی ها در مبارزه منطقه ای تأثیرات منفی را در پی دارد و بایستی با دعوت از کشورهای همسایه نسبت به تبادل اطلاعات، انتقال تجربیات و یکسان سازی قوانین و مقررات با در نظر گرفتن شرایط اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشورهای منطقه اقدام شود.

۳- بابایی (۱۳۹۵)؛ در پژوهشی با عنوان « تجربیات کشورهای منتخب و در حال توسعه در پیشگیری از اعتیاد » سیاست ها و راهبردهای پیشگیری از سوء مصرف مواد را در بیشتر کشورهای منتخب و توسعه یافته تحقیق محور و دانش بنیان دانسته و در یک نگاه کلی به رتبه بندی کشورها، بر پایه شیوع سالانه استفاده از مواد مخدر، پرداخته است. در این پژوهش بررسی سابقه تجربیات پیشگیری اولیه در کشورهای منتخب توسعه یافته و در حال توسعه نشانگر آن است که سوء مصرف مواد به عنوان رفتاری چند سببی، چند وجهی و اغلب به عنوان خط سیرها و خاستگاه های چندگانه پیشرونده و به مثابه پدیده ای پیچیده متأثر از عوامل و شرایطی با وزن های نسبی متفاوت توصیه و تبیین شده است و برنامه ها و راهبردهای پیشگیرانه متعدد و متنوعی نیز بر حسب هریک از وضعیت ها، خاستگاه های رفتار اعتیادی با توجه به فرهنگ و مقتضیات اقتصادی اجتماعی و اقلیم و تاریخ کشورها تدوین و مورد توجه و کاربرد قرار گرفته است.

۴- کیانی و همکاران (۱۳۹۰)؛ در مقاله ای با عنوان (پیشگیری از مصرف ماده روان گردان شیشه توسط نوجوانان) پرداختند. نتایج نشان داد ارتباط با عوارض اقتصادی مصرف مواد روان گردان که کمتر در تحقیقات فارسی بدان پرداخته شده است و در حال حاضر، اقتصاد بسیاری از خانوارهای ایرانی تحت تاثیر مواد روان گردان به تباهی و رکود کشیده است و پیشگیری اجتماعی از جرایم مواد مخدر و روان گردان بایستی به عنوان یک اصل در نظر گرفته شود: پیشگیری اولین و پیشگیری اجتماعی نسبت به سطوح و انواع پیشگیری از اهمیت بیشتری برخوردار هستند؛ چون در این سطح و نوع از پیشگیری اقدامات مربوط به قبل از مصرف است. اقداماتی هم چون سالم سازی محیط زندگی، تحصیل و کار و آگاهی دادن به نوجوانان از مواد روان گردان در این مرحله قرار دارد. در پیشگیری زودرس که شاخه ای از پیشگیری اجتماعی است

با شناسایی رفتارهای ضداجتماعی، ناسازگارانه و پرخاشگرانه؛ اقدام های مناسبی به منظور جلوگیری از بروز عوامل خطرزا که نوجوانان در معرض آن هستند، صورت می گیرد. این پیشگیری کاراترین شیوه های پیشگیری اجتماعی است. در این پیشگیری از نوجوانان نیازمند، در زمینه تحصیلی، درمانی و آموزشی حمایت می شود و توانمندسازی خانواده ها در تربیت و اداره کردن فرزندها، ایجاد امکانات برای اوقات فراغت مورد توجه قرار می گیرد. همان گونه که در مقاله مشاهده شد توجه به پیشگیری و به طور ویژه پیشگیری اجتماعی به عنوان یک اصل و دیگر اقسام پیشگیری و اقدامات کیفری به عنوان فرع مد نظر قرار گرفته است.

۵- مرتضوی (۱۳۸۸)؛ پژوهشی با عنوان قاچاق مواد مخدر و روان گردان انجام داد و نتایج نشان داد که در حقوق ایران با اتخاذ سیاست جنایی افتراتی، رویکرد متفاوتی نسبت به این جرایم در دادگاههای انقلاب اسلامی و پیش بینی مجازات اعدام در مقابل، کشور فرانسه در عین اعمال محدودیت و جرم انگاری این موضوع در زمینه مسائل آیین دادرسی کیفری و نحوه رسیدگی به جرایم مذکور با سایر جرایم تفاوتی قائل نشده است.

۶- اسعدی (۱۳۸۸)؛ پژوهشی در خصوص مواد مخدر و روان گردان در حقوق جنایی ملی و بین المللی انجام داد و نتایج آن نشان داد که مشکل پیچیده و بغرنج مبارزه با مواد مخدر مباحث استدلالی با رویکرد حقوق جنایی افتراتی مطرح شده است و هدف عمده آن ارائه راهبردهای کاربردی حقوقی-فقهی در مبارزه با ابعاد عرضه و سوء مصرف مواد مخدر می باشد. که بیشترین توجه و تأمل پژوهش مذکور سیاست های خاص و متفاوت جرایم مواد مخدر و روان گردان با دیگر جرایم است که به جهت اهمیت آن الزاماً با نگاهی متفاوت از دیگر جرایم بایستی به جرم انگاری، کیفر گذاری و حتی قضازدایی پرداخت.

علاوه بر منابع فارسی، از آنجا که موضوع بخشی از تحقیق حاضر در ارتباط با اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد می باشد؛ بنابراین منابع انگلیسی و مطالعه آن ها نیز ضرورت می یابد. در همین راستا، می توان به چندین تحقیق انگلیسی مرتبط که در این حوزه انجام شده است اشاره نمود:

۱- کیلمک (۲۰۱۶)؛ در کتابی با عنوان (شناسایی متقابل تصمیمات قضایی در حقوق کیفری اروپایی) به نتیجه رسید که اگرچه در عنوان کلی هیچ ارتباطی با بحث رویکرد اتحادیه اروپایی در قبال جرایم مواد مخدر و روان گردان ندارد، اما در بخش هایی به این موضوع اشاره می نماید. در بخشی از این اثر اشاره شده است: (در سطح اتحادیه اروپایی، مهم ترین اقدام قانون گذاری که به هماهنگ سازی سیاست ضد مواد مخدر پرداخته است، تصمیم بنیادین 2004/757/JHA بوده که حداقل مقررات در ارتباط با عناصر متشکله اقدامات مجرمانه و مجازات ها در حوزه داد و ستد غیر قانونی مواد مخدر را وضع نموده است. هدف اصلی از وضع این تصمیم بنیادین، مبارزه با قاچاق مواد مخدر می باشد.) با وجود این که این کتاب به موضوع

مواد مخدر و سیاست های جنایی اتحادیه اروپایی در این ارتباط می پردازد. اما اولاً؛ موضوع اصلی این تحقیق، همکاری های بین المللی در حوزه مسایل امنیتی، انتظامی و قضایی بوده و جرایم مواد مخدر و روان گردان، یکی از مهم ترین بخش هایی بوده که در این کتاب مورد توجه قرار گرفته است. ثانیاً فرضیه اصلی این کتاب، همان گونه که گفته شد این می باشد که همکاری های قضایی و انتظامی منطقه ای در سطح دولت های عضو اتحادیه اروپایی می تواند به کاهش جرایم مواد مخدر و روان گردان منتهی شود. اگرچه یکی از بحث های اصلی در رساله حاضر در این ارتباط می باشد اما فرضیه رساله حاضر این نیست که صرف همکاری های انتظامی و قضایی بین المللی منتهی به کاهش میزان ارتکاب جرایم مواد مخدر و روان گردان می گردد.

۲- شانتی و پابان میشارا (۲۰۰۸)؛ کتابی با عنوان جرم سازمان یافته: (از قاچاق مواد مخدر تا تروریسم) نگاشته و در بخشی از کتاب خود به رویکرد اروپایی در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر می پردازد. البته این کتاب در بخش مربوط به رویکرد اروپایی در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر عمدتاً به رویکرد یوروپل و سند شماره ۱۵۵ آن اشاره می نماید که به مبارزه یوروپل با جرایم سازمان یافته بین المللی از جمله قاچاق مواد مخدر و روان گردان می پردازد.

۳- کتابی تحت عنوان (سالنامه ۲۰۱۳ میلادی سازمان ملل متحد^۱) که از سوی سازمان ملل متحد منتشر شده است (۲۰۱۸) در بخشی از کتاب خود به نقش سازمان ملل متحد در ارتباط با جرایم مواد مخدر و روان گردان پرداخته است. ایراد اصلی این کتاب آن است که با توجه به اینکه به سیاست جنایی ملل متحد در ارتباط با جرایم مواد مخدر و روان گردان در سال ۲۰۱۳ میلادی پرداخته است. بنابراین به تحولات بعدی سیاست جنایی ملل متحد از آن سال تا سال جاری میلادی نپرداخته است و تنها می توان به عنوان بخشی از سیر تاریخی سیاست جنایی ملل متحد از آن بهره گرفت.

۱-۴- ضرورت و اهمیت تحقیق

از آنجا که امروزه با تدوین اسناد بین المللی در حوزه مواد مخدر و روان گردان، مساله پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان تبدیل به یک معضل جهانی و بین المللی شده است، بنابراین اهمیت و ضرورت این پیشگیری و مبارزه موجب شده است تا رویکردهای مختلفی در این زمینه پیاده شود. ارتکاب جرایم مواد مخدر و روان گردان با ارتکاب سایر جرایم ارتباط مستقیم دارد. بدین صورت که برای نمونه، یافته ها نشان می دهد که مصرف کنندگان مواد محرک روان گردان اصولاً مرتکب جرایم خشنی مانند ضرب و جرح، قتل، سرقت مسلحانه و ... می شوند. این جرایم به دلیل این که تحت تاثیر مواد مخدر و روان گردان

1- Yearbook of the United Nations 2013, United Nations, 2018.

صورت می گیرد از نظر قانون مجازات نیاز به توجه بیشتری دارد. هم چنین تمایل این افراد به استفاده از سلاح سرد در جرایم ارتكابی، بالا می باشد.^۱

رویکرد اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان علی رغم نزدیکی در برخی حوزه ها، درحوزه های دیگر تفاوت دارند. به عبارت دیگر، رویکرد اتحادیه اروپایی در این زمینه نوعی تلفیق امنیتی سازی سیاست جنایی و حقوق بشری شدن آن است به نحوی که از یک طرف، دولت های عضو اتحادیه اروپایی به موجب سیاست مشترک امنیتی و امور خارجه، ملزم شده اند که سیاست های جنایی خود را در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان متحدالشکل نمایند. از سوی دیگر، کنوانسیون های مرتبط حقوق بشری اتحادیه اروپایی، تعهداتی را برعهده دولت های عضو قرار می دهد که بایستی در زمینه مبارزه با بزه کاران و بزه دیدگان رعایت نمایند و این امر ضرورت تحقیق حاضر را دو چندان می سازد. بدین جهت که اولاً حقوق کیفری موادمخدر چه میزان منطبق بر اسناد بالادستی و فراملی است؟، ثانیاً ارتباط حقوقی و قضایی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای همسایه به چه میزان بوده و آیا تا به حال در حوزه های مختلف سیاست گذاری اقدامات تقنینی، قضایی یا اجرایی صورت گرفته است؟ و ثالثاً نتیجه اقدامات و تدابیر جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی و سازمان ملل تا چه میزان منطبق است؟.

۱-۵- اهداف تحقیق

الف - هدف اصلی

بررسی سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و روان گردان و مقایسه آن با سیاست ها و اقدامات دولت ایران (شناسایی موانع و راهکارهای اجرای سیاست جنایی سازمان ملل متحد و تجربه کاوی اتحادیه اروپایی در تنظیم و پیاده سازی سیاست های سازمان ملل متحد در قبال مواد مخدر و روان گردان)؛

ب- اهداف فرعی

- ۱- بین شاخصه ها و مولفه های اساسی سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی، و تعهد دولت ها در اجرایی نمودن آن در قوانین داخلی؛
- ۲- بررسی تفاوت ها و شباهت های سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی با سیاست جنایی جمهوری اسلامی؛

۱ - مهاجرپور، امیرمحمد و دیگران. (۱۳۹۵). فراوانی ارتكاب جرایم خشن ناشی از مصرف مواد محرک روان شیشه در مراجعه کنندگان به واحد معاینات روان پزشکی اداره کل پزشکی قانون استان تهران در سال ۱۳۹۲. مجله پزشکی قانون ایران، دوره ۲۲(۲)، ص ۱۰۵.

۱-۶- سئوال‌های تحقیق

الف - سئوال اصلی

- ۱- شاخص‌ها و مؤلفه‌های اصلی سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی که دولت‌های عضو را ملزم به رعایت آن کرده است، کدامند؟
- ۲- تفاوت و شباهت‌های سیاست گذاری سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران کدامند؟

ب - سئوال‌های فرعی

- ۱- آیا در سیاست جنایی ایران در ارتباط با مقابله با تولید و قاچاق موادمخدر و روان‌گردان، شاخص‌ها و مؤلفه‌های اصلی سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی تجلی یافته است؟
- ۲- چالش‌های موجود در راستای سیاست‌های حاکم در سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی و همچنین سیاست‌های حاکم بر نظام سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی ایران چیست و راهکارهای آن به چه نحوی است؟
- ۳- دولت‌های عضو اتحادیه اروپایی چگونه سیاست‌های سازمان ملل متحد در قبال مواد مخدر و روان‌گردان را به عنوان سند فرادستی در قوانین جزایی خود جای داده‌اند؟

۱-۷- فرضیه‌های تحقیق

الف - فرضیه اصلی

- ۱- هماهنگ‌سازی سیاست جنایی دولت‌های عضو، انعقاد موافقت‌نامه‌های انتظامی و قضایی، توجه به مسایل حقوق بشری در جرم‌انگاری و کیفرگذاری و به‌روزرسانی مواد مخدر و روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی که به عنوان اصول مشترک پذیرفته شده‌اند از جمله شاخص‌ها و مؤلفه‌های سیاست جنایی سازمان ملل و اتحادیه اروپایی بشمار می‌روند.
- ۲- مجازات‌محور بودن و بی‌توجه به اقدامات پیشگیرانه از جمله ویژگی‌های سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران است حال آنکه در سطح اتحادیه اروپایی و حتی سازمان ملل متحد، بر رعایت موازین حقوق بشری و جرم‌انگاری حداقلی توجه می‌شود.
- ۳- اکثریت مطلق کشورهای اروپایی عضو سازمان ملل متحد توصیه‌نامه‌های صادره این سازمان را به عنوان سند بالادستی پذیرفته و در سیاست جنایی تقنینی خود در حوزه مصرف مواد مخدر رویکرد پیشگیرانه وضعی، قضازدایی و کنترل مرزی را اتخاذ کرده‌اند.

ب- فرضیه های فرعی

۱- نگاه اصلی سازمان ملل و اتحادیه اروپایی مبتنی بر اصلاح، درمان و پیشگیری است اما در حقوق کیفری موادمخدر جمهوری اسلامی ایران نگاه و توجه اصلی بر رویکردهای سزادهی و استفاده از ابزار و اهرمهای کیفری است و راهکار مثبت و مطلوب به نظر این است که نگاه پیشگیرانه به عنوان اصل و نگاه کیفری به عنوان فرع و در موارد خاص مدنظر قرار گیرد.

۲- کشورهای عضو در پیاده سازی این سیاست، مصرف مواد مخدر نرم را مورد جرم زدایی قرار داده که اهداف اولیه آنها نه از منظر کاهش یا افزایش میزان مصرف بلکه کاهش خطرات احتمالی مصرف مواد مخدر و روان گردان بوده است.

۱-۸- روش تحقیق

روش رساله حاضر، روش توصیفی - تحلیلی است. در این ارتباط به منابع دست اول هم چون کنوانسیونهای بین المللی سازمان ملل متحد و راهبردهای مواد مخدر و روان گردان اتحادیه اروپایی و قوانین جمهوری اسلامی ایران در این ارتباط و هم چنین منابع دست دوم مورد توجه قرار می گیرند. با توجه به اینکه بخشی از موضوع رساله حاضر در ارتباط با اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد است، بنابراین مراجعه به منابع انگلیسی در این خصوص اجتناب ناپذیر است. از نظر روش های کیفی گردآوری داده ها (استفاده از مقالات کنفرانسی و مجله های علمی معتبر داخلی و بین المللی مرتبط و کتاب ها و پایان نامه های موجود در زمینه قانون مبارزه با مواد مخدر)، توصیفی از نوع تحلیلی است که در آن سعی بر مطالعه و توصیف مدیریت تبادل اطلاعات و ابعاد آن و میزان تاثیرگذاری بفرایند کشف جرم می باشد که مورد بررسی قرار گرفته است. در این رساله نگارنده با هدایت استاد راهنمای محترم به جستجو و بررسی در منابع و متون حقوقی، قانونی، آیین نامه ها، آرا و متون فقهی و نظرات علمای حقوق و اسناد بین الملل و ... پرداخته و به تبیین نظریات مکتسبه خود به صورت مستقل خواهد پرداخت. در این رساله به جستجو و بررسی در منابع و متون حقوقی، قانونی، آیین نامه ها، آرا و متون فقهی و نظرات علمای حقوق و اسناد بین الملل و ... پرداخته و به تبیین نظریات مکتسبه خود به صورت مستقل خواهد پرداخت.

پژوهش حاضر به تشریح و تبیین دلایل چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن می پردازد. محقق برای تبیین و توجیه دلایل، نیاز به تکیه گاه استدلالی محکمی دارد. این تکیه گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم می شود که معمولاً در فصل مربوط به سوابق و مباحث نظری تحقیق تدوین می گردند. محقق از نظر منطقی جزئیات مربوط به مسئله تحقیق خود را با گزاره های کلی مربوطه ارتباط می دهد و به نتیجه گیری می پردازد. همچنین از آنجا که

نتایج این تحقیق به اتخاذ قانون گذاری در محیط غیرساختاریافته و پیچیده قاچاق مواد مخدر کمک می نماید. بنابراین این مطالعه در زمره تحقیقات کاربردی است. هدف از تحقیق کاربردی بدست آوردن درک یا دانش لازم برای تعیین ابزاری است که به وسیله آن نیازی مشخص و شناخته شده برطرف گردد. در این نوع تحقیقات، هدف کشف دانش تازه ای است که کاربرد مشخصی را درباره فرآورده یا فرآیندی در واقعیت را دنبال می کند. به عبارت دقیق تر، تحقیق کاربردی تلاشی برای پاسخ دادن به یک معضل و مشکل عملی است که در دنیای واقعی وجود دارد. تحقیق توصیفی شامل مجموعه روش هایی است که هدف آنها توصیف کردن شرایط با پدیده های مورد بررسی است، اجرای تحقیق توصیفی می تواند صرفاً برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری دادن به فرآیند تصمیم گیری باشد.

برای تدوین ادبیات موضوع، مباحث نظری تحقیق و جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و بررسی اسنادی بدین صورت که با مطالعه مقاله ها، کتاب ها و منابع مرتبط، اطلاعات مورد نیاز با استفاده از فیش برداری "روش یادداشت برداری و دسته بندی مطالب" جمع آوری می شود. در این رساله، روش تجزیه و تحلیل به صورت تحلیلی - توصیفی خواهد بود.

۹-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری

رویکردهای جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان اصولاً، یک رویکرد مبتنی بر کیفر بوده که با توجه به این رویکرد، اهداف بازپرورانه و اصلاح مجرمان و رهیافت های پیشگیرانه در حاشیه قرار گرفته است.

بازنگری در سیاست های جنایی کشورمان با توجه به معیارهای بین المللی که از تجربیات جدید و نوین در این حوزه بهره می برند ضروری به نظر می رسد. از این رو مطالعه و بهره مندی از تجربه اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد، جنبه نوآورانه به رساله حاضر داده است.

از موارد دیگر نوآوری رساله حاضر، به تبیین و تحلیل نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر و روان گردان ها (صنعتی غیردارویی) با گفتمان و سیاست گذاری های اتحادیه اروپایی و سازمان ملل و اقدامات علمی و عملی که داشتند، پرداخته شد. علاوه بر آن نگارنده به جهت اینکه در حوزه مواد مخدر و جرایم ارتكابی به صورت عملی در سازمان نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (ناجا) حضور دارد و بسیاری از چالش ها و معضلات جرایم مواد مخدری، مجرمان و خانواده های آنان و نیز آثار و تبعات مجازات و ... را مشاهده کرده است سعی نموده تا مشاهدات عینی و تجربیات را در قالب نوشتار علمی درآورده و تطبیق آن با موضوعات سیاست گذاری از جمله تقنینی، اجرایی و قضایی راهکار مناسب

به متولیان سیاست گذاری جنایی پیشنهاد دهد. به نظر رساله حاضر از جهات مذکور نیز جنبه نوآوری داشته و از این حیث جدید می باشد.

از سوی دیگر، مطالعات و پژوهش‌های پیشین انجام گرفته در حوزه مواد مخدر و روان‌گردان، به موضوع مهم سیاست جنایی سازمان ملل متحد به عنوان مهمترین سازمان بین‌المللی و اتحادیه اروپایی به عنوان سیاست‌گذار اصلی در حوزه کشورهای اروپایی توجه چندانی نشده و تنها اشاره مختصری صورت گرفته است، بنابراین این رساله از این حیث جنبه نوآوری دارد.

۱-۱۰- سامان‌دهی تحقیق

پیش از ورود به بخش‌های اصلی رساله، تعاریف و مفاهیم پایه‌ای برای پیش فرض ذهن خواننده مطرح می‌شود و در این راستا واژگان اصلی همانند موادمخدر و مواد روان‌گردان، سیاست جنایی، اعتیاد، جرم سازمان‌یافته در قالب « فصل تمهیدی » تعریف و مفهوم‌شناسی شدند. پس از این که در فصل مقدماتی به مفاهیم اصلی رساله پرداخته شد؛ در قالب دو بخش به بحث‌های اصلی این رساله پرداخته می‌شود. در بخش نخست به سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان‌گردان پرداخته می‌شود. در این بخش در وهله نخست در فصل اول به اسناد بین‌المللی اعم از اسناد الزام‌آور (سخت) و اسناد توصیه‌ای (نرم) سازمان ملل متحد در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان پرداخته می‌شود. بدیهی است که به این نکته توجه شود که اسناد بین‌المللی که در این قسمت مورد توجه قرار گرفته‌اند اعم از اسناد مرتبط و غیرمستقیم هستند و به همین دلیل به اسنادی نیز پرداخته شده‌اند که ظاهراً ارتباطی با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان ندارند. از جمله: کنوانسیون پالمو و کنوانسیون مریدا. هم‌چنین در فصل دوم این بخش به سیاست جنایی اتحادیه اروپایی در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان‌گردان پرداخته می‌شود و مواردی از جمله قوانین اتحادیه اروپایی هم در قالب کنوانسیون‌ها و هم در قالب اسنادی چون دستورالعمل‌ها و قطعنامه‌ها ناظر بر مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان‌گردان به عنوان سیاست تقنینی، اقدامات نهادهای اجرایی اتحادیه از جمله یوروپل به عنوان سیاست جنایی اجرایی و اقدامات دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی به عنوان سیاست جنایی قضایی مورد اشاره قرار گرفته است.

در بخش دوم به سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران و موارد مختلف سیاست جنایی مزبور در مقایسه با اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان‌گردان پرداخته خواهد شد. در بخش مزبور، قوانین و مقررات داخلی ناظر بر مواد مخدر و داروهای روان‌گردان و سیاست تقنینی، قضایی و اجرایی جمهوری اسلامی ایران در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان از نظر خواهد گذشت. در نهایت در این بخش به عنوان فصل انتهایی این رساله به بررسی تطبیقی سیاست جنایی سازمان ملل متحد

و اتحادیه اروپایی با جمهوری اسلامی ایران در زمینه مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان گردان پرداخته می شود و در این زمینه، به چالش هایی هم چون کیفرمدار بودن سیاست جنایی ایران در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، ناعادلانه بودن آن، فقدان سیاست جنایی منسجم و ... پرداخته می شود. درنهایت باتوجه به مطالعه تطبیقی که بین رویکردها و رهیافت های مختلف سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران با اسناد فرادستی از جمله سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی انجام شد به نتیجه گیری و ارائه پیشنهادهای لازم در قالب دیدگاه های عینی پرداخته می شود.

فصل تمهیدی (کلیات)

قبل از پرداختن به موضوع اصلی این رساله لازم است که به عناوین کلی و اصلی مواد مخدر و روان گردان، مفهوم شناسی سیاست جنایی و عناصر آن، مفهوم اعتیاد و قاچاق و تاملی در پیشینه جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان بپردازیم و هر کدام از آن ها تعریف و تبیین و جایگاه و محدوده ی آنها به صورت مشخص، تبیین گردد. بنابراین لازم است در یک دیدگاه مفهوم شناختی، فرایند شکل گیری و تحولات محتوایی و هم چنین چارچوب و محدوده خاص تشکیلاتی هر کدام از این واژه ها شناسایی شوند. بنابراین هدف و دلیل فصل تمهیدی توضیح مفاهیم اساسی به صورت منظم و یکجا و تعیین خط سیر رساله به منظور درک سریع تر مطالب است.

مبحث اول - مفاهیم و تعاریف

همان طور که گفته شد در بدو ورود به رساله ابتدا به مفاهیم و تعاریف پرداخته می شود. این موضوع شایان ذکر است که نمی توان به تمامی مفاهیم استفاده شده در این رساله پرداخت و همین امر موجب شده است که مهم ترین مفاهیم مندرج در این تحقیق مورد توجه قرار بگیرد. نگارنده به جای اینکه در بخش های مختلف رساله به تعاریف و مفاهیم و گونه های مختلف واژگان اصلی بپردازد در ابتدای امر همه تعاریف اساسی که پایه و شالوده اصلی رساله هستند را مورد اشاره قرار داده است تا اولاً ذهن خواننده محترم به اصطلاحات اساسی آشنا و ثانیاً در قسمت های اصلی رساله صرفاً به مباحث اصلی پرداخته شود و از تعاریف و ذکر کلیات پرهیز گردد.

گفتار اول - سیاست جنایی

مفهوم سیاست جنایی از بدو خلقت تا به امروز تطورات و تحولات فراوانی را به خود دیده است به طوری که نتیجه این فرآیند، فربه تر شدن این اصطلاح از آغاز تا زمان کنونی بوده است.^۱ به طور کلی مفهوم سیاست جنایی از ابتدا تاکنون به دو صورت متفاوت، از مضیق شروع شده و با رویکرد موسع به اوج خود رسیده است. آغازگر این اندیشه در سال ۱۸۰۳ میلادی، فوئرباخ^۲ پروفسور آلمانی است که با به کار بردن اصطلاح سیاست جنایی در کتاب حقوق کیفری خویش، برای اولین بار این اصطلاح را وارد قلمروی حقوق

1- Farrall, Stephen et al. (2015). Justice and Penal Reform: Re-shaping the Penal Landscape, Routledge, p 115

2- Anselm von Feurbach.

کیفری نمود، از دیدگاه وی، سیاست جنایی، شامل مجموعه شیوه های سرکوبی می شود که دولت از طریق آنها و با توسل به آنها علیه جرم واکنش نشان می دهد. با توجه به مولفه های تعریف فوق از یک سو و گستردگی قلمروی حقوق کیفری از سوی دیگر امروزه به برداشت فوئرباخ از سیاست جنایی، تعبیری مضیق یا به اصطلاح همان سیاست کیفری در معنای خاص اطلاق می گردد.^۱

اگرچه منظور باخ با توجه به تعریفی که از سیاست جنایی ارائه داده است در مفهوم مضیق آن یعنی حقوق کیفری، اما سیاست کیفری در واقع مفهومی جدا و وسیع تر از حقوق کیفری دارد؛ سیاست جنایی شامل کلیه تدابیر و اقدامات سخت گیرانه (اعم از کیفری یا غیرکیفری) و پیشگیرانه با ماهیت های مختلف می باشد که دولت (نهادهای رسمی و دولتی) و جامعه مدنی (نهادهای غیر رسمی - اجتماعی) هر یک به طور مستقل یا با مشارکت سازمان یافته یکدیگر از آنها در قالب روش های مختلف به منظور سرکوبی بزهکاری و بزه کاران و همچنین پیشگیری از انحراف و بزهکاری استفاده می کند.^۲

دانشمند آلمانی فونلیست^۳ (۱۸۸۹) نیز مبتنی بر همین دیدگاه مضیق، سیاست جنایی را سازماندهی عقلی مبارزه علیه جنایت، بر پایه داده های دانش جرم شناسی می دانست.^۴

در فرانسه نیز کوش^۵ (۱۹۰۵) در رساله علم اداره و قوانین زندان ها با تفکیک علوم محض جرم شناسی، جامعه شناسی جنایی و انسان شناسی جنایی از سیاست جنایی، به دنبال تعیین جایگاه سیاست جنایی در میان سایر رشته های علوم جنایی بود؛ از دیدگاه وی سیاست جنایی یعنی یک علم کاربردی که هدف آن موفقیت عملی در سازمان دهی عقلانی و موثر مبارزه با جرم است.^۶

دندیو دو وابر استاد دانشگاه پاریس و قاضی دادگاه نورنبرگ دیدگاهی مشابه به کوش را تا نیمه های سده بیستم بر قلمروی علوم جنایی ادامه داد به نظر ایشان سیاست جنایی یک هنر و فن است که موضوع آن کشف روش هایی است که مبارزه موثر علیه جرم را میسر می سازد.^۷

پس از پایان جنگ دوم جهانی، مارک آنسل - قاضی و پژوهشگر فرانسوی - در مقاله خویش (۱۹۷۵) تعبیری نسبتاً موسع نسبت به آنچه که فوئرباخ مطرح کرده بود، ارائه نمود. ایشان سیاست جنایی را هم زمان

1- Ibid

۲ - دلماس مارتی، (۱۳۸۷). نظام های بزرگ سیاست جنایی: جنبش های سیاست جنایی. ترجمه، علی حسین، نجفی ابرندآبادی، جلد دوم، تهران: انتشارات میزان، ص ۹۷.

3-Funlist

۴ - مارتینز، رنه. (۱۳۸۲). تاریخ حقوق کیفری در اروپا؛ ترجمه محمدرضا گودرزی. انتشارات مجد. ص ۶۳.

5- Cuche

۶ - حبیب زاده، محمدجعفر و رحیمی نژاد، اسماعیل. (۱۳۸۵). مجازات های نامتناسب، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲، ص ۱۵.

۷ - نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۵). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی، ماهنامه تعالی حقوق، سال اول، ص ۱۱.

(علم مشاهده و مطالعه) و (هنر، فن یا راهبرد اصولی و نظام یافته واکنش ضدجنایی) دانسته است.^۱ بر اساس این دیدگاه سیاست جنایی علاوه بر جرم که یک مفهوم حقوقی می باشد، به پدیده انحراف (کژروی) که یک پدیده اجتماعی است، نیز توجه شده است. علاوه بر جنبه کیفری و مجازات بزه کاری، رویکرد پیشگیرانه را نیز شامل می شود که البته این پیشگیری شامل پیشگیری اجتماعی در قالب نظام های اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی و ... نیز می شود.^۲

نهایتاً در ارتباط با جرایم مواد مخدر و روان گردان بایستی گفت سیاست جنایی که در مفهوم موسع از آن به مجموعه پاسخ هایی که بدنه اجتماع در مقابل پدیده مجرمانه از خود نشان می دهد تعبیر می شود، در مقابل پدیده مجرمانه قاچاق مواد مخدر یک سیاست کلان است. منظور آن است که چنین سیاستی باید ناظر به جنبه های مختلف سیاست جنایی باشد و علاوه بر جنبه های مربوط به مبارزه، جنبه های مربوط به درمان و پیشگیری را نیز دربرگیرد. با توجه به همان تعریف سیاست جنایی پذیرفته شده که شامل پاسخ های کیفری و اجتماعی است، باید از تمامی ابزارها و اهرم ها، به ویژه ابزارهای پیشگیرانه، جلوی بسیاری از رفتارهایی که می خواهد در عالم خارج ظهور و بروز یابند، گرفته شود؛ در این صورت علاوه بر ورود نهادهای دولتی، نهادهای اجتماعی نیز نقش پر رنگ و فعالی خواهند داشت.

طبیعی ترین نتیجه گسترش در مفهوم سیاست جنایی، تنوع تابعان موثر و نقش آفرین در ایجاد یک سیاست جنایی واحد در چارچوب یک قلمروی مشخص ملی می باشد.^۳

امری که غالباً با چالش هایی در عمل روبرو بوده است. به عبارت دیگر، برای رسیدن به یک سیاست جنایی واحد در مفهوم موسع آن بایستی ارکان سه گانه حکومتی، قوه مقننه، قوه مجریه، قوه قضاییه در کنار جامعه مدنی، همگام و همسو حرکت نمایند تا به هدف تحقق سیاست جنایی نایل گردند. بنابراین برای رسیدن به این مقصود در سطح قلمروی داخلی نیاز به هماهنگ نمودن سیاست جنایی در لایه های ابتدایی آن یعنی در سطح قوای سه گانه و جامعه مدنی ضروری می باشد. نتیجه این هماهنگی همان شکل گیری سیاست جنایی مشترک و هماهنگ در سطح ملی می باشد که از حرکت هماهنگ و هم سوی لایه های ابتدایی سیاست جنایی در سطح ملی شکل می گیرد.^۴

همین ضرورت هم سوی در سطح کلان تری نیز قابل تصور می باشد. به عبارت دیگر با توجه به ضرورت هماهنگ سازی سیاست های جنایی کشورها در پیشگیری و مبارزه با پدیده های مجرمانه مشترک منطقه ای،

۱ - حسینی، سیدمحمد (۱۳۶۸). سیاست جنایی، مفاهیم و مدل ها. مجله کانون وکلای دادگستری، شماره ۱۱، ص ۱۰۸.

۲ - همان، ص ۴۳.

3- Zimring, Franklin E. and Hawkins, Gordon, (1997). "Incapacitation: Penal Confinement and the Restraint of Crime", Oxford University Press, p 54.

4- Robinson, O. F, (2013). "Penal Practice and Penal Policy in Ancient Rome", Routledge, p 90.

می بایستی در اتخاذ سیاست جنایی موثر، چارچوب ذهنی را از قلمروی ملی فراتر نهاده و بر اساس اقتضای مورد ضرورت محل تصمیم گیری نمود. بنابراین با توجه به نوع و قلمروی پدیده ای که نیاز به ترسیم سیاست جنایی دارد، می توان سیاست های جنایی همسو و مشترک را از بعد قلمروی محل تطبیق به دو قلمروی ملی و فراملی تقسیم نمود. در قلمروی فراملی به علت نبود رکن قضایی و اجرایی محوری، عموماً با سیاست جنایی تقنینی مواجه هستیم اگرچه ارکان و ساز و کارهایی نیز در نظام حقوق فراملی به منظور نظارت بر حوزه های مختلف سیاست جنایی دولت ها شکل گرفته اند. در هر صورت به علت اینکه هم چنان دولت ها تابعان اصلی نظام حقوق بین الملل تلقی می شوند، سیاست جنایی در سطوح داخلی و ملی دارای شاخه بندی ها و تقسیم بندی های دقیق تری است.

گفتار دوم- عناصر سیاست جنایی

سیاست جنایی دارای چهار عنصر سیاست جنایی تقنینی (سیاست اتخاذ شده از طرف قانون گذار در زمان وضع قانون)، قضایی (برون داد سیاست جنایی تقنینی در عمل به وسیله قضات دادگستری در رویه و نظام قضایی)، مشارکتی (مشارکت وسیع مردم و نهادهای غیردولتی در زمینه پاسخ دهی به پدیده مجرمانه) و اجرایی (سیاست اتخاذ شده از طرف مجریان قانون در راستای اجرای قانون) است که در ادامه بدان پرداخته می شود.

بند اول- سیاست جنایی تقنینی

سیاست جنایی تقنینی را نه تنها بایستی نخستین لایه سیاست جنایی محسوب نمود بلکه آن را در واقع بایستی هسته اصلی سیاست جنایی و تعیین کننده نوع پاسخ در قبال پدیده های مجرمانه تصور نمود چرا که با توجه به اصول حاکم حقوق کیفری، همانند اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها و تبعیت غیرقابل انکار از آن، خود بیانگر نوعی سیاست جنایی پی ریزی شده در قانون به وسیله قوه مقننه دارد^۱. بر این اساس، سیاست جنایی تقنینی عبارت است از (تدبر و چاره اندیشی قانون گذار در مورد جرم و پاسخ به آن که با توجه به وابستگی سیاست جنایی به نظام سیاسی هر کشور حالت های مختلفی به خود می گیرد. سیاست جنایی تقنینی سلیقه قانون گذاران مختلف و انتخاب های آنان در انواع جرایم و مجازات ها و به طور کلی نحوه مقابله با پدیده مجرمانه و دادرسی جرایم است.) بر اساس همین نوع سیاست جنایی کشورها در قبال پدیده ها است

۱- سیاست جنایی تقنینی با ابزار جرم انگاری و برخورد کیفری توسط دولت با مجرمین، برجسته ترین شکل برخورد با جرم و مجرم بوده و مهم ترین نقش را در راستای مقابله با جرایم ایفاء می کند. از دیگر سو، نخستین کاربردهای سیاست جنایی نیز در معنایی معادل حقوق کیفری یا سیستم کیفری که مبتنی بر جرم - مجازات و قانون می باشد، بوده است که البته باید آن را مفهوم مضیق سیاست جنایی و یا سیاست کیفری نامید.

که کشورها را از لحاظ نوع نگرش و برخورد با پدیده های مجرمانه تقسیم بندی می نمایند چرا که در واقع تجلی گاه جرم انگاری و تعریف و تعیین انواع پاسخ ها به رفتارهای حاکی از دور شدن از هنجارهای اجتماعی را که مجرمانه تلقی می شوند باید در سطح سیاست جنایی تقنینی یک کشور جستجو نمود.^۱

در مورد نوع سیاست جنایی تقنینی، سه نظریه عمده جرم شناختی (نظریه جرم انگاری، جرم زدایی و قانونمندسازی) وجود دارد. نظریه غالب در سطح دنیا و از جمله حقوق ایران و کشورهای پیشرفته نظریه جرم انگاری است که بر جرم انگاری تمامی اعمال مربوط به مصرف و قاچاق مواد مخدر تاکید دارد. نظریه جرم زدایی بر جرم زدایی از تمامی اعمال مربوط به مصرف و قاچاق مواد مخدر تاکید دارد و نظریه قانونمندسازی (نظریه بینابین) بر قانونمندسازی مصرف و خرید و فروش برخی از مواد مخدر نرم مانند حشیش و ماری جوانا تاکید دارد (سیاست جنایی ایران برخلاف سیاست جنایی کشورهای پیشرفته در قبال جرایم مواد مخدر سیاستی مبتنی بر کیفر است). آثار و نشانه های این سیاست جنایی را می توان در تعیین مجازات اعدام برای بسیاری از جرایم مواد مخدر، تعیین حبس ابد و حبس های طویل المدت، مجازات بدنی شلاق و جزای نقدی در مقیاس وسیع تر مشاهده نمود. از جهت آیین دادرسی کیفری نیز حقوق ایران در قبال جرایم مواد مخدر یک سیاست جنایی افتراقی (متفاوت از سیاست جنایی اتخاذ شده در مورد سایر جرایم) است. آثار و نشانه های این نوع سیاست را می توان در لزوم رسیدگی به این جرایم در دادگاه انقلاب، شرایط و ضوابط خاص نهادهای ارفاقی مانند تخفیف، تعلیق، آزادی مشروط، عدم اعمال مقررات مربوطه به مرور زمان و تشدید کیفرگذاری در بسیاری از مواد مختلف در قانون مجازات اسلامی و قانون مبارزه با مواد مخدر، دانست.

سیاست های جنایی تقنینی از یکنواختی در طول تاریخ برخوردار نبوده اند، به طوری که ما اغلب شاهد سیر صعودی - نزولی آن ناشی از بی نظمی ها، نابسامان ها و پراکندگی های مفرط در سیاست های جنایی بوده ایم به طوری که گاهی بر رفتارهای مجرمانه تکیه شده و زمانی به شخصیت مجرمانه و گاهی عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ... نقش تعیین کننده داشته است. به طور مثال در افغانستان، مواد مخدر زمانی نه تنها کشت آن ممنوع نبوده بلکه به عنوان یکی از محصولات افغانستان به کشورهای همسایه صادر می شد در حالی که امروزه تمامی مراحل آن جرم انگاری شده است.^۲

بند دوم- سیاست جنایی قضایی

سیاست جنایی قضایی نیز به معنی نحوه استنباط و برداشت نظام قضایی از سیاست جنایی تقنینی و نحوه اعمال قوانین و مقررات مربوط است که البته این استنباط ها و برداشت ها در تمامی زمینه ها و مسایل در

1 - Bell , E. , (2007) , Criminal Justice and Neoliberalism , Palgrave Macmillan UK , p 90 .

2- Dockley, Anita and Loader , Ian , (2012) The Penal Landscape: The Howard League Guide to Criminal Justice in England and Wales, Routledge.

محاكم یکسان و برابر نمی باشد.^۱ بدین معنی که ممکن است هر یک از محاکم برداشت خاص خود را نسبت به موضوع واحد ارایه نمایند. نهایتاً این تنوع در برداشت منتج به اصل متغیر بودن تفسیر قواعد حقوق کیفری می گردد. به همین دلیل و از همین منظر، حقوق دانان کیفری، سیاست های جنایی تقنینی در زمان را در برابر نسبی بودن سیاست جنایی قضایی در زمان و مکان قرار داده اند.

سیاست جنایی قضایی از بعد محدود و مضیق، نیز دربرگیرنده سیاست جنایی انعکاس یافته در تصمیم ها، آرا و رویه های قضایی می باشد اما همین تنوع و کثرت تصمیم ها و آراء در محاکم، مانع مهمی در راه احراز یک سیاست جنایی قضایی واحد و به تبع آن، عدم حصول به سیاست جنایی واحد و مشترک در کل نظام حقوقی می باشد.^۲ به همین جهت است که سیاست جنایی قضایی را در وهله نخست شامل رویه قضایی عام یعنی عملکرد و برداشت قضات از قانون دانسته اند که در صورت بروز اختلاف در آراء و صدور احکام گوناگون، معمولاً دیوان عالی کشور اقدام به صدور رای وحدت رویه در موضوع مورد اختلاف می نماید.^۳ به همین جهت بیش از پیش اهمیت هسته اصلی سیاست جنایی یعنی سیاست جنایی تقنینی در ارایه کامل و دقیق سیاست جنایی تقنینی به منظور وحدت در سیاست جنایی در کل نظام حقوقی مشخص می گردد.

بند سوم- سیاست جنایی اجرایی

سومین رکن در راستای سیاست جنایی واحد در سطح ملی، سیاستی است که از سوی نهادهای اجرایی به عنوان رکن اجرایی کشور در راستای تطبیق و اجرای سیاست های جنایی اتخاذ شده از سوی قوه مقننه در پیش گرفته می شود. بنابراین، سیاست قوه مجریه و نهادهای اجرایی در زمینه کنترل جرم که ناظر بر چگونگی اجرای قوانین و رویه قضایی موجود است، سیاست جنایی اجرایی را تشکیل می دهد که نقش پلیس (در معنای گسترده آن شامل همه ضابطان دادگستری) در آن اهمیت ویژه ای دارد ؛ نقشی که در سطح کلان به وظیفه پلیس در تامین امنیت داخلی کشور بازمی گردد. بدین گونه که پلیس به دو صورت نقش فعالی در تحقق این سیاست می تواند ایفاء نماید. هم از جهت کشف و دستگیری متهمین که در مقام ضابط قضایی صورت می گیرد و هم از جهت حضور و گشت زنی پلیس در جامعه که باعث پیشگیری از جرم و تحقق نظم در جامعه می گردد. ناگفته نماند که اگر همین پلیس آن گونه که باید، عمل ننماید ممکن است خود منبع بی نظمی و ناامنی در جامعه گردد. بنابراین، نقش و اهمیت قوه مجریه از این جهت که رکن

۱ - اردبیلی، محمدعلی. (۱۳۹۴). حقوق بین الملل کیفری. گزیده مقالات، تهران: نشر میزان، چاپ اول، ص ۱۳.

۲ - باصری، علی اکبر. (۱۳۸۶). سیاست جنایی داخلی و بین المللی مواد مخدر. تهران: نشر خرسندی، چاپ اول، ص ۷۶.

۳ - حبیب زاده، محمدجعفر و رحیمی نژاد، اسماعیل (۱۳۸۵). مجازات های نامتناسب. فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ص ۲۷.

اجراکننده سیاست جنایی به شمار می رود، از دو جهت حایز اهمیت می باشد. اول اینکه قوه مجریه تنها رکن با صلاحیت در راستای تحقق و اجرای سیاست جنایی اتخاذ شده می باشد. به عبارت دیگر، این قوه مجریه است که نقش فعالی در به ظهور رساندن سیاست جنایی در کنار سایر ارکان دارد. از جهت دیگر این تطبیق و اجراء بایستی در هماهنگی با سایر ارکان صورت بگیرد که بتوان با یک سیاست جنایی واحد روبرو بود نه اینکه برنامه ها و یا عملکرد عوامل اجرایی در جهت مخالف با سیاست جنایی پیش بینی شده از سوی قوه مقننه باشد. به عبارت دیگر انواع و اقسام سیاست جنایی باید در راستای هم و با یک هدف مشترک اقدام نمایند تا در نهایت یک نتیجه مطلوب حاصل گردد.

بند چهارم - سیاست جنایی مشارکتی

چنانکه کریستین لازرژ نیز به آن اشاره کرده است به منظور ایجاد اجماع حول یک سیاست جنایی علاوه بر اشتراک ارکان حکومتی، مشارکت رسانه ها، انجمن ها و شهروندان و یا به طور کلی جامعه مدنی ضرورتی اجتناب ناپذیر می باشد^۱ این ضرورت نه از آن جهت است که از نقش دولت کاسته گردد بلکه بدین جهت که جامعه مدنی به عنوان کنش گران عمده سیاست جنایی مطرح بوده و بایستی مشارکت فعالی نیز داشته باشند. شرکت دادن جامعه مدنی به خصوص مردم در این پروسه صرف نظر از نشان دادن کارایی مردم در این عرصه، خود بدین معناست که پیشگیری و حتی تامین امنیت به این گروه از جامعه نیز برمی گردد. به عبارت دیگر، برای تحقق یک سیاست جنایی واحد در سطح کلان نه تنها مشارکت طیف گسترده ای از کنش گران این عرصه را نیاز دارد بلکه نوعی هماهنگی و انسجام در بین تمامی ارکان فوق الذکر را نیز می طلبد.

بنابراین سیاست جنایی مشارکتی یعنی یک سیاست جنایی همراه با مشارکت جامعه مدنی که در چارچوب آن اهرم ها و نهادهای دیگر در کنار پلیس و دستگاه قضایی پاسخ به پدیده مجرمانه را سامان می بخشند. این همکاری و مشارکت ضامن اعتبار بخشیدن طرح تنظیم شده قوای مقننه و مجریه در زمینه سیاست جنایی یا همان شرکت دادن مردم در مقابله با پدیده مجرمانه است.^۲ و شیوه های مشارکت مردم و جامعه مدنی نیز در این راستا به طرق مختلف قابل تصور است.

در واقع، سیاست جنایی مشارکتی را نبایستی به عنوان یک نوع مستقل از سیاست جنایی مطرح کرد بلکه سیاست جنایی مشارکتی، نمود مشارکت مردم و جامعه مدنی در هر یک از سه قسم سیاست جنایی تقنینی، قضایی و اجرایی است. این مشارکت در سطح سیاست جنایی تقنینی یا عکس العملی که مردم در قبال

۱ - رحمدل، منصور. (۱۳۸۶). سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مخدر. تهران: انتشارات سمت، ص ۱۷.

۲ - همان، ص ۲۱.

اعمال و رفتارهایی که هنوز تبدیل به قانون نشده است قابل تصور می باشد. حال ممکن است این گونه رفتارها، از سوی مردم ضد ارزش قلمداد گردیده و تبدیل به قانون گردند و هم چنین ممکن است برعکس همین مردم و جامعه مدنی در قبال طرح ها و لوایحی که از سوی دولت تهیه شده است و قرار است به قانون تبدیل گردد، عکس العمل تدافعی نشان دهند.^۱

در سطح سیاست جنایی قضایی نیز این مشارکت می تواند از طریق سیستم نظارتی غیرمستقیم از رهگذر ابزارهایی هم چون رسانه های جمعی در راستای تحقق یک دادرسی عادلانه، نقش داشته باشد. به طور کلی سیاست های جنایی مختلف اعم از تقنینی، قضایی، اجرایی و مشارکتی باید در راستای هم و با یک هدف مشترک به مبارزه و پیشگیری با پدیده های مختلف منحرفانه و مجرمانه پردازند: حال بایستی دید سیاست های مختلف مذکور در دو عرصه بین المللی و داخلی در قبال جرایم مواد مخدر و روان گردان به چه نحوی است. آیا سیاست تقنینی آن طور که بایسته است اصول، مبانی و ضوابط قانون گذاری را رعایت کرده است؟ در سیاست قضایی آیا اهداف مدنظر سیاست گذاران تقنینی به منصفه ظهور رسیده است؟ در اجرا آیا نهادهای اجرایی توانسته اند آنطور که شایسته است به مقابله و پیشگیری پردازند؟ و در نهایت نقش جامعه مدنی و هیئت های اجتماعی و نهادهای غیررسمی به چه میزان و به چه نحوی است؟.

گفتار سوم - جرم سازمان یافته

جرایمی که به صورت سازمان یافته و فراملی ارتکاب می یابند از چالش های اصلی محسوب می شوند. بنا به تعریف قانونی، جنایات های سازمان یافته جرایمی هستند که توسط گروه ها و باندهای سازمان یافته دارای ۳ عضو یا بیشتر داشته و با فرماندهی و نظم قابل توجه و با اهداف نامشروع مالی و مادی ارتکاب می یابند، گفته می شوند.^۲ و در تعریفی دیگر جرایم سازمان یافته جرایمی هستند با توطئه پنهانی مستمر در سطح جهان با ساختاری سازمان یافته و مستحکم که از فساد و ارباب تغذیه می کند و توسط گروهی متشکل از سه نفر یا بیشتر با هدف تحصیل مستقیم یا غیر مستقیم منفعت مالی یا مادی برای مدتی ارتکاب می یابد که پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی، محیط زیستی، اخلاقی و امنیتی بسیار زیان بار آن، همه مردم را در معرض خطر جدی قرار می دهد.^۳ یکی از خطرناک ترین جرایم سازمان یافته که به صورت گروهی و باندهای ارتکاب می یابد قاچاق موادمخدر و روان گردان است. مبرهن است که رویکرد سیاست گذاران در قبال

۱ - همان، ص ۲۱.

۲ - اشرفی، حسن و کاظمی، احمد. (۱۳۹۴). بررسی جرائم سازمان یافته ی گروه ها و باندهای قاچاق مواد مخدر. فصلنامه علمی مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۷، ۶۱-۷۰.

۳. صالحی، روح اله. (۱۳۹۹). نقش سازمان های بین المللی و بین الدولی در پیشگیری و مقابله با پولشویی ناشی از موادمخدر. فصلنامه علمی مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۱۲، ۴۷-۵۹.

جرایم سازمان‌یافته بایستی با رویکردی که در جرایم خرد و صرفاً با اهداف کسب معاش و ناچاری یا هیجانی است، متفاوت باشد.^۱ جرایم موادمخدری که به صورت سازمان یافته‌اند باید با اقدامات سخت‌تری نسبت به جرایم خرد موادمخدری نگریسته شوند.

در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در پاره‌ای از مواد قانونی مانند بند «ب» ماده ۴۷، ماده ۱۳۰ قانون مذکور و همچنین ماده ۴۵ قانون مبارزه با موادمخدر و به‌طور خاص بند «ب» آن به سازمان یافتگی بودن جرایم در حوزه موادمخدر و روان گردان ها توجه بسیار داشته و با نگاه تشدید مجازات به این دسته از جرایم نگریسته است. بدین صورت که اگر جرایم موادمخدری به صورت سردستگی یا سرمایه‌گذاری یا پشتیبانی مالی باشد با جمیع شرایط می‌تواند مرتکب در حکم مفسد فی الارض محکوم شده و حسب مورد مجازات اعدام، حبس ابد و یا حبس های طولانی مدت را به همراه داشته باشد. بنابراین با توجه به این موضوع به نظر جرایم موادمخدری اصولاً با سازمان یافتگی دارای ارتباط نزدیک هستند.

مبحث دوم - مواد مخدر و روان گردان

گفتار اول - پیشینه مواد مخدر و روان گردان

موادمخدر از قرن چهاردهم و از کلمه فرانسوی Drogue به معنی «مواد خشک» گرفته شده است. به عبارتی داروهایی که از گیاهان خشک بدست می‌آید.^۲ به طور کلی شیوه قانع کننده‌ای برای توضیح اینکه یک ماده مخدر است یا نه، وجود ندارد. مانند: تفاوت های میان آب، مایعات ویتامین دار و پنی‌سلین.

از تاریخ دقیق کشف و مصرف مواد مخدر اطلاع دقیقی در دست نیست، ولی آنچه که مسلم است بشر به قدرت تسکین دهنده مواد افیونی از مدت ها پیش پی برده و از آنها برای تسکین درد استفاده می کرد. همچنین بشر از هفت هزار سال قبل، از وجود یک ماده مخدری قوی در خشخاش آگاه بوده و سومری ها که در عراق امروزی زندگی می‌کرده‌اند پنج هزار سال قبل از میلاد مسیح، کاشت و برداشت ماده مخدری به نام تریاک را توصیف کرده‌اند و در بین سنگ نبشته های بدست آمده از مردمی که چهار هزار سال قبل در سویس زندگی می کرده اند، دانه ها و کپسول هایی از تریاک پیدا شده است. کارشناسانی که کپسول ها و دانه ای مزبور را مورد بررسی قرار داده اند به این نتیجه رسیدند که به احتمال زیاد تریاک های مزبور به منظور بدست آوردن عصاره مخدر آنها کاشته شده‌اند.^۳

۱. ملک‌تاشی، سمیرا و قربانیان، حسین. (۱۳۹۵). شیوه های مقابله با جرایم سازمان یافته در حقوق کیفری ایران. سومین همایش بسترهای

فساد مالی و اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی میبد، ص ۲۳.

۲ - مومنی، حسن و دیگران. (۱۳۸۹). مواد مخدر در ایران عصر صفوی، مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره ۳ (۴)، ص ۱۵

۳ - همان، ص ۱۵.

بند اول: مواد مخدر

برای ماده مخدر در متون انگلیسی از لفظ Drug استفاده می شود. ولی باید توجه داشت که این یک لفظ مطلق است و اطلاق نیز اقتضای شمول هر چیزی را دارد که داخل در این مفهوم قرار می گیرد و این لفظ می تواند کلیه چیزهایی را که به عنوان دارو مورد استفاده قرار می گیرد، دربرگیرد اعم از آنکه قانونی و مجاز باشد یا غیرمجاز. در زندگی روزمره مواد مخدر دو معنی دارد رایج ترین آن عبارت است از مواد غیرقانونی که تاثیرات روانی دارند و موجب گرایش شدید افراد به چنین موادی می گردند. البته برخی از کارشناسان نوشیدنی های الکلی و توتون را نیز جزو مواد مخدر محسوب می کنند در حالی که در برخی کشورها مصرف الکل یا توتون توسط افراد بالغ تحت شرایط معینی، قانونی است.

برخی معتقدند که وضعیت حقوقی مواد مخدر ربطی به تعاریف علمی ندارد و ترجیح می دهند چنین تعریفی را از مواد مخدر ارائه کنند: «مواد مخدر عبارتند از: «موادی که تاثیرات روانی داشته و موجب گرایش شدید افراد به مصرف چنین موادی می گردند»¹ تعریف مذکور شامل کلیه موادی که حتی به صورت گسترده مورد مصرف قرار نمی گیرند و احتمالاً بسیاری از مواد دارویی یا طبیعی که هنوز به عنوان مواد مخدر مورد استفاده قرار نگرفته اند نیز می گردد. به نظر می رسد چنین کلماتی نمی توانند بیانگر کلیه ویژگی های مواد مخدر باشند. به طور کلی مواد مخدر به موادی اطلاق می شود که مصرف آنها در انسان حالات غیرعادی ایجاد می کند. این حالات که عموماً لذت بخش هستند شکلی موقت و کاذب دارند.

تعاریف دیگری نیز در مورد ماده مخدر در دسترس است از جمله ماده ای که موجب اختلال در رفتار و جسم افراد می شود به بیان دیگر هر نوع ماده ای به موجب وابستگی جسمی یا روانی در افراد شود ماده مخدر تلقی می شود. در این که مواد مخدر و روان گردان چه تفاوت هایی با یکدیگر دارند، در ادامه با ذکر توضیح مود روان گردان اشاراتی خواهد شد. با این حال، تعریف کاملی از تمایزات میان مواد مخدر و روان گردان نمی توان ارائه داد. زیرا اثر این گونه مواد حتی یک ماده مانند کانابیس متفاوت است. بعضی مواد مخدر؛ محرک، تعدادی توهم زا و شمار اثرات گوناگون دیگری مانند سستی زا و ... بر جسم، روان و یا هر دو دارد، حال آنکه مخدر به معنای سست کننده اعصاب است و فقط یک دسته از مواد را شامل می شود. اصطلاح روان گردان که از مفهوم وسیع تری برخوردار است، جسم را از نظر لغوی دربرنمی گیرد. مضافاً آنکه از حیث ترکیبات شیمیایی نیز متنوع بوده و از منابع طبیعی مختلفی استخراج، استحصال و ساخته می شود. در قانون مبارزه با موادمخدر و اصلاحیه آن تفکیک میان موادمخدر و روان گردان و گروه بندی های آن ها رعایت نشده است و به نظر می رسد که از این نظر آسیب مهمی بر قانون مزبور و اصلاحیه آن وارد

1- Michael, Bryane et al. (2017). Anti-corruption Training Programmes in Central and Eastern Europe, olume 772 , Council of Europe, p 70.

می باشد. البته منظور از عدم تفکیک و تفصیل‌بندی، آثار و فرایندهای مختلفی که بین موادمخدر و روان‌گردان‌ها وجود دارد، است که به نظر تاثیر مواد مهم‌ترین تفاوت این دو است که در قانون مبارزه با موادمخدر در یک قالب قرار گرفته است. لذا لازم بود که قانون‌گذار با توجه به نوع مواد و آثار و تبعات مخرب آنان توجه بیشتری می نمود.

تعاریف مختلفی که از مواد مخدر ارائه شده است، عبارتند از:

- هر ماده‌ای که پس از وارد شدن به درون بدن بتواند بر یک یا چند عملکرد مغز تاثیر بگذارد، ماده مخدر است. این تعریف، مخدرهایی نظیر توتون، مشروبات الکلی و مخدرهای غیرقانونی مانند: هروئین، l.s.d را نیز در برمی گیرد.^۱

- دارو یا ماده مخدر در مفهوم کلی آن هر ماده یا ترکیبی از چند ماده شیمیایی است که از جمله مواد مورد نیاز بدن برای بقای سالم به شمار نرفته و مصرف آن احتمال تغییر در کاربرد بیولوژیکی و حتی ساخت بیولوژیکی بدن را مطرح می سازد. پیدایش مواد مخدر و کاربرد درمانی آن تاریخی کهن دارد.^۲ درنهایت با توجه به تعاریف بالا و نیز با نگاه به قانون مبارزه با موادمخدر می‌توان موادمخدر را این گونه تعریف کرد: «هرگونه کشت، ساخت و تبدیل، نقل و انتقال، خرید و فروش، اخفاء، نگهداری، استعمال یا مداخله در موادمخدر که برای آنها کیفر مقرر شده است».

بند دوم: مواد روان گردان

مواد روان‌گردان دسته‌ای از مواد طبیعی یا ساختگی هستند که بر مغز و سلسله اعصاب انسان تاثیر گذاشته و او را از حالت طبیعی خارج و موجب اختلال در ادراک فرد می‌شوند؛ در مواردی همانند مواد مخدر نیز ایجاد وابستگی می‌کنند. اگرچه مصادیقی از آنها به عنوان دارو شناسایی می‌شوند ولی انتخاب نوع و میزان مصرف آن باید با تجویز پزشک باشد تا مصرف کننده به عوارض سوء مصرف آن گرفتار نشود. قانون‌گذار ایران در قانون مواد روان گردان (مصوب ۱۳۵۴)، پاره‌ای از اقداماتی که مرتبط یا منجر به سوءاستعمال مواد روان گردان می‌شوند را جرم انگاری کرده است، ولی تنوع، تکرار و گسترش سوءاستفاده از این مواد و آثار زیان‌باری که برای سلامت عمومی دارد، ضرورت اصلاح قانون مربوط و پیش‌بینی اقدامات حمایتی موثر را ایجاب می‌کند، ازاین‌رو قانونگذار ایران با درک این ضرورت‌ها و همچنین قدیمی بودن قانون مربوط، در سال ۱۳۸۹ با «اصلاح قانون اصلاحی قانون مبارزه با مواد مخدر» درصدد بهبود راهبردهای مبارزه موثر با سوءمصرف مواد روان گردان برآمد.

۱ - معینی، بابک. (۱۳۹۱). فاکتورهای پیش‌بینی کننده سوءمصرف مواد مخدر و روان گردان در بین متقاضیان دریافت گواهینامه شهر همدان با بهره‌گیری از تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده در سال ۱۳۹۱، مجله علمی پژوهان، دوره ۱۳(۴)، ص ۴۳.

۲ - رحمدل، منصور. (۱۳۸۶). سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مخدر، تهران: انتشارات سمت، ص ۴۳.

بنابراین مواد روان گردان را می توان اینگونه تعریف کرد: « ساخت، استعمال، تولید، توزیع، فروش، نگهداری و حمل مواد روان گردان هایی که مطابق قانون در لیست مواد غیرقانونی بوده و هر کس افعال مادی فوق را انجام دهد به مجازات مقرر قانونی مطابق قانون مبارزه با مواد مخدر محکوم می شود».

گفتار دوم - طبقه بندی مواد مخدر و روان گردان

به طور کلی مواد مخدر به دو گروه طبیعی و مصنوعی تقسیم می شود؛ مواد مخدر طبیعی (که مثل تریاک، حشیش و... منشاء گیاهی دارند) و مواد مخدر صنعتی و مصنوعی (مانند داروهای ترکیبی و شیمیایی^۱). با این حال، فهرست جدیدترین مواد مخدر از نظر بین المللی به صورت سالانه و دوره ای به عنوان فهرست های منضم به کنوانسیون ۱۹۸۸ میلادی که جدیدترین کنوانسیون بین المللی در حوزه مبارزه با جرایم مواد مخدری است، منتشر می گردد.^۲

مواد مخدر و روان گردان در ابعاد مختلفی طبقه بندی می شوند؛ از بُعد کاربرد به پزشکی و غیرپزشکی؛ به لحاظ تاثیرگذاری بر بدن فرد به تأثیرات خاص بر سیستم عصبی بدن و تأثیرات بر سایر اندام های بدن؛ از بُعد منبع مواد به آزمایشگاهی یا گیاهی؛ از بُعد وضعیت حقوقی به قانونی و غیرقانونی؛ و از بُعد میزان خطر به مواد خطرناک و ایمن. البته طبقه بندی های دیگری نیز وجود دارد از جمله طبقه بندی کنوانسیون های جهانی ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱. در ادامه به برخی از آن که از اهمیت بیشتری برخوردار است توضیح داده خواهد شد.

بند اول - طبقه بندی بر مبنای تأثیر آنها بر بدن انسان

از زمره طبقه بندی های معمول مواد مخدر می توان به میزان تأثیرگذاری آنها بر بدن اشاره داشت. این گونه مواد به چهار دسته محرک^۳، آرامش بخش^۴، توهم زا^۵ و چندگانه تقسیم بندی می شوند. مواد مخدر محرک، آن دسته از موادی هستند که فعالیت سیستم عصبی بدن از جمله مغز را سرعت می بخشند از جمله آن می توان به آمفتامین، کوکائین، نیکوتین و کافین اشاره نمود. مواد مخدر آرامش بخش، موادی هستند که برخلاف دسته اول، فعالیت سیستم عصبی بدن را کند می سازند مانند هرویین و مرفین؛ مواد مخدر توهم زا، موادی هستند که در پیام هایی که از طریق سیستم عصبی بدن مخابره می شود، اختلال ایجاد می کنند مثل ال.اس.دی.

۱ - وروایی، اکبر و حریری، مهدی. (۱۳۹۴). آیین دادرسی جرایم مواد مخدر. فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، ۲(۶)، ص ۲۸.

۲ - همان، ص ۲۸.

3. Stimulants

4. Depressants (also known as relaxants)

5. Hallucinogens

دسته چهارم، موادی هستند که در هیچ یک از دسته‌بندی‌های سه گانه قرار نمی‌گیرند بلکه می‌توانند عملکردهای دوگانه یا چندگانه داشته باشند مانند کانابیس.

بند دوم - طبقه‌بندی بر مبنای کاربرد

به لحاظ کاربردی مواد مخدر به دو بُعد درمانی و غیردرمانی طبقه‌بندی می‌شوند؛ حتی برخی از آنها خاصیت ضد باکتریایی دارند. هم‌چنین از این دسته، می‌توان به مواد مخدری اشاره نمود که به منظور بیهوشی بیماران در اتاق‌های عمل یا تسکین درد استفاده می‌شوند مانند مقادیر بسیار تضعیف شده مرفین. در هر صورت، بایستی قایل بود که اغلب مواد مخدر کاربردهای غیردرمانی دارند. همان‌طور که گفته خواهد شد تقریباً در تمامی اسناد حقوقی داخلی و کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد ناظر بر مواد مخدر، مواد مخدری که کاربرد درمانی دارند از زمره مواد مخدر ممنوعه جدا شده‌اند. در حقوق کیفری داخلی نیز منظور از مواد مخدر و روان‌گردان، مواد روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی است که جنبه مجرمانه دارند و مواردی که دارای جنبه درمانی یا پزشکی دارند با رعایت موازین علمی و فنی از عناوین مجرمانه خارج هستند.

بند سوم - طبقه‌بندی بر مبنای مواد سخت و نرم

از مهم‌ترین طبقه‌بندی‌های مواد مخدر، طبقه‌بندی آن به مواد مخدر سخت و نرم است. مواد مخدر نرم یا انعطاف‌پذیر، موادی هستند که دارای سه ویژگی پایین بودن میزان اعتیادآوری، اندک بودن میزان تاثیر منفی بر بدن انسان و محتمل بودن امکان استفاده درمانی را دارند. در مقابل مواد مخدر سخت یا انعطاف‌ناپذیر، موادی هستند که دارای اثرات و عوارض جسمانی بیشتر و غیرقابل اغماض بوده، کاربرد درمانی نداشته و فرد مصرف‌کننده را به شدت وابسته به خود می‌نمایند.^۱

طبقه‌بندی مواد مخدر به مواد مخدر سخت و نرم، یک دسته‌بندی عمومی نبوده بلکه در نظام حقوقی برخی کشورها از جمله هلند به موجب قانون تریاک ۱۹۲۸ و نسخه بازنگری ۲۰۲۰ میلادی آن مورد پذیرش قرار گرفته است. مواد مخدری هم‌چون هروئین، کوکائین، آمفماتین، اکتاسی و GHB عموماً در زمره مواد مخدر سخت طبقه‌بندی می‌شوند و مواد مخدری هم‌چون کانابیس، حشیش و ماری‌جوانا به عنوان مواد مخدر نرم محسوب می‌شوند. فایده تقسیم‌بندی مواد مخدر به نرم و سخت در نظام حقوقی هلند بر این پایه مستدل است که مواد مخدری چون حشیش و ماری‌جوانا از نظر تاثیر بر سلامت انسان دارای اثرات مخرب کمتری هستند. با این حال، این استدلال موجب نشده است که مصرف و دراختیارداشتن مواد مخدر نرم در

۱ - احسانپور، سیدرضا و دیگران. (۱۳۹۸). طبقه‌بندی نوین مواد مخدر در پرتو مطالعه تطبیقی. فصلنامه حقوق پزشکی، ۴(۱۴). ص ۸۹

نظام حقوقی هلند جرم تلقی نگردد. در همین نظام حقوقی، در اختیار داشتن مواد مخدر نرم تا حد خاصی، جرم انگاری نشده است و بر همین اساس در ارتباط با کانابیس، ۵ گرم به پایین تر، مجازاتی در پی ندارد. تاثیر مواد مخدر سخت و مواد مخدر نرم در دو حالت متصور است: حالت اول در جرم انگاری است که می توان مواد مخدر نرم را در نظام حقوقی وارد نکرد و آنها را در زمره رفتارهای انحرافی و بیمارگونه محسوب کرد و مبارزه با آن را به سیاست های مشارکتی سپرد و به آنها پاسخ های اجتماعی داد؛ در عوض، در مقابل مواد مخدر سخت از پاسخ های نظام حقوقی و از دستگاه قضایی و اقتدارگرا استفاده کرد. حالت دوم طبقه بندی مواد مخدر نرم و سخت که در نظام های حقوقی قانون گذار اغماض نداشته و کلیه صور، اشکال و مصادیق جرایم حوزه مواد مخدر را داخل قلمرو حقوق کیفری قرار داده، میزان تاثیر در کیفرگذاری است؛ بدین صورت که در قبال مواد مخدر نرم از مجازات سبک و حتی اقدامات تامینی و تربیتی و مجازات های جایگزین حبس استفاده شود. ازسوی دیگر در قبال جرایم مواد مخدر سخت که آثار زیان بارتری برای جامعه دارد از کیفرهای سنگین تر استفاده نماید. مبنای این تقسیم بندی ها در حوزه جرایم مبارزه با مواد مخدری که از مهمترین اشکال آن است، آثار این گونه مواد بر جسم و روح افراد مصرف کننده و همچنین رویکرد نظام های حقوقی مختلف دنیا نسبت به جرم انگاری یا عدم جرم انگاری آن در نظام حقوقی است. یعنی به این شکل که در قبال مواد مخدر نرم انعطاف پذیری بیشتر و در قبال مواد مخدر سخت انعطاف پذیری خاصی وجود ندارد.

گفتار سوم- اعتیاد و قاچاق مواد مخدر و روان گردان

بند اول - اعتیاد

اعتیاد یک بیماری روانی، اجتماعی و اقتصادی است که از مصرف غیرطبیعی و غیرمجاز برخی مواد مانند الکل، تریاک، حشیش و .. ناشی می شود و باعث وابستگی روانی یا فیزیولوژیک فرد مبتلا به این مواد می شود و در عملکرد جسمی، روانی و اجتماعی وی تاثیرات نامطلوب برجای می گذارد. بررسی پدیده اعتیاد در قالب علوم پزشکی، روان شناسی و جامعه شناسی صورت می گیرد. از سال ۱۹۶۴ میلادی، سازمان بهداشت جهانی استفاده از عبارت وابستگی دارویی یا وابستگی به دارو را به جای اصطلاح اعتیاد توصیه نموده است، اما استفاده از اصطلاح اعتیاد هنوز رایج است.

اعتیاد پاسخ فیزیولوژیک بدن است به مصرف مکرر مواد اعتیادآور. این وابستگی از طرفی باعث تسکین و آرامش موقت و گاهی تحریک و آرامش موقت و گاهی تحریک و نشاط گذرا برای فرد می گردد و از طرف دیگر، بعد از اتمام این اثرات سبب جستجوی فرد برای یافتن مجدد ماده و وابستگی مداوم به آن می شود.

در این حالت، فرد هم از لحاظ جسمی و هم از لحاظ روانی به ماده مخدر وابستگی پیدا می کند و مجبور است به تدریج مقدار ماده مصرفی را افزایش دهد.

مراحل اعتیاد سه مرحله است: ۱- مرحله اول آشنایی: در این مرحله شخص در اثر مسامحه یا تشویق دیگران یا میل به انجام یک کار تفریحی یا کنجکاوای یا علل دیگر مانند کسب لذت، به مصرف مواد مخدر آشنا می شود. ۲- مرحله دوم میل به مواد: در این مرحله بدن هر روز به مواد بیشتری نیاز پیدا می کند و بعد از مدت ها استفاده نامرتب از مواد مخدر، شخص دچار شک و تردید شده، برای رهایی از آن با امیال خود دست به مبارزه می زند. ۳- مرحله سوم اعتیاد: در این مرحله فرد دیگر نمی تواند دوری از مواد مخدر را تحمل کند. در این مرحله عدم دسترسی به مواد مخدر منجر به اختلالات شدید روانی و فیزیکی در فرد می شود و او به وابستگی تام دچار می شود.

بند دوم - قاچاق

قاچاق در لغت به معنی عملی است خلاف قانون که به صورت پنهانی انجام می شود. در لغت نامه این کلمه "آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است" معنا شده است.^۱ سازمان جهانی گمرک قاچاق را تخلف گمرکی می داند که شامل جا به جایی کالا در طول مرز گمرکی به روش مخفیانه و به منظور فرار از نظارت گمرکی می باشد.^۲ برخی از محققان، قاچاق را فرار از پرداخت مالیات ها به وسیله فریب کنترل های مرزی تعریف کرده اند^۳ درحالی که نقطه تأکید تعریف سازمان جهانی گمرک بر مفهوم نظارت گمرکی در مرزها می باشد. تعریف دوم، گسترده تر از نظارت های ورودی و خروجی در مبادی مرزی است و حتی چنانچه مالیات محصولات تولید شده در درون یک کشور نیز پرداخت نشود، حکم کالای قاچاق دارند. این تمایز در مفهوم قاچاق، در قانون مجازات مرتکبین قاچاق جمهوری اسلامی ایران نیز دیده شده است. قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحیه ماده ۱ آن مصوب ۱۳۷۳ به صراحت کالاهای قاچاق را به دو گروه موضوع درآمدهای دولت و غیر موضوع درآمدهای دولت تقسیم می کند.

در قانون، تعریف قاچاق صرفاً ناظر به مبادی ورودی و خروجی و مرزهای جغرافیایی نمی گردد، بلکه نگهداری و توزیع و حمل کالاهای فاقد مجوز قانونی در داخل کشور نیز قاچاق محسوب می شود. براساس قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام، نگهداری، حمل، خرید، توزیع،

۱ - معین، محمد. (۱۳۸۶). فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات زرین. جلد چهارم. ص ۳۱۹.

۲ - رحمدل، منصور. (۱۳۸۵). تحولات سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در زمینه مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر. مجله جامعه شناسی ایران، ۷(۱). ص ۱۴۹.

۳ - رئیسی دانا، فریبرز. (۱۳۸۱). بازار مواد مخدر در ایران. مجله جامعه شناسی ایران، ۴(۲). ص ۲۲۹.

اخفا، ترانزیت، عرضه و فروش موادمخدر جرم بوده و عاملین به موارد مذکور مجرم محسوب می شوند. بنابراین، از آنجایی که در کشور ایران خرید و فروش موادمخدر (جدای از بحث مالیات و یا مرز آن چنان که پیشتر بیان شد) جرم می باشد، اقدام به آن قاچاق محسوب می شود. براین اساس، قاچاق حیطة گسترده ای را شامل می شود، اما به اقتضای موضوع، مقصود رساله حاضر قاچاق مواد مخدر، عبارت از هرگونه نگهداری، واسطه گری و خرید و فروش مواد مخدر میباشد. اگرچه به دلیل ماهیت خاص مسأله، برآوردهای دقیقی از خسارت های اقتصادی- اجتماعی مستقیم و غیرمستقیم موادمخدر و قاچاق آن نمی توان ارائه داد اما در همین زمینه، سالیانه حدود ۲۰۰ نفر از پرسنل نیروی انتظامی کشور را از دست می دهیم. از این رو، در سالهای اخیر، ابعاد مسأله به حد نگران کننده ای رسیده و گفتگوها، پژوهش ها و برنامه ریزی هایی برای شناخت ابعاد مسأله و کنترل آن صورت گرفته است.^۱

پایان این بخش و من باب ورود به سایر فصول رساله، یادی می نمایم از ۳۸۴۵ شهید نیروی انتظامی (درعرصه مبارزه با موادمخدر و روان گردان) که از ابتدای پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی تاکنون تقدیم این کشور شده اند.

۱ - سراج زاده، سیدحسین. (۱۳۸۶). مواد مخدر: مسایل روش شناسی. مجله جامعه شناسی ایران، ۴ (۱)، ص. ۱۰.

بخش اول:
شناسایی سیاست جنایی سازمان ملل متحد
و اتحادیه اروپایی

در فصل تمهیدی، با بیان مفهوم شناسی مواد مخدر، روان گردان ها، اعتیاد و قاچاق و گونه شناسی و پیشینه سیاست جنایی، به تحلیل ساختاری این پدیده پرداخته شد و به طور تفصیلی، کلیات رساله مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. حال با توجه به بررسی کلیات، نوبت به گفتمان سازمان ملل و اتحادیه اروپایی، مبانی و سیاست گذاری های کلی می رسد که چقدر حقوق کیفری ایران در مورد جرایم مواد مخدری منطبق با آموزه های مدرن و اسناد بالا دستی و حقوق کیفری ایران است. بنابراین فصل اول این بخش به سیاست گذاری سازمان ملل متحد حاکم بر مواد مخدر و در فصل دوم رویکرد اتحادیه اروپایی بحث می شود.

همچنین در این بخش به تبیین و تحلیل گفتمان سیاست های سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی در حوزه جرایم مواد مخدر و روان گردان پرداخته می شود. پیش از ورود به بحث باید اشاره کنیم علی رغم اینکه سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی از زمره سازمان های مهم بین المللی محسوب می شوند، رویکردهای آنها در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان با یکدیگر تا حدودی متفاوت است؛ و در ادامه به صورت مزجی به تبیین و تحلیل رویکرد های مختلف می پردازیم.

فصل اول - سیاست جنایی سازمان ملل متحد

سیاست جنایی سازمان ملل متحد بر مدار دولت‌ها و یک نوع پوزیتیویسم حقوقی و مثبت‌گرای حقوقی است؛ به عبارتی در سیاست‌گذاری جنایی سازمان ملل متحد هم در اسناد مستقیم و هم در اسناد غیرمستقیم پیوسته و دائماً از دولت‌های عضو خواسته می‌شود در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان تا قوانین و مقرراتی را به تصویب برسانند. این در حالی است که در سیاست جنایی اتحادیه اروپایی با اتخاذ رویکرد حقوق بشری در مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان، نوعی سیاست جنایی مشارکتی در این خصوص در پیش گرفته شده است. در این فصل ابتدا به اسناد بین‌المللی ناظر بر مواد مخدر و روان‌گردان در دو گروه اسناد سخت و اسناد نرم پرداخته می‌شود. در ادامه نیز ویژگی‌های سیاست جنایی ملل متحد در مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان از نظر خواهد گذشت.

سازمان ملل متحد اندکی پس از تأسیس تصمیم گرفت تا از تلاش‌های جامعه ملل و به ویژه از تجارب و اطلاعات و نیز قواعد و مقرراتی که کمیسیون بین‌المللی کیفری و زندان‌ها در طول حدود سه ربع قرن جمع‌آوری و تدوین کرده بودند، برای تدوین ابزارهای مختلف سیاست جنایی استفاده کند، تا دولت‌های عضو بتوانند نظام‌های حقوقی کیفری و غیر کیفری، نظام پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین معمول در کشورهای خود را تنظیم، ارزیابی و هماهنگ نمایند؛ زیرا کمیسیون مسائل اجتماعی این سازمان اعتقاد داشت که «بزهکاری به تاروپود جوامع بشری لطمه و صدمه می‌زند، مانعی در سر راه توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهاست و منابع انسانی و مالی عظیم جامعه بشری را از مسیر عادی خود منحرف می‌کند؛ بنابراین پیشگیری از جرایم و اصلاح بزهکاران در واقع مقوله‌ای از سیاست اجتماعی می‌باشد» بدین سان، تدوین اصول اساسی و ابزارهای سیاست جنایی و نیز پیشبردش در سطح کشورهای عضو باید از جمله مأموریت‌ها و وظایف پیش‌بینی شده سازمان ملل متحد در منشور تلقی شود. در مقدمه منشور سانفرانسیسکو^۱، به تعهدات دولت‌های عضو در قلمرو تحقق پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی و نیز توسل آن‌ها به نهادهای بین‌المللی برای هموار کردن راه ترقی اقتصادی و اجتماعی تمام ملل اشاره شده است. سپس بند ۳ ماده ۱ منشور یکی از وظایف چهارگانه سازمان ملل متحد را چنین تعیین کرده است: «حصول همکاری بین‌المللی در حل مسائل بین‌المللی که دارای جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی یا بشردوستانه است و در پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه بدون تمایز از حیث نژاد، جنس، زبان یا مذهب»؛ به موجب بند ۵ ماده ۵۵، سازمان ملل متحد خود را موظف می‌داند که حل مسائل اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و مسائل مربوط به آنها را تشویق و ترغیب نماید؛ سرانجام با همین دیدگاه است که مجمع عمومی در ماه ۲۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ مقرر می‌دارد که: هر کس حق

1-Sanfransisco Charter

دارد برقراری نظم را بخواهد که از لحاظ اجتماعی و بین المللی، حقوق و آزادی هایی را که در این اعلامیه ذکر گردیده است تأمین کند و آن ها را به مورد عمل بگذارد. پیام منشور سانفرانسیکو و اعلامیه جهانی حقوق بشر در قلمرو سیاست جنایی را می توان چنین تعبیر کرد: از آنجا که اعمال مجرمانه از جمله اعمالی است که امنیت جانی، مالی، معنوی و سیاسی اشخاص و جوامع و دولت ها را مختل می نماید. بنابراین باید شیوه ها و وسایل موثر برای مهارشان را تدارک دید تا بستر صلح و امنیت برای شکوفایی استعدادها و خلاقیت های بشری و نیز زمینه پیشرفت های اقتصادی و اجتماعی کشور ها فراهم گردد. بدین ترتیب مجمع عمومی بر آن شد تا نهادهای خاصی را به عنوان مراجع مسئول مطالعه، تدارک و تنظیم اصول راهبر سیاست جنایی سازمان ملل متحد و پیشبرد، ترویج و اعمال آنها در سطح کشورهای عضو ایجاد نماید. این مراجع از بدو تأسیس تا کنون موفق شده اند که با همکاری نمایندگان دولت های عضو سازمان ملل متحد و نیز با بهره گیری از کارشناسان پلیسی، قضایی، اجرایی، حقوقی و جرم شناسی، اصول راهبردی برنامه سازمان را در قلمرو پیشگیری از جرم و عدالت کیفری به تدریج تدوین و متحول سازند و خط مشی دولت ها در زمینه کنترل جرم را تحت تأثیر قرار دهند. حال با توجه به این مقدمه و اینکه سازمان ملل متحد به عنوان اصلی ترین سازمان بین المللی که کنترل رفتارهای بزهکارانه را دنبال می کند به انواع اسنادی که در رابطه با مبارزه با مواد مخدر و روان گردان تدوین شده اند - در دو قالب اسناد سخت و غیرقابل انعطاف و اسناد نرم و انعطاف پذیر - پرداخته می شود.

مبحث اول - اسناد سازمان ملل متحد

پیشینه قانون گذاری سازمان ملل متحد در زمینه جرایم مواد مخدر و روان گردان را بایستی به پیش از تأسیس این سازمان و در زمان جامعه ملل دانست. تقریباً عمده اسناد بین المللی قبل از تشکیل سازمان ملل متحد ناظر بر مبارزه با مواد مخدر و روان گردان نیز حتی پس از تأسیس این سازمان از اعتبار برخوردار بوده اند. اسناد سازمان ملل متحد برای مقابله با مواد مخدر و روان گردان به دو دسته اسناد الزام آور (سخت) و اسناد توصیه ای (نرم) تقسیم بندی می شوند.^۱ از مهمترین سند مرتبط، کنوانسیون سازمان ملل متحد مبارزه با قاچاق مواد مخدر سال ۱۹۸۸ م. است. در ارتباط با این سند بایستی به این موضوع اشاره نمود که ماده ۳

۱- تقسیم بندی اسناد به اسناد حقوقی نرم (Soft Law Instruments) و اسناد حقوقی سخت (Hard Law Instruments)، از تقسیم بندی های بسیار مرسوم در نظام حقوق بین الملل است. اسناد حقوق سخت به کنوانسیون ها و معاهدات بین المللی و به طور کلی اسناد الزام آور بین المللی اطلاق می گردد که حقوق و تکالیفی را بر دولت های عضو وضع می نماید به طوریکه نقض این حقوق و تکالیف با ضمانت اجرای بین المللی یعنی مسئولیت بین المللی دولت ها همراه است در حالی که اسناد حقوقی نرم، از این ویژگی الزام آور بودن و ضمانت اجرای مسئولیت بین المللی برخوردار نیستند نظیر اعلامیه های مجمع عمومی ملل متحد یا قطعنامه های غیرالزام آور شورای امنیت ملل متحد در این تقسیم بندی نیز که در این جا بکار گرفته شده است.

کنوانسیون به مهم‌ترین عنصر سیاست جنایی سازمان ملل متحد (عنصر تقنینی) اشاره دارد که در جای خود مفصل به آن خواهیم پرداخت. در ادامه به تقسیم‌بندی اسناد می‌پردازیم.

گفتار اول - اسناد الزام‌آور سازمان ملل متحد

به‌طور کلی اسناد الزام‌آور، به اسناد بین‌المللی اطلاق می‌گردد که حقوق و تکالیفی را بر دولت‌های عضو وضع می‌نماید؛ به‌طوری‌که نقض این حقوق و تکالیف با ضمانت اجرای بین‌المللی یعنی مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها همراه است. در این گفتار این اسناد در دو بند «اسناد مستقیم و مرتبط» و «اسناد غیرمستقیم» مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

بند اول - اسناد مستقیم و مرتبط سازمان ملل متحد

اسناد سازمان ملل متحد عموماً توسط دو رکن یعنی «مجمع عمومی ملل متحد» و «شورای اقتصادی اجتماعی» این سازمان منعقد شده‌اند. البته اگرچه این دو نهاد به عنوان نهادهای تصویب‌کننده اسناد الزام‌آور بین‌المللی علیه مواد مخدر و روان‌گردان مطرح شده‌اند اما این بدان معنا نیست که خود آن‌ها نیز مستقیم به تنهایی بر اجرای این اسناد نظارت می‌نمایند؛ چه آنکه دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد به عنوان یکی از ارکان زیرمجموعه مجمع عمومی ملل متحد بر هر سه کنوانسیون بنیادین ملل متحد نظارت داشته و به دولت‌های عضو کمک می‌نماید تا قانون‌گذاری‌های داخلی‌شان در حوزه مبارزه با مواد مخدر را توسعه بخشند. در کنار این موضوع کمیسیون مواد مخدر ملل متحد به عنوان یکی از کمیسیون‌های فرعی شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد که از سال ۱۹۴۶ میلادی ایجاد شده است به دولت‌های عضو کنوانسیون‌های مرتبط ملل متحد علیه مواد مخدر و روان‌گردان اجازه داده تا وضعیت جهانی مواد مخدر و روان‌گردان را تحلیل کرده، تصمیماتی را که در جلسات ویژه مجمع عمومی ملل متحد حول مسایل و موضوعات مواد مخدر اخذ شده‌اند دنبال کرده و اقدامات جهانی را در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان اتخاذ نمایند.

نکته مهم دیگر آن که اگرچه هم کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر و هم کنوانسیون مبارزه با مواد روان‌گردان به عنوان اسناد الزام‌آور بین‌المللی در حوزه‌های فوق‌الذکر به تصویب رسیده‌اند اما بسیاری از مقررات آنها جنبه آمره بین‌المللی نداشته و صرفاً از دولت‌های عضو خواسته شده است که به جرم‌انگاری جرایم مندرج در اسناد فوق‌الذکر بپردازند. همین امر موجب شده است که رویکرد دولت‌های عضو این اسناد در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان متفاوت باشد به نحوی که برای نمونه ایالات متحده دارای اداره‌ای مستقل تحت عنوان (اداره امور انتظامی و بین‌المللی مواد مخدر) است که هیچ‌گونه اختیاراتی در زمینه بازداشت مرتکبین جرایم مزبور یا توقیف اموال آن‌ها را نداشته بلکه صرفاً وظیفه هماهنگ‌سازی سیاست‌های داخلی نهادهای ذی‌صلاح ایالات متحده در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر را برعهده دارد.

در ادامه به انواع اسناد مستقیم و مواد مخدر و روان گردان از جمله: کنوانسیون مواد افیونی ۱۹۳۰ م. ژنو، کنوانسیون واحد ناظر ۱۹۶۱ م.، کنوانسیون ناظر بر مواد مخدر و روان گردان ۱۹۷۱ م. و کنوانسیون مواد مخدر و روان گردان ۱۹۸۸ م. اشاره می شود.

۱- کنوانسیون مواد افیونی ۱۹۳۰ م. ژنو^۱

این کنوانسیون را بایستی به عنوان اولین سند بین المللی جامع ناظر بر مبارزه با مواد مخدر دانست که در زمان جامعه ملل به تصویب رسیده است؛ با این حال، به علت اهمیتی که این کنوانسیون حتی پس از تاسیس سازمان ملل متحد داشته است، به عنوان یکی از اسناد مرتبط ملل متحد نیز مورد اشاره قرار می گیرد. این کنوانسیون که به «کنوانسیون ژنو» نیز معروف است از سوی دولت آمریکا - هرچند که در میثاق جامعه ملل عضو نبود- به سازمان ملل متحد پیشنهاد شد. اعضای جامعه ملل نیز از بیم اینکه ایالات متحده به صورت مستقل عمل نماید، با پیشنهاد مزبور موافقت نمودند.^۲ این کنوانسیون با اشاره به اینکه تولید مواد مخدر برای مصارف پزشکی و دارویی نبایستی توسط دولت های عضو محدود یا ممنوع اعلام شود و دولت ها در این زمینه بایستی به «کمیت بهداشت جامعه ملل» اطلاع رسانی نمایند، برخی از انواع مصارف مواد مخدر مانند رزین ممنوع اعلام شده است.^۳ اولین کنوانسیون ژنو بر کشورهای تولیدکننده مواد افیونی متمرکز بود و امضاءکنندگان ملزم بودند تا تنها از طریق نهادهای انحصاری دولتی به فروش این مواد پرداخته و تجارت مواد مزبور را ظرف ۱۵ سال پس از امضای کنوانسیون به پایان برسانند. دومین کنوانسیون ژنو که بیشتر مورد توجه قرار گرفت، قصد داشت تا کنترل جهانی را بر روی سطوح وسیعی از مواد مخدر از جمله کانابیس (ماده ۱۱) وضع نماید. مواد ۲۱ تا ۲۳ دولت ها را ملزم می نمود تا گزارش های سالانه ای را در ارتباط با ذخایر مواد مخدر و میزان مصرف آنها، تولید مواد مخدر خام و کوکا، ساخت و توزیع هروئین، مورفین و کوکائین ارائه دهند. بر اساس این کنوانسیون، هیئتی تحت عنوان «هیئت دائمی مرکزی مبارزه با مواد افیونی»^۴ تشکیل شد که وظیفه آن، دریافت گزارش های دولت های عضو در ارتباط با اجرای مفاد کنوانسیون فوق الذکر بود. ضمن این که بر اجرای مفاد کنوانسیون توسط دولت های عضو نظارت می نمود.^۵

دولت ایران، این کنوانسیون را در زمان خود امضاء نمود با این حال بدان نپیوسته است و از این لحاظ در کنار نیجریه و آلبانی قرار می گیرد البته برخی دولت ها مانند جمهوری وقت دموکراتیک آلمان، کمی پس از

1 -The 1930 Geneva Opium Convention

2 -Hunt, Thomas et al .(2020). "Informer: The History of American Crime and Law Enforcement - October 2020: Nicola Gentile: Chronicler of Early U.S. Mafia History " , Thomas Hunt, p 65 .

3- Bjorklund, Andrea K. and Reinisch, August, (2012) "International Investment Law and Soft Law " , Edward Elgar Publishing, p 32.

4- Permanent Central Opium Board.

5- Bewley-Taylor, David R. and Tinasti, Khalid,(2020) "Research Handbook on International Drug Policy" , Edward Elgar Publishing, p 48 .

تصویب این کنوانسیون از آن خارج شدند که مجدداً بدان پیوسته اند برای نمونه: « در اعلامیه ای که در ۲۱ فوریه ۱۹۷۴ میلادی دریافت شد، دولت جمهوری دموکراتیک آلمان تصریح نمود که این جمهوری، اعمال مجدد کنوانسیون از تاریخ ۷ آوریل ۱۹۵۸ میلادی را اعلام می نماید»^۱.

اگرچه به موجب بند یک ماده ۴۴ کنوانسیون واحد ضدمواد مخدر مصوب ۱۹۶۱ جایگزین مقررات کنوانسیون ۱۹۳۰ مواد افیونی شد، اما همچنان به عنوان اولین کنوانسیون، دارای اهمیت است. ایران، آلبانی و نیکاراگوئه از زمره کشورهای هستند که علی رغم امضای کنوانسیون فوق الذکر، از پذیرش آن خودداری نموده اند. کنوانسیون مذکور بیشتر جنبه تأکیدی داشته و اینکه چه موادی جز ماده مخدر شناخته می شوند و هم چنین خروج موادهایی که جنبه درمانی دارند وضع شد و از لحاظ حقوقی جنبه های قابل توجهی نداشت اما می توان گام مثبتی در عرصه بین الملل در جهت مبارزه با مواد مخدر دانست.

۲- کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر ۱۹۶۱ م.

کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر ۱۹۶۱ میلادی را بایستی یک سند ادغام شده از نه کنوانسیون بین المللی ضد مواد مخدر دانست که بین سال های ۱۹۱۲ تا ۱۹۵۳ میلادی مورد تصویب قرار گرفت. جدا از این موضوع، دلایل دیگر اهمیت کنوانسیون فوق الذکر به محوریت سازمان ملل متحد در مباحث مربوط به کنترل و مبارزه با مواد مخدر و بسط نظام موجود کنترلی مواد مخدر به مواد خامی که منتهی به تولید این مواد می گردند؛ می باشد. طبق این کنوانسیون، بیش از ۱۰۰ ماده مخدر تحت نظارت درآمده و این مواد به طور عمده شامل تولیدات اولیه مواد مخدري مانند ترياک، مشتقات ترياک (مورفين، هروئين، کدوئين)، کانابیس، کوکا و کوکائین بوده است اما مواد مخدر توهّم زا مانند متادون و پتیدین را نیز دربرمی گیرد. مواد مخدري که تحت الشمول کنوانسیون فوق الذکر قرار گرفته اند چهار دسته اند که هر یک از این چهار دسته، نظام های کنترلی متفاوتی را شامل می شوند. برای نمونه در دسته مربوط به ترياک، کشیدن و خوردن ترياک، در دسته مربوط به کوکا، جویدن برگ کوکا و در دسته مربوط به کانابیس، استفاده غیرپزشکی از این ماده، در کنوانسیون ۱۹۶۱ میلادی ممنوع اعلام شده است.

به صورت کلی بایستی در نظر داشت این کنوانسیون به پیشنهاد شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد در ۲۴ ژانویه ۱۹۶۱، جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد، جهت تهیه و تدوین، موافقتنامه ای درباره مواد مخدر تشکیل شد. پیش از این که به اسناد الزام آور در حوزه مبارزه با مواد مخدر از جمله کنوانسیون ۱۹۶۱ میلادی پرداخته شود، بایستی توجه داشت که همان طور که خاطر نشان شد، کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر، جایگزین کنوانسیون ۱۹۳۰ مواد افیونی شده است. در فوریه ۱۹۰۹ در طول نگرانی های عمده درمورد مصرف مواد مخدر در چین دوازده کشور در شانگهای جمع شده و با برگزاری کنفرانسی تحت عنوان « کنفرانس ۱۹۰۹

1- Bjorklund, Andrea K. and Reinisch, August, (2012). "International Investment Law and Soft Law", Edward Elgar Publishing, p 32

شانگهای^۱» کمیسیون بین المللی تریاک را به منظور بحث در ارتباط با احتمال وضع اقدامات نظارتی و کنترلی بر تریاک ایجاد نمودند. این کمیسیون با صدور دستورالعمل هایی مقرر نمود تا استفاده عمومی از تریاک کاهش پیدا کرده و به استفاده های پزشکی و دارویی محدود گردد ضمن این که بر محصولات افیونی مضر در این زمینه، نظارت بیشتری گردد. با این حال، هیچ اقدام کیفری در آن زمان در این زمینه پیش بینی و مقرر نگردید. این اقدام اولین پیشینه برای کنوانسیون بین المللی تریاک در ۱۹۱۲ در لاهه هلند بود. این کنوانسیون و سایر کنوانسیون هایی که از سوی جامعه ملل در زمینه مبارزه با مواد مخدر وضع شدند بیش از این که جنبه بازدارنده داشته باشند، هنجارساز بودند و هدف اصلی آن ها منحرف نمودن استفاده بیش از حد از مواد مخدر در سطح داخلی دولت های عضو بود. این بدان معنا بود که این اسناد بین المللی، محدودیت هایی را بر صادرات مواد مخدر وضع می نمودند با این حال تعهدی را بر دولت های عضو به منظور غیرقانونی اعلان نمودن مواد مخدر تحمیل نمی نمودند. بنابراین فعالیت های مواد مخدر در این اسناد هم چنان به عنوان فعالیت های مجرمانه بین المللی در نیامده بود. برای نمونه مقرراتی که در این اسناد بر کوکائین، تریاک و حشیش ناظر بود دربردارنده جرم انگاری استفاده از مواد مخدر فوق یا تولیدکنندگان یا مصرف کنندگان آن مواد نبود. در یک جدول می توان اسناد بین المللی که در حوزه مبارزه با مواد مخدر وجود دارد را به صورت ذیل دانست:

جدول ۱-۱- اسناد بین المللی وضع شده درحوزه مبارزه با موادمخدر

تاریخ و مکان امضای سند	عنوان	تاریخ لازم الاجرا شدن
ژانویه ۱۹۱۲، لاهه، هلند	کنوانسیون بین المللی تریاک ^۲	ژوئن ۱۹۱۹
فوریه ۱۹۲۵، ژنو، سوئیس	موافقتنامه ساخت، تجارت داخلی و استفاده از تریاک آماده شده ^۳	جولای ۱۹۲۶
فوریه ۱۹۲۵، ژنو، سوئیس	کنوانسیون بین المللی تریاک ^۴	سپتامبر ۱۹۲۸
جولای ۱۹۳۱، ژنو، سوئیس	کنوانسیون محدود نمودن تولید و تنظیم توزیع مواد مخدر ^۵	جولای ۱۹۳۳
نوامبر ۱۹۳۱، بانگوک، تایلند	موافقت نامه کنترل استعمال تریاک در شرق دور ^۶	آوریل ۱۹۳۷
نوامبر ۱۹۴۸، پاریس، فرانسه	پروتکل پاریس - پروتکل کنوانسیون ۱۹۳۱ در مورد محدود نمودن تولید و تنظیم توزیع مواد مخدر ^۷	دسامبر ۱۹۴۹
ژوئن ۱۹۵۳، نیویورک، ایالات متحده آمریکا	پروتکل تریاک نیویورک، پروتکل محدودسازی و تنظیم کاشت تریاک ^۸	مارس ۱۹۶۳

1- The 1909 Shanghai Conference

2- International Opium Convention

3- Agreement Concerning the Manufacture of, Internal Trade in, and Use of Prepared Opium

4- International Opium Convention

5- Convention for Limiting the manufacture and Regulating the Distribution of Narcotic Drugs

6- Agreement for the Control of Opium Smoking in the Far East

7- Paris Protocol - Protocol Bringing under International Control Drugs Outside the Scope of the Convention of 13 July 1931 for Limiting the Manufacture and Regulating the Distribution of Narcotic Drugs, modified by the Protocol signed in Lake Success (New York) on 11 December 1946

8- New York Opium Protocol - Protocol for Limiting and Regulating the Cultivation of the Poppy Plant, the Production of, International and Wholesale Trade in, and Use of Opium

امروزه سیاست جنایی دولت‌ها به طور کلی دارای منابع فراملی نیز می‌باشد. منابعی که گاهی به لحاظ تعهدآور و الزامی بودن آن‌ها برای دولت‌ها، قوانین و مقررات داخلی را دستخوش تغییرات و اصلاحات می‌کند. سیاست جنایی در قبال مواد مخدر از این قاعده مستثنی نبوده و به لحاظ جهانی شدن مساله قاچاق و مصرف مواد مخدر به ویژه از اوایل سال ۱۹۸۰ دارای منابع متنوع و غنی در سطح بین‌المللی نیز شده است. معاهده شانگهای که در فوریه ۱۹۰۹ در چین منعقد شد اولین مجمع دولت‌ها و شروع همکاری‌های بین‌المللی در زمینه (پیشگیری) و مبارزه با قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر تلقی می‌شود. به این ترتیب بود که فرایند شکل‌گیری حقوق بین‌الملل مواد مخدر آغاز شد.

به دنبال تأسیس سازمان ملل متحد (۱۹۴۵) و نیز چند ملیتی شدن بزهکاران و فراملی شدن جرایم مواد مخدر (به ویژه قاچاق و اخیراً تطهیر درآمدهای ناشی از قاچاق مواد مخدر) و به لحاظ خطری که بزهکاری این مواد برای نظم عمومی بین‌المللی و حتی حاکمیت دولت‌ها به همراه دارد، سه کنوانسیون عمده، علاوه بر پروتکل‌ها و قطعنامه‌های متعدد، در سال‌های ۱۹۶۱، ۱۹۷۱ و ۱۹۸۸ زیر نظر سازمان ملل متحد تنظیم و به امضاء و تصویب دولت‌ها رسید. هدف این سازمان از تنظیم و تصویب کنوانسیون‌های سه‌گانه و تأسیس «برنامه کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد» (UNDCP) در ۲۱ دسامبر ۱۹۹۰، در واقع هماهنگ کردن نظام‌های حقوقی کشورهای عضو در زمینه کنترل و مبارزه با تولید، قاچاق و مصرف مواد مخدر غیرمجاز است. زیرا، جهانی شدن جرایم مواد مخدر، بی‌تردید جهانی شدن مبارزه (و پیشگیری) با آن‌ها و به تبع آن جهانی شدن حقوق کیفری مواد مخدر را می‌طلبد.

کنوانسیون مواد مخدر و مواد روان‌گردان (۱۹۸۸) یکی از مهم‌ترین اسناد الزام‌آور بین‌المللی علیه قاچاق مواد مخدر است. به موجب مفاد این کنوانسیون و از طریق کمک‌های فنی برنامه سازمان ملل در مورد کنترل بین‌المللی مواد مخدر، دولت‌ها پذیرفته‌اند که تلاش‌های خود را برای افزایش همکاری در زمینه استرداد، معاضدت قانونی و امکان انتقال رسیدگی‌های کیفری، آموزش و تربیت مأموران مورد نیاز، به کار گیرند. الحاق دولت‌های زیادی به برنامه و نیز به کنوانسیون‌های ملل متحد در خصوص مواد مخدر، حکایت از وجود نوعی توافق عمومی جهانی در خصوص شیوه مقابله حقوقی پیشگیرانه با بزهکاری مواد مخدر و آثار مختلف آن در چارچوب این سازمان دارد.

از ۲۴ ژانویه تا ۲۵ مارس ۱۹۶۱ میلادی، کنفرانس سازمان ملل متحد برای پذیرش کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر^۱ در مقر سازمان ملل متحد در نیویورک، منتهی به پذیرش یکی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی در حوزه مبارزه با مواد مخدر به نام کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر ۱۹۶۱ شد. مورد قابل توجه آن است که در این کنفرانس، نمایندگان ۷۳ دولت عضو ملل متحد از جمله ایران حضور داشتند و برخی سازمان

1- The United Nations Conference for the Adoption of a Single Convention on Narcotic Drugs

های بین المللی که در وهله اول ممکن است ارتباطی با پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر نداشته اند، در این کنفرانس شرکت کرده بودند از جمله سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو)، سازمان بین المللی هوانوردی بین المللی، سازمان بین المللی کار (آی ال او) و سازمان بهداشت جهانی. این کنوانسیون ۵۱ ماده داشته و از ضمائم برخوردار بوده که در آن فهرست مواد مخدر ممنوعه ای که تحت الشمول این کنوانسیون قرار می گیرند در آن مندرج شده است.^۱ این معاهده مکمل و جایگزین نه فقره موافقت نامه های پیش از خود شده و تا نوامبر ۱۹۹۱ میلادی ۱۴۲ کشور آن را امضاء کرده اند و از سال ۱۹۶۴ لازم الاجراء گردیده است. این کنوانسیون درصدد می باشد تا از طریق اقدام هماهنگ بین المللی، با مواد مخدر مبارزه نماید و در این راستا، دو دسته از اقدامات مداخله و کنترل وجود دارد که می بایستی بر اساس این کنوانسیون هم راستا با یکدیگر به کار برده شوند. اول این که این کنوانسیون درصدد می باشد تا در اختیار گرفتن، استفاده، قاچاق، توزیع، واردات و صادرات، ساخت و تولید مواد مخدر را صرفاً به استفاده های پزشکی و دارویی منحصر نماید. ثانیاً، پایه اصلی پیشگیری از جرایم مواد مخدر این کنوانسیون، همکاری های بین المللی اعم از انتظامی، قضایی، اطلاعاتی و امنیتی گذاشته شده است.^۲ این معاهده توسط یک پروتکل اصلاحی در سال ۱۹۷۲ اصلاح شده است و اصلاحیه آن ۸۲ عضو دارد ولی ایران علی رغم اینکه در تاریخ ۱۳۵۱/۴/۱۸ به اصل کنوانسیون ملحق شده است ولی اصلاحیه آن را به تصویب نرسانده است.

۳-کنوانسیون ناظر بر مواد روان گردان ۱۹۷۱ م.

به پیشنهاد شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد در ۲۴ ژانویه ۱۹۶۱، جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد، جهت تهیه و تدوین، موافقتنامه ای درباره مواد مخدر تشکیل شد. کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر در سال ۱۹۶۱ طی یک کنفرانس بین المللی تصویب و از سال ۱۹۶۴ لازم الاجراء اعلام شده است. با توجه به پیشرفت ها و تحولاتی که از نظر فنی و صنعتی در دنیا به وجود آمد و هم چنین پیشرفت های سریع تکنولوژی و تحولات پزشکی و دارویی، کنوانسیون ۱۹۶۱ میلادی دیگر جوابگو نبود و ایرادات و اشکالاتی بر آن وارد آمد. به همین منظور با توصیه سازمان بهداشت جهانی و سایر مراجع تصویب کنوانسیون مربوط به مواد روان گردان در دستور کار قرار گرفت. نکته بارز در مورد این کنوانسیون آن که برخلاف کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر که توسط مجمع عمومی ملل متحد برگزار و تصویب شد، این کنوانسیون توسط یکی دیگر از ارکان ملل متحد یعنی شورای اقتصادی اجتماعی ملل متحد در اختیار دولت های عضو ملل متحد قرار گرفت بدین صورت که شورای اقتصادی اجتماعی ملل متحد بر مبنای بند چهار ماده ۶۲ منشور ملل متحد و همسو با قطعنامه ۳۶۶ مجمع عمومی ملل متحد مورخه ۳ دسامبر ۱۹۴۹ میلادی،

1- <https://unodc.org/unodc/en/commissions/CND/conventions.html>

2- <https://unodc.org/unodc/en/treaties/single-convention.html>

تصمیم گرفت تا بر اساس قطعنامه ۱۴۷۴ خود، کنفرانس مقدماتی در ارتباط با تصویب یک کنوانسیون بین‌المللی مواد روان گردان برگزار نماید. این کنوانسیون در تاریخ ۲۱ فوریه ۱۹۷۱ میلادی در وین به تصویب رسید و نمایندگان ۷۱ دولت از جمله ایران در کنفرانس تصویب این کنوانسیون حضور داشتند. این معاهده دارای ۳۳ ماده و چهار فهرست منظم است که مواد روان گردان تحت نظارت کنوانسیون در این فهرست ها گنجانده شده است. مواد روان گردان که در این کنوانسیون به کار برده شده است بر مبنای تعریف مندرج در بند ۵ ماده یک کنوانسیون، هر نوع ماده اعم از طبیعی یا دستکاری شده یا هرگونه ماده طبیعی مندرج در جدول های یک، دو، سه و چهار می باشد.^۱ کنوانسیون ۱۹۷۱ مقررات نظارتی خاصی برای مواد گوناگون مندرج در فهرست ها وضع نموده که عمده ترین آنها تحدید استفاده های طبی و علمی و جلوگیری از تجارت غیرقانونی است. بدیهی است که این کنوانسیون، رویکرد مبتنی بر کیفر را دنبال نموده و عمدتاً مبتنی بر دیدگاه بازپروری و اصلاح مجرمین مواد مخدر بوده کما اینکه به موجب قطعنامه شماره دو کنفرانس تصویب کنوانسیون فوق، از سازمان بهداشت جهانی درخواست شد تا تحقیقاتی را پیرامون مواد روان گردان کم خطرتر که جایگزین مواد آفتماین شود و حمایت از این چنین تحقیقاتی در حدود و چارچوب منابع در دسترس صورت دهد. هم چنین در بند ۲ همین قطعنامه نیز از دولت ها درخواست شده است تا اقدامات مشابهی را در این رابطه صورت دهند.

این کنوانسیون، جایگزین معاهدات قبل از جنگ جهانی دوم در زمینه مبارزه با مواد افیونی، حشیش، کوکائین شد و به تصویب تعدادی از دولت های حاضر در کنفرانس رسید. کنوانسیون مذکور با یک مقدمه و ۵۱ ماده و چهار فهرست ضمیمه، ۱۳۳ نوع ماده مخدر را تحت نظارت قرار داد. مقدمه کنوانسیون، نشانگر اهداف و اراده دولت های جهان و سازمان ملل متحد بود. متعاهدین با ابراز علاقه به سلامت جسمی و اخلاقی بشریت و با علم به ضرورت استفاده دارویی از مواد مخدر، آن را یک خطر اقتصادی و اجتماعی برای بشریت می دانند؛ همچنین ضرورت هماهنگی و همکاری کشورها در سطح بین المللی و مبارزه جهانی براساس اصول و هدف مشترک و تأکید بر صلاحیت سازمان ملل متحد در امر نظارت و کنترل مواد مخدر، کنوانسیون مصوب سال ۱۹۶۱ را جایگزین عهدنامه قبلی مواد مخدر کردند و طبق ماده ۴۲ کنوانسیون، معاهده در کلیه سرزمین های وابسته به متعاهدین، اجرا شد.

از نکات برجسته کنوانسیون، فهرست بندی مواد مخدر در چهار فهرست (که ادامه بدان اشاره می شوند) و ضمیمه آن به سند است. تغییر در فهرست ها بر اساس ماده «۳» انجام گرفت و نحوه تغییر در وسعت دامنه نظارت در ماده مذکور مشخص شد. بجز طرفین تعهد، کمیسیون مواد مخدر و سازمان جهانی بهداشت نیز این اختیار را دارند ماده ای را به فهرست ها اضافه یا جابه جا کنند. این چهار فهرست عبارتند از:

1-Psychotropic substance” means any substance, natural or synthetic, or any natural material in Schedule I, II, III or IV.

الف) وسعت نظارت بر مواد روان گردان: مواد روان گردان تحت کنوانسیون ۱۹۷۱ در چهار جدول تقسیم و با ۱۱۱ نوع، فهرست شده است. در ماده ۲ کنوانسیون، شرایط و ضوابط انتقال ماده‌ای از یک فهرست به فهرست دیگر و یا اضافه کردن ماده‌ای که هنوز تحت نظارت بین المللی قرار نگرفته را تعیین کرده است. به موجب همین ماده، هرگاه سازمان بهداشت جهانی تشخیص بدهد که ماده مورد نظر، اعتیاد آور و محرک سلسله اعصاب است یا مصرف نادرست آن آثار زیان باری همچون مواد مندرج در فهرست های چهارگانه خواهد داشت و دلایل کافی وجود داشته باشد که ماده مزبور مورد سوء مصرف قرار می گیرد، این ماده را همراه با توصیه های لازم نظارتی به اطلاع کمیسیون خواهد رساند و کمیسیون می تواند این ماده را به فهرست های چهارگانه، اضافه کند. ماده ۳ کنوانسیون در بر گیرنده مقررات مخصوص بر ترکیبات مواد روان گردان است.^۱ در ماده ۴، مقررات خاص مواد روان گردان به استثناء مواد مندرج در فهرست شماره یک را شرح داده و ضوابط حمل مواد ترکیبی به وسیله مسافران و استفاده در صنایع را معین کرده است.

بر اساس ماده ۷ و ۸ کنوانسیون مصرف مواد روان گردان مندرج در جدول شماره یک جز برای هدفهای علمی و استفاده محدود پزشکی تحت نظارت دولت، ممنوع شده است. ساخت، تولید، توزیع، نگهداری و تجارت (صادرات و واردات) مواد روان گردان با پروانه قبلی صورت می گیرد و میزان تحویل به اشخاص مشخص می شود. مصرف مواد مندرج در فهرست های ۲، ۳، ۴ کنوانسیون، طبق نسخه پزشک صورت می گیرد؛ همچنین ضوابط و مقررات صادرات و واردات مواد مندرج در فهرست شماره ۱ و ۲ در ماده مذکور شرح داده شده است.

ب) مبارزه با مواد روان گردان: ماده ۲۰ کنوانسیون، نحوه مبارزه علیه مصرف نادرست مواد روان گردان را تبیین کرده و در ماده ۲۱، چگونگی مبارزه با قاچاق، هماهنگی لازم را در امر پیشگیری و مبارزه با قاچاق، به عمل خواهند آورد و به کشورها توصیه کرده تا در مبارزه با قاچاق مواد روان گردان به یکدیگر کمک کنند؛ همچنین به منظور مبارزه هماهنگ با قاچاق بین المللی مواد روان گردان، همکاری نزدیک بین کشورها و سازمان های بین المللی صلاحیت دار را خواستار شده است.

ج) نظارت بین المللی: در ماده ۵، متعاهدین با تصدیق صلاحیت سازمان ملل متحد در امر نظارت بین المللی مواد مخدر توافق کرده اند وظایفی که به وسیله این کنوانسیون برای کمیسیون مواد مخدر شورای اقتصادی و اجتماعی و برای هیئت بین المللی نظارت بر مواد مخدر تعیین شده است را به آن ها بسپارند. هزینه دستگاه های نظارتی (کمیسیون مواد مخدر و هیئت بین المللی نظارت بر مواد مخدر) بر عهده سازمان ملل متحد است طرف های معاهده که عضو سازمان ملل متحد نبوده اند نیز در تأمین هزینه دستگاه های با قاچاق مواد مخدر با توجه به قوانین اساسی، قضایی و اداری، توصیه و تأکید کرده اند که در سطح ملی، هماهنگی های لازم را در امر پیشگیری و مبارزه

1- Barrett, Jill and Gauci, Jean-Pierre, (2020) "British Contributions to International Law, 1915-2015 (Set): An Anthology Set", BRILL, p 15.

با قاچاق به یکدیگر کمک کنند؛ همچنین همکاری بین کشورها و سازمان های بین المللی صلاحیت دار به منظور یک مبارزه هماهنگ علیه قاچاق تأکید شده است.^۱

(د) الغاء عهدنامه های بین المللی قبل: به موجب ماده ۴۴ کنوانسیون واحد مواد مخدر، مصوب سال ۱۹۶۱، مقررات بین طرف های معاهده، ملغی و مفاد کنوانسیون مذکور، جایگزین آن شده است. کنوانسیون ۱۹۷۱، ۱۱۱ نوع ماده روان گردان را تحت نظارت قرار داده است که اکثر آن ها داروهای موثر بر سلسله اعصاب مرکزی هستند و به تصویب دولت های شرکت کننده در کنفرانس رسیده است. پس از یک دهه، عمل به کنوانسیون واحد مصوب سال ۱۹۶۱ و رشد توسعه تکنولوژی، توسعه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در کشورها و نقاط ضعف و نارسایی های کنوانسیون، موجب شد که جامعه بین الملل، کنوانسیون واحد را مورد بازنگری قرار دهد و کنوانسیون تکمیلی ناظر بر موارد روان گردان را به تصویب برساند و از سال ۱۹۷۶ نظارت بین المللی بر موارد روان گردان نیز اعمال گردید.

به دنبال تصویب کنوانسیون، هیئت بین المللی کنترل بر مواد مخدر، مسئولیت نظارت بر کشت، تولید، توزیع و مصرف مواد روان گردان را نیز برعهده گرفت و فهرستی از مواد روان گردان را به تصویب کشورهای حاضر در کنفرانس رساند. این کنوانسیون، مشتمل بر ۳۳ ماده است که مواد روان گردان، تحت نظارت کنوانسیون را در چهار جدول با توجه به نوع وابستگی و ارزش های درمانی آن ها فهرست کرده است. هم اکنون بر اساس این کنوانسیون، تعداد ۱۱۱ ماده روان گردان، تحت نظارت است که اغلب آن ها در بحث دارویی بر سیستم مرکزی اعصاب تأثیر می گذارد.^۲

۴- پروتکل اصلاحی ۱۹۷۲ م.

هدف پروتکل اصلاحی که در سال ۱۹۷۲ به تصویب رسید و از سال ۱۹۷۵ به اجرا گذاشته شد، اهمیت و لزوم درمان و بازتوانی معتادان به مواد مخدر بوده است. موافقت نامه سال ۱۹۷۲ میلادی، لزوم افزایش قدرت اجرایی، جهت برخورد با عوامل تهیه و توزیع مواد مخدر همچنین مقابله با قاچاقچیان و درمان و ترک اعتیاد معتادان را تأکید کرده است.^۳

با وجود تدابیر پیش بینی شده و تصمیمات جهانی در رابطه با اقدامات عملی و همه جانبه بین المللی در کنوانسیون ۱۹۷۱ و پروتکل سال ۱۹۷۲ که برای تقویت کنوانسیون ۱۹۶۱ تصویب گردید، گزارش ها و آمارمنتشره، حاکی است که اهداف مورد نظر متعاهدین و سازمان ملل متحد جامه عمل نپوشیده و اعتیاد به مواد مخدر و داروهای روان گردان و قاچاق بین المللی و جرایم مواد مخدر در سطح بین المللی، روند رو

1- Lestariningsih, Tri et al , “ ICONEBS 2020: Proceedings of the First International Conference on Economics, Business and Social Humanities, ICONEBS 2020, November 4-5, 2020, Madiun, Indonesia” , European Alliance for Innovation, 2021, p 108.

2- Ibid, p.109

3- Hertz Hattis, Shana,(2020)“Crime in the United States 2020” , Rowman & Littlefield, p 568.

به افزایش داشته است. آمارها، گزارش ها و تحلیل های منتشر شده و نظرات اندیشمندان و صاحب نظران در سطح ملی و بین المللی، پدیده مواد مخدر و قاچاق بین المللی مواد مخدر را به عنوان یکی از مشکلات جامعه بشری و معضل جهانی معرفی می کند. درچنین وضعیتی کنوانسیون ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ و پروتکل اصلاحی آن ناکافی تلقی شده و زمینه کنوانسیون ۱۹۸۸ را فراهم کرده است.^۱

۵- کنوانسیون مواد مخدر و روان گردان ۱۹۸۸ م.

کنوانسیون ۱۹۸۸ که در تاریخ ۲۰ دسامبر ۱۹۸۸ (برابر با ۲۹ آذرماه ۱۳۶۷) در ششمین جلسه مجمع عمومی ملل متحد و در شهر وین به تصویب رسیده است را می توان مهم ترین سند بین المللی فعلی در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان دانست. البته در کنار این کنوانسیون، بایستی به کنوانسیون های ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ نیز اشاره داشت که هر سه به عنوان اسناد اصلی سازمان ملل متحد بحساب می آیند. با این حال، رویکردهای موجود در دو سند اول با کنوانسیون ۱۹۸۸ تفاوت نسبتاً قابل ملاحظه ای دارد؛ به این معنا که هدف مهم دو کنوانسیون اول (۱۹۶۱ و ۱۹۷۱)، تدوین سازوکارهایی برای نظارت بر مواد مخدر و روان گردان به منظور تضمین در دسترس بودن این مواد برای اهداف پزشکی و دارویی و بازداشتن از انحراف آنها به بازارهای غیرقانونی است، اما کنوانسیون ۱۹۸۸، دامنه نظارتی خود را به مواد پیش ساز نیز گسترش داده و بر ایجاد سازوکارهایی به منظور مقابله با داد و ستد غیرقانونی مواد مخدر و پولشویی آن به علاوه تقویت چارچوب همکاری های بین المللی در امور کیفری از جمله معاضدت های متقابل حقوقی و استرداد مجرمین متمرکز کرده است.^۲

هرسه این کنوانسیون ها، دو نهاد نظارتی یعنی ((کمسیون مواد مخدر ملل متحد^۳)) و ((هیات بین المللی نظارت بر مواد مخدر^۴)) را در اختیار دارند. به علاوه دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد نیز به

1- Valarini, Elizangela, "Political Corruption and Organizational Crime", Springer Nature, 2019, p 32 .

2. <https://unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/legal-framework.html>

3. Commission on Narcotic Drugs:

کمسیون مواد مخدر ملل متحد متشکل از ۵۳ دولت عضو بوده که از سوی شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد برای چهار سال انتخاب می شوند. این کمسیون، نهاد مرکزی تصمیم ساز و سیاستگذار ملل متحد در ارتباط با مسایل مواد مخدر و روان گردان از جمله نظارت بر رویکردهای جهانی قاچاق و مصرف مواد مخدر می باشد. کمسیون شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد، از طریق صدور قطعنامه های مختلف، به موضوعات جدید در حول مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان می پردازد.

4- International Narcotics Control Board:

هیات بین المللی نظارت بر مواد مخدر یک نهاد مستقل و دائم بوده که متشکل از ۱۳ دولت عضو بوده که برای مدت پنج سال از سوی شورای اقتصادی و اجتماعی منتصب می شوند. این هیات بر اجرای کنوانسیون های سازمان ملل متحد در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان از جمله کنوانسیون ۱۹۸۸ نظارت نموده و توصیه هایی را به دولت های عضو این کنوانسیون ها در زمینه عملکرد مناسب تر در اجراء ارائه می نماید. این نهاد به راستی آزمایی داده های ارائه شده دولت ها در زمینه اجرای تعهدات کنوانسیون ها می پردازد و گزارش های سالانه ای را در مورد تحولات تقنینی، قضایی و اجرایی در حوزه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان در جهان به کمسیون مواد مخدر ملل متحد و شورای اقتصادی و اجتماعی ارائه می دهد.

دولت ها در زمینه اجرایی نمودن مفاد کنوانسیون های فوق الذکر و نیز تسهیل همکاری های بین المللی و معاضدت های قضایی در این زمینه کمک می نماید.^۱

با این حال، نظر بر اینکه این کنوانسیون تا پیش از پایان جنگ سرد به تصویب رسید، بنابراین نتوانست به چالش ها و خلاءها در زمان پس از پایان جنگ سرد بپردازد. ((تحولات پس از پایان جنگ سرد از جمله گشوده شدن مرزها، پیدایش گروه های منطقه ای و ایجاد کشورهای جدید به ویژه در کشورهای اروپای شرقی و مرکزی، موج مهاجرت های جدید را در پی داشت. هم چنین، درگیری های داخلی و ناامنی در کشورها، فقر در جهان سوم و افزایش شکاف بین فقرا و اغنیاء، عدم ثبات سیاسی و اقتصادی در بسیاری از کشورها و محدود شدن راه های مهاجرت قانونی توسط بسیاری از کشورهای توسعه یافته، از عوامل ریشه ای است که دامنه مهاجرت های غیرقانونی را گسترش داده است)).^۲ در مقدمه کنوانسیون ۱۹۸۸، متعاهدین نگرانی خود را از روند رو به افزایش حجم تولید غیر قانونی، تقاضا و قاچاق مواد مخدر و داروهای روان گردان که سلامت و رفاه بشریت را در معرض تهدید جدی قرار داده و بنیادهای اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جامعه را به مخاطره افکنده است، اعلام نموده اند. این کنوانسیون که از ۱۱ دسامبر ۱۹۹۰ به اجرا گذاشته شد، یکی از اهداف آن جلوگیری از تطهیر پول های حاصل از قاچاق مواد مخدر و تأمین ابزارهای قانونی مشخص برای همکاری های بین المللی در زمینه اجرای قوانین مبارزه با مواد مخدر است.

هدف دیگر از تصویب کنوانسیون ۱۹۸۸، جلوگیری از پناه بردن قاچاقچیان مواد مخدر به مکان های امن، امکان استرداد قاچاقچیان مواد مخدر و معاضدت قضایی است. بر اساس این کنوانسیون، کلیه اعضا باید متعهد شوند تا تقاضای غیر مجاز مواد مخدر، نظارت بر ترکیبات اولیه مواد شیمیایی مورد نیاز در ساخت غیر قانونی مواد مخدر و داروهای روان گردان را از بین ببرند یا کاهش دهند. همچنین عدم استفاده از حمل کنندگان تجاری، برای حمل مواد مخدر غیرمجاز را تضمین کنند. این امر مستلزم جلوگیری از قاچاق مواد مخدر در بنادر و مکان های ازاد تجاری، مراکز پستی و کشتیرانی است. بنابراین، کنوانسیون مذکور به رویکردهای کنش گرایانه مانند جلوگیری از پناه دادن قاچاقچیان، نظارت بر ترکیبات اولیه موادهای تولیدی به موادهای مخدر و همچنین جلوگیری از قاچاق مواد مخدر در قالب رفتارهای کنشی تأکید دارد و این خود اقدامی مثبت و مطلوب ارزیابی می گردد.

از اهمیت این کنوانسیون همین بس که برخی از مواد آن در سیاست جنایی و سیاست های منطقه ای نقش مهمی را ایفا کرده اند. برای مثال ماده ۳ این کنوانسیون که از مهم ترین مواد و در واقع اساس سیاست جنایی

1 - <https://unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/legal-framework.html>

۲ - کوشا، جعفر و شایگان، فرهاد (۱۳۹۰). نگرشی بر قاچاق مواد مخدر و قاچاق مهاجرین در معاهدات بین المللی، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه بهشتی، شماره ۵۵، ص ۱۶۸.

تقنینی سازمان ملل متحد در ارتباط با جرایم مواد مخدر و روان گردان را شکل می دهد، به جرایم و رفتارهای مجرمانه در حوزه مواد مخدر و روان گردان اشاره دارد^۱. برخی از آنها به صورت مستقیم و برخی

۱- ماده ۳ - جرایم و مجازاتها:

۱ - هر یک از اعضاء اقدامات ضروری را به منظور تثبیت جرایم کیفری تحت قوانین داخلی خود در صورت ارتکاب عمدی موارد زیر اتخاذ خواهند نمود:

الف

(۱) تولید، ساخت، تقطیر، تهیه، عرضه، عرضه برای فروش، توزیع، فروش، تحویل طبق هرگونه شرایطی، واسطه‌گری، ارسال به صورت ترانزیت، حمل و نقل، ورود و یا صدور هرگونه مواد مخدر یا داروی روانگردان بر خلاف مواد مندرج در کنوانسیون ۱۹۶۱ و اصلاحیه آن و یا کنوانسیون ۱۹۷۱؛

(۲) کشت خشخاش، بوته کوک و یا گیاه شاهدانه به منظور تولید مواد مخدر بر خلاف مواد مندرج در کنوانسیون ۱۹۶۱ و اصلاحیه آن؛

(۳) در اختیار داشتن و یا خرید هر گونه ماده مخدر و یا داروی روانگردان به منظور ارتکاب هر یک از فعالیتهای مندرج در بند (۱) فوق‌الذکر؛

(۴) ساخت، حمل و یا توزیع تجهیزات، مواد و یا داروهای مذکور در جدول ۱ و ۲ با علم به این که احتمال دارد از آنها در امر و یا برای کشت غیرقانونی، تولید و یا ساخت مواد مخدر و یا داروهای روانگردان استفاده گردد؛

(۵) سازماندهی، مدیریت و یا تأمین بودجه برای ارتکاب هر یک از جرایم مذکور در بندهای (۱)، (۲)، (۳) و یا (۴) فوق‌الذکر،

ب-

(۱) تبدیل و یا انتقال اموال با علم به این که اموال مزبور ناشی از ارتکاب جرم و یا جرائم موضوع بند فرعی (الف) این بند بوده و یا مشارکت در جرم و یا جرائم مزبور به منظور اخفاء و یا کتمان اصل نامشروع اموال و یا معاونت با هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم و یا جرایمی دست داشته جهت فرار از عواقب قانونی اقدامات خود.

(۲) اخفاء و یا کتمان ماهیت واقعی، منبع، محل، واگذاری، جابجایی حقوق مربوط و یا مالکیت اموال مزبور، با علم به این که این اموال از جرم و یا جرایم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم و یا جرایمی ناشی گردیده‌اند.

ج - مشروط بر اصول و مفاهیم مذکور در قوانین اساسی و یا عادی هر یک از اعضاء.

(۱) تحصیل، تملک و یا استفاده از اموال مزبور با علم به این که این اموال از جرم یا جرائم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم و یا جرایمی ناشی گردیده‌اند.

(۲) در اختیار داشتن تجهیزات و یا مواد و یا اشیاء مذکور در جدول ۱ و ۲ با علم به این که اقلام مزبور به منظور کشت غیر قانونی، تولید و یا ساخت مواد مخدر و یا داروهای روانگردان مورد استفاده قرار گرفته و یا خواهند گرفت.

(۳) تشویق و یا ترغیب علنی دیگران به هر وسیله‌ای به منظور ارتکاب هر یک از جرایم موضوع این ماده و یا استعمال غیر قانونی مواد مخدر و یا داروهای روانگردان.

(۴) شرکت، همکاری و یا تبانی در شروع به جرم و معاونت، مشارکت، تسهیل و تشویق ارتکاب هر یک از جرایم موضوع این ماده.

۲ - مشروط به اصول و مفاهیم مذکور در قوانین اساسی و عادی خود، هر یک از اعضاء کنوانسیون تدابیر لازم را به منظور جرم قلمداد کردن عمل در اختیار داشتن، خرید و یا کشت مواد مخدر و یا داروهای روانگردان برای مصرف شخصی بر خلاف مقررات کنوانسیون ۱۹۶۱ و اصلاحیه آن و یا کنوانسیون ۱۹۷۱، چنانچه عمداً ارتکاب یافته باشند، معمول خواهند داشت.

۳ - علم، قصد و یا منظور مرتکب که به عنوان عنصر تشکیل دهنده جرم مشروحه در بند ۱ این ماده مورد نیاز می‌باشد، از شرایط واقعی و عین قابل کشف و احراز است.

۴- الف) هر یک از اعضا، برای ارتکاب جرایم موضوع بند ۱ این ماده با توجه به شدت وضعف آنها مجازاتهایی را از قبیل زندان و یا انواع دیگر مجازاتهای سالب آزادی، جریمه‌های نقدی و ضبط اموال مقرر خواهد نمود.

ب) علاوه بر محکومیت‌های یاد شده، اعضا همچنین می‌توانند در مورد جرم ثابت شده طبق مفاد بند ۱ این ماده، مقرر دارند که مجرم می‌بایستی پاره‌ای اقدامات دیگر از جمله درمان آموزش، مراقبتهای بعدی، بازسازی و یا آزادی مشروط را تحمل نمایند.

ج) صرفنظر از بندهای فرعی سابق‌الذکر، در موارد مقتضی که دارای طبعی خفیف باشد، اعضا می‌توانند اقداماتی از قبیل آموزش، بازسازی و یا آزادی مشروط در مواردی که مجرم خود معتاد به مواد مخدر می‌باشد، معالجه و مراقبتهای بعدی را جانشین محکومیتها و یا مجازاتهای اصلی نمایند.

د) اعضا می‌توانند یا به عنوان اقدامات تبعی و یا به عنوان کیفرهای تکمیلی علاوه بر محکومیت و یا مجازات جرم احراز شده طبق بند ۲ این ماده، تدابیری را در جهت درمان، آموزش، مراقبتهای بعدی، بازسازی و یا اعاده حیثیت اجتماعی مجرم پیش‌بینی نمایند.

۵- اعضا مراقبت خواهند نمود که دادگاهها و سایر مراجع صالحه آنها بتوانند کیفیات واقعی مشدده در ارتکاب جرایم موضوع بند ۱ این ماده را ملحوظ قرار دهند، کیفیاتی از قبیل:

الف) دخالت یک گروه سازمان یافته بزهکار در جرم که مجرم به آن گروه وابستگی دارد.

ب) دخالت مجرم در سایر فعالیتهای مجرمانه سازمان یافته بین‌المللی.

ج) دخالت مجرم در سایر فعالیتهای غیر قانونی تسهیل شده به واسطه ارتکاب این جرم.

د) استفاده از عنف و یا اسلحه توسط مجرم

ه) این واقعیت که مجرم مأمور دولت بوده و جرم ارتكابی با سمت او در رابطه باشد

و) اغوا و یا استفاده از کودکان.

ز) این واقعیت که جرم در یک نهاد جزایی، آموزشی، بنگاه خدمات اجتماعی و یا در مجاورت آنها و یا سایر امکانه‌ای ارتکاب یافته باشد که دانش‌آموزان به منظور انجام فعالیتهای آموزشی، ورزشی و اجتماعی به آنها مراجعه می‌نمایند.

ح) سابقه محکومیت قبلی به ویژه برای همان جرایم، اعم از این که خارجی باشد و یا داخلی به میزانی که تحت حقوق داخلی هر یک از اعضا اجازه داده شده است.

۶- به منظور حصول اطمینان اعضا کوشش خواهند نمود که هر گونه اختیارات قانونی آنها در رابطه با تعقیب مرتکبین جرایم موضوع این ماده به منظور به حداکثر رسانیدن اثر اقدامات اجرایی قانون در زمینه جرایم مزبور و با توجه کافی به نیاز برای جلوگیری از ارتکاب آنها به اجراء گذاشته شده باشند.

۷- اعضا مراقبت خواهند نمود که دادگاهها و سایر مراجع صالحه آنها، ماهیت سنگین جرایم مشروحه در بند ۱ و کیفیات مشدده مذکور در بند ۵ این ماده را در هنگام بررسی عواقب آزادی پیش از موعد و یا عفو مرتکبین این جرایم مد نظر داشته باشند.

۸- هر یک از اعضا در صورت اقتضاء تحت حقوق داخلی خود یک دوره مرور زمان طولانی را برای شروع اقدامات قانون نسبت به هر یک از جرایم موضوع بند ۱ این ماده و دوره طولانی‌تری را، در صورتی که متهم از چنگال عدالت گریخته باشد، مقرر خواهد نمود.

۹- هر عضو تدابیر متناسب و سازگار با سیستم حقوقی خود را برای حصول اطمینان نسبت به این امر اتخاذ خواهد نمود که متهم و یا محکوم به یکی از جرایم موضوع بند ۱ این ماده که در قلمرو سرزمین آن عضو یافت شده است، در جلسات محاکمه حضور داشته باشد.

۱۰- به منظور همکاری بین اعضای این کنوانسیون و از آن جمله خاص همکاری تحت مواد ۵، ۶، ۷، ۹، این ماده به عنوان جرایم مالی و یا سیاسی و یا با انگیزه‌های سیاسی تلقی نخواهند گردید مشروط بر این که این همکاری به محدودیتهای مندرج در قانون اساسی و قوانین آمره داخلی اعضا لطمه‌ای وارد ننماید.

به صورت غیرمستقیم تحت شمول مقررہ قرار می گیرند. برای نمونه می توان به در اختیار قرار دادن تجهیزات و امکانات برای ارتکاب جرایم مواد مخدر و روان گردان اشاره نمود. از سوی دیگر، آنچه در میان اسناد سازمان ملل متحد ناظر بر مواد مخدر و روان گردان این ماده را منحصر به فرد می نماید، آن است که علاوه بر این که در ارتباط با مباحث ماهوی همچون ضرورت جرم انگاری صحبت شده است در بندهایی از ماده به موضوعات شکلی نیز اشاره شده است.

با توجه به به روزسانی مواد مخدر و روان گردان ممنوعه تا تاریخ نوامبر ۲۰۲۰ میلادی در این کنوانسیون، مواد مندرج در جدول ۲ ممنوع اعلام شده اند.

جدول ۱-۲- مواد مخدر و روان گردان ممنوعه تا تاریخ ۳ نوامبر ۲۰۲۰ میلادی طبق کنوانسیون ۱۹۸۸^۱

جدول دوم	جدول یک
Acetone Anthranilic acid Ethyl ether Hydrochloric acid ^a Methyl ethyl ketone Piperidine Sulphuric acid ^a Toluene	Acetic anhydride N-Acetylthranilic acid 4-Anilino-N-phenethylpiperidine (ANPP) Ephedrine Ergometrine Ergotamine Isosafrole Lysergic acid 3,4-MDP-2-P methyl glycidate ("PMK glycidate") 3,4-MDP-2-P methyl glycidic acid ("PMK glycidic acid") 3,4-Methylenedioxyphenyl-2-propanone (3,4-MDP-2-P) Methyl alpha-phenylacetoacetate (MAPA) Norephedrine N-Phenethyl-4-piperidone (NPP) Phenylacetic acid alpha-Phenylacetoacetamide (APAA) alpha-Phenylacetoacetonitrile (APAAN) 1-Phenyl-2-propanone (P-2-P) Piperonal Potassium permanganate Pseudoephedrine Safrole

همچنین ماده ۱۷، موجب تدوین اسناد منطقه ای « موافقت نامه مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان گردان از طریق دریا^۲ » توسط شورای اروپا شده و به عنوان یک راهبرد بین المللی در نظر گرفته می شود که خط مشی دولت ها را به عنوان اعضای جامعه بین المللی هماهنگ ساخته و تلاش می نماید که با در نظر گرفتن

۱۱ - هیچ یک از مندرجات این ماده این اصل را مخدوش نخواهد نمود که حق بیان اوصاف و شرایط بزه های مورد اشاره و دفاعیات قانونی در برابر آنها برای قوانین داخلی هر یک از اعضاء محفوظ نگهداشته شده و جرایم مزبور در چهارچوب آن قوانین مورد تعقیب و مجازات قرار خواهند گرفت.

1- The International Drug Control Conventions, Tables of the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances of 1988, as at 3 November 2020.

2- <https://coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/156>

چشم اندازها و اهداف اساسی، بر مبنای منابع موجود، چارچوب کلی اقدام برای نیل به اهداف را تعیین نماید.

در نهایت اینکه کنوانسیون مصوب ۱۹۸۸ مکمل کنوانسیون های قبلی بوده و با توجه به ابعاد فراملی و بین المللی پدیده مواد مخدر در ۳۴ ماده و ده ها بند، ضمن اینکه ۲۲ ماده شیمیایی مورد استفاده در تبدیل مواد مخدر را تحت نظارت قرار داده است، جنبه های متعدد و مختلف مواد مخدری داروهای روان گردان را نیز تبیین کرده است. این کنوانسیون با ۳۴ ماده، اشکالات و نواقص کنوانسیون های قبلی را رفع نموده و به جنبه های دیگر پدیده قاچاق بین المللی مواد مخدر پرداخته است برجسته ترین نکات آن عبارتند از:

- کنترل بین المللی داروها.

- فراهم آوردن امکانات قانونی لازم برای تعقیب، توقیف و مصادره منافع و دارایی های حاصل از نقل و انتقال داروهای غیرمجاز.

- مجاز بودن مراجع قضایی برای دسترسی به مدارک مالی و بانکی افراد مظنون به نقل و انتقال مواد دارویی غیر مجاز و در صورت لزوم توقیف آن ها.

- قوانین مربوط به مخفی بودن حساب ها و اسناد بانکی نمی تواند مانع فعالیت دادگاه ها شود و به موجب بند ۳ ماده ۵، مراجع صالحه و محاکم، اجازه خواهند داشت تا دستور ارائه یا ضبط سوابق بانکی، مالی و یا تجاری را صادر کنند.

- دولت ها مجاز هستند قاچاقچیان را از کشور خود اخراج کنند یا به کشوری که در آنجا تحت تعقیب است تحویل دهند.

- نظارت و مراقبت بر موارد شیمیایی پایه برای تولید مواد مخدر و داروهای روان گردان.

- دولت ها متعهد می شوند که تقاضای غیرقانونی برای مواد مخدر را از بین ببرند یا تقلیل دهند.

- اطمینان از اینکه وسایل نقلیه تجاری برای حمل و نقل مواد مخدر مورد استفاده قرار نگیرد.

- دور نگه داشتن مناطق آزاد تجاری، بنادر، خطوط کشتیرانی بین المللی و تسهیلات پستی از دسترسی قاچاقچیان مواد مخدر.

همان گونه که گفته شد در مقدمه کنوانسیون، متعاهدین ضمن بیان اهداف خود، نگرانی های عمیق دولت ها را از بابت روند رو به افزایش عرضه، تقاضا و قاچاق بین المللی مواد مخدر و داروهای روان گردان اعلام کرده اند؛ همچنین مواد مخدر به عنوان تهدید کننده سلامت و رفاه بشریت معرفی شد و ارتباط قاچاق مواد مخدر با سایر فعالیت های سازمان یافته جنایی، نظام اقتصادی را تخریب و ثبات، امنیت و حاکمیت کشورها را تهدید می کند. بنابراین این کنوانسیون رویکردهای مثبت و مطلوبی در حوزه مواد مخدر و روان گردان ارائه می دهد که در کنار اقدامات واکنشی به اقدامات کنترلی، حمایتی، نظارتی و پیشگیرانه با توجه به ابعاد

بین المللی نیز توجه دارد. به طور کلی با توجه به سندهای بین المللی که کاملاً حوزه موادمخدر و روان گردان هستند می توان گفت توجه به رویکردهای پیشگیرانه، نقش آموزش، اقدامات و تدابیر کنترلی، توجه به نتایج مطلوب و مثبت در بلند مدت، همکاری چند جانبه دولت ها در جهت مبارزه با قاچاق موادمخدر، تعهد دولت ها برای اجرای صحیح وظایف، اخراج قاچاقچیان موادمخدری از اولویتهای اصلی سازمان ملل متحد برای مبارزه و پیشگیری از موارد حوزه موادمخدر و روان گردان است. حال با توجه به بررسی اسناد مستقیم موادمخدر، جا دارد به سندهایی که به طور غیرمستقیم و تلویحی به موادمخدر روان گردان) مانند کنوانسیون پالمو و مریدا) ارتباط دارد پردازیم.

بند دوم - اسناد غیرمستقیم

منظور از اسناد غیرمستقیم، اسنادی هستند که ارتباط کاملاً مستقیم به موضوع موادمخدر و روان گردان ندارند اما از فحوا و محتوای اسناد می توان آنها را به نوعی در ارتباط با آن دانست. از جمله این اسناد مهم بین المللی کنوانسیون مقابله با جرایم سازمان یافته فراملی، کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، کنوانسیون های بین المللی ناظر بر مبارزه با پولشویی، کنوانسیون بین المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم و گروه ویژه اقدام مالی علیه پولشویی بوده که در ادامه بدان ها اشاره خواهد شد.

۱ - کنوانسیون مقابله با جرایم سازمان یافته فراملی^۱ (پالمو)

طرح پیشنهادی برای یک معاهده بین المللی ناظر بر جرایم سازمان یافته فراملی برای نخستین بار در کنفرانس جهانی وزراء در ناپل ایتالیا در نوامبر ۱۹۹۴ میلادی مطرح گردید. اگرچه این اجلاس از سوی تمامی دولت های شرکت کننده مورد استقبال قرار نگرفت اما این طرح پیشنهادی موجب شد تا مجمع عمومی ملل متحد در اواخر ۱۹۹۷ میلادی، یک کمیته بین الدولی کارشناسان برای آماده سازی گزارش اولیه ای در مورد ضرورت تدوین یک کنوانسیون خاص جرایم سازمان یافته فراملی ایجاد نماید^۲ که کارکرد اصلی آن، توسعه بحث های فنی و حقوقی در ارتباط با تدوین یک کنوانسیون بین المللی در مورد جرایم سازمان یافته فراملی بود و تا جای ممکن، دیدگاه اسناد پیشین بین المللی راجع به مبارزه با قاچاق زنان و کودکان و قاچاق انسان ها و مهاجرین و قاچاق موادمخدر روان گردان از طریق کمیسیون های اصلی و فرعی به بیانیه مشترک تبدیل تا کشورهای عضو را ملزم به جرم انگاری در حقوق داخلی خود نماید^۳. در اکتبر

1- United Nations Convention against Transnational Organized Crime

2- UN General Assembly, "Follow-Up to the Naples Political Declaration and Global Action Plan against Organized Transnational Crime," GA Res. 52/85, UN GAOR, 52nd sess, Agenda Item 103, UN Doc. A/RES/52/85, Jan. 30, 1998.

3- UN General Assembly, (1999). "Transnational Organized Crime," GA Res. 53/111, UN GAOR, 53rd sess, Agenda Item 101, UN Doc. A/RES/53/111, Jan. 20, at para. 10.

۲۰۰۰ میلادی این کمیته پس از یازده جلسه کار خود را پایان داد.^۱ از این جهت و در پی معاهدات و کنوانسیون های قبلی نهایتاً در ۲۱ دسامبر سال ۲۰۰۱ در شهر پالرمو^۲ ایتالیا « کنوانسیون مقابله با جرایم سازمان یافته فراملی » تصویب شد و تاکنون بیش از ۱۸۰ کشور به آن پیوستند و آن را پذیرفتند که بیانگر دایره شمول وسیع و گستره اجرایی این کنوانسیون است.

همانطور که از نام این کنوانسیون بر می آید گامی در راستای مقابله با جرایم سازمان یافته بین المللی است. ماهیت این کنوانسیون نشان می دهد به منظور مقابله با جرایمی که دارای ماهیت فراملی هستند، تقویت همکاری های بین المللی امری ضروری است. جرایم در حوزه موادمخدر و روان گردان (به طور ویژه قاچاق) نمونه بارز جرایم فراملی هستند که نیاز به مقابله، مبارزه و پیشگیری با این چالش ها در بین کشورهای عضو دارد. کشورهایی که کنوانسیون مذکور را پذیرفته و تصویب کردند به نوعی خود را متعهد نمودند که اقدامات علیه کلیه جرایم سازمان یافته فراملی، اعم از جلوگیری از قاچاق انسان، جلوگیری از قاچاق مهاجران و جلوگیری از ساخت سلاح گرم و سرد و قاچاق موادمخدر و روان گردان که دارای ابعاد فراملی اند، را پذیرا باشند^۳ (بیات، ۱۳۹۰؛ ۹۸).

با اینکه بیش از ۱۸۰ کشور به این کنوانسیون ملحق شدند دولت جمهوری اسلامی ایران به واسطه ملاحظات مذهبی - سیاسی هنوز شرایط کنوانسیون پالرمو را نپذیرفته که این خود یک ایراد اساسی محسوب می شود؛ چرا که پیوستن دولت ایران الزامات و تعهدات بین المللی را در حوزه موادمخدر و مواد روان گردان ایجاد می کند. دولت های عضو متعهد هستند مشارکت گروه های مجرمانه سازمان یافته، قاچاق موادمخدر و روان گردان، تطهیر حاصل از جرم مخصوصاً جرایم مربوط به حوزه موادمخدر و روان گردان، پولشویی و فساد را جرم انگاری و علاوه بر حقوق داخلی به مقررات بین المللی نیز پای بند باشند بر این اساس پیوستن دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون پالرمو، دولت را ملزم می کرد قوانین و فرآیندهای کیفری خود را در حوزه جرایم سازمان یافته همانند قاچاق موادمخدر و روان گردان، قاچاق مهاجران، قاچاق اسلحه و مواردی از این قبیل که به صورت تمثیلی در کنوانسیون مذکور مورد اشاره قرار گرفته است را همسو با قوانین بین المللی و این کنوانسیون کند. به عبارت دیگر الزاماتی درمفاد این کنوانسیون وجود دارد که دولت های عضو در حوزه جرایم سازمان یافته مانند موادمخدر و روان گردان ها بایستی مقررات داخلی را ترمیم، بازنگری و همسو کنند. با این حال این کنوانسیون از جهت اینکه تعهدات

1- For observations on the drafting process, see McClean, Transnational Organized Crime, at 11-15; Vlassis, "The UN Convention against Transnational Organized Crime"; and Vlassis, UNAFEI.

2 - Palermo

۳ - یات، اسماعیل. (۱۳۹۰). عوامل افزایش جرایم سازمان یافته در آسیای مرکزی (با تاکید بر قاچاق مواد مخدر). پایان نامه کارشناسی ارشد مطالعات منطقه ای دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ص ۹۸.

بین المللی را برای همه کشورهای عضو ایجاد می کند به طور خاص در جرایم سازمان یافته ارتباط دارد، تصویب آن گامی مثبت و رو به جلو محسوب می شود.

به طور کلی در حقوق ایران هنوز واژه (جرم سازمان یافته) در متون قانونی و دیگر ابراز مربوطه را نیافته و قانون گذار در ارتباط با سازمان یافتگی در جرایم، جز موارد سنتی حقوق جزا پیش بینی خاصی به عمل نیاورده است. در عین حال به صورت جسته و گریخته می توان مواردی را در قوانین مختلف کیفری یا مجموعه قوانین جزایی یافت که قانون گذار سازمان یافتگی و تحقق آن توسط گروه مجرمانه را از عوامل مشدده قرار داده و بدین طریق به نوعی به جرایم سازمان یافته اشاره داشته است. در بند ب ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۷ فقط ذکر جرایم سازمان یافته را کرده و اشاره شده است که صدور حکم و اجرای مجازات در مورد این جرایم قابل تعلیق یا تعویق نیست. هم چنین در ماده ۱۳۰ قانون مجازات اسلامی تحت عنوان سردهستگی به جنایت سازمان یافته اشاره ضمنی شده است که مجدداً منظور از آن مشخص نشده است. به جز مواردی که پیشتر اشاره گردید سه شرط برای اعمال کنوانسیون نسبت به یک وضعیت خاص وجود دارد. اول اینکه، جرم مورد اشاره بایستی از وصف فراسرزمینی برخوردار باشد. دوم اینکه این جرم بایستی مربوط به یک گروه سازمان یافته فراملی باشد. سوم اینکه بایستی یک جرم شدید تلقی شود.^۱ از آنجا که این سه عنصر به صورت موسع در کنوانسیون مورد اشاره قرار گرفته اند، دولت های عضو قابلیت آن را پیدا نموده اند تا به سطح گسترده ای از فعالیت های مجرمانه معاصر توجه نمایند. این موضوع نیز جالب توجه است که دولت ها می توانند بدون عضویت در پروتکل های کنوانسیون یا عضویت در یکی از آنها در خود کنوانسیون عضویت داشته باشند. در نهایت پیشنهاد می گردد دولت ایران با پیوستن به کنوانسیون و تطبیق مقررات موضوعه با این کنوانسیون مهم، هم در عرصه بین المللی مشارکت بیشتر و بهتری داشته باشد و هم نقیصه حقوق داخلی، به ویژه بحث قاچاق موادمخدر و روان گردان را با تصویب کنوانسیون پالرمو جبران کند.

۲- کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد^۲ (مریدا)

اگرچه در وهله اول بایستی کنوانسیون «سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد» موسوم به کنوانسیون «مریدا»^۳ را خاص جرایمی مانند ارتشاء، اختلاس، تعارض منافع و ... دانست که ارتباطی اصولاً با موضوع مواد مخدر و روان گردان پیدا نمی کنند، اما نبایستی غافل بود چرا که بسیاری از جرایم فساد با جرایم مواد مخدر و روان گردان ارتباط دارند و از این منظر می توان ارتباط میان کنوانسیون مریدا و مواد مخدر و روان گردان را احراز نمود. این کنوانسیون بین المللی، نخستین کنوانسیون علیه فساد است که از سطح اجرای

1- Organized Crime Convention, at Art. 3(1)

2- United Nations Convention against Corruption

3- The Merida Convention

جهان شمول برخوردار می باشد. کنوانسیون در خلال هشت فصل و ۷۱ ماده خود، دولت های عضو را ملزم می نماید تا یک سطح گسترده و جامع از اقدامات ضد فساد که بر قوانین، موسسات و رویه های آنها تاثیر می گذارد را اجرایی نمایند. کنوانسیون مریدا را می توان نه تنها بر حسب جهان شمول بودن آن، بلکه به واسطه کارآمدی و مقررات مفصل آن در ارتباط با اقدامات ضد فساد، یک سند بی همتا و منحصر به فرد دانست. کشور جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از کشورهای عضو این کنوانسیون بوده و قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ بیست و یکم خردادماه یک هزار و سیصد و هشتاد و پنج مجلس شورای اسلامی تصویب و مجمع تشخیص مصلحت نظام در تاریخ ۲۰ / ۷ / ۱۳۸۷ و در اجرای اصل ۱۱۲ قانون اساسی تصویب آن را با درج بیانیه الحاقی، موافق با مصالح نظام تشخیص داد. در همین راستا بود که بر طبق آیین نامه هیات وزیران وقت جمهوری اسلامی ایران، مرجع ملی مبارزه با فساد به عنوان مرجع نظارت کننده بر کنوانسیون مریدا در وزارت دادگستری جمهوری اسلامی ایران تشکیل شده و وظایف مختلفی را در این راستا برعهده دارد.

کنوانسیون، نخست در شهر مریدا مکزیك در ۹ دسامبر ۲۰۰۳ میلادی از سوی ۱۱۱ کشور امضاء شده ضمن این که این کنوانسیون برای لازم الاجراء شدن به ۳۰ امضاء نیاز داشت که این موضوع بسیار سریع و در تاریخ ۱۴ دسامبر ۲۰۰۵ میلادی لازم الاجراء گشت.^۱ کنوانسیون در یک دوره کمتر از دو سال در دفتر سازمان ملل متحد در وین مورد مذاکره قرار گرفت. مذاکرات که شامل ۱۲۹ دولت می شد توسط سازمان ملل متحد در اوایل ۲۰۰۱ میلادی آغاز شده و در هفتمین جلسه مذاکراتی بین نمایندگان دولت ها در اوایل اکتبر ۲۰۰۳ میلادی نتیجه نهایی مذاکرات مشخص گردید. کارهای مقدماتی تدوین این کنوانسیون از آن رو به سرعت انجام گرفت که اولاً پیش از این کنوانسیون، دولت ها کنوانسیون های بین المللی مشابه دیگری در سطح منطقه ای از جمله در سطح سازمان کشورهای آمریکایی، اتحادیه آفریقایی و اتحادیه اروپایی منعقد نموده بودند و به نوعی آمادگی ذهنی برای انعقاد موافقت نامه این چنینی را داشتند.^۲

علاوه بر این حضور نمایندگان سازمان های بین المللی غیردولتی از جمله سازمان شفافیت بین المللی که تاثیر زیادی حتی تا به امروز در روند تصویب و اجرای کنوانسیون مریدا داشته اند، بسیار در روند تسهیل تصویب کنوانسیون مریدا تاثیرگذار بود. در پایان مذاکرات تصویب کنوانسیون در اوایل اکتبر ۲۰۰۳ میلادی، متن کنوانسیون در ۳۱ اکتبر ۲۰۰۳ میلادی از سوی مجمع عمومی ملل متحد مورد پذیرش قرار گرفت. یک سال پس از لازم الاجراء شدن کنوانسیون، سازمان ملل متحد با برگزاری کنفرانس دولت های عضو در مورد پیگیری کنوانسیون اقدام قابل توجهی در زمینه نظارت بر کنوانسیون فوق برداشت.

1- Lewis, Carol W. and Gilman, Stuart C. , (2012). The Ethics Challenge in Public Service: A Problem-Solving Guide , John Wiley & Sons, p161.

2- Ibid

در این بین دولت های توسعه یافته، به تدریج در این کنوانسیون عضویت پیدا کردند به نحوی که فرانسه که خود را سردمدار دولت های توسعه یافته برای مبارزه با فساد تلقی نمود، اولین دولت عضو گروه هشت بود که کنوانسیون مریدا را به تصویب رسانده و رییس گروه دوستان کنوانسیون مریدا شد. هم چنین این دولت، قانون گذاری خود را برای ایجاد محدودیت بیشتر برای جرایم فساد از جمله اختلاس به روز نموده است.^۱ کنوانسیون مریدا قابلیت های دولت ها برای همکاری حقوقی و قضایی را از طریق ارائه یک مسیر سریع برای همکاری های بین المللی حقوقی و قضایی در راستای اهداف تحقیق، تعقیب و رسیدگی به جرایم های منفعل و فعال فساد از جمله اختلاس از طریق شماری پیچیده ای از ساز و کارهای خاص ارتقاء می بخشد.^۲

کنوانسیون مریدا از این جهت با حوزه قاچاق موادمخدر و روان گردان در ارتباط است که قاچاقچیان حرفه ای برای تطهیر پول های نامشروع خود این پول ها را در فرایند مشروع سازی قرار می دهند و اگر در عرصه بین المللی، قوانینی برای جلوگیری از این مهم نباشد قاچاقچیان مواد مخدر به راحتی دست به رفتارهای تطهیرآمیز زده و در نهایت پول های کثیف ناشی از موادمخدر را وارد چرخه نظام اقتصادی می کنند. در نگاه اول، شاید رابطه ی قاچاق موادمخدر و روان گردان و کنوانسیون مبارزه با فساد (مریدا) که در زمینه جلوگیری از فساد مالی و پولشویی است، کم ارتباط به نظر برسد اما واقعیت آن است مبادلات تطهیر عواید قاچاق موادمخدر که در سطح بین المللی سود هنگفتی را در پی دارد، قابل توجه و تأمل است!

همانگونه که می دانید رابطه قاچاق موادمخدر و کنوانسیون مذکور پولشویی محور است؛ در پاسخ به این پرسش که چرا عواید هنگفت و غیرقانونی ناشی از این تجارت باعث شده تا به نحوی این جرم نیازمند تطهیر وجوه حاصله باشد بایستی گفت: اگر تطهیر درآمدهای ناشی از قاچاق موادمخدر و روان گردان صورت نپذیرد به طور مسلم قانون و دولت ها به منبع درآمد قاچاقچیان پی برده و این امر به معنی مصادره و توقیف اموال ناشی از قاچاق مواد مخدر و روان گردان خواهد بود. بنابراین در بیشتر موارد جرم پولشویی و تطهیر عواید ناشی از جرم، با قاچاق مواد مخدر پیوند خورده است؛ در نتیجه اگر قاچاقچیان و باندهای مجرمانه مواد مخدر نتوانند پول های کثیف و آلوده را شستشو نمایند تمام فعالیت ها و شگردهای بکار گرفته شده بی نتیجه خواهد ماند و همین امر موجب خواهد شد تا قاچاقچیان به فکر کسب درآمد از راه های مشروع باشند. از این رو کنوانسیون هایی مانند کنوانسیون پالرمو که دارای رویکرد سازمان یافته، و کنوانسیون مریدا که دارای رویکرد مبارزه با فساد و پولشویی هستند به مثابه ابزار و اهرم های پیشگیرانه محسوب می شوند.

1- Tänzler, Dirk and Maras, Konstadinos, (2016). The Social Construction of Corruption in Europe, Routledge, p 121-

2- Rose-Ackerman, Susan and Søreide, Tina, (2011). International Handbook on the Economics of Corruption, Edward Elgar Publishing, p 454.

۳- کنوانسیون‌های بین‌المللی ناظر بر مبارزه با پولشویی

تلاش‌ها و اقدامات جامعه بین‌المللی و مساعی جهانی علیه پولشویی، بعضاً در قالب انعقاد و اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی انجام شده است. البته مراد از کنوانسیون‌های بین‌المللی در گفتار حاضر، آن دسته از کنوانسیون‌هایی است که جهان شمول بوده و محدوده اجرای آن سراسر جهان است. به همین دلیل سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی که در سطوح منطقه‌ای یا درون منطقه‌ای لازم الاجراء می‌باشند مثل کنوانسیون استراسبورگ، از شمول بحث ما خارج می‌باشند. ناگفته نماند که تاکنون هیچ کنوانسیون بین‌المللی جهان شمول به گونه‌ای که فقط به موضوع پولشویی و احکام مربوط به آن پردازد، تدوین و تصویب نشده است اما در خلال برخی از کنوانسیون‌های بین‌المللی که اصولاً در ارتباط با موضوع دیگر منعقد شدند، احکام و مقررات ویژه‌ای پیرامون پولشویی و مبارزه با آن پیش‌بینی شده است. تلاش‌های بین‌المللی و اقدامات مشترک دولت‌ها برای کنترل و مبارزه با پولشویی، عملاً از اواخر دهه هشتاد میلادی آغاز شده است.

اولین سند بین‌المللی جهان شمول که توجه خود را به مسأله پولشویی معطوف نموده است، «کنوانسیون ملل متحد علیه قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و مواد روان‌گردان» مصوب سال ۱۹۸۸ میلادی می‌باشد. کشور جمهوری اسلامی ایران نیز طبق ماده واحده مورخ ۱۳۷۰/۰۹/۰۳ مصوب مجلس شورای اسلامی به کنوانسیون وین ملحق گردیده است. البته طبق این ماده واحده کنوانسیون وین در مواردی که با قوانین داخلی و موازین شرعی در تعارض نباشد لازم الاجراست.

کنوانسیون وین اولین سند الزام‌آور حقوقی و چندجانبه بین‌المللی است که به ضرورت جرم‌انگاری پولشویی در قوانین ملی دولت‌های متعاقد تأکید کرده است.^۱ در این کنوانسیون مقررات خاصی در رابطه با پیشگیری از پولشویی پیش‌بینی نشده است. به عبارت دیگر کنوانسیون مذکور حاوی مقرراتی در خصوص جنبه‌های پیشگیرانه پولشویی نمی‌باشد. هدف اولیه و اصلی کنوانسیون وین این است که به واسطه تقویت همکاری بین‌المللی در امر مبارزه با پولشویی قدرت اقتصادی سازمان‌های جنایی را تضعیف نماید. همانگونه که در مقدمه توجیهی کنوانسیون ذکر شده است قاچاق مواد مخدر منافع مالی و اقتصادی کلانی را برای قاچاقچیان به دنبال دارد. این امر گروه‌های جنایی درگیر در ارتکاب قاچاق مواد مخدر را قادر می‌سازد که در مشاغل و مؤسسات مالی مشروع نفوذ کرده، اساس حکومت را فاسد نموده و ثبات جامعه را متزلزل نمایند. بر مبنای این توجیه کنوانسیون وین درصدد آن است که از طریق مصادره عواید ناشی از جرم، انگیزه ارتکاب جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر را کاهش دهد. از این رو کنوانسیون دول متعاقد را ملتزم می‌نماید که علاوه بر جرم‌انگاری مدیریت، سازماندهی و تأمین مالی قاچاق مواد مخدر، تبدیل و انتقال و اختفاء عواید حاصل از این جرائم را نیز جرم‌جزایی تلقی کنند. به علاوه دولت‌ها باید در این زمینه تدابیر

۱- فلاح نژاد، فاطمه. (۱۳۹۶). پولشویی در اسناد بین‌المللی و حقوق کیفری ایران. کنفرانس سالانه پژوهش‌های حقوقی و قضایی، ص ۴.

لازم را اتخاذ نمایند تا جرائم را نیز جرم جزائی تلقی کنند. به علاوه دولت ها باید در این زمینه تدابیر لازم را اتخاذ نمایند تا مراجع صلاحیت دار ملی آنها قادر به مصادره عواید ناشی از جرائم ممنونه باشند.

در کنوانسیون وین، برای اولین بار دول متعاقد ملتزم شدند که در قوانین ملی خود، نسبت به جرم انگاری تطهیر عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر اقدام نمایند. فلذا در این کنوانسیون دامنه پولشویی فقط با جرائم قاچاق مواد مخدر محدود شده بود، اما به مرور ایام کنوانسیون ها و سایر اسناد بین المللی، ضمن تأکید بر مفاد کنوانسیون وین و اجرای آن توسط دول متعاقد، دامنه پولشویی را به همه جنایات شدید تسری دادند. یکی از ابتکارات جالب کنوانسیون وین، تسهیل در اثبات جرائم پیش‌بینی شده در کنوانسیون می باشد. آنچه که کنوانسیون در این خصوص پیش بینی نموده است و بعضی از صاحب‌نظران آن را «معکوس نمودن بار اثبات دلیل» نامیده اند، متعاقباً در کنوانسیون ها و اسناد بین المللی ناظر به پولشویی، به این جرم (یعنی جرم پولشویی) نیز تعمیم و توسعه داده شده است. هر یک از دول متعاقد در چارچوب حقوق ملی خود ترتیباتی را فراهم می نمایند تا براساس آن در رابطه با منشأ اموال و عواید مشمول مصادره، بار اثبات دلیل معکوس گردد.^۱ در این زمینه به تعریف کنوانسیون وین اشاره می‌کنیم. کنوانسیون وین اشاره صریحی به اصطلاح «شستشو» یا «پولشویی» ندارد لیکن در ماده ۱ این کنوانسیون اعمال و فعالیت هایی که پولشویی محسوب می شوند، احصاء گردیده است. بند اول ماده ۱ کنوانسیون وین با احصاء بعضی از اعمال به عنوان مصادیق پولشویی دول عضو را ملزم می نماید تا با اتخاذ تدابیر تقنینی مورد نیاز ارتکاب عمدی آنها را جرم انگاری نمایند. مصادیق مصرحه در بند اول ماده ۱ به شرح ذیل می باشد:

۱- تبدیل و یا انتقال اموال با علم در این که چنین اموالی از جرم یا جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر ناشی شده اند، به منظور اختفاء یا تغییر شکل دادن منبع غیرقانونی این اموال یا به منظور مساعدت به هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم یا جرائمی دخالت داشته است، به هدف رهنیدن وی از آثار و عواقب حقوقی اعمالش.

۲- اختفاء یا تغییر شکل دادن ماهیت واقعی، منبع، مکان، واگذاری، جابه جایی حقوق متعلقه یا مالکیت مال با علم به این که این مال ناشی از جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر است.

۳- تحصیل یا تصرف یا استفاده از مال با علم به این که مال مورد نظر ناشی از جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر می باشد. مصادیق سه گانه پولشویی مصرحه در کنوانسیون وین، در کنوانسیون های بعدی سازمان ملل متحد نیز پیش‌بینی شده است. «کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی» معروف به کنوانسیون پالرمو و کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با فساد ملی» معروف به کنوانسیون مریدا، مفهوم پولشویی را از کنوانسیون وین اقتباس نموده اند و در

۱-بند ۳ از ماده ۵ کنوانسیون وین.

خصوص مصادیق سه گانه پولشویی تبدیل یا انتقال عواید ناشی از جرم، اختفاء یا تغییر شکل دادن آنها و بالاخره تحصیل، تصرف یا استفاده از آنها بین کنوانسیون مقدم و دو کنوانسیون مؤخر تفاوتی وجود ندارد. تعاریف ارائه شده توسط نهادهای بین المللی فوق الاشاره به لحاظ این که فقط برخی از اشکال و مظاهر پولشویی را دربر می گیرد و قابلیت استعمال همه مصادیق و یا حداقل مصادیق شایع و متداول پولشویی را ندارد به همین دلیل نمی تواند یک تعریف جامع باشد؛ فلذا از بُعد بین المللی به نظر می رسد تعریف کنوانسیون وین از پولشویی و بیان مصادیق آن می تواند الگوی مناسبی در این زمینه باشد. کما این که در عمل نیز بسیاری از اسناد بین المللی مؤخر و قوانین مبارزه با پولشویی تعداد زیادی از کشورها مفهوم پولشویی را از کنوانسیون وین اقتباس نموده اند. در نهایت می توان گفت تصویب کنوانسیون های جرایم سازمان یافته فراملی و پولشویی از این جهت که از اقدامات سازمان یافته و تطهیر پول های آلوده ناشی از مواد مخدر جلوگیری می نمایند اقدامی مثبت و رو به جلو در عرصه بین الملل است و به نظر می رسد هرچه از این قوانین پیشگیرانه تصویب شوند و همکاری و تعامل وجود داشته باشد، از جرایم قاچاق مواد مخدر و مواد روان گردان پیشگیری به عمل می آید.

۴- کنوانسیون مقابله با تامین مالی تروریسم^۱

اگرچه کنوانسیون بین المللی مبارزه با تامین مالی تروریسم، همانطور که از نام و عنوانش پیداست، در ارتباط با تروریسم و به منظور خشکاندن سرچشمه های تامین مالی آن تدوین شده است، معهذا به لحاظ وجود ارتباط بین «پولشویی»، «قاچاق مواد مخدر»، و «تامین مالی تروریسم»، با رعایت حداکثر اختصار، این کنوانسیون را مطالعه و بررسی می کنیم.^۲ متن کنوانسیون بین المللی مبارزه با تامین مالی تروریسم، طی قطعنامه شماره ۵۴/۱۰۹ مورخ ۱۹۹۹/۱۲/۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب این مجمع رسید. این کنوانسیون بعد از تصویب در مجمع عمومی سازمان ملل متحد، از طرف جامعه جهانی و کشورهای عضو سازمان ملل مورد بی اعتنایی قرار گرفت. تا اینکه واقعه یازدهم سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی در ایالات متحده آمریکا به وقوع پیوست. از آنجا که کنوانسیون مورد نظر در زمان بروز واقعه تروریستی یازدهم سپتامبر لازم الاجراء نبود، شورای امنیت طی قطعنامه شماره ۱۳۷۳ مورخ ۲۸ سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی از کلیه کشورهای عضو سازمان ملل متحد درخواست نمود تا در اسرع وقت به این کنوانسیون ملحق شوند. در بند

1- Terrorist Financing Convention

۲- در مورد تروریسم این نکته باید یادآور شود که تعریف مورد قبول عام در جامعه جهانی از تروریسم و تروریست وجود ندارد و هر کشور بنا بر دیدگاه های سیاسی خود تروریسم را تعریف می کند، گرچه همه در محکوم کردن تروریسم متفق القول هستند. از طرف دیگر نظریه اینکه توجه به تروریسم بعد از واقعه سپتامبر ۲۰۱۱ بیشتر مورد توجه قرار گرفت در بعضی موارد این نکته روشن شد که منشا پول مصرف شده برای تروریسم کثیف نبوده، بلکه هدف آن غیر قانونی است. بنابراین از تروریسم به عنوان REVERSE MONEY LAUNDERING نیز یاد می شود.

چهارم قطعنامه شماره ۱۳۷۳ شورای امنیت سازمان ملل متحد، به وجود ارتباط تنگاتنگ بین تروریسم بین‌المللی و قاچاق موادمخدر و مواد روان گردان، مبارزه با سازمان های تروریستی، مبارزه با رفتارهای خشونت آمیز و پولشویی تاکید گردیده است و به همین دلیل از دولت های عضو خواسته شد که به منظور مبارزه جدی با این پدیده های زیانبار در سطوح مختلف ملی و بین المللی (اعم از منطقه ای و فرا منطقه ای) با همدیگر همکاری نزدیک داشته باشند و در جهت ارتقاء و نشان واکنش جهانی علیه این جرائم، به تقویت تلاش های هماهنگ فی مابین بپردازند.^۱

در هر صورت کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مقابله با تأمین مالی تروریسم، نخستین معاهده بین المللی ناظر به جنبه های بازدارنده پولشویی، قاچاق موادمخدر، قاچاق مهاجران و... محسوب می شود و به این لحاظ از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ زیرا قبل از تدوین این کنوانسیون در سال ۱۹۹۹ میلادی، تدابیر بازدارنده پولشویی، جرایم فسادآور و موادمخداری عمدتاً قانونی بودن خود را از اسناد شبه قانونی مثل: توصیه های چهار گانه «گروه ویژه اقدام مالی علیه پولشویی یا اسناد و معاهدات منطقه ای مثل کنوانسیون استراسبورگ و (دستورالعمل شورای اروپا در مورد جلوگیری از کاربرد نظام مالی کشورها در مصارف پولشویی) اقتباس می نمود. تدابیر بازدارنده پیش بینی شده در کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با تأمین مالی تروریسم عموماً از توصیه های چهار گانه گروه ویژه اقدام مالی علیه پولشویی و برخی اسناد بین المللی دیگر، اقتباس شده است. تدابیر گنجانده شده در کنوانسیون های موخرالتصویب مثل کنوانسیون پالرمو و کنوانسیون سازمان ملل متحد در زمینه مقابله با فساد مالی عبارتند از: الزام مؤسسات مالی به شناسایی و احراز هویت مشتری، شناسایی و گزارش معاملات و فعالیت های مشکوک به مراجع ذیصلاح، نگهداری و حفظ مدارک و سوابق مربوط به معاملات و مشتریان، اخذ مدارک و مستندات لازم برای افتتاح حساب اشخاص حقوقی، توقیف و ضبط اموال مجرمین و شناسایی و خشکاندن قاچاقچیان و کمک کنندگان به قاچاقچیان حوزه موادمخدر و مواد روان گردان.

علاوه بر رویکردهای پیشگیرانه که در کنوانسیون مریدا وجود دارد، جلوگیری از تطهیر شدن عواید حاصل از قاچاق موادمخدر و روان گردان نیز مورد هدف است. کنوانسیون مقابله با تأمین مالی تروریسم از آن جهت آن را قابل ارتباط دانست که تأمین کنندگان مالی از قبل قاچاق موادمخدر و روان گردان که در پی کسب منافع خود هستند، اقدامی پیشگیرانه در مبارزه با موادمخدر فرض شود.

۱ - عباسی، اصغر. (۱۳۹۳). حقوق کیفری اقتصادی مبارزه با پول شویی در اسناد بین المللی و نظام حقوقی ایران. تهران؛ انتشارات میزان. ص ۲۰۸-۲۰۷.

۵- گروه ویژه اقدام مالی علیه پولشویی (FATF)^۱

گروه ویژه اقدام مالی یکی از مهم ترین نهادهای پیشرو به شمار می رود که از سال ۱۹۸۹ تا کنون به صورت تخصصی در این حوزه فعالیت می کند. گروه مذکور در واقع یک نهاد بین الدولی است که در سال ۱۹۸۹ میلادی در پاسخ به نگرانی های فزاینده ناشی از پایان شوم پولشویی، به ابتکار کشورهای عضو گروه هفت تشکیل شده است. ایده اولیه تاسیس گروه ویژه، ابتدا در اجلاس سال ۱۹۸۸ گروه هفت که در شهر تورنتو کانادا برگزار شد مطرح گردید. در بیانیه پایانی اجلاس مزبور، بر ضرورت مبارزه با پولشویی تاکید شد. متعاقب آن در اجلاس آرشور در سال ۱۹۸۹، گروه هفت^۲ از همه کشورها در خواست کرد تا با تلاشهای مشترک این گروه در امر مبارزه با قاچاق مواد مخدر و مبارزه با پول شویی همراه شوند. اعضای گروه هفت در همان جلسه درباره تاسیس یک گروه ویژه برای مبارزه با پولشویی به توافق رسیدند. درحقیقت، گروه ویژه یک کار گروه تخصصی در درون سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۳ است که در عین حال مستقل از آن سازمان فعالیت می کند و دبیرخانه آن نیز در محل دفتر مرکزی سازمان مزبور در شهر پاریس واقع است. حیات و فعالیت گروه ویژه جنبه موقتی داشته و هر چند سال یکبار ماموریت آن براساس توافق اعضا، تمدید می شود. بر این اساس، گروه ویژه یک نهاد بین المللی دائمی به شمار نمی رود، لیکن با توجه به جایگاه و کارنامه عملکرد و کارایی آن، همواره اعضای گروه ویژه در مورد تداوم فعالیت آن اتفاق نظر داشته اند. اعضای گروه ویژه در ابتدا فقط شامل کشورهای عضو گروه هفت، اعضای کمیسیون اروپا و هفت کشور دیگر بود، اما در طی سال های بعد، شمار کشورهای عضو افزایش یافته و اکنون به ۳۶ عضو رسیده که شامل ۳۴ کشور و ۲ سازمان منطقه ای است همچنین، گروه مزبور دارای تعداد زیادی عضو وابسته و نیز عضو ناظر است که بانک جهانی، صندوق بین المللی پول، کمیته نظارت بانکی بال، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، بانک مرکزی اروپا، سازمان بین المللی کمیسیون های اوراق بهادار، پلیس بین الملل (اینترپل)^۴، دفتر مبارزه با مواد مخدر و جرایم سازمان ملل، کمیته ضد تروریسم شورای امنیت از جمله اعضای ناظر گروه ویژه هستند. افزون بر آن، امکان عضویت سایر کشورها و سازمانهای بین المللی نیز در این گروه وجود دارد. اکنون، گروه ویژه به یک نهاد سیاست گذار بین المللی در زمینه مبارزه با پولشویی و مبارزه با تأمین مالی تروریسم مبدل شده است و به عنوان تنها نهاد فرامنطقه ای که مشخصاً

1- Financial action task group

۲- شامل ۷ کشور صنعتی دنیا است که اکنون با پیوستن روسیه به آنها گروه ۸ نامیده می شوند.

3-OECD: Organization of Economic Cooperation and Development.

۴- سازمان پلیس بین الملل (اینترپل) در سال ۱۹۲۳ با هدف تامین و ارتقای همکاری متقابل بین مقامات پلیس جنایی در محدوده قوانین ملی و اعلامیه ی جهانی حقوق بشر در وین تاسیس شد. این سازمان همواره از لحاظ عضویت رشد داشته است، اما هرگز به طور اساسی در شکل و اهدافش تغییری صورت نگرفته است..

برای کنترل و مبارزه با پولشویی، مبارزه با تأمین مالی تروریسم و قاچاق موادمخدر و مواد روان گردان تأسیس گردیده، بیشترین میزان موفقیت را در این زمینه کسب کرده است. در زمان آغاز فعالیت گروه ویژه در سال ۱۹۸۹، هدف اولیه و مأموریت اصلی آن، وضع استانداردهای بین المللی در زمینه مبارزه با پولشویی، تعریف و تبیین شده بود. لیکن در بستر تحولات بین المللی و حسب ضرورت های ناشی از بروز چالش های جدید در سطح جامعه بین المللی، اهداف و مأموریت های گروه ویژه مورد بازنگری قرار گرفته و به تدریج موضوعات و مأموریت های جدیدی به آن افزوده شده است. به نحوی که اکتبر ۲۰۰۱ و فوریه ۲۰۱۲ را می توان نقاط عطفی برای این نوع تحولات برشمرد. در اکتبر سال ۲۰۰۱، یعنی اندکی پس از وقوع حملات تروریستی یازده سپتامبر در ایالات متحده آمریکا، گروه ویژه در واکنش به واقعه مزبور، دامنه مأموریت خود را گسترش داده و تدوین استانداردهایی برای مبارزه با تأمین مالی تروریسم و قاچاق موادمخدر و روان گردان ها را در دستور کار خود قرار داد. همچنین، در تاریخ ۱۶ فوریه سال ۲۰۱۲، گروه ویژه نسخه جدید و اصلاح شده ای به طور کلی، از مجموعه توصیه های خود را منتشر کرده که نسبت به نسخه قبلی توصیه ها، تفاوت های قابل ملاحظه ای در آن مشاهده می شود.

مهمترین اقدام و ابتکار گروه ویژه را باید در تدوین و ارائه توصیه هایی در زمینه مبارزه با پولشویی، تأمین مالی تروریسم و مبارزه با موادمخدر و روان گردان هاست خلاصه کرد که تاکنون، در چند مرحله منتشر، اصلاح و یا تکمیل شده است. یکی از مهمترین و اساسی ترین تفاوت های نسخه اخیر توصیه ها با نسخه قبلی، گسترش حوزه شمول توصیه ها از موضوعات مبارزه با پولشویی، مبارزه با تأمین مالی تروریسم و مبارزه با قاچاق موادمخدر و روان گردان است به موضوع مبارزه با تأمین مالی اشاعه سلاح های کشتار جمعی است. نسخه مزبور، مشتمل بر چهل توصیه است که در قالب هفت عنوان کلی بیان شده است. عنوان اول به (سیاست ها و هماهنگی ها در زمینه مقابله با پولشویی و مقابله با تأمین مالی تروریسم و مبارزه با قاچاق موادمخدر و روان گردان) اختصاص دارد که توصیه های شماره ۱ و ۲ را در بر میگیرد. عنوان دوم، (پولشویی و مصادره) است و توصیه های شماره ۳ و ۴ را شامل می شود. (تأمین مالی تروریسم و تأمین مالی برای اشاعه سلاح های کشتار جمعی) عنوان سوم را تشکیل می دهد که در ذیل آن چهار توصیه (توصیه های شماره ۴ الی ۸) ارائه شده است. عنوان بعدی (اقدامات پیشگیرانه) است که از توصیه شماره ۹ تا توصیه شماره ۲۳ در این قسمت آمده است. در عنوان پنجم به موضوع (شفافیت و مالکیت ذی نفعانه اشخاص و ترتیبات حقوقی) پرداخته شده است که توصیه های شماره ۲۴ و ۲۵ را در بر میگیرد. از توصیه شماره ۲۶ تا توصیه شماره ۳۵ ذیل عنوان ششم یعنی (اختیارات و مسئولیت های مراجع ذیصلاح و سایر تدابیر سازمانی) آورده شده است. هفتمین و آخرین عنوان نیز (همکاری های بین المللی) است که پنج توصیه (از توصیه شماره ۳۶ تا توصیه شماره ۴۰) را شامل می شود. این مجموعه که در حال حاضر

مهم‌ترین سند بین‌المللی در زمینه مبارزه با پولشویی به شمار می‌رود در واقع جایگزین توصیه‌های پیشین گروه ویژه موسوم به توصیه‌های چهل و نه گانه شده است. این نکته قابل تأمل است که توصیه‌های گروه ویژه اگرچه به لحاظ شکلی، جنبه توصیه‌ای برای کشورها داشته و فاقد ضمانت اجرا هستند لیکن همواره با توجه به مقبولیت گسترده نزد کشورها و سازمانهای بین‌المللی، از اعتبار و جایگاه بالایی برخوردار هستند به گونه‌ای که از سوی ۱۸۰ کشور دنیا به صورت رسمی مورد تأیید قرار گرفته و به عنوان منبع و مرجع اصلی برای تدوین قوانین و مقررات مبارزه با پولشویی، تأمین مالی تروریسم و قاچاق موادمخدر و مواد روان‌گردان توسط همه کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرند. افزون بر آن، در برخی از کشورها با تصویب مراجع قانونگذاری، این استانداردها عیناً و به صورت یکپارچه وارد نظام حقوقی آنها شده و در حکم قانون می‌باشند. نیروی ویژه اقدام مالی در راستای پیشنهاد های چهل گانه، ایجاد سازمان های منطقه ای دارای نظام ارزشیابی دو جانبه را به منظور ارزیابی کاربرد پیشنهاد های مزبور، توصیه کرده است. گروه اقدام مالی کاراییب^۱ و گروه اقدام مالی امریکای جنوبی^۲ بر این اساس تشکیل شده است.^۳

افزون بر اینکه گروه ویژه علیه اقدامات مالی و فسادآور به طور مستقیم به چالش‌های پولشویی می‌پردازد اما به‌طور غیرمستقیم و در کمیسیون های فرعی نیز به مواردی که از قبل پولشویی می‌توانند به عنوان جرم منشاء و جرایم آن ارتباط داشته باشند، به عنوان اهداف فرعی مدنظر قرار گرفته است. دو موضوع تأمین مالی تروریسم و قاچاق موادمخدر و مواد روان‌گردان از آن جهت که پول های آلوده و کثیف وارد چرخه اقتصادی می‌شوند کمیسیون های فرعی آنها را مدنظر قرار داده و از جهت الزام به جرم‌انگاری به دولت‌های عضو پیشنهاد داده است.

گفتار دوم – اسناد توصیه‌ای (نرم)^۴ سازمان ملل متحد

در گفتار پیشین به اسناد حقوقی سخت سازمان ملل متحد در قبال مبارزه با جرایم موادمخدر و روان‌گردان پرداخته شد که در دو قالب کلی، اسنادی که رابطه کاملاً مستقیم و اصلی داشته و اسنادی که به جهت سازمان‌یافتگی و فسادآور بودن این گونه جرایم تحت عنوان اسناد غیرمستقیم و فرعی آورده شد، حال در این قسمت به بررسی اسناد حقوقی توصیه‌ای سازمان ملل متحد می‌پردازیم.

1- Caribbean financial action task force group (CFATFG)

2- Southamerican financial action task force group (SAFATFG)

۳ – رحمانی، حلیمه، ناظمی اردکانی، مهدی. (۱۳۸۹). ۴۰+۹ توصیه در مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم، مجله حسابرس، شماره ۴۹، ص ۳۰.

۴ – منظور از اسناد حقوقی نرم که بدان اسناد توصیه‌ای یا مشورتی نیز گفته می‌شود، اسنادی هستند که ضمانت اجرا خاصی ندارند و در قالب اعلامیه و قطعنامه‌های غیرالزام‌آور هستند.

بند اول - اعلامیه‌ها و اسناد مجمع عمومی ملل متحد

مجمع عمومی به عنوان رکن تقنینی سازمان ملل متحد؛ قطعنامه‌ها، کنوانسیون‌ها، پروتکل‌ها، بودجه و امکانات مورد نیاز را برای هماهنگ کردن تلاش‌های بین‌المللی در امر مبارزه با مواد مخدر، تصویب و ابلاغ می‌کند. قطعنامه‌های متعددی از سوی مجمع عمومی ملل متحد در ارتباط با مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان صادر شده‌اند. این قطعنامه‌ها با توجه به تنوع و گستردگی وظایف مجمع عمومی ملل متحد، حوزه‌های مختلفی را دربرمی‌گیرند. قطعنامه مجمع عمومی ملل متحد تحت عنوان ((همکاری‌های بین‌المللی علیه مشکل جهانی مواد مخدر)) یکی از مهم‌ترین اسناد مجمع عمومی در این زمینه بوده که به نوعی سیاست جنایی ملل متحد در ارتباط با مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان نیز تشریح می‌نماید. در مقدمه این قطعنامه ضمن اشاره به ارتباطات مستمر بین داد و ستد غیرقانونی مواد مخدر و تروریسم و سایر فعالیت‌های مجرمانه داخلی و فراملی به ضرورت همکاری‌های بین‌المللی دولت‌ها در این خصوص اشاره می‌نماید. این قطعنامه، توجه ویژه خود را در زمینه همکاری‌های بین‌المللی برای مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان به سمت کشورهای مبدأ و تولیدکننده این مواد برده و با اشاره به ((گزارش تریاک ۲۰۰۶ افغانستان^۱)) تأکید می‌نماید که بر حسب این گزارش ((کشت و تولید و قاچاق مواد مخدر به طرز قابل توجهی افزایش یافته و این امر ثبات و امنیت کشور مزبور را تهدید کرده و دارای آثار منفی منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است)).

در سال ۱۹۸۷ کنفرانس بین‌المللی با موضوع سوء مصرف مواد مخدر و قاچاق در وین، سندی را به تصویب رساند که به CMO معروف شد و در آن چارچوب راهبرد بین‌المللی مواد مخدر مشخص گردید. این سند حاوی توصیه‌هایی به دولت‌ها بود که عبارت است از:

-جلوگیری و پیشگیری از تقاضا و مصرف مواد مخدر؛

-کنترل عرضه مواد مخدر؛

-اقدام علیه قاچاق مواد مخدر؛

-درمان و بازپروری افراد معتاد.

توصیه‌های مذکور در سطح بین‌المللی توسط سازمان ملل متحد و نهادهای وابسته و در سطح منطقه‌ای از طریق اقدامات دولت‌های منطقه و سازمان‌های غیردولتی و محلی تحقق می‌پذیرفت.

در سال ۱۹۹۰، این مجمع، یک اعلامیه سیاسی و یک برنامه، اقدام بین‌المللی را تصویب کرد که در آن از سازمان ملل درخواست شد تا اولویت ویژه‌ای به امر مبارزه با مواد مخدر قائل شود و با تخصیص امکانات و تمرکز آن، همکاری‌های بین‌المللی در راستای مبارزه با مواد مخدر را کارآمدتر کند. در نهایت می‌توان گفت این قطعنامه که جزء اسناد نرم حقوقی در حوزه قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان است توصیه به

1-Afghanistan Opium Survey 2006.

درمان، بازپروری، کنترل، اصلاح و جلوگیری اشاره دارد و بیانگر رهیافت های کنشی سازمان ملل متحد در قبال مبارزه با جرایم موادمخدری است.

بند دوم - اسناد کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل

این کمیسیون در سال ۱۹۴۶ توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد تشکیل شد تا به عنوان هیئت اصلی سیاست گذار ملل در امور کنترل بین المللی مواد مخدر، شورای مزبور را در نظارت بر اجرای کنوانسیون های بین المللی مواد مخدر و موافقت نامه ها یاری کند.

وظیفه اصلی این کمیسیون تعیین خط مشی سازمان ملل در مورد مواد مخدر است مانند:

-تهیه پیشنهادهایی برای ملل مختلف در زمینه اصلاح قوانین و مقررات مربوط به مواد مخدر؛

مطالعه و ارزیابی کلی تجارت قاچاق و سوء استعمال مواد مخدر در جهان؛

-تهیه و تدوین معاهدات ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ و ۱۹۸۸ از جمله مصوبات این کمیسیون است.

از این رو می توان دریافت که هدف این کمیسیون تهیه و تدوین و مطالعات و انجام ارزیابی های لازم در حوزه موادمخدر و سوء استعمال موادمخدر و روان گردان است؛ ارزیابی نهایی که توسط کارشناسان انجام می گیرد برای کمیسیون های اصلی برای تصویب قطعنامه الزام آور منتج شود.

بند سوم - اسناد هیئت بین المللی کنترل مواد مخدر

هیئت بین المللی کنترل مواد مخدر (INCB)^۱ یک نهاد کنترلی، نظارتی، مستقل و نیمه قضایی سازمان ملل متحد است که بر نحوه اجرای مفاد معاهدات و کنوانسیون های تهیه شده توسط سازمان ملل متحد نظارت می کند. هیئت بین المللی کنترل مواد مخدر که جایگزین سازمان های نظارت بر مواد مخدر است، طبق معاهده واحده مواد مخدر مصوب سال ۱۹۶۱ و پروتکل اصلاحی آن ایجاد شد و عملاً در مارس ۱۹۶۸ فعالیت خود را آغاز کرد. وظایف عمده هیئت عبارتند از:

- تعیین مقدار مورد نیاز مواد شیمیایی و داروهای قابل استفاده برای مصارف علمی و طبی و اعلام به مصرف کنندگان و جلوگیری از سوء مصرف یا قاچاق آن، برای این منظور هیئت ضمن تخمین مقدار مواد مخدر و داروهای روان گردان مورد نیاز پزشکان و محققان مقدار آن را نیز تعیین می کند.

-تحت نظارت قرار دادن کشت گیاهانی از قبیل خشخاش، شاهدانه، کوکا و تولید و خرید و فروش مواد مخدر استحصال شده؛

-پیگیری کنترل اعمال شده از سوی دولت ها بر مواد شیمیایی مورد استفاده در تولید داروهای غیر مجاز و کمک به این دولت ها که مواد مذکور به دست قاچاقچیان نرسد.

1 - International Narcotics Control Board (INCB)

-شناسایی و اصلاح نقاط ضعف نظام های کنترلی مواد مخدر در سطوح ملی و بین المللی؛ ارزیابی مواد شیمیایی جدید که ممکن است در تولید غیر قانونی مواد مخدر به کار گرفته شود و در صورت لزوم انجام کنترل آن؛

بند چهارم - اسناد دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل

دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل^۱ در جلسه ۴۵ سازمان ملل، قطعنامه ۱۷۹/۴۵ دسامبر ۱۹۹۰ تأسیس شد. وظیفه این دفتر ادغام وظایف سه واحد دیگر سازمان ملل (اداره مواد مخدر، هیئت بین المللی کنترل مواد مخدر و صندوق مالی سازمان ملل) است که از مارس ۱۹۹۱ به عنوان بازوی اجرایی کمیسیون مواد مخدر، فعالیت خود را آغاز کرد. این نهاد، هدایت و کنترل بین المللی مواد مخدر را بر عهده دارد و بر روند تولید، مصرف و قاچاق مواد مخدر نظارت کرده، همچنین اجرای معاهدات بین المللی کنترل مواد مخدر را پیگیری می کند. فعالیت های این تشکیلات به شرح ذیل است:

- اجرای قراردادهای، سیاست ها، تحقیقات و فعالیت های عملیاتی؛
 - مقابله با سوء استعمال مواد مخدر و قاچاق غیر قانونی آن؛
 - برنامه ریزی به منظور همکاری های تخصصی مواد مخدر با هدف کاهش تولید، ساخت، قاچاق و سوء استعمال مواد مخدر و روان گردان؛
 - ایجاد همکاری و هماهنگی فنی برای کنترل مواد مخدر در سطوح منطقه ای و بین المللی؛
 - همکاری با سازمان های منطقه ای که خارج از سیستم سازمان ملل، فعالیت هایی را در ارتباط با کنترل مواد مخدر انجام می دهند؛
 - توسعه و بهبود برنامه های کنترلی مواد مخدر و کمک به تأمین اعتبار مالی؛
 - تجزیه و تحلیل گزارش های دولتی و اطلاعات واصله از منابعی مانند پلیس بین الملل (اینترپل)؛
 - اجرای وظایف محوله از سوی هیئت موقت قانون گذاری (کمیسیون مواد مخدر).
- رابطه میان قاچاق مواد مخدر و جرایم سازمان یافته و تا حدی تأمین بودجه فعالیت های تروریستی، توجه بین المللی را به خود جلب کرده است. ایجاد یک سازوکار چند وجهی همراه با استفاده از ابزار نوین جرایم سازمان یافته فراملی، قاچاق انسان، قاچاق مهاجران غیر قانونی، قاچاق سلاح و فساد، راه را برای دستیابی به پیشرفت های مهم در عرصه مبارزه با مواد مخدر و جرم باز کرده است. در همه این کنوانسیون ها تعهدات پیشگیری از قاچاق مواد مخدر برای دولت ها پیش بینی شده است و دولت ها ملزم شده اند، نسبت به اجرای این تعهدات اقدام نمایند و مورد قابل تأمل علاوه بر توجه به رویکرد ها و گفتمان های پیشگیرانه

1- United Nations Office on Drug and Crime (UNODC)

(کنشی) توجه به چند بعدی بودن موادمخدر و روان گردان است که به سازمان یافتگی و فسادآور بودن این گونه جرایم نیز توجه شده و از این جهت نیز هدف در رفع چالش‌ها و مشکلات مختلف دارد.

بند پنجم- موافقت‌نامه های همکاری دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد با جمهوری اسلامی ایران

پیش از این که به نحوه همکاری جمهوری اسلامی ایران و دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد در زمینه پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر پرداخته شود، بایستی اشاره شود که جمهوری اسلامی ایران، با دولت های چندی، موافقت نامه های همکاری مبارزه با مواد مخدر و روان گردان به ویژه در یک دهه اخیر منعقد نموده است. نمونه بارز آن را می توان ((قانون موافقتنامه همکاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ترکیه در زمینه مبارزه علیه قاچاق مواد مخدر، جرایم سازمان یافته و تروریسم)) (۱۳۹۰) دانست. در بند چهارم ماده یک این موافقت نامه، یکی از حوزه های کاری این سند را، ((مبارزه با عرضه غیرقانونی، تولید، انباشت، توزیع، حمل و نقل و مبادله غیرقانونی و سوءاستفاده و قاچاق مواد مخدر، مواد مخدر صنعتی و مواد شیمیایی و مواد روان گردان و مواد شیمیایی پایه مورد استفاده در تولید این گونه مواد))، ((پیشگیری از اعتیاد در چهارچوب مصوبات، اصول و مقررات کنوانسیون های بین المللی مربوطه)) (بند ۵) و ((پیشگیری و مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی، تروریسم و سایر جرایم مندرج در این موافقت نامه)) (بند ۲) که جرایم مواد مخدر و روان گردان نیز می توانند در زمره آن قرار بگیرند. ((قانون موافقت نامه امنیتی، انتظامی و مبارزه با مواد مخدر بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری یونان)) (۱۳۷۹) از زمره دیگر اسناد بین المللی ضد مواد مخدر و روان گردان بوده که جمهوری اسلامی ایران در این راستا بدان ملتزم می باشد. در بندهای ب و ت ماده یک این موافقت نامه آمده است: ((مبارزه مستمر با تهیه، تولید، توزیع، قاچاق و مصرف غیرمجاز مواد مخدر و داروهای روان گردان)) و ((اتخاذ تعهدات هماهنگ در خصوص مبارزه با کلیه اقسام جرایم سازمان یافته)) که جرایم مواد مخدر و روان گردان نیز می توانند از مقوله آن محسوب شوند. در زمینه همکاری های میان جمهوری اسلامی ایران و دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد بایستی گفت که این همکاری ها هر چهار سال یکبار و در قالب کلی تری تحت عنوان جرایم سازمان یافته بین المللی، جرایم مواد مخدر و روان گردان، جرایم فساد صورت می پذیرد. آخرین دوره چهارساله همکاری های میان جمهوری اسلامی ایران و دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد از سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ بوده است. همان طور که در کنوانسیون های مورد اشاره گفته شد، همکاری های بین المللی که در زمینه قاچاق موادمخدر و مواد روان گردان صورت می گیرد و همچنین موافقت نامه هایی که دولت ایران با دیگر کشورها منعقد کرده است، رابطه ای دوسویه و مستقیم و تأثیرگذار با جرایم سازمان یافته، جرایم مبتنی بر فساد (پولشویی)، جرایم مبتنی بر تأمین مالی تروریسم دارد

که به نظر می‌رسد در زمینه مبارزه با قاچاق مواد مخدر و مواد روان گردان بایستی با ابعاد چند بعدی و توجه به جرایم سازمان یافته و پولشویی به این امر مهم پرداخت.

بند ششم - کمیسیون و کنگره‌های پنج سالانه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری

دو مرجع تخصصی در ساختار سازمان ملل متحد، مستقیماً مسئول برنامه ریزی، سیاست گذاری و اجرای دیدگاه‌های این سازمان در قلمرو سیاست جنایی در سطح کشورهای عضو می‌باشند: اول کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری؛ و دوم بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری. افزون بر این باید به کنگره‌های پنج سالانه «پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین» سازمان ملل متحد اشاره کرد که به همراه این دو مرجع، دستاوردهای مطالعاتی و پیشنهادهای مختلف را به تبادل نظر، قضاوت، بررسی و تصویب نمایندگان تام‌الاختیار دولت‌های عضو می‌گذارد. در ادامه به بررسی هریک از آنها می‌پردازیم.

۱- کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری

پس از انتقال عملی آرشیوها و تمرکز وظایف کمیسیون بین‌المللی کیفری و زندان‌ها در سازمان ملل متحد، مجمع عمومی طی قطعنامه‌ای در سال ۱۹۵۰، ایجاد کمیته مشورتی خاصی، متشکل از هفت کارشناس را که عمدتاً در زمینه حقوق جزا و جرم‌شناسی شهرت جهانی داشتند توصیه نمود. وظیفه این کارشناسان مطالعه و تنظیم برنامه‌های ضروری برای بررسی مسأله پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران در سطح بین‌المللی و نیز انشاء اصول راهبر و خط‌مشی عملی برای دولت‌های عضو در این قلمرو و سرانجام ارائه گزارش به دبیر کل تعیین شد. شورای اقتصادی و اجتماعی تعداد اعضای کمیته را در سال ۱۹۶۵ به ده نفر رسانید و عنوان کلی‌اش را به عنوانی تخصصی و «جهت‌دار»، یعنی «کمیته مشورتی کارشناسان در قلمرو پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران» تغییر داد. گزینش این عنوان برای کمیته، خود دلالت بر آن داشت که سیاست جنایی مطلوب و آرمانی سازمان ملل متحد برای دولت‌های عضو، قبل از اینکه بر مجازات و نظام کیفری مبتنی باشد، پیشگیری از جرم را به عنوان ابزاری مستقل و موثر در کنار نظام کیفری می‌پذیرد و اصلاح بزهکاران را به عنوان جهت اصلی فعالیت و کارکرد موسسات زندان که وابسته به نظام کیفری است توصیه می‌کند. در اعلامیه چهارمین کنگره پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران سازمان ملل متحد که در سال ۱۹۷۰ برای نخستین بار خارج از اروپا، یعنی در شهر توکیو ژاپن، با حضور نمایندگان ۸۵ دولت برگزار و پیشنهاد شد که با توجه به میزان روبه‌رشد بزهکاری در کشورها و تشدید آثار سوء آن بر فرآیند توسعه اقتصادی-اجتماعی این قبیل کشورها، سازمان ملل متحد و سایر سازمان‌های بین‌المللی باید اولویت را به تقویت همکاری بین‌المللی در زمینه پیشگیری از جرم بدهند و به ویژه، ترتیبی اتخاذ کنند تا کمک‌های فنی موثر در اختیار کشورهای خواهان تدوین و روزآمدن کردن برنامه‌های عملی‌شان در مبارزه با جرم و

اصلاح بزهکاران قرار داده شود. شورای اقتصادی اجتماعی بر اساس این پیشنهاد و به موجب قطعنامه (L) ۱۵۸۴ در سال ۱۹۷۱، «کمیته پیشگیری از جرم و مبارزه با بزهکاری» را جانشین «کمیته مشورتی کارشناسان در قلمرو پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران» نمود و تعداد اعضای آن را به پانزده کارشناس رسانید. از آن تاریخ، به موازات گسترش فعالیت های سازمان ملل متحد در قلمرو سیاست جنایی که عمدتاً از یک سو، از نوسانات کمی و کیفی قابل توجه در میزان و اشکال بزهکاری در کشورها و از سوی دیگر، از افزایش تعداد دولت های عضو سازمان ناشی می شد، تعداد اعضای کمیته پیشگیری از جرم و مبارزه علیه بزهکاری، اساسنامه و مسئولیت های آن به تدریج تغییر و افزایش یافت، به طوری که در سال ۱۹۹۱ این کمیته دارای بیست و هفت عضو گردید. این تعداد از میان کارشناسان معرفی شده به وسیله دولت ها و به اعتبار تخصص و تجربه شان در قلمروهای علم اداره زندان ها و کیفر شناسی، جرم شناسی و حقوق جزا، جامعه شناسی، اقتصاد و وکالت و قضاوت توسط شورای اقتصادی و اجتماعی انتخاب می شدند. وظایف کمیته به این شرح تعیین شده بود: ۱- تدوین برنامه های همکاری بین المللی برای تصویب در مراجع صلاحیتدار سازمان ملل متحد؛ ۲- پیشبرد امر تبادل اطلاعات تجربی و توجه به مسائل حرفه ای که می تواند در همکاری بین المللی موثر باشد؛ ۳- هماهنگی فعالیت های ارگان های مختلف سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از جرم، مبارزه با بزهکاری و اصلاح بزهکاران؛ ۴- ارائه نظرات مشورتی عمومی به دبیر خانه برای تدوین برنامه مورد نظر؛ ۵- برگزاری کنگره های پنج سالانه پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران؛ ۶- تهیه پیش نویس های متون مختلف راجع به اصول راهبر و اسناد بین المللی مربوط به سیاست جنایی برای طرح و تصویب در کنگره های پنج سالانه.

در جریان هشتمین کنگره پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران در سال ۱۹۹۰ در هاوانا (کوبا)، شرکت کنندگان به بررسی گزارش کمیته پیشگیری از جرم و مبارزه با بزهکاری پرداختند. این گزارش و مباحثه های مربوط به آن نشان داد که همه دولت ها از افزایش بزهکاری و ظهور اشکال نوین جرایم سازمان یافته نگرانند و مایلند که سازمان ملل متحد نقش فعال تری در مبارزه با بزهکاری و پیشبرد همکاری بین المللی در این مورد ایفا کند. همچنین در این گزارش تأکید شده بود که تشکیلات و حوزه فعالیت های کمیته باید توسعه یابد و تقویت شود، تا بتواند پاسخگوی نیازهای دولت های عضو باشد. بنابر توصیه کمیته، کنگره قطعنامه ای را تصویب کرد و طی آن ایجاد یک «گروه کاری بین الدول» رابه منظور انشاء پیشنهاد های مربوط به پیشگیری از جرم و عدالت کیفری، خواستار شد.

این پیشنهاد مورد تصویب مجمع عمومی قرار گرفت و به دنبال آن، گروه کاری بین الدول را با ۲۹ عضو تشکیل داد. این گروه در سال ۱۹۹۱ پیشنهاد نمود که «کمیته پیشگیری از جرم و مبارزه با بزهکاری» منحل و به جای آن «کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» ایجاد گردد. گزارش گروه کاری بین الدول به

اجلاس وزراء «درباره ساختار و فعالیت های برنامه ملل متحد برای پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» - که بین ۲۱-۲۳ نوامبر ۱۹۹۱ در پاریس تشکیل شد و در آن ۱۰۷ هیأت نمایندگی از کشورهای مختلف و نمایندگان چندین سازمان غیر دولتی و بین الدولی شرکت کرده بودند - ارائه شد. اجلاس ضمن بررسی مسائل مربوط به افزایش بزهکاری، جهانی شدن این پدیده، افزایش جرایم اقتصادی و بزهکاری خشونت آمیز، تراکم کار دادگاه ها و پلیس، تورم جمعیت کیفری، احساس ناامنی مردم، برنامه سازمان نوین ملل متحد در قلمرو سیاست جنایی را تصویب نمود و به همین مناسبت پیشنهاد ایجاد «کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» را نیز تصویب کرد. متعاقب آن، مجمع عمومی به موجب قطعنامه ۴۶/۱۵۲ مورخ ۱۸ دسامبر ۱۹۹۱ از شورای اقتصادی و اجتماعی خواست تا «کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» را به وجود آورد. شورای اقتصادی و اجتماعی طی قطعنامه مجمع عمومی، تأسیس کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری را به عنوان یکی از کمیسیون های فنی خود تصویب کرد.

این کمیسیون جنبه بین الدولی دارد، زیرا اعضای آن به تعداد چهل نفر از میان نمایندگان دولت های عضو سازمان ملل متحد و بر اساس اصل توزیع جغرافیایی کشورها برای مدت سه سال انتخاب می شوند. بدین ترتیب از این پس نمایندگان مستقیم دولت ها (و نه کارشناسان و متخصصین آن طور که در کمیته عمل می شد) عضو کمیسیون هستند که باید رؤس برنامه ها و فعالیت های سازمان ملل متحد را در زمینه سیاست جنایی بررسی، تعیین و تصویب کنند. با این ترکیب، در واقع سازمان ملل متحد امیدوار است که استقبال کشورها از رهنمودها و اصول راهبردی شده درباره پیشگیری از جرم و عدالت کیفری و اعمال آن ها به وسیله مسئولان سیاست جنایی دولت ها بیشتر و به طور گسترده تری انجام پذیرد زیرا حضور نمایندگان منتخب دولت های عضو ملل متحد باعث می شود که دیدگاه های آن ها در مقوله کنترل جرم در نهایت در اسناد و مدارک مربوط منعکس گردد.

مسئولیت های کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری را می توان چنین خلاصه کرد:

- ۱- بررسی و تدوین برنامه سازمان ملل متحد برای پیشگیری از جرم و عدالت کیفری و مراقبت در اجرای آن، بسیج و تشویق دولت ها برای حمایت از اجرای این برنامه ها در سطح داخلی؛
 - ۲- هماهنگ سازی فعالیت های و برنامه های سایر واحدهای سازمان ملل متحد و موسسات آموزشی - پژوهشی بین منطقه ای و منطقه ای وابسته و پیوسته به این سازمان در زمینه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری؛
 - ۳- تهیه مقدمات برگزاری کنگره های پنج سالانه پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران سازمان ملل متحد.
- بنابر تصمیم شورای اقتصادی و اجتماعی، کمیسیون باید بررسی این موضوعات را در اولویت قرار دهد: بزهکاری ملی و فراملی، جرایم سازمان یافته، جرایم اقتصادی و به ویژه تطهیر پول ها و درآمدهای نامشروع ناشی از ارتکاب جرایم، تقویت نقش حقوق جزا در حمایت از محیط زیست، پیشگیری از جرم در مناطق

شهری، بزهکاری اطفال و نوجوانان به ویژه نوع خشونت جنسی، بهبود کارایی و رعایت حقوق بشر در مراحل مختلف فرآیند عدالت کیفری و نظام های آن. بدین ترتیب «کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» از سال ۱۹۹۲ مرجع اصلی مسئول در سازمان ملل متحد برای برنامه ریزی و سیاستگذاری در زمینه کنترل بزهکاری محسوب می شود و زیر نظر شورای اقتصادی و اجتماعی که پس از مجمع عمومی، ارگان اصلی تصمیم گیر و مسئول سازمان ملل متحد است، به وظایف خود عمل می کند. در واقع کمیسیون، مرجعی سیاست گذار و راهبر برای برنامه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری سازمان ملل متحد بوده و در اجرای برنامه ها و سیاست های خود از همکاری بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری برخوردار است.

۲- بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری

اندکی پس از تأسیس سازمان ملل متحد، «بخش دفاع اجتماعی» به منظور انجام کلیه وظایف «دبیرخانه ای» سازمان ملل متحد در قلمرو پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران ایجاد گردید. وظایف بخش دفاع اجتماعی، انجام تحقیقات و مطالعات در مورد ماهیت بزهکاری و خط مشی کنترل جرم در کشورها، تدوین اصول اساسی سیاست جنایی، گردآوری آمارهای رسمی بزهکاری در کشورهای عضو سازمان ملل متحد و انتشار نشریه های بین المللی در این زمینه با همکاری نزدیک دولت ها، سازمان های غیر دولتی ذیصلاح و متخصصان در زمینه علوم جنایی بود. بعدها، با توجه به گسترش فعالیت های سازمان ملل متحد در زمینه کنترل جرم و افزایش تعداد دولت های عضو و تحول رویکرد ملل متحد در قبال سیاست جنایی در تشکیلات «بخش» تجدید نظر به عمل آمد و عنوان آن به «بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» تغییر یافت. در اواخر سال ۱۹۷۷ و اوایل سال ۱۹۷۸، این بخش دستخوش تغییرات سازمانی گردید و به همین مناسبت «شعبه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» به آن اطلاق شد.

مجمع عمومی در پنجاهمین اجلاس خود (۱۹۹۵) با تأکید خاص برگسترش همکاری دولت ها و هماهنگی بیشتر آن ها در زمینه مبارزه موثر علیه جرم و پیشگیری از بزهکاری و با توجه به گستردگی روز افزون حجم امور مطالعاتی - اجرایی شعبه، ارتقاء شعبه را از نظر سازمانی به بخش تصویب نمود و بدین ترتیب «بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» مأمور ادامه فعالیت ها و انجام وظایف شعبه گردید. این بخش که در واقع مرجع مرکزی کارشناسی و بررسی تخصصی بین المللی در زمینه های پیشگیری از جرم و عدالت کیفری، اصلاحات حقوق کیفری و علوم جرم شناختی در تشکیلات سازمان ملل متحد محسوب می شود، در دفتر این سازمان در وین مستقر است. بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری برای «کنگره های پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران» وظیفه دبیرخانه را انجام می دهد؛ و همزمان مدیریت و نظارت عمومی بر برنامه سیاست جنایی ملل متحد را بر عهده دارد و مسئول انشای پیش نویس انتخاب ها و راه حل های مهار جرم و ارتقاء و تشویق امر اعمال ابزارهای بین المللی و سیاست های سازمان ملل متحد در سطح

دولت ها - مطابق با رهنمودهای مراجع تصمیم گیر ملل متحد به ویژه «کمسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری»- است؛ این بخش در ارتباط تنگاتنگ با مسئولان ذیصلاح دولت‌های عضو، کارشناسان سازمان‌های بین‌الدولی، سازمان‌های غیر دولتی از جمله با انتشار اطلاعات مربوط به موضوع فعالیت خود در قالب نشر «مجله بین‌المللی سیاست جنایی» و «خبرنامه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» فعالیت می‌کند؛ اعمال قواعد و مقررات سازمان ملل متحد در قوانین و مقررات داخلی کشورهای عضو را ترغیب و تشویق می‌نماید؛ آمارهای جنایی کشورها را جمع‌آوری و تحلیل می‌کند؛ مطالعات و تحقیقات راجع به جنبه‌های مختلف پیشگیری از جرم و مبارزه با بزهکاری و عدالت کیفری را انجام می‌دهد؛ کنگره‌های پنج سالانه پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران و همایش‌های مقدماتی منطقه‌ای آن‌ها و نیز گردهمایی‌های سایر گروه‌های کارشناسی در قلمرو سیاست جنایی را برگزار می‌کند؛ برای پیشبرد مطالعه اشکال و ابعاد نوین بزهکاری، به ویژه بزهکاری فراملی تلاش می‌کند؛ فعالیت‌های نظام سازمان ملل متحد در قلمرو پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران را هماهنگ می‌کند و بدین منظور با سایر مراجع ملل متحد از قبیل برنامه سازمان ملل متحد برای کنترل بین‌المللی مواد مخدر، مرکز حقوق بشر، دپارتمان خدمات حمایتی و مدیریتی برای توسعه و دفتر امور حقوقی همکاری می‌نماید؛ و سرانجام با اعزام کارشناسان منطقه‌ای و بین منطقه‌ای خود به کشورهای عضو متقاضی، خدمات آموزشی-پژوهشی و نیز کمک‌های لازم برای تنظیم و تدوین سیاست جنایی به طور کلی و به ویژه، برای سازمان‌دهی یا اصلاح عدالت کیفری (دادگاه‌ها، زندان‌ها و موسسات و نهاد‌های وابسته در قلمرو حقوق جزا و آیین دادرسی کیفری، سازمان قضایی و مدیریت عدالت کیفری - مثلاً کامپیوتری کردن آن- نحوه اجرای مجازات‌ها، اصلاح بزهکاران، حمایت روان شناختی، قضایی و مادی از بزه دیدگان، عدالت کیفری ویژه صغار،...) ارائه می‌دهد. نهاد «کنگره‌های پنج سالانه» سازمان ملل متحد که بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری به عنوان دبیرخانه با آن همکاری نزدیک دارد نیز در تهیه و تنظیم و، به ویژه، در روز آمد کردن قواعد و مقررات ملل متحد در قلمرو سیاست جنایی از طریق تصویب ابزارهای مختلف (قطعنامه، اعلامیه، رهنمود و ...) فعالیت می‌کند.

۳- کنگره‌های پنج سالانه پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران

از جمله فعالیت‌های کمیسیون بین‌المللی کیفری و زندان‌ها برگزاری کنگره‌های پنج سالانه است؛ این وظیفه به موجب قطعنامه شماره (V) ۴۱۵ مصوب اول دسامبر ۱۹۵۰ مجمع عمومی به سازمان ملل متحد منتقل شد. شورای اقتصادی و اجتماعی، بر این اساس تصمیم گرفت که هر پنج سال یک بار کنگره‌هایی را تحت عنوان «پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران» که خود گویای طرز تلقی ملل متحد از سیاست کنترل جرم است در کشورهای مختلف برگزار نماید. کنگره‌های اولیه که بیشتر با حضور استادان و متخصصان سیاست جنایی برگزار می‌شد، عملاً به سمت «سیاستگذاری و تصمیم‌گیری» در این مقوله جهت گرفت، لیکن کنگره‌های اخیر بیشتر با

حضور نمایندگان دولت های عضو ملل متحد، سازمان های غیر دولتی، سازمان های بین الدولی و نیز پژوهشگران و متخصصان مستقل دانشگاهی برای تعیین و گسترش خط مشی های منطقه ای و جهانی در چارچوب سازمان جهانی برگزار می شود. قطعنامه شماره ۶/۱۵۲ مورخ ۱۸ دسامبر ۱۹۹۱ مجمع عمومی که در ساختار مراجع مسئول سیاست جنایی ملل متحد تغییرات عمده به وجود آورد، بند ۲۹ خود را به رسالت این کنگره ها اختصاص داد. به موجب مفاد این بند، کنگره ها از این پس باید عمدتاً به عنوان یک «مرجع مشورتی»^۱ سازمان دهی شده و جهت گیری کنند و همایش ها و فرصت هایی برای تضمین انجام موارد زیر فراهم نمایند: تبادل نظر میان نمایندگان دولت ها، سازمان های بین الدولی، سازمان های غیر دولتی و استادان و کارشناسان و صاحب نظران مستقل؛ تبادل تجارب در زمینه های پژوهشی، حقوقی و سیاست توسعه؛ شناسایی گرایش ها و مسائل نوظهور در قلمرو پیشگیری از جرم و عدالت کیفری؛ تهیه و گردآوری نظرات مشورتی و تفاسیر برای کمیسیون به کنگره ارجاع کرده است؛ ارائه پیشنهادها برای ملاحظه و بررسی کمیسیون در خصوص موضوع هایی که برای برنامه کاری مفید تشخیص داده می شود. علاوه بر این باید گفت که کنگره ها کماکان می توانند قطعنامه هایی را درباره موضوعات دستور کار خود که هر بار کمیسیون آن ها را تعیین می کند، به تصویب برسانند. نخستین کنگره پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران، ده سال پس از تشکیل سازمان ملل متحد، یعنی در سال ۱۹۵۵ در ژنو و آخرین آن، یعنی کنگره نهم در سال ۱۹۹۵ در قاهره برگزار شد. در کنگره نخست نمایندگان شصت و یک کشور، نمایندگان سازمان های بین المللی مانند سازمان بین المللی کار، سازمان بهداشت جهانی، سازمان علمی و فرهنگی و تربیتی (یونسکو)، شورای اروپا،... و نمایندگان چهل و سه سازمان غیر دولتی و پژوهشگران و استادان رشته های حقوق جزا و جرم شناسی حضور داشتند، حال آنکه در کنگره نهم که برگزاری آن همزمان با پنجاهمین سال تأسیس ملل متحد بود، ۱۲۰۰ تن در قالب هیأت های نمایندگی رسمی از ۱۴۰ کشور، بیش از ۳۰۰ نماینده از سازمان های بین الدولی، سازمان های غیر دولتی و سایر مراجع و ۴۰۰ پژوهشگر، کارشناس و استاد مستقل شرکت نموده بودند. این افزایش کمی و کیفی شرکت کنندگان خود حاکی از جهانی شدن بیش از پیش برنامه «پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» سازمان ملل متحد و استقبال و علاقه دولت ها عضو در شکل دادن، تنظیم و روزآمد کردن جنبه های مختلف این برنامه، با توجه به تحولات سیاسی، جنایی، اقتصادی،... و نیز اعمال آن در سطح داخلی است. این امر به نوبه خود سبب هماهنگی و نزدیک شدن تدریجی سیاست جنایی دولت ها و در نتیجه بهبود کارایی استراتژی آن ها در مهار بزهکاری خواهد شد.

عملکرد این کنگره ها در زمینه تصویب قطعنامه ها، رهنمود ها، اعلامیه ها، قواعدی بوده است که با توجه به افزایش آمار بزهکاری و تحولات علوم جنایی و علوم جرم شناختی، جهت گیری ها و ابزارهای جدید سیاست جنایی ملل متحد را شکل داده است. بدین منظور کنگره ها گاهی تصویب نهایی مصوبات خود را در شورای

1- consultative body

اقتصادی و اجتماعی، به لحاظ اهمیت در مجمع عمومی، به نحوی توصیه می کنند تا جنبه رسمیت و اعتبار بیشتری در سطح کشورهای عضو به آن ها داده باشند و گاهی اعمال آن ها را مستقیماً به دولت های عضو سازمان ملل متحد واگذار می کنند. بدین ترتیب، می توان گفت ابزارهایی که این کنگره ها تا کنون درباره کنترل جرم تصویب کرده اند عموماً در قالب دو شکل بوده است: قواعد و مقررات قابل اجرا نسبت به طرز کار جنبه های مختلف نظام های عدالت کیفری و پیشگیری از جرم از یک سو و موافقتنامه های نمونه ویژه قلمرو های مختلف همکاری دو جانبه بین دولت ها در زمینه مهار جرم و بزهکاران از سوی دیگر.

مبحث دوم - جلوه های سیاست جنایی سازمان ملل متحد و ویژگی های آن

پس از اینکه در قسمت های ابتدایی این بخش به پیشینه و سیر تحولات سازمان ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان پرداختیم در ادامه به رویکرد اجرایی سازمان ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان پرداخته می شود. بدیهی است که سازمان ملل متحد اگرچه بازوی اجرایی اش دولت های عضو آن بوده و کمتر در امور اجرایی دخالت می نماید اما به هر حال، سیاست گذاری های اجرایی که برای دولت های عضو مقرر می نماید، در زمینه پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، بسیار مهم می نماید. در این گفتار به این موضوع پرداخته می شود که سیاست جنایی اجرایی سازمان ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان چه می باشد؟

گفتار اول - مصادیق سیاست جنایی

پیش از این که به ابعاد و ویژگی های سیاست جنایی اجرایی ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان پرداخته شود بایستی به این موضوع پرداخت که با توجه به اسناد بین المللی که در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان توسط سازمان ملل متحد به تصویب رسیده اند، چه سیاست جنایی اجرایی در حوزه سازمان ملل متحد در این خصوص صورت می گیرد. شایسته ذکر است که عمده توجه در سیاست جنایی اجرایی ملل متحد به سمت نوجوانان و جوانان و پیشگیری از جرایم این دسته از افراد می باشد. اگرچه برنامه های پیشگیرانه از جرایم مواد مخدر و روان گردان در سطح بزرگسالان نیز در سطح ملل متحد اجرایی شده اند که نهایتاً به چند نمونه از آن ها در ادامه پرداخته خواهد شد.¹

طرح ابتکاری (شبکه جهانی جوانان) که توسط دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد اجرایی شده است، یکی از مهم ترین سیاست های اجرایی ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان محسوب می شود. این طرح به دنبال ارتباط دادن جوانان از سرتاسر جهان با یکدیگر و توانمندسازی آن ها

1-The Global Youth Network

برای حضور فعالانه در مدارس، جوامع و خانواده هایشان به گونه ای که از مصرف مواد مخدر و روان گردان مصون باشند، می باشد. این طرح ابتکاری، پلاتفرمی را برای جوانان مشارکت کننده در خود فراهم می نماید تا تجربیات، دیدگاه ها و خلاقیت های خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند و نسبت به حمایت از فعالیت های پیشگیرانه از مصرف مواد مخدر و روان گردان، اقدام نمایند. در قالب این طرح ابتکاری، هر ساله، دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد، کمک های مالی را به سازمان های جوانان در کشورهای با درآمد متوسط و پایین صورت می دهد.^۱ با توجه به مطالب گفته شده سیاست جنایی اجرایی سازمان ملل متحد در مورد مبارزه و پیشگیری از مواد مخدر و مواد روان گردان دارای دو ویژگی برجسته است: ۱- توجه به جوانان و نوجوانان به عنوان قشر آسیب پذیر و ۲- توجه ویژه به رویکردهای کنشی و پیشگیرانه.

گفتار دوم - اهداف و ویژگی های سیاست جنایی

بند اول - عدالت کیفری

۱- تناسب سازی بر اساس نوع ماده مکشوفه

تناسب سازی مبارزه با مواد مخدر و روان گردان با نوع ماده مکشوفه یکی از اصول سیاست جنایی سازمان ملل متحد است. البته در این خصوص بایستی به مولفه های منطقه ای در تناسب سازی دقت نمود؛ برای نمونه به دنبال اشغال افغانستان توسط اتحاد جماهیر شوروی سابق، حجم قاچاق مواد مخدر از افغانستان به این کشور به طرز غیرقابل باوری افزایش یافت به گونه ای که نمونه های بسیاری از توقیف محموله های ۵۰ تا ۶۰ کیلوگرمی هروئین مشاهده شد و میزان این قاچاق حتی تا پس از فروپاشی این کشور نیز ادامه داشت؛ چونانکه دولت جدید (روسیه) مجبور شد در سال ۲۰۰۳ میلادی، کمیته ای مستقل تحت نظارت مستقیم ریاست جمهوری با عنوان « کمیته دولتی کنترل مواد مخدر و روان گردان^۲ » را تشکیل دهد.^۳

مواد مخدر، اعتیاد و معتاد سه ضلع مثلثی را تشکیل می دهند که سایه خود را بر جامعه ما گسترانده و هر روز بیش از روز قبل توجه مردم و محققان را به خود جلب می کند. از بدو تاسیس نخستین تشکلات های اجتماعی که احتیاج به وجود نظم و ایجاد مقرراتی برای حفظ امنیت و تنظیم روابط اجتماعی احساس گردید، بالطبع ضمانت اجرای مقررات تنظیمی نیز مدنظر بوده است. البته در جوامع نخستین، عمده تضمین ها (که همان مجازات ها باشند) با انگیزه های متفاوتی از قبیل انتقام جویی، اجرای عدالت، سزادهی و یا حمایت از جامعه وضع گردیده بود که مجازات اعدام همواره در رتبه اول مجازات ها قرار داشت.^۴

1-<https://unodc.org/unodc/en/prevention/youth-initiative.html>

2- State Committee for the Control of Narcotics and Psychotropic Substances

3- United States. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Subcommittee on European Affairs , “ Combating Transnational Crime and Corruption in Europe.

۴ - هانس هنریش، یشک. (۱۳۶۸). حقوق جزای نوین جمهوری فدرال آلمان در بوته آزمایش، ترجمه محمد آشوری، مجله کانون وکلا، شماره ۱۴۸-۱۴۹، ص ۲۳۹.

پاسخ جامعه به پدیده مجرمانه از دو زاویه مورد بحث واقع می شود: یکی از دیدگاه سیاست جنایی و دیگری از دیدگاه سیاست کیفری. از دیدگاه نخست پاسخ جامعه کلیه تدابیر کیفری و غیرکیفری را شامل می شود و سیاست جنایی عبارت است از: مجموعه روش هایی که بدنه اجتماعی (هیئت اجتماع) با توسل به آنها پاسخ به پدیده مجرمانه را سازمان می بخشد. از این دیدگاه پدیده مجرمانه شامل جرم و انحراف توامان می باشد و بایستی علاوه بر واکنش های سرکوب گر کیفری، از تدابیر پیشگیرانه غیرکیفری نیز برای پیشگیری و مبارزه با پدیده مجرمانه بهره جست. از دیدگاه دوم واکنش جامعه فقط تدابیر تنبیهی و سرکوب گر را شامل می شود و این در واقع همان مفهوم مضیق سیاست جنایی است که عبارت است از: (مجموعه شیوه ها و ابزارهای جزایی و سرکوب گرایانه ای که دولت با استفاده از آنها علیه جرم واکنش نشان می دهد). بنابراین تدابیر پیشگیرانه در این تعریف جایی ندارند.^۱

با عنایت به دیدگاه نخست برای مقابله همه جانبه با پدیده مجرمانه باید یک سیاست جنایی جامع با درنظر گرفتن تمام ابعاد آن (تقنینی، قضایی، اجرایی و مشارکتی) اتخاذ نمود و در صورتی که ابعاد مختلف سیاست جنایی در راستای هم و در یک مسیر باشند نتیجه مثبت و مطلوب حاصل خواهد شد. به طور مثال سیاست تقنینی که وضع می شود در عمل و توسط اجرا کنندگان همان باشد که وضع کنندگان بر آن نظر دارند و اگر سیاست تقنینی مبتنی بر رویکردهای کنشی و پیشگیرانه است اجرا کنندگان نیز ابزار و اهرم های اجرایی را تقویت نمایند تا به هدف قانون گذار اصلی نائل آید.

۲- نرم کردن ضمانت اجراهای کیفری

نرم کردن ضمانت اجراهای کیفری مبارزه با مواد مخدر و روان گردان یکی دیگر از مولفه های سیاست جنایی سازمان ملل متحد در مبارزه با مواد مخدر و روان گردان می باشد. در این خصوص ذکر این نکته باقی است که تاکید زیادی در سطح سازمان ملل متحد برای مبارزه با مواد مخدر و روان گردان در ارتباط با مجازات های جایگزین حبس می گردد که مجازات های سبک تر و نرم تری نسبت به مجازات حبس می باشند. ضمن این که در سیاست جنایی سازمان ملل متحد به این نکته تاکید شده است که مجازات اعدام بایستی از فهرست مجازات ها حذف گردد.

در کنار نرم کردن ضمانت اجراهای کیفری، یکی دیگر از ویژگی های سیاست جنایی -تناسب میزان جرم و مجازات، یکی از تاکیدات سازمان ملل متحد بوده که در اسناد مختلف این سازمان به چشم می خورد. تناسب، هماهنگی و هم سویی میان مجازات و جرم از لوازم یک نظام کیفری متعادل است. مبنایی منطقی برای مجازات از اصول اولیه و بنیادین نظام عدالت کیفری و عامل مشروعیت آن است. در نظام کیفری ایران، تاکنون لاقل مبانی کلی و فراگیر برای تناسب مجازات با جرم ارتكابی مکتوب نشده است. فقدان

۱ - گسن، ریموند. (۱۳۶۵). گرایش های نو در جرم شناسی انگلستان و آمریکای شمالی. ترجمه علی حسین نجفی ابراندآبادی، مجله دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۲(۱). ص ۱۴۹-۱۷۲.

اصول بنیادی در تعیین کیفر در مرحله تقنین و اجراء از عمده ایرادات یا شاید عمده ترین ایراد نظام کیفری ایران است.^۱ این اصل علاوه بر اینکه در عمده نظام های حقوق کیفری داخلی مورد توجه قرار گرفته است به عنوان یک قاعده آمره نسبی حقوق بین الملل کیفری در مواد ۷۷ و ۷۸ اساسنامه و ماده ۱۴۵ آیین دادرسی و ادله دیوان بین المللی کیفری مطرح است و آن نسبت بین جرم و مجازات است که باید بر اساس نوع و میزان صدمه وارده، وضعیت بزه دیده و بزهکار و اوضاع و احوال ارتکاب جرم و نوع احساس عدالت در جامعه بین المللی و کشور محل وقوع جرم برای برقراری تعادل روانی از دست رفته بشریت و بازدارندگی و بر پایه ارزش های جهان شمول تعیین و برای رسیدن به اهداف کیفری موثر و مفید باشد.^۲

بند دوم- پیشگیری از جرم

۱- کاهش تقاضا و عرضه مواد مخدر و مشارکت اجتماعی

یکی از مولفه های سیاست جنایی سازمان ملل متحد در مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، کاهش تقاضا و عرضه مواد مخدر و مشارکت اجتماعی بوده است. مبرهن است اگر با اقدامات پیشگیرانه اجتماعی و وضعی درصدد کاهش عرضه و تقاضا از سوی مشتریان برآییم جلوی بسیاری از جرایم در حوزه موادمخدر و مواد روان گردان گرفته می شود. کاهش عرضه و تقاضا هم می تواند از طریق آموزش های اجتماعی محور مبتنی بر رهیافت های آگاه سازی خانواده، مدرسه، گروه هم سالان باشد و هم از طریق کنترل و رویکردهای موقعیت و وضعیت مدار تا عرضه و تقاضا به حداقل برسد و شاهد شیوع کمتر این گونه جرایم باشیم.

۲- علل اقتصادی - اجتماعی - روان شناختی ارتکاب جرایم

تجارت و حجم گردش مالی مواد مخدر در جهان سالانه حدود ۱۰۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است.^۳ همین موضوع سبب می شود که این پدیده در مذاق سیاستمداران و برخی دولت ها خوشایند آید و موجب شود

۱ -در مجازات های تعزیری (عرفی) که محدودیت های تعبدی و شرعی مجازات های مشمول حدود و قصاص را ندارند، امکان پی ریزی معیاری برای متوازن و متناسب سازی آنها وجود داشته ولی با نگاهی به قوانین ایران از آغاز تاکنون نشان می دهد در این حوزه آشفتگی زیادی وجود دارد؛ بنابراین با توجه به اینکه بیشتر جرایم و مجازات ها در قوانین کیفری ایران در حوزه جرایم و مجازات های تعزیری هستند بیشترین آشفتگی و نابسامانی در تعیین کیفر در مراحل تقنینی و اجرایی جاری و حاکم است. ازاین رو ارائه مبنای منطقی و واحد برای تعیین کیفر، بیش از پیش لازم و ضروری به نظر می رسد.

برای مطالعه بیشتر نک. سبزواری نژاد، حجت. (۱۳۹۶). جایگاه اصل تناسب جرم و مجازات در حقوق کیفری ایران و انگلستان. دوفصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی. شماره ۷۸-۷۷. صص. ۱۳۳-۱۶۴.

۲ - کوشا، جعفر و زارعی، محمد حسین. (۱۳۹۶). اصل تناسب جرم و مجازات در حقوق بین الملل کیفری. فصلنامه تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، ویژه نامه شماره ۷. ص. ۱۱۳.

۳ - محسنی تبریزی، علیرضا، جزایری، علیرضا و بابائی، نعمت اله (۱۳۹۳). استراتژی های تحقیق محور پیشگیری از سوء مصرف مواد، تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی. ص ۶۲.

باندها، گروه های سازمان یافته و قاچاق چیان بین المللی مواد مخدر احساس امنیت کرده، عرصه بین المللی را مناسب دیده و با مشارکت مستقیم و غیرمستقیم برخی دولت ها و نفوذ در حکومت ها به تجارت مواد مخدر اقدام کنند.

۳- کنترل مرزها

قاچاق و ترانزیت بین المللی مواد مخدر با مرزهای زمینی، هوایی و دریایی ارتباط مستقیمی دارد. کنترل مرزها به برنامه های ملی و همکاری های بین المللی نیاز دارد. انسداد مرزی یا موانع فیزیکی، جاده های مرزی، افزایش پاسگاه های مرزی و تقویت گمرکات به وسایل و تجهیزات الکترونیکی و پیشرفته عاملی مهم در مهار و کاهش قاچاق بین المللی مواد مخدر و کاهش عرضه و مهار تقاضای مواد مخدر خواهد بود. در یک نگاه تطبیقی و ویژه کشور ایران نیز در یک وضعیت جغرافیایی خاصی قرار دارد. ایران در مجاورت افغانستان به عنوان بزرگترین تولید کننده مواد مخدر سستی و نیز پاکستان با مرزهای باز و کنترل نامناسب قرار دارد و مواد مخدر این دو کشور برای رسیدن به اروپا باید از سرزمین ایران ترانزیت شود، به عبارت دیگر مقصد بیشترین حجم مواد مخدر ورودی از مرزهای شرقی، اروپا است از این رو ایران حساس ترین موقعیت ژئوپلیتیکی را در میان کشورهای منطقه دارد. حدود ۲۰۰۰ کیلومتر مرز شرقی ایران با پاکستان و افغانستان و وضع توپوگرافی خاص مرز و وضعیت نامناسب معیشت مردم مرز نشین شرقی کشور که اغلب برای امرار معاش حاضر هستند به دفعات از مرز عبور نموده و نوعاً در حال مبادله کالا باشند و از طرفی بافت مذهبی حاکم بر استان های جنوب شرقی که اغلب خرید و فروش مواد مخدر را از نظر مذهبی بلامانع می دانند، کنترل مرز و جلوگیری از ورود کاروان های قاچاق مواد مخدر را با مشکل مواجه کرده است، استقرار و تلاش طاقت فرسای مرزبانان در قالب هنگ های مرزی و گردان های عملیاتی در مرزهای شرقی و تقدیم صدها شهید از نیروی پلیس در راه مبارزه با قاچاق مواد مخدر ادعای مذکور را تایید می نماید. معضل بیکاری و سردرگمی جمعیت جوان کشور به عنوان یک عامل متغیر ژئوپلیتیکی موجب آسیب پذیری و گرایش آنان به قاچاق و مصرف مواد مخدر به شمار می آید، فقدان سیاست های کلان، استراتژی و برنامه ملی برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و از سویی عدم وفاق و هماهنگی و اعمال سلیقه های انتفاعی و انحصاری بخشی نگر میان دستگاه های دخیل، از چالش های ماموریت مبارزه با مواد مخدر است.

۴- معاضدت متقابل قضایی بین المللی

مجمع عمومی ملل متحد در بیستمین نشست ویژه خود پیشنهاد نمود کشورها تضمین نمایند که مقررات داخلی آنها، آنها را قادر می سازد ماده ۷ کنوانسیون ۱۹۸۸ را اجرایی نمایند. اکثریت کشورهای پاسخ دهنده به دومین پرسش نامه دوسالانه (۷۹ درصد) اعلام کردند قوانینی وضع کرده اند که همکاری قضایی با سایر کشورها درباره معاضدت متقابل قضایی را اجازه می دهند یا تسهیل می گرداند و تقریباً همان تعداد کشور

در دوره اول تهیه گزارش، چنین پاسخی ارایه داده بودند. با نگاه مزجی و تطبیقی در کشورهای جهان و با وقوف به امکانات، ظرفیت و توانمندی‌های اینترنتی به نقش مهم آن در اجرای معاضدات حقوقی در کنوانسیون‌های مختلف بین‌المللی پی برده‌اند و فراتر از آن، به نقش محوری سازمان در انتقال درخواست‌ها و مبادله اطلاعات به‌ویژه در مواقع ضروری آگاهی دارند. بنابراین تلاش می‌شود در توافقنامه‌ها و کنوانسیون‌های مختلف نقش اینترنت را برجسته نموده و اعضای کنوانسیون را به استفاده از توانمندی‌های سازمان پلیس بین‌الملل ترغیب و بلکه موظف نمایند، از جمله بند هشتم از ماده ۷ کنوانسیون سازمان ملل علیه قاچاق مواد مخدر به نقش کلیدی اینترنت در انتقال درخواست‌ها در مواقع ضروری اینگونه اشاره دارد «هرگونه ارتباط و معاضدت قضایی دوطرفه بین اعضای این کنوانسیون باید از طرق مصرحه در آن انجام شده و در مواقع ضروری نیز ارتباطات از طریق سازمان پلیس جنایی بین‌الملل انجام می‌گیرد» همچنین پیش‌نویس کنوانسیون بین‌المللی منع حمایت مالی تروریسم مصوب ۱۹۹۹ در بند چهارم از ماده ۱۸ و ماده ۸۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی در این خصوص چنین بیان می‌کند «انتقال درخواست‌ها و مبادله اطلاعات در زمینه مبارزه با تروریسم می‌تواند از طریق اینترنت یا هر سازمان منطقه‌ای دیگر انجام گیرد».

۵- استرداد اموال ناشی از جرایم مواد مخدر

استرداد دارایی ناشی از جرایم مواد مخدر که شامل مراحل ردیابی، مسدود کردن، مصادره، توقیف و بازگرداندن عواید ناشی از جرایم مواد مخدر است که یک فرآیند مدت‌دار و پیچیده است که دولت‌ها را درگیر می‌کند و اصولاً با موانع و چالش‌های حقوقی - سیاسی مواجه می‌گردد. کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با مواد مخدر مهمترین سند بین‌المللی در این راستا بوده که در موارد مختلف از جمله بر استرداد دارایی‌های ناشی از جرایم مواد مخدر تأکید می‌نماید. در بند «ص» ماده یک این کنوانسیون، عواید تعریف شده است؛ کلیه وجوه و اموالی که به نحو مستقیم و غیرمستقیم از ارتکاب یکی از جرایم مندرج در این کنوانسیون حاصل شده باشد.

در شق یک بند «ب» ماده ۵ کنوانسیون، به دارایی و عواید ناشی از جرایم مواد مخدر توجه و انتقال عواید و دارایی‌های ناشی از این جرایم را نیز جرم انگاری نموده است. ماده پنج کنوانسیون مذکور که مهمترین ماده ناظر بر استرداد دارایی ناشی از جرایم مواد مخدر است که اشعار می‌دارد: «هریک از اعضا و همچنین کلیه اقدامات لازم را برای قادر ساختن مراجع صالحه خود به تشخیص و انسداد، توقیف عواید، اموال، تجهیزات و یا سایر ارقام مذکور در بند یک این ماده به منظور ضبط نهایی آن معمول خواهد داشت».

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در اسناد بین‌المللی موضوع استرداد دارایی ناشی از جرایم مواد مخدر به صورت مشخص جرم انگاری و سازوکار حقوقی آن بیان شد اما در سیاست جمهوری اسلامی ایران استرداد دارایی ناشی از جرایم مواد مخدر را می‌توان در قالب نهادهای مشابه مانند ضبط، مصادره و توقیف اموال

برشمرد و نمود اصلی آن نیز در ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ است که استرداد در کنار نهادهایی چون ضبط و معدوم مورد تصریح قانونگذار قرار گرفته است. بنابراین در حوزه سیاست داخلی، فاقد یک سیاست جنایی واحد و حتی قانونگذاری خاص در زمینه استرداد دارایی های ناشی از جرایم مواد مخدر بوده و مواد ۲۱۴ و ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی به عنوان منبع اصلی استرداد دارایی ها به صورت کلی شناخته می شوند.

۶- همکاری انتظامی و تبادل اطلاعات

در نشست ویژه مجمع عمومی دولت های عضو کنوانسیون ۱۹۸۸ وین، از کشورها درخواست شد اطلاعاتی راجع به یک سری تدابیر ارایه دهند که هدف از اتخاذ آنها تبادل اطلاعات و سایر اشکال همکاری از جمله آموزش است که مجمع عمومی در بیستمین نشست ویژه خود به این موضوع پرداخت. حدود ۷۶ درصد از کشورهای که به دومین پرسش نامه دوسالانه پاسخ داده بودند، مبادرت به برنامه های تبادل با سایر کشورها کردند و در بسیاری از موارد بر مبنای توافق نامه های دو جانبه یا چندجانبه در مناطق یا زیرمناطق به این کار اقدام نمودند. بسیاری کشورها موافقت نمودند که دیدارهایی را برای پلیس و افسران رابط سایر کشورها داشته باشند. بسیاری از کشورها، پرسنل منتخب خود را به خارج اعزام نمودند تا در کارگاه های آموزشی، سمینارها و اجلاس ها، تبادل اطلاعات شرکت کنند یا این گونه اجلاس ها را در کشور خود برای پرسنل سایر کشورها برگزار کنند. در برخی موارد اطلاعات ارایه شده فنون تحقیق برای مقابله با قاچاق و تولید مواد مخدر، جرایم سازمان یافته و تروریسم بود. در نگاه تطبیقی با رویکرد همکاری های بین المللی می توان گفت قاچاق مواد مخدر یک جرم سازمان یافته فراملی است که توسط باندها و گروه های سازمان یافته با سلسله مراتب، نیرو، امکانات و تجهیزات، مرزهای کشور را پشت سر گذاشته و صلاحیت سرزمینی دولت ها را نقض کرده است و در مسیر تولید و حمل مواد مخدر و روان گردان، از مبدا تا مقصد جرائم دیگری چون هواپیماربایی، ترور و قتل، تخریب محیط زیست و قاچاق سلاح و مهمات را هم در بر می گیرد. از طرفی نیز هدف اصلی اینترپل ناامن نمودن دنیا برای مجرمین از طریق پیشگیری و مقابله با جرائم سازمان یافته و فراملی است، بنابراین در کنار تدابیر مختلفی که دولت ها برای مبارزه و کنترل چنین جرائمی نسبت به مرزهای خود به کار می گیرند، همکاری های پلیسی در سطح بین المللی می تواند نقش موثری در این رابطه داشته باشد، نتایج حاصله از تطبیق مفاد کنوانسیون پالرمو و پروتکل های سه گانه آن با وظایف و ماموریت های اینترپل در مقام عمل بیانگر این حقیقت است که وجود کنوانسیون های مثل پالرمو و خارج شدن آن از حالت انتزاعی، مستلزم تعهد دولت ها نسبت به یکدیگر و نیز نسبت به جامعه جهانی در راستای اجرای ماموریت های مشابه و اهداف کنوانسیون است. بنابراین سران کشورهای جهان بر آن هستند

تا با ایفای نقش موثر و متعهد بودن به همکاری‌های بین‌المللی در حد امکان این پدیده را کنترل نمایند.^۱ یکی دیگر از دغدغه‌های سران کشورهای دنیا برای مبارزه هدفمند با معضل قاچاق سازمان‌یافته مواد مخدر در کنوانسیون سازمان ملل متحد دربارهٔ قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روان‌گردان متبلور گردیده است، افزایش امکانات قانونی مؤثر برای همکاری‌های جهانی در امور کیفری به منظور ریشه‌کن نمودن فعالیت‌های بزهکارانه بین‌المللی در زمینه قاچاق مواد مخدر، با تمایل به انعقاد یک کنوانسیون بین‌المللی جامع، مؤثر و کارآمد که مبارزه با قاچاق مواد مخدر را هدف مشخص خود قرار داده و به ابعاد گوناگون این معضل و به‌ویژه مشکلاتی که در معاهدات موجود ناظر به مواد مخدر و داروهای روان‌گردان پیش‌بینی نگردیده‌اند، از اهداف این کنوانسیون است، اعضای کنوانسیون در مقام اجرای تعهدات خود تدابیر لازم از جمله اقدامات قانون‌گذاری و اجرایی را در چارچوب مقررات اساسی سیستم‌های قانونگذاری داخلی خود معمول خواهند داشت.

بند سوم - برقراری ارتباط مباحث حقوق بشری و اهداف توسعه پایدار

۱- سیاست جنایی انسان‌محور

احترام به کرامت انسانی اگرچه با قرن بیستم در مرکز توجه حقوق دانان قرار گرفت این ارزش با تولد انسان با وی بوده و از هزاران سال پیش توسط فیلسوفان و ادیان به بشریت تعریف شده بود و به یقین یکی از مولفه‌های اقتدار قضایی محسوب می‌شد. زیرا اقتدار وقتی عینیت خارجی پیدا می‌کند که حافظ ارزش‌های بنیادین بشری و ضامن امنیت و سلامت جامعه باشد در غیر این صورت عدالت قضایی بالاخص عدالت کیفری رکن رکین خود یعنی حراست از ارزش‌های بنیادین انسان را از دست خواهد داد. در گذر تاریخ هر زمان که توجه به کرامت انسانی در جایگاه رفیع قرار داشت اقتدار قضایی هم پر رنگ بود و مردم در آرامش زندگی می‌کردند و هر زمان این توجه رنگ می‌بخت اقتدار قضایی هم در جایگاه ضعیف قرار داشت نمونه بارز این مساله در تاریخ حقوق ایران، عصر قاجار است در این دوره توجهی به کرامت انسانی نمی‌شد یک نمونه از این بی‌توجهی وجود «شکنجه» در دستگاه قضایی بود.^۲

در حوزه مبارزه و پیشگیری از مواد مخدر و مواد روان‌گردان توجه به کرامت و ارزش انسانها مورد توجه سازمان ملل متحد است. بدین صورت که اعلامیه‌ها، کنوانسیون‌ها و قطعنامه‌ها با رویکردهای کرامت‌محور و پرهیز از شکنجه و توجه به رهیافت‌های پیشگیرانه است. توجه به بزهکاران و بزه‌دیدگان نوجوان

۱ - کنوانسیون پالرمو نتیجه یکی از نشست‌های سران کشورهای جهان برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته است، این کنوانسیون در سال

۷۹ ایتالیا به امضای ۱۸۵ کشور رسید (سازمند، ۱۳۹۹: ۶)

۲ - راعی، مسعود. (۱۳۸۲). جایگاه حق توسعه در حقوق بشر معاصر. معرفت، شماره ۴۹، ص ۱۶.

و همچنین توجه به خانواده های آنان که دارای گفتمان اصلاحی-درمانی بارویکردهای تربیتی می باشد مبین توجه به اصل کرامت انسانی است. همان طور که در اسناد و کنوانسیون های سازمان ملل متحد مشاهده شد اصولاً رویکرد و گفتمان مبتنی بر اصلاح، بازپروری، بازگشت به جامعه، حذف کیفر اعدام و حذف مجازات های خشونت آمیز است که جملگی نشان از توجه به اصل کرامت است.

۲- اهداف توسعه پایدار

حق توسعه هم از یک سو یکی از حق های بشری است و به نوعی از جمله حقوق نسل سوم و از سویی دیگر حقی است که در مناسبات بین دولت ها می تواند مطرح شود. این حق یکی از حقوق دولت ها بالاخص کشورهای جهان سوم در مقابل کشورهای توسعه یافته غربی است به موجب این حق کشورها متعهد به تدارک امکانات برای توسعه کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه می باشند^۱. استدلال هایی در مورد جایگاه مناسب این حق در مجموعه حقوق بشر مطرح شده است در شناسایی ذینفعان و مکلفین این حق مشکلاتی وجود دارد، چنانچه در قطعنامه ۱۲۸/۴۱ صادره از مجمع عمومی که منجر به تصویب اعلامیه حق توسعه در سال ۱۹۸۶ شد در مقدمه بیان می کند: «با به رسمیت شناختن حق توسعه که این امر یک فرآیند فراگیر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است و هدف آن بهبود مداوم رفاه کل مردم و همه افراد بر مبنای مشارکت فعالانه، آزادانه با معنی آنان در توسعه و در توزیع عادلانه مزایای ناشی از آن است» هم افراد و هم دولت ها را با هم ذینفع این حق می داند^۲. از آنجا که در اجرا و قابلیت رسیدگی به این حق نیز تردیدهایی وجود دارد چهره مفهومی این حق مهم و گسترش آن را مشکل می گرداند، بنابراین ارزیابی گسترده اعتبار حقوقی اعلامیه حق توسعه و تحلیل حقوقی قطعنامه های هنجاری مجمع عمومی، رویه دولتی می تواند در تبیین نوع این حق کارساز باشد.

حال با توجه به اهمیت توسعه پایدار که مورد توجه و تأکید سازمان ملل متحد است. ذکر این نکته ضروری است که آثار، پیامدها و تبعات و تهدیدهای موادمخدر و روان گردان و نقش آن در میزان توسعه فرهنگی-اجتماعی جامعه رابطه دو سویه و مستقیم دارد. انحرافات و جرایم مربوط به موادمخدر و روان گردان ها یکی از آسیب های عمده اجتماعی می باشند و در تعامل با میزان توسعه پایدار (فرهنگی-اجتماعی و ...) هرچه شدت سوء مصرف مواد (اعتیاد-خرید و فروش و قاچاق) بیشتر باشد؛ سلامت، امنیت فردی و اجتماعی، هنجارها و ساختارهای فرهنگی اجتماعی را مختل نموده و نقش نیروی انسانی در جامعه برای رسیدن به توسعه پایدار به خوبی عملی نمی شود. از سوی دیگر هر چند انحرافات و جرایم و چالش های مربوط به این گونه رفتارها کمتر باشد توسعه پایدار بیشتر و بهتر خواهد بود. کشورهایی چون افغانستان که درگیر موادمخدر هستند به جهت چالش های مختلف

۱ - خرازی، فردین. (۱۳۸۷). حق توسعه بستر ساز تحقق حقوق بشر. پژوهش نامه روابط بین الملل، شماره ۴، ص ۱۱.

۲ - مولایی، یوسف. (۱۳۸۱). جهانشمولی حقوق بشر. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۵۶، ص ۵۰.

فرهنگی-اجتماعی و حقوقی اعم از داخل و بین الملل توسعه یافتگی کمتری نسبت به کشورهای که دارای چالش کمتری با حوزه موادمخدر و روان گردان ها بودند داشته اند. از طرف دیگر با توجه به ارتباط معنادار جرایم در حوزه موادمخدر با جرایم سازمان یافته و جرایم فسادآور مانند پولشویی بالطبع وقتی درگیری های مختلف فرهنگی-اجتماعی در مورد جرایم در حوزه موادمخدر وجود داشته باشد، توسعه پایدار آن جامعه درگیر جرایم سازمان یافته، جرایم فسادآور و مواردی از این قبیل می شود که نتیجه آن افول توسعه پایدار است.

فلذا با توجه مباحث مربوطه به نظر می رسد با ملاحظه متن اعلامیه های سازمان ملل در مورد مبارزه و پیشگیری از جرایم موادمخدر و تحلیل جوانب مختلف آن، محتوای حق بر توسعه را به صورت زیر می توان خلاصه نمود:

- ۱- حق بر توسعه یک حق مسلم بشری است که به فرد فرد انسان و همه مردم تعلق دارد.
- ۲- این حق، هم ردیف حق ملت ها به تعیین سرنوشت است که در آن هر دولت حق دارد تا مدل توسعه ای متناسب با شرایطش را انتخاب کند.
- ۳- به تبعیت از بند ۲، این حق تلویحاً متضمن اجرای حق ملت ها به حاکمیت کامل بر منابع و ثروت های طبیعی شان است.
- ۴- این حق مشتمل بر تأکید کلی نیاز به یک برنامه عدالت اقتصادی بین المللی است. برای مثال بند ۳ ماده ۳ اعلامیه ۱۹۸۶ مقرر می دارد: « دولت ها باید حقوق و تکالیفشان را به نحوی انجام دهند که یک نظم اقتصادی بین المللی بر مبنای برابری، حاکمیت، وابستگی متقابل منابع و همکاری بین المللی شکل گیرد» بند ۱ ماده ۴ اعلامیه مزبور که مربوط به تکالیف دولت هاست می گوید: «دولت ها باید گام هایی به منظور تنظیم سیاست های توسعه ای بین المللی بردارند با این رویکرد که شرایط تحقق کامل حق بر توسعه مهیا گردد» و بند ۲ همین ماده دولت ها را موظف می نماید تا اقدامات پایداری را برای تقویت توسعه سریع کشورهای در حال توسعه معمول دارند.
- ۵- تکلیفی بر گسترش استاندارد های حقوق بشری موجود در خصوص حقوق اقتصادی و اجتماعی در پرتو حق بر توسعه (هم در چارچوب سیستم های ملی و هم در سطح بین المللی) وجود دارد. ماده ۸ اعلامیه مقرر می دارد که « دولت ها باید در سطح ملی کلیه اقدامات ضروری برای تحقق حق بر توسعه را انجام دهند، از جمله برابری فرصت ها برای همه در دستیابی به منابع اساسی، آموزش، خدمات بهداشتی، غذا و مسکن را تضمین نمایند». بند ۳ می گوید: « دولت ها حق و تکالیف دارند تا سیاست های متناسب توسعه ای در سطح ملی را برای بهبود مستمر رفاه کل جامعه و تمام افراد، تنظیم نمایند».
- ۶- حق بر توسعه، وابستگی متقابل حقوق مدنی و سیاسی با حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را اثبات نموده است.

۷- تکلیفی برای کشورهای توسعه یافته وجود دارد تا کمک های توسعه ای برای کشورهای در حال توسعه را مهیا سازند. (در حالی که این تکلیف به طور صریح در اعلامیه ۱۹۸۶ نیامده است، اما بطور تلویحی از ماده ۳، ۴ و ۱۰ استنباط می شود).

۸- تکلیفی برای کلیه دولت ها به همکاری با یکدیگر جهت تضمین توسعه و رفع موانع توسعه در اعلامیه و در مواد ۳ و ۴ پیش بینی شده است.

فصل دوم - سیاست جنایی اتحادیه اروپایی برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و روان گردان

اتحادیه اروپا و دولت های عضو آن به عنوان بازاری جذاب برای تبدیل مواد مخدر و روان گردان به وجوه مالی، اغلب گروه های جنایت کار سازمان یافته بین المللی را در اندیشه انتقال گسترده مواد مخدر و روان گردان به این اتحادیه و دولت های عضو آن درآورده است.

مرکز نظارت بر مواد مخدر و اعتیاد اتحادیه اروپا در گزارشی اعلام کرده است که بازار قاچاق مواد مخدر در این اتحادیه رو به رشد بوده است به نحوی که تنها در سال ۲۰۱۷ براساس برآوردهای اتحادیه اروپا قاچاق مواد مخدر در این قاره سالانه ۳۰ میلیارد یورو گردش مالی دارد.^۱ این مسئله باعث شده است تا قاچاق مواد مخدر بازار مهمی برای جرایم سازمان یافته باشد. طبق آمار و اطلاعات موجود در گزارش سال ۲۰۱۷ اتحادیه اروپا، بیش از یک سوم از تقریباً پنج هزار باند شناخته شده جنایی در اروپا در قاچاق مواد مخدر دست دارند.^۲

سیاست جنایی اتحادیه اروپایی در مبارزه با مواد مخدر و روان گردان در دو سطح تقنینی و اجرایی قابل بحث است. در سطح تقنینی به طور عمده می توان به اسناد اتحادیه اروپایی هم چون راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ اتحادیه اروپایی در مبارزه با مواد مخدر و برنامه های اقدام مبارزه با مواد مخدر که بر مبنای سیاست مشترک دفاعی و امنیتی اتحادیه بکار گرفته شده بودند، اشاره نمود. شاید اولین گام به منظور ایجاد یک سیاست جنایی واحد در سطح اتحادیه اروپایی، در برنامه اقدام ۲۰۰۵-۲۰۰۸ مبارزه با مواد مخدر این اتحادیه برداشته شد که در خلال آن، تلاش شد تا تعریفی واحد از جرایم مواد مخدر ارایه شود، هرچند ناموفق بود. در کنفرانس تدوین این برنامه اقدام، مدل های مختلفی پیشنهاد شدند از جمله جرایمی که منتهی به مواد مخدر می شوند^۳، مواد مخدري که منجر به جرم می شوند^۴، جرم و مواد مخدر به طور همزمان و پیوسته به یکدیگر مرتبط می شوند^۵، جرم و مواد مخدر از طریق شماری از متغیرها با یکدیگر مرتبط شده و یک

1- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, (2017). "Drugs in Focus : Drug Users and the Law in the EU".

2- Ibid

3- Crime Leads to Drugs.

4- Drugs Lead to a Crime.

5- Drugs and Crime are correlated through co-occurrence .

علت مشترک را ایجاد می نمایند^۱. در عمل، هر مدل گاهی معتبر بوده و قابلیت این را پیدا کرده است که نسبت به برخی زیرگروه های جمعیت های مرتکبین جرم یا برخی از جرایم مواد مخدر اعمال گردد. با وجود همه این موارد، رویکرد حال حاضر اتحادیه اروپایی در ارتباط با تعریف جرایم مواد مخدر، رویکرد موسوم به « گلدشتاین^۲ » است. در این رویکرد بر ارتباط میان مواد مخدر و جرم بدین صورت تاکید می گردد که مواد مخدر از طریق ادغام و در کنار هم قرار گرفتن مدل های روان درمان گرایانه، اقتصادی و نظام حاکمیتی به خشونت منتهی می گردند. در واقع، بر طبق این رویکرد، جرایم مواد مخدر، محصول عوامل روانی، اقتصادی و حاکمیتی است و بایستی این سه عامل را در وقوع این جرایم موثر دانست^۳.

مبحث اول - اقدامات اتحادیه اروپایی

پیش از این که به بحث در ارتباط با اسناد اروپایی در زمینه پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان پرداخته شود، بایستی تصریح شود که قوانین اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان به دنبال ایجاد تعادل بین مجازات و درمان هستند. این رویکرد تا حدودی با رویکرد سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، متفاوت است به این معنا که سه کنوانسیون اصلی سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، استفاده از مواد مخدر را انحصاراً به کاربردهای پزشکی یا علمی محدود می نماید و تصویب کنوانسیون ۱۹۸۸ ملل متحد در زمینه مبارزه با مواد مخدر، رویکرد سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان را تشدید نموده است که در اختیار داشتن مواد مخدر، جرم انگاری شد. این در حالی است که رویکرد اتحادیه اروپایی در این زمینه منعطف تر بوده و سیاست جنایی تقنینی اتحادیه اروپایی به دنبال ایجاد تعادل بین مجازات و درمان بوده است^۴. این موضوع در سیاست های جنایی تقنینی دولت های عضو نیز مشهود است به این معنا که از جمله در قوانین کیفری اسپانیا، ایتالیا و پرتغال، صرف در اختیار داشتن مواد مخدر، جرم محسوب نمی شود و واکنش جامعه نیز یک واکنش غیرکیفری است^۵. یکی دیگر از ویژگی های اصلی سیاست جنایت تقنینی اتحادیه اروپایی که می توان در سیاست جنایی سازمان ملل متحد نیز نمونه هایی از آن را در کنوانسیون پالرمو مشاهده نمود، ارتباط بخشی میان جرایم مربوط به مواد مخدر و روان گردان با جنایات سازمان یافته بین المللی است. از سوی دیگر، بایستی نخست به این واقعیت اشاره نمود که تجربیات اتحادیه اروپایی نشان داده است که صرف پذیرش اسناد منطقه ای در سطح این اتحادیه و هم چنین تصویب قوانین داخلی در حوزه پیشگیری

1-Drugs and Crime are mediated by a range of other variables and share a common cause .

2-Goldstein .

3-European Centre for Drugs and Drug Addiction , “ Drugs in Focus ”, 2007 .

4- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction , “ Drugs in Focus : Drug Users and the Law in the EU : A Balance between Punishment and Treatment ” , 2017.

5- Ibid .

و مبارزه با مواد مخدر و روان گردان نمی تواند آن چنان که شایسته است به بحث پیشگیری و مبارزه موثر با مواد مخدر و روان گردان کمک نماید؛ بلکه در این زمینه، بایستی یک اراده سیاسی قوی وجود داشته باشد. نمونه بارز اثبات این ادعا را می توان در ارتباط با استونی مشاهده نمود که علی رغم عضویت این کشور در کنوانسیون ۱۹۶۱ و پروتکل الحاقی و هم چنین کنوانسیون ۱۹۷۱ مواد روان گردان، اما هم چنان شاهد عبور مواد مخدر و روان گردان از این کشور به دولت های عضو اتحادیه اروپایی هستیم.^۱

گفتار اول - نهادها و سازمان های موظف به اجرای سیاست جنایی اتحادیه اروپایی

به طور کلی، اتحادیه اروپایی مهم ترین سازمان منطقه ای در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان تلقی می شود. بدیهی است که در سطح اتحادیه، هم نهادهایی تخصصی پیش بینی شده اند که عهده دار مبارزه با مواد مخدر و روان گردان هستند از جمله مرکز اروپایی نظارت کننده بر مواد مخدر، یوروپل و دیوان دادگستری اروپایی و هم اسناد منطقه ای که در این زمینه حاکم است. در این گفتار به نهادها و اسناد منطقه ای اتحادیه اروپایی در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان پرداخته می شود.^۲

به طور کلی از زمان تاسیس اتحادیه اروپایی تا زمان حاضر، اتحادیه اروپایی دارای راهبردهای کلی در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان بوده است و علاوه بر اسناد، نهادهای خاصی نیز به این امر اختصاص داده شده اند از جمله آنها می توان به EMCDDA اشاره نمود که مرکز اروپایی نظارت کننده بر مواد مخدر و اعتیاد ماده مخدر است. این مرکز به همراه یوروپل، نقش اصلی اجرایی در سطح اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان ایفاء می نمایند. از آنجا که دولت های عضو اتحادیه امکان دارد که در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، سیاست های مختلف اجرایی را پیاده نمایند به منظور هماهنگ سازی این سیاست ها در سطح اتحادیه، از پلاتفرمی تحت عنوان ((EM PACT)) استفاده می شود. کلیه دولت های اروپایی و به ویژه دستگاه های انتظامی، امنیتی و قضایی دولت های عضو اتحادیه اروپایی ملزم هستند تا سیاست ها و تصمیمات و اقدامات خود در زمینه پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان را در این پلاتفرم به اشتراک بگذارند.^۳

همان گونه که گفته شد، اتحادیه اروپایی دارای راهبردهای ضدمواد مخدر و روان گردان است که عموماً هر چهار سال یکبار بازنگری می شوند. آخرین راهبرد اتحادیه اروپایی، راهبرد ضدمواد مخدر ۲۰۲۱-۲۰۲۵ است که بر مولفه هایی چون « حفاظت و ارتقای رفاه اجتماع و افراد»، « حفاظت و ارتقای سلامت عمومی

1-United States Department of State Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs , International Narcotics Control Strategy Report , The Bureau, 1998.

2- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction , “ Drugs in Focus : Drug Users and the Law in the EU : A Balance between Punishment and Treatment “ , 2017.

3- Ibid

«، ایجاد یک امنیت و رفاه در سطوح بالا برای عموم مردم» و «افزایش سطح سواد عمومی در زمینه بهداشت» تاکید دارد. این راهبرد اخیر، سه اولویت اصلی را در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان در خود دارد که عبارتند از:

الف - حوزه مربوط به کاهش تامین مواد مخدر: به مفهوم ارتقای امنیت که شامل موارد ذیل است:

۱- مختل کردن جرایم سازمان یافته مواد مخدر و روان گردان در کشورهای مبدا و مقصد و توجه به ارتباط این جرائم با سایر تهدیدات امنیتی و بهبود پیشگیری از جرم.

۲- افزایش ردیابی و ردزنی داد و ستد غیرقانونی مواد مخدر و روان گردان در سطوح کلان در مبادی ورودی و خروجی اتحادیه اروپایی.

۳- ردزنی شبکه های متوسط و کوچک توزیع کننده مواد مخدر و روان گردان و افزایش موارد توقیف مواد مخدر غیرقانونی قاچاق شده از طریق شبکه های مزبور در همکاری نزدیک با بخش خصوصی.

۴- مختل کردن تولید و کاشت مواد مخدر: پیشگیری از انحراف و قاچاق مواد پیش ساز مواد مخدر برای تولید این مواد و توجه به خسارت های زیست محیطی که ناشی از تولید و کاشت مواد مخدر ایجاد می شود.

ب- حوزه مربوط به کاهش تقاضای مواد مخدر: پیشگیری، درمان و خدمات مراقبتی که خود شامل دو قسمت می گردد:

۱- پیشگیری از مصرف مواد مخدر و افزایش آگاهی رسانی تاثیرات منفی مواد مخدر

۲- تضمین دسترسی و تقویت خدمات مراقبتی و درمانی در حوزه مواد مخدر

ج- توجه به آسیب های مواد مخدر

۱- مداخلات کاهش ریسک و آسیب و سایر ساز و کارها برای حفاظت و حمایت از افرادی که در معرض مصرف مواد مخدر هستند

۲- توجه به ضرورت ها و نیازهای بهداشتی و اجتماعی افرادی که در زندان ها و پس از آزادی، مواد مخدر مصرف می کنند.

در ضمن این سه حوزه اصلی، اولویت های راهبردی دیگری به موجب این راهبرد تعیین شده است که عبارتند از:

الف - همکاری های بین المللی که شامل: تقویت همکاری های بین المللی با کشورهای ثالث، مناطق و سازمان های بین المللی و منطقه ای و در سطح چندجانبه در راستای تحقق رویکرد و اهداف راهبرد از جمله در زمینه توسعه. تقویت نقش اتحادیه اروپایی به عنوان یک سازمان رابط جهانی برای سیاست ضد مواد مخدری که مبتنی بر افراد و حقوق بشر باشد.

ب- پژوهش، نوآوری و برآورد که شامل هماهنگ سازی بین نهادی برای در دسترس قرار دادن قابلیت های پژوهش محور و آینده مدار که به پیچیدگی های فزاینده معضل مواد مخدر می پردازد و افزایش آمادگی اتحادیه اروپایی و دولت های عضو برای واکنش به چالش ها و بحران های آینده.

ج- هماهنگی، حکمرانی و اجراء: تضمین اجرای بهینه راهبرد و برنامه اقدام و هماهنگی و همکاری تمامی ذی نفعان و در دسترس قرار دادن منابع کافی در سطح اتحادیه اروپایی و سطوح داخلی .

یکی از تفاوت های مهمی که در زمینه قانون گذاری اتحادیه اروپایی در حوزه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان مشاهده شده و کم تر در سایر سیاست های جنایی تقنینی دیده می شود ، تلاش برای به روزرسانی فهرست مواد مخدر و روان گردان ممنوعه است. این بدان معناست که از سال ۲۰۰۵ میلادی به بعد، اتحادیه اروپایی، اقدام به شناسایی مواد مخدر و روان گردان و مواد پیش ساز جدیدی نموده است که در بازار وجود داشته و ساز و کاری را برای ارزیابی ریسک های آنها و قرار دادن مواد مخدر و روان گردانی که برای شهروندان، مضر هستند تحت کنترل خود ترسیم نموده است . بر همین اساس، کمیسیون اتحادیه اروپایی ، طرح پیشنهادی را برای ممنوعیت مواد روان گردان مضر جدید ارائه نموده است. این طرح پیشنهادی مبتنی بر دو رویکرد اصلی است که عبارتند از :

۱- تضمین این امر که اتحادیه اروپایی از ابزار موثری برای اقدام سریع برای ممنوع سازی خطرناک ترین مواد روان گردان در بازارهای مواد مخدر اتحادیه در اختیار دارد . این امر به ضرب العجل های کوتاه تر برای ممنوع سازی و فرآیندهای سریع تر احتیاج دارد؛

۲- تقویت نقش EMCDDA « مرکز اروپایی نظارت برای مواد مخدر و اعتیاد مواد مخدر » که دارای سامانه ای موسوم به سامانه هشدار زودرس^۱ بوده و برای ۷ روز هفته و ۲۴ ساعت در شبانه روز فعالیت نموده و امکان تبادل اطلاعات میان دولت های عضو اتحادیه اروپایی را فراهم می سازد.

اتحادیه اروپایی دارای نهادهایی است که عبارتند از:

بند اول - مرکز اروپایی نظارت کننده بر مواد مخدر

اگرچه نمودهایی از علاقه جامعه اروپایی به مسایل و مشکلات مربوط به مواد مخدر و روان گردان از زمان تشکیل آنها وجود داشته است. اما به طور عمده دوره زمانی پس از آگوست ۱۹۸۶ میلادی کمیسیون اروپایی پیشنهاد نمود که جامعه اروپایی می بایستی در جلسه مقدماتی کنفرانس سازمان ملل متحد در ارتباط با مواد مخدر که مقرر شده بود که در ژوئن ۱۹۸۷ میلادی در وین اتریش برگزار گردد، شرکت نماید. شورا بر این اساس در ۲۶ ژانویه ۱۹۸۷ میلادی تصمیم گرفت که جامعه اروپایی می بایستی در این کنفرانس شرکت نماید. جامعه از طریق اعزام کمیسونر خود به عنوان نماینده اش، این اقدام را انجام داد و در مذاکرات کنفرانس

1- The Early Warning System .

سازمان ملل متحد در مورد تصویب کنوانسیون بین المللی مبارزه با مواد مخدر، حضورش را تا زمان تصویب این کنوانسیون ادامه داد. در دسامبر ۱۹۸۹ میلادی، کمیته اروپایی مبارزه با مواد مخدر^۱ موسوم به ((سلاد^۲)) تشکیل شد که از نمایندگان تمامی دولت های عضو جامعه اروپایی و کمیسیون شورای اروپا بودند.

در ژوئن ۱۹۹۰ میلادی، گروه دابلین در شورای اروپایی، مطالعه ای را در ارتباط با ((ضرورت و دامنه احتمالی فعالیت مرکز اروپایی نظارت کننده بر مواد مخدر^۳)) انجام داده و در ژوئن ۱۹۹۱ میلادی، شورای اروپایی، با تشکیل جلسه ای در لوکزامبرگ، تصمیم گرفت که این چنین مرکزی بایستی تشکیل شده و وظیفه اصلی اش نیز ارایه مشاورهای تخصصی به کمیته اروپایی مبارزه با مواد مخدر در مورد راهبردهای مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان در نظر گرفته شد^۴ نهایتاً، نتیجه چنین تصمیمی در ۸ فوریه ۱۹۹۳ میلادی نمود پیدا کرد و شورای اروپایی با تصویب آیین نامه ای، رسماً تشکیل مرکز اروپایی نظارت کننده بر مواد مخدر و اعتیاد به مواد مخدر موسوم به امسدا را تایید نمود.

نهاد اصلی اتحادیه اروپایی در زمینه سیاست گذاری ناظر بر جرایم مواد مخدر و روان گردان، ((مرکز اروپایی نظارت بر مواد مخدر و اعتیاد به مواد مخدر^۵)) موسوم به «EMCDDA» است. این نهاد به بررسی مشکلات مربوط به مواد مخدر کشورهای اروپایی و خود اتحادیه پرداخته و شواهدی را به منظور حمایت از بحث های مواد مخدر در اختیار قرار می دهد. در هر صورت، نقش اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، جنبه های مختلفی از پیشگیری از جرم تا اقدامات ضابط قضایی را شامل شده و بر ابزارهای مختلفی هم چون ساز و کارهای قانون گذاری هماهنگ ساز قواعد ناظر بر جرایم مواد مخدر، جمع آوری آمار و اطلاعات موثق در ارتباط با جرم و تامین مالی پروژه های مرتبط اروپایی یا شبکه های متخصصین می گردد^۶.

علاوه بر اقدامات درون دولت های عضو اتحادیه اروپایی، اقداماتی نیز توسط اتحادیه اروپایی به منظور پیشگیری و مقابله با جرایم مواد مخدر و روان گردان در خارج از این اتحادیه صورت گرفته است که نمونه بارز آن را می توان همکاری میان اتحادیه اروپایی و کشورهای آسیای مرکزی دانست^۷. در این راستا،

1-European Committee to Combat Drugs

2-CELAD

3- need and possible scope of a European Drugs Monitoring Centre.

4 -<https://publications.parliament.uk/pa/ld201012/ldselect/lddeucom/270/27005.htm>

5- The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction "

6-European Union , " Migration and Home Affairs : Organised Crime & Human Trafficking " , European Commission Bulletin

۷-در سطح کشورهای آسیای مرکزی، بایستی گفت که در کنار اقتصاد رسمی و قانونی یک اقتصاد غیررسمی وجود دارد که اصطلاحاً بدان اقتصاد سایه می گویند و این اقتصاد، امکان معیشت را برای شهروندان عادی فراهم می آورد. معاملات پایاپای، شغل های دوم اعلان نشده و فعالیت های اقتصادی که تحت کنترل دولت نیست و در آمار رسمی دولت انعکاس نمی یابد از انواع فعالیت های اقتصادی سایه هستند.. قابل ذکر است که عمده فعالیت های اقتصاد سایه با قاچاق مواد مخدر در کشورهای آسیای مرکزی یا همان میانه در تماس هستند. در اقتصادهای پیشرفته مانند ایالات متحده آمریکا و اروپای غربی، اقتصاد سایه به ندرت بیشتر از ۱۰ تا ۱۵ درصد کل فعالیت های

اتحادیه اروپایی دو راهبرد را برای آسیای مرکزی به تصویب رسانیده است. راهبرد نخست از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۶ و راهبرد دوم از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۳ به مورد اجراء گذاشته شد. در راهبرد نخست، هدف اصلی اتحادیه اروپایی کمک به کشورهای آسیای مرکزی برای کاهش فقر، افزایش ثبات و امنیت و توسعه اقتصادی بود. در واقع، اتحادیه اروپایی، ارتقای دموکراسی و حقوق بشر را تنها عامل تضمین ثبات در منطقه می دانست. در راهبرد ۲۰۰۷-۲۰۱۳ نیز حوزه دموکراسی سازی به طور جدی مورد توجه قرار گرفت و حکمرانی خوب نیز به عنوان حوزه اولویت دار به صراحت بیان شده بود، آن هم با توجه به اینکه این منطقه با فساد گسترده ساختاری روبرو است و به نوعی نبود حاکمیت قانون موجب شده است تا مقام های محلی در این کشورها همواره تحت فشار گروه های مختلف قرار بگیرند^۱.

علاوه بر این، اتحادیه اروپایی در مشارکت با سازمان ملل متحد و به ویژه دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد، برنامه هایی را در کشورهای مبدا یا محل انتقال مواد مخدر و روان گردان پیاده نموده است. نمونه بارز آن، «برنامه مشترک حمایت از کودکان و نوجوانان در برابر آسیب های مصرف مواد مخدر» که از جمله در جمهوری اسلامی ایران نیز در حال اجراء شدن است. هدف از این برنامه پیشنهادی پرداختن به مشکلات مصرف مواد مخدر در ارتباط با کودکان و خانواده های آن ها است. مشکل مصرف مواد در ایران میان کودکان، نوجوانان و زنان و به طور ویژه در بین اعضای خانواده افراد مصرف کننده مواد، هم چنان در حال گسترش است. این برنامه پیشنهادی، تحت رکن چهار (کنترل مواد مخدر) برنامه چارچوب مساعدت توسعه سازمان ملل متحد در ایران بر توسعه قابلیت ها، حمایت از معرفی خدمات مبتنی بر نیاز، بهبود مدیریت اطلاعات، کنترل و ارزیابی و ارتقای اطلاع رسانی و شبکه سازی به عنوان سنگ بنای تلاش های روزانه پیشگیری و درمان مصرف مواد در میان کودکان، نوجوانان و خانواده آنان متمرکز خواهد بود. انتظار می رود در نتیجه این برنامه، کودکان در معرض خطر، نوجوانان و اعضای خانواده های آنان به خدمات

اقتصادی آنها را تشکیل می دهند و برعکس در کشورهای در حال توسعه و دولت های انتقالی مانند آسیای مرکزی، بخش بزرگی از فعالیت های اقتصادی را تشکیل می دهند. این اقتصاد دارای نتایج منفی زیادی می باشد، به عبارتی اقتصاد سایه بیرون از سیستم مالیاتی قرار داشته و بنابراین، دولت را از درآمد ضروری و بی نهایت مورد نیاز محروم می کند، درآمدی که می تواند به ایجاد ظرفیت و توانایی دولت کمک کند. علاوه بر این، افرادی که در این اقتصاد غیرقانونی مشارکت دارند، هدف های بالقوه ای برای افراد مافیا محسوب شده که در پی جذب نیروهای جدید هستند. نهایتاً بایستی گفت که مبارزه با مواد مخدر، هزینه سنگینی را بر کشورهای آسیای مرکزی تحمیل می نماید به طوری که کشف هر کیلوگرم مواد مخدر در حدود ۴۰۰ دلار هزینه داشته و از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۵ میلادی، جمعا حدود ۸ میلیون دلار تنها در این بخش در کشورهای آسیای مرکزی هزینه شده است. برای اطلاعات بیشتر در این باره ن.ک به: شاهسون، پریچهر و رجبی، فرهاد؛ تاثیر قاچاق مواد مخدر بر شکل گیری چالش های منطقه ای در حوزه اکو، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره هفدهم، زمستان ۱۳۹۰، ص ۶۷.

۱ - ثمودی پيله ورد، علیرضا. (۱۳۹۶). قدرت هنجاری اتحادیه اروپایی در آسیای مرکزی؛ ابزارها و چالش ها، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، ۹۷(۳)..
۹۳

گسترده پیشگیری از مصرف مواد مخدر و درمان آن دست یابند و همچنین بتوانند نیاز های روانی - اجتماعی خود را برطرف کنند. به علاوه ، این برنامه در نظر دارد مدیران، متخصصان و ارایه دهندگان خدمات پیشگیری و درمان مصرف مواد به کودکان در معرض خطر و خانواده های آنان را توانمند سازد. همچنین می توان به برنامه دیگر مشترک اتحادیه اروپایی و دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد تحت عنوان «کرایم جاست»^۱ که با تامین مالی اتحادیه اروپایی انجام شده و هدف از آن، ارایه برنامه های آموزشی و کمک های فنی به دولت های غیراروپایی به ویژه در منطقه آمریکای مرکزی و جنوبی است، اشاره نمود از جمله می توان به برگزاری کارگاه آنلاین آموزشی با توجه به وقوع بیماری کرونا برای ضابطین قضایی و قضات بولیویایی با موضوعیت « توقیف اموال ناشی از جرایم مواد مخدر » اشاره نمود. ^۲هم چنین، می توان به برگزاری کارگاه مشترک کرایم جاست و برنامه جهانی جرم سایبری با موضوع « عناصر سایبری قاچاق مواد مخدر » با حضور ۲۱ بازپرس و ۹ دادستان از آفریقای جنوبی، غنا و نیجریه با هدف بالا بردن قابلیت ها و توانمندی های ذی نفعان دادگستری برای انجام تحقیقات آنلاین و پیشگیری از جرایم قاچاق مواد مخدر در محیط آنلاین اشاره نمود. توجه به جنبه های سایبری جرایم مواد مخدر و روان گردان، بعد جدیدی از این جرایم است که در سیاست جنایی اتحادیه اروپایی به آن توجه شده است که نمونه آن، برگزاری کارگاه آموزشی فوق بوده است .

بند دوم- یوروپل

یکی دیگر از نهادهای اتحادیه اروپایی که همان طور که پیشتر نیز گفته شد، سهم موثری در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان داشته است ، دفتر پلیس اروپایی موسوم به یوروپل بوده است. این دفتر همکاری بسیار نزدیکی با ایتربیل در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان در کلیه مراحل داشته است که یکی از مهم ترین آنها شامل استرداد دارایی های ناشی از جرایم مواد مخدر و روان گردان می گردد. به طور کلی جرایم مزبور، سودهای غیرقانونی قابل توجهی را که غالباً متوجه بودجه عمومی است ، نصیب مرتکبان آن می نماید . این عواید ناشی از جرم معمولاً در خارج از قلمروی سرزمینی دولت هایی که محل وقوع اولیه جرم بوده است ، پنهان می شوند و از طریق شماری از معاملات مالی و تجاری، شستشو می شوند. در همین راستاست که شناسایی، متوقف ساختن، توقیف و بازگرداندن عواید ناشی از جرم برای کشورهای که ابتدا یا آن جرم در قلمروی سرزمینی شان ارتکاب پیدا کرده است، یکی از بزرگ ترین چالش های اقدامات ضد مواد مخدر و روان گردان را تشکیل می دهد.^۳ هدف نهایی استرداد دارایی های ناشی از جرایم مواد مخدر و روان گردان، محروم ساختن مجرمان از دارایی هایی است که به صورت غیرقانونی تحصیل شده است. استرداد دارایی ها را می توان یک اقدام انتظامی

1- Crimjust

2 -<https://unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/crimjust/news-and-events.html>

3 - Ivory, Radha, (2014). "Corruption, Asset Recovery, and the Protection of Property in Public International Law", Cambridge University Press, P 56

نویسنده دانست چرا که اهداف سستی انتظامی در ارتباط با جرایم مواد مخدر و روان گردان، مبارزه با مجرمین بود که به دلیل آنکه اغلب با مسایل امنیتی و سیاسی همراه می شد، دولت های محل انتقال عواید مجرمانه از مبارزه با مجرمین و انتقال عواید خودداری می نمودند این در حالی است که در استرداد دارایی ها، اگرچه اثبات جرم مواد مخدر و روان گردان یکی از مسایل مهم بوده اما مساله اصلی بازگرداندن عواید مجرمانه بوده است و بنابراین دولت های محل انتقال عواید مجرمانه نمی توانند به بهانه های سیاسی و امنیتی از بازگرداندن آن عواید خودداری نمایند.

استرداد دارایی های ناشی از جرایم سازمان یافته بین المللی و از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان، یکی از راهبردهای اصلی داخلی امنیتی اتحادیه اروپایی تلقی می شود. سند کاری کمیسیون اتحادیه اروپایی در سال ۲۰۱۷ میلادی با عنوان « ارزیابی جامع از سیاست امنیتی اتحادیه اروپایی »^۱ تصدیق نموده است که چارچوب قانونی در این زمینه در اتحادیه اروپایی به خوبی توسعه پیدا کرده است اما بر ضرورت بهبود بیشتر آن، تاکید نموده است. در سال ۲۰۱۴ میلادی، پارلمان اروپایی و شورای اتحادیه اروپایی دستورالعملی تحت عنوان « 2014/42/EU » را تصویب نمودند که قواعد حداقلی را در ارتباط با مسدود کردن، مدیریت و مصادره دارایی های مجرمانه مقرر می نمود. دولت های عضو به موجب این دستورالعمل، ملزم شدند تا ۴ اکتبر ۲۰۱۶ میلادی، مقررات این دستورالعمل را به قوانین داخلی خودشان منتقل نموده و به عبارت دیگر به عنوان قوانین داخلی خودشان درآورند :

۱- مقررات در ارتباط با محکومیت های غیرکیفری ناظر بر استرداد دارایی های جرایم سازمان یافته بین المللی از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان؛

۲- مقررات در ارتباط با مصادره های بسط یافته برای فهرستی خاص از جرایم کیفری از جمله در زمینه جرایم مواد مخدر و روان گردان؛

۳- مقررات راجع به مصادره دارایی های ناشی از جرایم سازمان یافته بین المللی توسط اشخاص ثالث؛

۴- تضمین های مطلق با توجه به اینکه حقوق اطراف دعوی به واسطه آیین های مسدود کردن یا مصادره حفظ می شود؛

۵- مقرراتی که دولت های عضو را ملزم می نماید تا آمار جامعی نسبت به مسدود کردن و مصادره کردن دارایی های ناشی از جرایم سازمان یافته بین المللی از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان جمع آوری و منتشر نمایند.^۲

از سوی دیگر، بر مبنای دستورالعمل الزام دولت های اتحادیه اروپایی به ایجاد واحدهای ملی استرداد دارایی ها^۳، کمیسیون اتحادیه اروپایی یک پلتفرم غیررسمی برای ارتقای همکاری دولت های عضو

1 -Comprehensive Assessment of EU Security Policy

2-<https://ec.europa.eu/home-affairs>

3- National Asset Recovery Offices(AROs)

اتحادیه در زمینه تبادلات اطلاعات و تشریک تجربیات ناشی از استرداد دارایی های ناشی از جرایم سازمان یافته بین المللی از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان ایجاد نمود و تمامی دولت های عضو اتحادیه اروپایی، ملزم شده اند تا واحدهای ملی در زمینه استرداد دارایی ایجاد نمایند که به استرداد دارایی های ناشی از جرایم مواد مخدر و روان گردان نیز کمک می نماید.

به دنبال اهداف توسعه پایدار ۲۰۰۰ مجمع عمومی ملل متحد^۱، استرداد دارایی ها تدریجاً به عنوان بخشی از دستورکار در جامعه بین المللی قرار گرفت. البته استرداد دارایی های ناشی از جرایم مواد مخدر و روان گردان توسط سازمان های بین المللی پلیسی نه تنها در سطح اینترپل بلکه در سطح یوروپل نیز دنبال شده است. ابتدا، یوروپل صلاحیت مبارزه با جرایم فساد و از جمله استرداد دارایی های مرتبط را نداشت. با این حال، صلاحیت یوروپل به موجب تصمیم ۶ دسامبر ۲۰۰۱ شورای اتحادیه اروپا برای مقابله با اشکال جدی جرایم بین المللی از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان توسعه یافت^۲. هم چنین می توان به « برنامه اقدام ضدفساد استانبول برای شبکه ضدفساد اروپای شرقی و آسیای مرکزی^۳» اشاره نمود که نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران نیز قابلیت پیوستن به این برنامه را دارد. گروه آگمنت^۴ نیز یکی دیگر از ساز و کارهای بین المللی استرداد دارایی های ناشی از جرایم مواد مخدر و روان گردان بوده که اگرچه واحدهای اطلاعات مالی دولت ها در آن عضویت دارند اما در بخش های مهمی از قابلیت های سازمان های پلیسی برای اجرای تصمیمات خود بهره می برد. فرآیند پاسخ دهی در این گروه، عموماً دو تا سه ماه به طول انجامیده و دسترسی وسیع و دسته جمعی به حساب های بانکی ادعا شده وجود خواهد داشت. شبکه جهانی نقطه تماس استرداد دارایی ها^۵ که از سال ۲۰۰۹ میلادی توسط اینترپل اجرایی شد یک پلاتفرم امن تبادل اطلاعاتی را برای استرداد دارایی های ناشی از جرایم سازمان یافته بین المللی به صورت کلی و جرایم مواد مخدر و روان گردان به صورت خاص فراهم می نماید.

ماموران انتظامی واجد اختیارات کافی از سازمان های پلیسی داخلی به عنوان نقاط تماس تعیین شده و می توانند به سرعت زمانی که سازمان پلیسی کشور دیگری درخواستی داشته باشد، واکنش نشان دهند. هدف از این ابتکار، حمایت از انسداد دارایی ها، ضبط، توقیف و استرداد دارایی های مسروقه است. عضویت در شبکه جهانی استرداد دارایی های اینترپل برای تمامی سازمان های پلیسی امکان پذیر می باشد. درخواست کنندگان می بایستی دارای اختیارات قضایی، انتظامی یا اداری باشند که بر روی استرداد دارایی ها یا جرایم

1- the 2000 Millennium Development Goals (MDGs).

2- Szarek-Mason, Patrycja, (2010). The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries, Cambridge University Press, p 43.

3- Istanbul Anti-Corruption Action Plan of the Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia

4-Egmont

5- The Global Focal Point Network on Asset Recovery.

فساد متمرکز باشند. از طریق شبکه مزبور، نقاط تماس ملی می توانند به موارد ذیل دسترسی داشته باشند :

۱- اطلاعات و جزییات تماس واحدهای نقاط تماس ملی ؛ ۲- ساز و کارها و چارچوب های قانونی، اداری، بازپرسی و قضایی دولت های عضو ؛ ۳- یک چک لیست ۲۴ ساعته اقدام اولیه برای تحقیقات ناظر بر استرداد دارایی ها ؛ ۴- قابلیت های امن ارتباطاتی : بیش از دو سوم از نقاط تماس ثبت شده داخلی، از زیرساخت های امن ارتباطاتی برخوردار نیستند . فقدان زیرساخت های امن ارتباطاتی، بسیاری از دولت های عضو را از تبادل اطلاعات برحذر می دارد. با این حال، سازمان ایتراپل از طریق یک بستر امن ایمیلی موسوم به I-SECOM که از سال ۲۰۱۳ میلادی ایجاد شده است، اقدام به تبادل اطلاعات میان دولت های عضو نموده است. کشور ایران نیز به عنوان یک کشور درگیر، از این قاعده مستثنی نیست و بالطبع برای مقابله با قاچاق مواد مخدر نیازمند همکاری در سطح بین المللی است و در مواجهه با جرائم فراملی باید با جلب همکاری و تصویب موافقت نامه های دو یا چند جانبه پلیسی - قضایی، سطح سیاست جنایی خود را در ابعاد منطقه ای و جهانی ارتقا بخشد، از سوی دیگر سازمان ملل متحد نیز با نزدیک سازی قوانین و رویه های قضایی و پلیسی کشورها باید با تنظیم و تدوین کنوانسیون ها و قطعنامه ها نقش هماهنگ کننده خود را ایفا نماید. به عنوان نمونه پشتیبانی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در زمینه کاهش تقاضا و عرضه مواد مخدر از ستاد مبارزه با مواد مخدر جمهوری اسلامی ایران در این راستا برآورد می شود، دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد و ستاد مبارزه با مواد مخدر جمهوری اسلامی ایران تفاهم نامه همکاری به منظور تحکیم و توسعه هر چه بیشتر همکاری در ترویج درمان ناهنجاری های حاصل از مصرف مواد مخدر در مقیاس منطقه ای را امضاء کرده اند.

بند سوم - آژانس اتحادیه اروپایی برای آموزش ضابطین قضایی (سپول)^۱

آژانس اتحادیه اروپایی برای آموزش ضابطین قضایی یک سازمان بین نهادی در اتحادیه اروپایی است که به آموزش مامورین انتظامی دولت های عضو اتحادیه اروپایی در زمینه مسایل مواد مخدر و روان گردان می پردازد. این آژانس، همایش ها و وبینارهای مختلفی در این زمینه برای مامورین انتظامی دولت های عضو اتحادیه برگزار کرده که می توان به آخرین وبینار آنها تحت عنوان «وبینار ۲۰۲۱/۰۹: قاچاق مواد مخدر از طریق خدمات پستی» اشاره نمود که به آخرین رویکردها و تحولات در حوزه قاچاق مواد مخدر از طریق خدمات پستی می پردازد.

1-The European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL)

بند چهارم - آژانس اروپایی حفاظت از مرزها و ساحل (فرانتکس)^۱

آژانس اروپایی حفاظت از مرزها و ساحل، بر مبنای این فرض تشکیل شده است که جرایم مواد مخدر و روان گردان، جرایم فرامرزی هستند که بر این اساس «جرم شدیدی هستند که دارای ابعاد فرامرزی بوده و در مرزهای خارجی دولت‌ها ارتکاب می‌یابند». از فرانتکس انتظار می‌رود تا نه تنها موضوعات مربوط به قاچاق مهاجرین و انسان‌ها را مورد توجه قرار بدهد بلکه جرایم شدیدی هم چون مواد مخدر و روان گردان که امنیت مرزهای خارجی اتحادیه اروپایی را تحت تاثیر قرار می‌دهد، مورد نظر قرار می‌دهد. ادله جدی وجود دارد که بسیاری از شبکه‌های مجرمانه در دولت‌های عضو اتحادیه اروپا، از مرزهای زمینی، هوایی و دریایی برای ارتکاب جرائم مواد مخدر و روان گردان استفاده می‌کنند. حق بر جابجایی آزادانه افراد که در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مورد تضمین قرار گرفته است موجب گردید که بسیاری از شبکه‌های سازمان یافته بین المللی قاچاق مواد مخدر و روان گردان از این حق سوء استفاده نموده و آن را به عنوان محمولی برای ارتکاب جرائم خود بکار برند؛ از این رو وجود آژانس اروپایی حفاظت از مرزها و ساحل «فرانتکس» برای مقابله با این چنین شبکه‌هایی ضروری می‌باشد. فرانتکس همکاری‌های بسیار نزدیکی را با یوروپل و اینترپل در راستای اجرای عملیات برای کشف جرائم مواد مخدر و روان گردان با این سازمان‌ها انجام داده است.^۲

بند پنجم - اسناد اتحادیه اروپایی در مقابله با مواد مخدر و روان گردان

اتحادیه اروپایی و دولت‌های عضو آن، در طول دو دهه گذشته، رویکرد اروپایی به منظور مورد توجه قرار دادن مواد مخدر به طور پیوسته را دنبال نموده‌اند. البته ورود اتحادیه اروپایی به حوزه‌های مسایل کیفری از جمله مواد مخدر به صورت منسجم بسیار دیر صورت گرفت و در واقع اولین بار در سال ۱۹۹۳ میلادی با صدور سندی تحت عنوان «امور دادگستری و داخله»^۳ به موجب پیمان ماستریخت ۱۹۹۳ میلادی به عنوان یک سند بنیادین در حوزه سیاست خارجی اتحادیه اروپایی مورد تبعیت قرار گرفت. در حوزه مواد مخدر، پیش از انعقاد پیمان ماستریخت، واکنش اتحادیه اروپایی در مقابله با مواد مخدر به طور عمده تحت الشعاع بند ج ماده ۲۶ کنوانسیون بین المللی مبارزه با مواد مخدر ۱۹۸۸ میلادی بود که در آن (سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای که از صلاحیت در حوزه مبارزه با مواد مخدر بودند)، امکان عضویت در این کنوانسیون برایشان فراهم شده بود. البته از زمان تصویب قطعنامه‌های ضد تروریسم در شورای امنیت هم چون قطعنامه ۱۳۶۸ و ۱۵۴۴ از آنجا که این قطعنامه‌ها تصریح نموده بودند که تروریسم با سایر فعالیت‌های

1. European Border and Coast Guard Agency

2. <https://frontex.europa.eu/we-support/cross-border-crime/>

3-Justice and Home Affairs

مجرمانه سازمان یافته بین المللی هم چون فعالیت های مجرمانه مواد مخدری مرتبط می باشد، بنابراین هرگونه فعالیت ضد تروریسم بایستی مبتنی بر مبارزه با سایر فعالیت های مجرمانه مشابه از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان بوده و از این نظر، نقش سازمان های منطقه ای و فرامنطقه ای در راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ مواد مخدری اتحادیه اروپایی^۱ و هم چنین دو برنامه چهارساله سیاستی مبارزه با مواد مخدر که محدوده سال های ۲۰۱۳-۲۰۱۶ و دومی ۲۰۱۶-۲۰۲۰ را تحت پوشش قرار می دهد؛ مندرج شده است. راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ اتحادیه اروپایی در زمینه مواد مخدر، حول دو محور اصلی یعنی کاهش تقاضای مواد مخدر و کاهش عرضه مواد مخدر می چرخد و در این زمینه، سه رویکرد اصلی یعنی هماهنگی، همکاری بین المللی و اطلاعات، پژوهش، نظارت و ارزیابی را دنبال می نماید. بر مبنای نتایج تحقیقاتی که از ارزیابی راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ اتحادیه اروپایی به دست آمده است، برنامه اقدام ۲۰۱۷-۲۰۲۰ یک واکنش قوی به چالش های جدید سلامت و امنیت در حوزه مصرف و قاچاق مواد مخدر و روان گردان به دست می دهد. این برنامه اقدام جدید در حالیکه حوزه های اصلی سیاستی راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ مواد مخدری را مورد توجه قرار می دهد، اولویت های جدید اقدام اتحادیه اروپایی در زمینه مواد مخدر را شناسایی نموده و بر لزوم کاربرد فناوری های اطلاعات جدید در زمینه پیشگیری از ارتکاب جرایم مواد مخدر تکیه می نماید.

جدا از این امر، مواد روان گردان جدید که به صورت روزانه تحولات زیادی را داشته اند یکی از چالش های اصلی جدی بر سیاست مبارزه با مواد مخدر و روان گردان اتحادیه اروپایی هستند. مواد روان گردان جدید، تاثیرات مواد مخدر متعارف و سنتی از جمله هروئین و کوکائین را کاهش می دهند. آن ها در وب سایت ها و خیابان ها به صورت آزاد به فروش رفته و این گستردگی و در دسترس بودن، خطرناک بودن آن ها را نسبت به مواد مخدر سنتی به میزان بسیار زیادی بالا برده و در این زمینه، تاثیرات ضد سلامت و ایمنی را مورد نشان قرار می دهد. تا اواخر سال ۲۰۱۷ میلادی، مرکز اروپایی نظارت بر مواد مخدر و اعتیاد به مواد مخدر بر حدود ۷۰۰ مواد روان گردان نظارت نموده و آن را پایش نمود. با توجه به افزایش سریع مواد روان گردان در اتحادیه اروپایی، این سیستم در اتحادیه اروپایی در سال ۲۰۱۸ اثبات شد که کارایی لازم را نداشته و در این راستا قوانین و مقررات بین المللی به منظور اصلاح این روند به تصویب رسید و از ۲۳ دسامبر ۲۰۱۸ میلادی لازم الاجراء گشت. دستورالعمل ۲۰۱۷/۲۱۰۳ تصمیم بنیادین شورای اتحادیه اروپایی به شماره 2004/757/JHA را اصلاح نموده و تصمیم شورا به شماره 2005/387/JHA را لغو نمود.

اگرچه اتحادیه اروپایی بر مبنای شاخص های بین المللی ۲۰۱۸ به عنوان یکی از مناطق با پایین تر میزان ارتکاب جرایم مواد مخدر در سطح جهان شناخته شده است و از ۲۰ دولت با کمترین میزان ارتکاب جرایم مواد مخدری در سطح سازمان شفافیت بین الملل، ۱۰ دولت عضو اتحادیه اروپایی هستند اما بایستی این

نکته را نیز اذعان داشت که اتحادیه اروپایی به عنوان قاره‌ای که از کشورهای نسبتاً با امکان ارتکاب جرایم بالاتر مواد مخدری از جمله یونان، بلغارستان، ایتالیا و رومانی تا کشورهای که از امکان ارتکاب جرایم پایین تر در این مورد از جمله دانمارک، سوئد، هلند و فنلاند برخوردار است^۱ هم در معرض ارتکاب این جرایم گسترده بوده و هم خود در تدوین استانداردها و قوانین بین‌المللی در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان مشارکت داشته است^۲.

اتحادیه اروپایی به طور عمده از ژوئن ۲۰۱۱ و با گزارش کمیسیون سیاست خارجی خود تحت عنوان ((مبارزه با مواد مخدر در اتحادیه اروپایی)) در زمینه مبارزه با این مواد خطرناک ورود جدی‌تر داشت (کیانی و دیگران، ۱۳۹۰؛ ۱۳۰)^۳. بر مبنای این گزارش، اهدافی برای فعالیت اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با مواد مخدر ترسیم شده است که با مباحث حکمرانی مطلوب نیز ارتباط برقرار می‌کند: ۱- یک ساز و کار خاص نظارت و پایش مواد مخدری در اتحادیه اروپایی و اینکه گزارش ضد مواد مخدر و روان گردان اتحادیه اروپایی که بایستی هر دو سال یکبار منتشر شود؛ ۲- ایجاد یک گروه کارشناسی برای پایش و ارزیابی گزارش ضد مواد مخدر و روان گردان اتحادیه اروپایی؛ ۳- ایجاد و توسعه یک برنامه تشریک تجربیات در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان؛ ۴- تحقق تعهدات اتحادیه اروپایی به دنبال تصویب کنوانسیون بین‌المللی جرایم سازمان یافته بین‌المللی برای انجام تعهدات مربوط به خودارزیابی جرایم سازمان یافته بین‌المللی نیز محسوب می‌شوند^۴.

1- Rothstein, Bo et al, (2013). "Quality of Government and Corruption from a European Perspective: A Comparative Study on the Quality of Government in EU Regions", Edward Elgar Publishing, p 32

۲- اتحادیه اروپایی به عنوان یک سازمان بین‌المللی محسوب می‌گردد که ۳۷ درصد از شرکت‌های فعال در این اتحادیه، این موضوع را به عنوان فرض قلمداد نموده‌اند که ۳۷ درصد وقوع انواع جرایم مواد مخدری است که موجب اختلال در انجام فعالیت‌های تجاری‌شان شده است. در این میان، اگرچه مواد مخدر صنعتی، مهم‌ترین جرایم مرتبط است که در اتحادیه اروپایی ارتکاب می‌یابند اما این بدان معنا نیست که وقوع سایر جرایم مواد مخدری نیز در این اتحادیه، با درصد پایینی مواجه بوده است. در این میان، ۶۰ درصد از جرایم مواد مخدری را در این اتحادیه، جرایم مربوط به مواد مخدر صنعتی تشکیل می‌دهند در حالیکه ۴۰ درصد باقی‌مانده از سایر جرایم از جمله مواد مخدر سنتی می‌باشد. با این حال، میزان هزینه‌های عمومی که به واسطه ارتکاب جرایم مواد مخدری تحمیل می‌شود تا کنون نتوانسته است به درستی تخمین زده شود و به نظر می‌رسد نمی‌توان یک تخمین دقیق در این زمینه ارائه داد به این دلیل که بسیاری از جرایم مواد مخدری هیچ‌گاه کشف نمی‌شوند.

۳- در برخی دولت‌های اروپایی هم چون انگلیس، میزان استعمال مواد مخدر و روان گردان بیش از سایر دولت‌های اروپایی است. بر اساس مطالعات واحد تحقیق و طراحی وزارت کشور انگلستان در سال ۱۹۹۲ میلادی، مجموع هزینه‌های مربوط به جرایم ارتكابی معتادان مواد مخدر رقمی بین ۵۸ تا ۸۴۶ میلیون پوند استرلینگ بوده است. علاوه بر آن، هزینه تحمیلی بر نظام عدالت کیفری برای یک نفر مجرم- که به مدت یک سال زندانی می‌شود - بالغ بر ۳۶۰۰۰ پوند استرلینگ بوده است. حداقل هزینه برای ثبت پرونده و تحقیقات در مورد جرایم در هر پرونده بالغ بر ۶۰۰ پوند استرلینگ است.

4- <https://transparency.eu/less-anticorruption/>

اتحادیه اروپایی هم چنین در طول سال های گذشته به صورت فردی یا جمعی اقدام به مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان در سطح دولت های عضو نموده است از جمله می توان به طرح ابتکاری مبارزه با جرایم مواد مخدر اتحادیه اروپایی در اوکراین توجه نمود که در همراهی با دانمارک، صورت گرفته است و به نتایج مطلوبی در مبارزه با این جرایم رسیده است.^۱ مطلوبیت رویکرد کشورهای اوکراین و دانمارک بر این بوده که اولاً مجازات اعدام را از قانون مربوط به مواد مخدر، حذف کرده اند؛ ثانیاً بیش از آنکه توجه به مجازات ها نمایند تمرکز را بر گفتمان اصلاح و درمان و رویکردهای پیشگیرانه قرار دادند؛ ثالثاً همسو با سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی حرکت نموده و از این جهت به نسبت به دیگر کشورها از نتیجه بهتری در حوزه مبارزه و پیشگیری از مواد مخدر کسب کرده اند.

در مذاکرات راجع به توسعه اسناد بین المللی ضد مواد مخدر هم در سطح منطقه ای و هم در سطح جهانی به ویژه در شورای اروپا، سازمان توسعه و همکاری اروپا و سازمان ملل متحد مشارکت داشته است. در دو سند موضع مشترک اتحادیه اروپایی در ارتباط با مذاکرات در شورای اروپا و سازمان همکاری و توسعه اقتصادی اروپا از دولت های عضو خواسته شد تا در مورد کار مبارزه با مواد مخدر و روان گردان در سه سازمان مربوطه با یکدیگر همکاری داشته باشند تا اطمینان یابند که هیچ گونه انطباقی وجود نداشته و اینکه ابتکارات هر سازمان ضرورتاً دوباره کاری فعالیتی که پیش تر در سازمان دیگر صورت گرفته است، نیست. در هر دو سند فوق از دولت های عضو اتحادیه اروپایی خواسته شد تا مواضع خود را در ارتباط با تمامی موضوعات مدنظر اتحادیه اروپایی در این ارتباط با یکدیگر هماهنگ نمایند. آنها مواضع خاصی را در ارتباط با محدوده کنوانسیون های بین المللی حاکم بر مبارزه با مواد مخدر، تعاریف و صلاحیت ها که اعضای اتحادیه اروپایی می بایستی در زمان مذاکره راجع به اسناد مرتبط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی و شورای اروپا اتخاذ نمایند، اعمال نموده اند. مقررات کنوانسیون بین المللی مبارزه با مواد مخدر مانع از عضویت سازمان های بین المللی اقتصادی منطقه ای از جمله اتحادیه اروپایی نشده و بالعکس آن را تشویق می نماید.^۲ کنوانسیون اروپایی ضد مواد روان گردان در ۲۶ مه ۱۹۹۷ میلادی از سوی دولت های عضو اتحادیه مورد پذیرش قرار گرفت. این کنوانسیون برای مبارزه با مواد روان گردان هم در سطح مقامات دولتی و هم در سطح مقامات شرکت های خصوصی مورد تصویب قرار گرفته و شامل ساز و کارهای همکاری های قضایی در امور کیفری و تعهدات مربوط به جرم انگاری افعال مجرمانه می باشد. به علاوه اتحادیه اروپایی برای هر یک از دولت های عضو یک راهبرد مشخص در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان پیشنهاد نموده و بر همین اساس مسایل و مشکلاتی را مورد شناسایی قرار داده است. از جمله آن می توان

2-<https://um.dk/en/news/newsdisplaypage>.

2- Szarek-Mason, Patrycja, (2010). The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries , Cambridge University Press, p 43.

به گزارش پیشرفت مبارزه با مواد مخدر لاتویا دقت نمود که اتحادیه اروپایی در آن، سه فرآیندی را که می بایستی برای پیشگیری از این جرایم دنبال شود، در کشور لاتویا مورد شناسایی قرار داده است: ۱- تکمیل یک چارچوب حقوقی؛ ۲- ارایه کمک موثر از طریق نهادهای حقوقی؛ ۳- اتخاذ اقداماتی به منظور تقویت آگاهی رسانی در زمینه مواد مخدر و تغییر ادراکیات عمومی نسبت به جرایم مواد مخدری.^۱

راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۲۰ مواد مخدری اتحادیه اروپایی، یکی از مهم ترین سیاست های این اتحادیه برای مقابله با جرایم مواد مخدر و روان گردان بوده که مبتنی بر تقویت همکاری های بین المللی بین اتحادیه اروپایی و کشورهای ثالث بوده است. جدیدترین اقدام اتحادیه اروپایی در مقابله با جرایم مواد مخدر و روان گردان، «دستور کار و برنامه اقدام اتحادیه اروپایی در مقابله با مواد مخدر بین سال های ۲۰۲۱-۲۰۲۵»^۲ است و ضمیمه آن که به عنوان بخشی از راهبردی موسوم به «راهبرد اتحادیه امنیتی»^۳ شناخته می شود. پیش از این برنامه اقدام، اتحادیه اروپایی دارای دو برنامه اقدام دیگر بین سال های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۶ و ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ را اجرایی نموده بود. این دو برنامه اقدام خود دارای نکات مهمی بودند از جمله بر مبنای راهبرد ۲۰۱۳-۲۰۱۶، دولت های عضو اتحادیه اروپایی ملزم شده بودند تا «در صورت اقتضاء و بر مبنای چارچوب های قانونی داخلی خودشان، جایگزین هایی برای مجازات سلبی از جمله آموزش، بازپروری، مراقبت های پسازندان و ادغام مجرمین در درون جامعه اعمال نمایند». این برنامه اقدام هم چنین از دولت های عضو اتحادیه درخواست می نمود تا به افزایش نظارت، اجراء و ارزیابی جایگزین ها بر مجازات های سلبی برای مجرمین جرایم مواد مخدری و مواد روان گردان بپردازند. بر اساس پرسشنامه ای که متعاقباً در راستای اجرای این مقرره تهیه شد، دولت های عضو اتحادیه، ۱۳ مجازات جایگزین حبس را برای جرایم مواد مخدری در نظر گرفته بودند که عبارت بودند از: تعلیق اجرای مجازات، تعلیق رسیدگی های قضایی، محدود کردن آزادی، آزادی مشروط، درمان مواد مخدر و ... همانطور که ملاحظه می شود سیاست های کلی اتحادیه اروپایی و سازمان های تابعه آن بیشتر از آنکه کیفرمحور باشند، با استفاده از نهادهای جایگزین از جمله تعلیق و آزادی های مشروط درصدد اصلاح، درمان و بازپروری افراد مبتلا به مواد مخدر هستند.

به طور کلی بایستی گفت که برنامه های اقدام اتحادیه اروپایی در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان از سال ۲۰۰۰ آغاز شده است که به پیشنهاد کمیسیون اتحادیه اروپایی توسط شورای این اتحادیه به تصویب رسیده است. در این راستا، کمیسیون اتحادیه اروپایی در دسامبر ۱۹۹۹ میلادی، نامه ای را به شورای این اتحادیه در ارتباط با ضرورت تدوین یک برنامه اقدام مبارزه با مواد مخدر (۲۰۰۰-۲۰۰۴) صادر نمود.^۴ در

1- Michael, Bryane et al (2005). , Anti-corruption Training Programmes in Central and Eastern Europe, volume 772 , Council of Europe, p 117

2- EU Agenda and Action Plan on Drugs 2021-2025

3- Security Union Strategy

4- Jelsma, M.(2011). 'The Development of International Drug Control: Lessons Learned and Strategic Challenges for the Future', Working Paper prepared for the first meeting of the Global Commission on Drug Policies, Geneva, 24-25 January, p.10

همین ماه، گروه هلسینکی در شورای اتحادیه اروپایی راهبرد اتحادیه اروپایی را در این زمینه تدوین نموده و سرانجام در اجلاس سانتا ماریا شورای اروپا در ژوئن ۲۰۰۰ میلادی، این برنامه اقدام برای دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ میلادی تصویب شد.^۱ شورای وزرای دادگستری و وزرای کشور اتحادیه اروپایی در ۸ ژوئن ۲۰۰۴ میلادی اعلام نمود که در حالی که ضرورت دارد تا برنامه اقدام اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان بایستی هر چهار سال یکبار تغییر پیدا نماید، استثنائاً برای دوره زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۲ میلادی یک برنامه اقدام هشت ساله تدوین شد.^۲ هدف از این برنامه اقدام جدید، حفاظت از شهروندان اروپایی از طریق اقدامات مناسب تر هماهنگ در زمینه مورد توجه قرار دادن پیامدهای امنیتی و بهداشتی قاچاق مواد مخدر و روان گردان و مصرف آنهاست. این برنامه اقدام از طریق یک راهکار چندبعدی به دنبال تنظیم نمودن عرضه و تقاضای مواد مخدر و روان گردان در سطح اتحادیه می باشد. این برنامه اقدام، هشت راهبرد را برای اجرایی نمودن این اهداف خود ترسیم نموده است که از جمله شامل « امنیت اعتلایافته»^۳، « پیشگیری تشدید یافته از جرایم مواد مخدر و روان گردان»^۴ و « توجه به آسیب های مصرف مواد مخدر و روان گردان»^۵ می گردد.^۶ حال جا دارد رویکرد کشور جمهوری اسلامی ایران را در این حوزه بررسی کنیم که جمهوری اسلامی ایران در دهه اخیر با چند دولت موافقت نامه های همکاری مبارزه با مواد مخدر و مواد روان گردان منعقد نموده است. نمونه بارز آن «قانون موافقتنامه همکاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ترکیه در زمینه مبارزه علیه قاچاق مواد مخدر، جرایم سازمان یافته و تروریسم» (۱۳۹۰) است. در بند ۴ ماده یک این موافقت نامه، به یکی از حوزه های کاری این سند در راستای «مبارزه با عرضه غیرقانونی، تولید، انباشت، توزیع، حمل و نقل و مبادله غیرقانونی و سوءاستفاده و قاچاق مواد مخدر، مواد مخدر صنعتی و مواد شیمیایی و مواد روان گردان و مواد شیمیایی پایه مورد استفاده در تولید این گونه مواد، پیشگیری از اعتیاد در چهارچوب مصوبات، اصول و مقررات کنوانسیون های بین المللی مربوطه» اشاره گردیده و در بند ۵ «پیشگیری و مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی، تروریسم و سایر جرایم مندرج» مورد موافقت قرار گرفته است. وفق بند ۲ نیز جرایم مرتبط با مواد مخدر و مواد روان گردان می توانند در زمره آن قرار بگیرند. موافقت نامه امنیتی، انتظامی و مبارزه با مواد

1- Zabransky, T., Mravcik, V., Gajdosikova, H. & Miovsku, M., (2001). Impact Analysis Project of New Drugs Legislation, Summary Final Report, Secretariat of the National Drug Commission, Office of the Czech Government, October, p.11.

2- <https://publications.parliament.uk/pa/ld201012/ldselect/ldcom/270/27005.htm>

3 -Enhanced security (focused on all aspects of illicit trafficking of drugs)

4 -Increased prevention (of the adverse effects of drugs including link to violence)

5 -Addressing drug related harms (through access to treatment, risk and harm reduction, and a balanced approach to the issue of drugs in prisons)

6- https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/drug-control_en

مخدر بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری یونان در سال ۱۳۹۷ نیز از دیگر اسناد بین‌المللی ضد مواد مخدر و مواد روان‌گردان است که جمهوری اسلامی ایران در این راستا بدان ملتزم می‌باشد. در بندهای ب و ت ماده یک این موافقت‌نامه آمده است که طرفین ملزم به «مبارزه مستمر با تهیه، تولید، توزیع، قاچاق و مصرف غیرمجاز مواد مخدر و داروهای روان‌گردان و اتخاذ تعهدات هماهنگ در خصوص مبارزه با کلیه اقسام جرایم سازمان‌یافته، از جمله جرایم مرتبط با مواد مخدر و مواد روان‌گردان» هستند.

گفتار دوم - رویکرد برخی دولت‌های عضو اتحادیه اروپایی

بند اول - جمهوری فرانسه

سیاست جنایی جمهوری فرانسه در مقابله با جرایم موادمخدر و مواد روان‌گردان به‌طور عمده از ۳۱ دسامبر ۱۹۷۰ میلادی آغاز گردید. اهداف آن عبارتند از مبارزه شدید با مواد مخدر، ممنوعیت استفاده از مواد مخدر و تضمین مراقبت‌های آزادانه برای مصرف‌کنندگانی که به دنبال درمان هستند. در حالیکه این قانون تاکنون دچار تغییر نشده است، دستورالعمل‌های مختلفی از سوی هیات وزیران فرانسه صادر شده که به تدوین مقررات در زمینه مواد مخدر و مواد روان‌گردان پرداخته است. البته سیاست جنایی فرانسه در مقایسه با آلمان دارای تفاوت‌هایی است از جمله اینکه به موجب قانون مبارزه با مواد مخدر ۱۷ ژانویه ۱۹۸۶ میلادی، مجازات‌هایی برای خرید و فروش مواد مخدر به منظور استفاده‌های شخصی مقرر شده است. هدف از این مقرر آن بود که دلالان خرد مواد مخدر و فروشندگان به مصرف‌کنندگان خرد، بتوانند تحت تعقیب قضایی قرار بگیرند. هم‌چنین قانون دیگری نیز در ۳۱ دسامبر ۱۹۸۷ میلادی به تصویب رسید که برای اولین بار به جرم‌انگاری پولشویی جرایم مواد مخدر و مواد روان‌گردان می‌پرداخت. در ۲۳ دسامبر ۱۹۸۸ میلادی، تحول قانون‌گذاری دیگری در نظام کیفری مبارزه با مواد مخدر فرانسه صورت گرفت و بر اساس آن، به جرم‌انگاری پولشویی جرایم مواد مخدر پرداخته شد که خارج از قلمروی سرزمینی فرانسه صورت پذیرفته‌اند.^۱

پس از تصویب قانون جدید کیفری فرانسه در سال ۱۹۹۴ میلادی، بر اساس آن، اعمال مجرمانه‌ای از جمله سردهستگی شبکه‌های مجرمانه مواد مخدر و مواد روان‌گردان جرم‌انگاری شد. پیش از این قانون، البته دستور اجرایی ریاست جمهوری فرانسه به تاریخ ۲۲ فوریه ۱۹۹۰ میلادی تصویب شده و به موجب آن، مواد مخدر در نظام کیفری فرانسه به چهار دسته تقسیم شد:

۱- مواد مخدیری از جمله هروئین، کوکائین، کانابیس، متادون، تریاک و غیره.

۲- مواد مخدیری که در کنوانسیون ۱۹۶۱ میلادی، مندرج شده است از جمله کدوئین، پراپیرام و غیره.

1- <https://www.emcdda.europa.eu>

۳- مواد روان گردان مندرج در کنوانسیون ۱۹۷۱ میلادی مواد روان گردان از جمله اکستازی، ال.اس. دی.

۴- موادی که در سطح بین المللی، تحت کنترل قرار نگرفته اند از جمله کتامین، نایلون و ..^۱

علاوه بر سیاست جنایی پیش گفته، رویکردهای پیشگیرانه این کشور در ارتباط با موادمخدر، سوء مصرف، کاهش عرضه، کاهش تقاضا، کاهش آسیب و برنامه های مبارزه، کنترل، مداخله و پیشگیری براساس اهداف و برنامه های کلی اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۲ و براساس ماده ۱۵۲ پیمان شورای اروپا تنظیم نموده است. این برنامه مبارزه با جرایم در حوزه موادمخدر و آسیب های اجتماعی را از خردترین سطوح تا سطوح کلان جامعه دربر می گیرد. در سطح محلی فعالیت های معطوف به پیشگیری توسط تعداد زیادی از عناصر و عوامل حرفه ای شامل مدارس، NGO ها، پلیس، ژاندارمری و مانند آن صورت می گیرد (گزارش اتحادیه اروپا، ۲۰۱۵).

همچنین برنامه پیشگیری از مواد مخدر و مواد روان گردان برای محیط های کار و کارگری خصوصاً برای کارگران کارخانه ها و کارگاه ها و مانند آن توسط موسسه ملی پیشگیری و آموزش سلامت تدوین و به مرحله اجرا درآمده است. برنامه مشابهی نیز توسط این موسسه برای کارکنان، کارمندان و پرسنل محیط های اداری، بوروکراسی و بخش خدمات با هدف ارتقاء سطح آگاهی و تضمین و تأمین سلامت این بخش تدوین و اجرا شده است. علاوه بر پیشگیری همگانی، در فرانسه به پیشگیری انتخابی و پیشگیری موردی نیز توجه شده است. این نوع پیشگیری عمدتاً برای سازمان های غیردولتی (NGO) حرفه ای تعریف و توسط این سازمان هم اجرا می شود. این برنامه ها عمدتاً برای گروه های خاص، گروه های پرخطر، گروه های در معرض خطر نظیر اقلیت ها، مهاجرین، جوانان، کودکان و نوجوانان بزهکار در مراکز اصلاح و تربیت، زنان بی سرپرست یا زنان سرپرست خانوار، زنان باردار، زنان معتاد و مانند آن تدوین شده است (گزارش اتحادیه اروپا، ۲۰۱۵) که بخشی از برنامه دولت فرانسه جهت پیکار با موادمخدر و روان گردان است.

بند دوم - جمهوری فدرال آلمان

به طور کلی، خرید و فروش مواد مخدر در کشور آلمان بدون مجوز پزشکی، غیرقانونی بوده و تابع مجازات هایی است که در مواد ۲۹ و ۳۰ قانون مواد مخدر آلمان مقرر شده است. قانون مواد مخدر آلمان، به ایالت های آلمان اجازه می دهد تا محل هایی را تحت عنوان «اتاق مصرف مواد مخدر» ایجاد نموده که در آنها، اشخاص معتاد به مواد مخدر می توانند، مواد مخدری را که با خود به همراه دارند، استعمال نموده و در این اتاق ها، ضرورت ندارد که مواد مخدر مورد تجویز پزشک باشد یا خیر. هم چنین محاکم قضایی آلمان از این اختیار برخوردارند که در صورتی که اثبات شود که اولاً مقادیر کمی از مواد مخدر یا روان گردان وجود داشته باشد ثانیاً برای استفاده های شخصی باشد، از تعقیب یا مجازات فرد مصرف کننده

1 - Ibid.

خودداری نمایند. البته این که میزان کم مواد مخدر یا مواد روان گردان بایستی چه میزان باشد، در نظام کیفری آلمان مشخص نشده است.^۱

منظور از مواد مخدر در نظام کیفری آلمان، آن دسته از مواد مخدری است که در ضمایم یک تا سه قانون مواد مخدر آلمان فهرست بندی شده است. بر این اساس، مواد مخدر در این قانون به سه دسته تقسیم بندی شده اند که دسته اول « مواد مخدر قابل انتقال »، دسته دوم، « مواد مخدر قابل انتقالی که مجاز نیستند » و دسته سوم « مواد مخدر قابل انتقال و مجاز » هستند. هیچ تفکیکی میان مواد مخدر نرم و سخت در نظام کیفری آلمان صورت نگرفته است تا اینکه تاکید شود که مقررات این قانون به صورت برابر نسبت به تمامی مواد مخدر اعمال شده و ریسک ها و خطرات مواد مخدر و پیش ساز آنها، در اعمال مجازات موردنظر قرار می گیرد.^۲

به طور کلی، معاملات مواد مخدر در نظام کیفری آلمان به یک مجوز ویژه از « موسسه فدرال مواد مخدر و وسایل دارویی » نیاز دارد. برای آن دسته از مواد مخدری که در ضمیمه شماره یک قانون مواد مخدر آلمان، فهرست بندی شده اند، تنها برای اهداف پزشکی یا اهدافی که نفع عمومی باشد، مجوز صادر می گردد. از جمله این مواد مخدر را می توان کانابیس اشاره کرد. استثنایات برای دریافت مجوزها از موسسه فدرال فوق الذکر صرفاً برای دندان پزشکان، پزشکان، داروخانه هایی وجود دارند که درصدد هستند تا مواد مخدر مندرج در ضمیمه سوم را کاشت کنند و به خرید و فروش برسانند.^۳

بند سوم – جمهوری پرتغال

به طور کلی اقدامات سیاست جنایی پرتغال برای مبارزه با جرایم مواد مخدر و مواد روان گردان، از اواخر دهه ۹۰ میلادی و به دنبال نگرانی از افزایش موارد اعتیاد در این کشور مد نظر قرار گرفت. در اولین گام در سال ۱۹۹۸ میلادی، دولت پرتغال، « کمیسیون راهبرد ملی کنترل مواد مخدر^۴ » که مسئولیت آن، ارایه طرح های قانونی و ایجاد راهبرد ملی در زمینه مبارزه با مواد مخدر به مجلس این کشور بود؛ تشکیل داد. بر مبنای گزارشی که از سوی این کمیسیون در ۲۲ آوریل ۱۹۹۹ میلادی منتشر شد، دولت پرتغال اولین راهبرد ملی مبارزه با مواد مخدر و اعتیاد به مواد مخدر را منتشر ساخت که برای فواصل زمانی ۱۹۹۹-۲۰۰۴ میلادی بود. بر اساس این راهبرد، پیشنهاد شده بود که مصرف مواد مخدر از سایر جرایم مواد مخدری تفکیک شده و بین مصارف شخصی و مصارف عمده تفکیک ایجاد شود. بر همین اساس در سال ۱۹۹۹، دولت پرتغال با صدور دستور شماره ۳۰/۲۰۰۰ بین رفتارهای مجرمانه تحصیل، تملک و مصرف گیاه های خاص، مواد مخدر و پیش سازهای آنان برای مصارف شخصی یک فرد با مصارف عمده قایل به تفکیک

1- <https://loc.gov/law/help/decriminalization-of-narcotics>.

2- Ibid

3- Ibid

4- Commission for the National Strategy for Drug Control

شده و تحصیل، تملک و مصرف مواد مخدر برای مصارف شخصی به عنوان کم اهمیت ترین سطح فعالیت مجرمانه قرار گرفت.^۱

اگرچه میزان مصرف شخصی و مصرف عمده و ملاک تمیز آن در این دستور تصریح نشده بود اما بعدها به موجب قانون شماره ۳۰، میزان مصرف شخصی مواد مخدر، میزان مصرف مواد مخدر یک نفر در ده روز پیش بینی شد.^۲ دستور فوق الذکر، کمیسیونی تحت عنوان کمیسیون ممانعت از مواد مخدر را ایجاد نمود که فعالیت های آن به موجب دستور دیگری به شماره ۱۳۰ A/2001-صورت می پذیرد. به منظور پیشبرد راهبرد ضدمواد مخدر پرتغال، دولت این کشور در سال ۲۰۰۱ دستور شماره ۱۸۳ را صادر نمود که بر مبنای آن، نظام کلی سیاست های پیشگیرانه، کاهش ریسک و به حداقل رساندن آسیب ناشی از مصرف مواد مخدر از طریق افزایش آگاهی رسانی عمومی دنبال شده است.^۳

همچنین این کشور با تصویب قانون، ضمن حفظ غیرقانونی بودن مصرف مواد مخدر، از آن قضا‌زدایی نمود. به این معنا که مصرف مواد مخدر هم چنان غیرقانونی است؛ لکن مصرف کنندگان به جای محاکمه در دادگاه جنایی و تحمل مجازات زندان، به مراکز مشاوره و درمانی فرستاده می شوند. هدف قانون گذاران از این تغییر، ارتقای سلامت عمومی و تسهیل دسترسی به مصرف کنندگان بود. این قانون باعث شد افراد بیشتری مواد مخدر را امتحان کرده اما تعداد کمتری به سمت اعتیاد کشیده شدند. ارزیابی این سیاست ها بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸ نشان داد؛ اگرچه مصرف غیرقانونی مواد مخدر در میان بزرگسالان افزایش اندکی داشت، اما تعداد مصرف کنندگان نوجوان و هم چنین میزان انتقال ایذر به دلیل تزریق مشترک، ۷۵ درصد کاهش داشته است.^۴

بند چهارم - هلند

هدف اصلی سیاست های مبارزه با مواد مخدر هلند، پیشگیری و به حداقل رسانیدن صدمات به مصرف کنندگان و افراد نزدیک به آنها و به طور کلی عموم مردم است. به همین دلیل با مواد مخدر سخت (هروئین، کوکائین، مواد صنعتی) و سبک (مشتقات شاهدانه مانند حشیش و ماری جوانا) با روش های مختلف برخورد می شود. از جمله: مجرم شناختن مصرف کنندگان مواد مخدر تا حد معین، آگاه نمودن نوجوانان در مورد خطرات مواد مخدر و سرکوب فروش مواد سخت و اعمال مجازات های سنگین

1- https://loc.gov/law/decriminalization_of_narcotics/Portugal.Php.

2- Ibid

3- Ibid

۴ - رحیمی پور، ایمان و دیگران. (۱۳۹۵). سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر (مطالعه تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران، پرتغال و کانادا)، فصلنامه پژوهش های حقوق تطبیقی، دوره ۲۰، شماره ۳، پاییز ص ۹۰.

یکی از مهم ترین اصول سیاست کلی هلند در خصوص پیشگیری، ناظر بر این اصل است که فرد عنصری آزاد و مستقل و مسئول در قبال رفتارهای خویش از جمله رفتار معطوف به سلامت خود است. در عوض دولت نیز الزاماً می باید برای شهروندان و مردم امکانات، فرصت ها، شرائط، منابع و علی الخصوص اطلاعات لازم را فراهم سازد. برنامه پیشگیری از مواد مخدر و جرائم آن، بخشی از سیاست کلی هلند در مبارزه با کاهش عرضه، کاهش تقاضا و کاهش آسیب محسوب می شود.^۱

حال با تأمل در رویکرد کشورهای نمونه پیش گفته، می توان دریافت که روند معمول در راهبردهای ملی مبارزه با مواد مخدر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، توسعه برنامه ها و فعالیت های پیشگیرانه در حوزه مواد مخدر غیرمجاز است. اکثر کشورهای مورد مطالعه، این روش را در اسناد راهبردی خود تایید کرده اند. همچنین می توان گفت اهداف اصلی تمامی راهبردهای ملی مبارزه با مواد مخدر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، رویکرد درمان محوری دارد. به طور کلی اهداف کشورها یکسان است آن چه هم اینک در اروپا دارای اهمیت بسیاری است تداوم مراقبت های درمانی در زندان است (مرکز هدایت کننده اقدام های مربوط به مواد مخدر و اعتیاد اروپا، سال ۲۰۰۲). یکی از برجسته ترین ویژگی های جامعه هلندی، بحث آزاد در مورد مسائل مرتبط با سوء مصرف مواد است. در هلند به طور کلی به بهزیستی جامعه ارزش زیادی داده شده است. سیستم جامع امنیت اجتماعی و تلاش برای آن که هر فرد به تحصیل و مراقبت های بهداشتی دسترسی داشته باشد، از اصول بهزیستی و رفاه این کشور است. رونق بازار هروئین در طول دهه ۱۹۷۰ دولت هلند را وادار کرد تا یک گروه کاری سیاست گذاری مواد را ایجاد کند که بعدها این گروه به کمیسیون Baan معروف شد. توصیه های این گروه تا حد زیادی مسیر سیاست گذاری مواد هلند را تعیین کرد. خط مشی و ویژگی های محوری سیستم هلندی، آن گونه که در کمیسیون Baan تعیین شده، «کاهش صدمات» است؛ یعنی به حداقل رساندن خطرات و صدمات ناشی از مصرف مواد به جای منع تمامی انواع مواد. بنابراین سیاست هلند در زمینه مبارزه با سوء مصرف مواد، اولویت را به پیشگیری و مراقبت های بهداشتی داده و در عین حال اقدامات جدی را نیز متوجه جرایم سازمان یافته کرده است. در سیاست ها و قوانین هلند، با توجه به خطرات بهداشتی، بین موادمخدر سنگین و سبک تفاوت قائل شده اند. در قانون و سیاست های هلند به برخورد قضایی با فروش موادمخدر سخت و سبک اهمیت زیادی داده شده است و فروش موادمخدر سخت و سبک جرم محسوب می شود. برای موادمخدر سخت، بدون توجه به مقدار آن، مجازات های سنگینی اعمال می شود، در حالی که برای موادمخدر سبک، مجازات هایی با توجه به مقدار آن اعمال می شود. در اختیار داشتن تا ۳۰ گرم موادمخدر سبک برای مصارف شخصی، جرمی است که پیگرد قانونی ندارد. در ضمن کافی شاپ هایی در هلند وجود دارد که با رعایت قوانین می توانند موادمخدر سبک را در معرض فروش

۱ - بابایی، نعمت اله. (بی تا). بررسی تجربیات کشورهای منتخب و در حال توسعه در پیشگیری از اعتیاد. دفتر تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر. ص ۲۹۹.

قرار دهند و تحت پیگرد قانونی قرار نگیرند. هدف از اتخاذ این سیاست، جلوگیری از نزدیک شدن مصرف‌کنندگان مواد مخدر سبک به سایرین و قرار نگرفتن مصرف‌کنندگان مواد مخدر سبک در معرض مواد مخدر مضرت‌تر یا سنگین‌تر است. هدف اصلی سیاست‌های مبارزه با مواد مخدر هلند، پیشگیری و به حداقل رسانیدن صدمات به مصرف‌کنندگان و افراد نزدیک به آن‌ها و به طور کلی عموم مردم است. به همین دلیل با مواد مخدر سخت و سبک با روش‌های مختلف برخورد می‌شود. مصرف مواد مخدر در هلند جرم محسوب نمی‌شود، ولی این بدین معنا نیست که مصرف مواد مخدر به کلی در هلند مورد پذیرش باشد؛ بالعکس در مدارس اقدامات زیادی از طریق آگاه نمودن نوجوانان در مورد خطرات مواد اعتیادآور از جمله سیگار و الکل به عمل می‌آید و در نتیجه، درصد بسیار کمی از مصرف‌کنندگان مواد مخدر سبک به سوی مصرف مواد مخدر سنگین یا سخت کشیده می‌شوند و هیچ‌گونه شواهدی دال بر این که سیاست مربوط به مواد مخدر سبک باعث تشویق مصرف مواد مخدر سخت شود، وجود ندارد. در قانون و سیاست‌های هلند به برخورد قضایی با فروش مواد مخدر سخت و سبک اهمیت زیادی داده شده است و فروش مواد مخدر سخت و سبک جرم محسوب می‌شود. برای مواد مخدر سخت، بدون توجه به مقدار آن، مجازات‌های سنگینی اعمال می‌شود، در حالی که برای مواد مخدر سبک، مجازات‌هایی با توجه به مقدار آن اعمال می‌شود. کافی‌شاپ‌هایی که ۵ گرم از این مواد را می‌فروشند، تحت پیگرد قانونی قرار نمی‌گیرند. با این وجود، مجازات‌های سنگین‌تری در مورد فروش مقادیر بیش‌تر آن اعمال می‌شود. هم‌چنین، اقداماتی جهت مقابله و جلوگیری از فروش مواد مخدر در خیابان‌ها، منازل مسکونی و محل‌های عمومی غیر از کافی‌شاپ‌ها به عمل می‌آید. یکی از ابعاد کلیدی سیاست‌گذاری مواد در هلند، ایده تفکیک بازارها است. با طبقه‌بندی مواد براساس میزان خطرات آن و سپس تعقیب سیاست‌هایی که هدف آن‌ها جداسازی هر یک از بازارهاست، احساس می‌شود که مصرف‌کنندگان مواد کم‌خطر کمتر در معرض تماس با مصرف‌کنندگان مواد پرخطر قرار می‌گیرند.

بند پنجم - جمهوری ایتالیا

برنامه‌های مبارزه با اعتیاد به مواد مخدر و الکل و نیز سیاست‌های معطوف به کاهش عرضه، کاهش تقاضا، کاهش آسیب و پیشگیری از رفتارهای پرخطر، بیماری‌های مرتب با مواد مخدر و سوء مصرف الکل و نظایر آن در ایتالیا توسط مسئولین مناطق، نواحی و استان‌ها به صورت غیر متمرکز و بر حسب شرائط و موقعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و اقلیمی آن نواحی و مناطق تنظیم و اجرا می‌گردد. با این حال دپارتمان ناظر بر سیاست‌های ضد مواد مخدر^۱ بخشی از تأمین بودجه و هزینه‌های مربوط به اجرا و اعمال برنامه‌های پیشگیری را بر عهده دارد.

1- Department for Anti-Drug Policies(DADP)

برنامه‌های پیشگیری همگانی به طور کلی متمرکز بر مواد غیرقانونی، مواد مخدر و الکل و توتون است. بخشی از این برنامه‌ها به طور اخص متمرکز بر محیط‌های آموزشی (مدارس ابتدایی، متوسطه و دانشگاه‌ها) است. این برنامه‌ها طیف وسیعی از آموزش رفتارهای محافظت‌کننده و پشتیبان، آگاهی از خطرات مصرف مواد و الکل، مصرف سیگار و سایر مواد غیرقانونی، آشنایی با عوامل خطرآفرین، افزایش مهارت‌های مقابله‌ای، نحوه ایمن‌سازی روانی و مانند آن را به دانش‌آموزان و دانشجویان در بر می‌گیرد. منابع آموزشی مشتمل بر کتاب، بروشور، سخنرانی، کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزشی و نظایر آن است.^۱

مشارکت دادن و درگیر کردن خانواده‌ها با برنامه‌های آموزشی معطوف به پیشگیری در ایتالیا از مهمترین تاکید برنامه‌ریزان است، به طوری که در همه مناطق تحت پروژه پیشگیری اولیه و همگانی مشارکت دادن والدین در این برنامه‌ها مرکزیت دارد.

برنامه‌های پیشگیری انتخابی عمدتاً متمرکز بر روی جوانان در محیط‌های ورزشی تفریحی، مهاجرین، ترک تحصیل کرده‌ها^۲، بزهکاران نوجوان و مانند آن است. این برنامه به شیوه‌های مختلف اجرا و اعمال می‌گردد: از جمله تشکیل کارگاه آموزشی، استفاده از منابع آموزشی مکتوب، برنامه‌های تلویزیونی، استفاده از سایت‌های اینترنتی و مانند آن.

مبارزه علیه مواد از طریق وسایل ارتباط جمعی^۳ یکی از عمده‌ترین راهبردهای پیشگیری کشور ایتالیا است. از طریق وسایل ارتباط جمعی انبوه زیادی از اطلاعات، دانش‌ها، فنون و شیوه‌های مقابله، ایمن‌سازی، ارتقاء مهارت‌ها، به‌خصوص آموزش مهارت‌های اجتماعی و توانایی مقابله با شرائط و عوامل تهدیدکننده بیرونی به ویژه عوامل و محرک‌های وسوسه‌کننده بیرونی و پیام‌های مشوق مصرف مواد و مانند آن به مخاطبین انتقال می‌یابد.^۴

بخشی از فعالیت‌های نظام مراقبت از سلامت در ایتالیا متمرکز در بخش تحقیقات و ارزیابی است. این تحقیقات که توسط موسسات پژوهشی دولتی، گروه‌های مردم‌نهاد (NGO) و نیز مراکز علمی و دانشگاهی صورت می‌گیرد در بخش‌های مختلف اعم از تحقیقات مربوط به پایش، اجرا و ارزیابی متمرکز است.^۵

بخشی از تحقیقات مربوط به پایش و مراقبت دائم ناظر بر مطالعات مربوط مهاجرین، تازه‌واردین و اقلیت‌های قومی است. این مطالعات با هدف بهبود فرآیند سازگاری مهاجرین با محیط جدید و حاشیه‌میزبان و پیشگیری از آسیب‌های اجتماع صورت می‌گیرد. بخشی از تحقیقات نیز متمرکز در خانواده و

۱ - همان، ص ۲۹۹.

2- School Drop-outs

3- Mass-Media Campiagn

۴ - همان، ص ۲۹۳.

5- Monitoring, Action, Evaluation

مسایل آن، روابط زناشویی منازعات و ستیز میان زوجین، خانواده از هم گسیخته، فرزندان طلاق و با هدف بهبود انسجام و استحکام خانواده ها و پیشگیری از آسیب به مرحله اجرا در می آید. بالاخره، بخشی از مطالعات مربوط به پیشگیری ناظر بر توتون و مصرف مواد دخانی است.^۱

این مطالعات و نتایج حاصله هم در تدوین برنامه‌های پیشگیری و هم در ارزیابی برنامه‌های اجرا شده صورت می گیرد. برنامه‌های پیشگیری از مصرف سیگار با هدف آگاه‌سازی برای دانش آموزان مدارس و نیز برای مخاطبین در گروه‌های سنی مختل تدوین و اجرا می‌شود.

گفتار سوم - اقدامات شورای اروپا

اگرچه موضوع فصل حاضر در ارتباط با اقدامات اتحادیه اروپایی در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان بوده اما نمی توان هر زمان که صحبت از اتحادیه اروپایی می گردد از یک سازمان بین المللی مرتبط دیگر که بخش عمده ای از فعالیت هایش می تواند به ویژه در بخش های امنیتی با اتحادیه اروپایی همراهی داشته است غافل بود. شورای اروپا از این نظر در این قسمت مهم می باشد که برخی از اسناد آن در زمینه مواد مخدر و روان گردان بوده و عمده اعضای آن نیز از اعضای اتحادیه اروپایی نیز به شمار می روند.

کنوانسیون بین المللی شنگن، یکی از اسناد بین المللی در این زمینه است. کنوانسیون بین المللی شنگن شامل ۱۴۲ ماده می باشد که عمدتاً تقویت همکاری های موجود بین کشورهای عضو نظام اطلاعاتی، حفظ اطلاعات مربوط به اشخاص، سیاست صدور روادید، رفت و آمد آزاد افراد میان کشورهای عضو است که در ژوئن سال ۱۹۹۰ میلادی، به منظور اجراء، توسط دو کشور پرتغال و یونان به امضاء و بعداً کشورهای دیگر اتحادیه اروپایی نیز به آن ملحق شدند. در این کنوانسیون به لزوم همکاری های بین المللی و منطقه ای در زمینه های مربوط به پلیس و امنیت، تروریسم و خصوصاً مبارزه با قاچاق مواد مخدر تاکید شده است.^۲

کنوانسیون ضد مواد مخدر و روان گردان شورای اروپا برخلاف کنوانسیون سازمان همکاری و توسعه اقتصادی و کنوانسیون بین المللی ضد مواد مخدر سازمان کشورهای آمریکایی، یک کنوانسیون بین المللی عام تر در این زمینه تلقی می گردد.^۳ این کنوانسیون به دنبال جرم انگاری اشکال مختلف جرایم مواد مخدر در سطح مقامات دولتی فعال و غیرفعال دولتی داخلی (مواد ۲ و ۳)، مقامات دولتی فعال و غیرفعال خارجی

۱ - همان، ص ۲۹۴

۲ - جلالی، محمود و دیگران. تروریسم مواد مخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی جهانی و جمهوری اسلامی ایران در مقابله با آن،

فصلنامه مطالعات سیاسی، ۱۰(۳۷)، ۱۳۹۶. ص ۱۲۷.

3- Bless, R., Korf, D. And Freeman, M (1995) Open drug scenes: a cross-national comparison of concepts and urban strategies, European Addiction Research, 1, 128-38.

(ماده ۶)، مجامع و انجمن های دولتی داخلی (ماده ۴)، مجامع و انجمن های دولتی خارجی (ماده ۶)، مقامات رسمی بین المللی از جمله دبیران کل سازمان های بین المللی و مقامات این چنین سازمان هایی و حتی روسای شرکت ها و مدیران شرکت های دولتی (ماده ۹)، اعضای مجالس قانون گذاری دولت های عضو و سایر مجالس دولتی دولت های عضو (ماده ۱۰) قضات و مقامات دادگاه های داخلی و بین المللی از جمله دیوان کیفری برای یوگسلاوی سابق، دادگاه اروپایی حقوق بشر و دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی (ماده ۱۱) بوده است.^۱ گروه دولت های ضد فساد (گرکو ^۲) یک گروه بین المللی بوده و عمدتاً در زمینه جرایم مواد مخدري فعالیت می کنند و در سال ۱۹۹۹ از سوی شورای اروپایی برای نظارت بر انطباق دولت ها با استانداردهای ضد مواد مخدر تشکیل شده اند.^۳ در حال حاضر، گرکو ۴۶ عضو داشته که ۴۵ عضو دولت های اروپایی به علاوه ایالات متحده آمریکا می باشند. به مانند کنوانسیون ضد مواد مخدري سازمان کشورهای آمریکایی، کنوانسیون گرکو نیز از دولت های عضو درخواست می نماید تا بالاترین و وسیع ترین سطح معاضدت های حقوقی و قضایی در مرحله تحقیق و تعقیب های قضایی در مورد جرایم مواد مخدري پیاده شود^۴ (حال در قیاس اقدامات شورای اروپا و اقدامات کشور ایران به طور تطبیقی می توان گفت قاچاق مواد مخدر و روان گردان از جرایم واسطه ای است که در سیاست جنایی اغلب کشورهای اروپایی جرم شناخته شده و جرم شناسان بین المللی آن را جزء جرایم سازمان یافته فراملی قرار داده اند. موفقیت در مبارزه با چنین جرائمی مستلزم تدوین قوانین علمی مدون، جامع و کارآمد علیه مرتکبین جرایم مزبور است. در این زمینه اقدامات مناسبی از سوی دولت ایران چه قبل و بعد از انقلاب شده در این به عمل آمده و سیاست های جنایی ما در این راستا تدوین گردیده است، قانون گذار قبل از انقلاب در قوانین مختلف از جمله مصوبات سال های ۱۳۰۷ و ۱۳۳۸ و اصلاحیه ۱۳۴۲ قاچاق مواد مخدر، خرید و فروش و معاملات و نگهداری و انبار کردن و حمل و نقل و صدور آن و همچنین کشت خشخاش و استعمال تریاک، تهیه و ورود مواد افیونی یعنی تریاک و شیر و سایر مشتقات آن و استفاده در ملاعام و اماکن عمومی و نیز ساخت و وارد کردن آلات و ادوات مربوط به آن را جرم تلقی کرده و در سال ۱۳۴۸ به منظور تشدید مجازات مرتکبین جرائم حوزه مواد مخدر، اصلاحاتی را به تصویب رساند. جمهوری اسلامی ایران نیز در ۲۹ آذر ۱۳۶۷ در ششمین جلسه عمومی به کنوانسیون بین المللی مقابله با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان گردان

1 - Kaplan, C. And Leuw, E. (1996) A tale of two cities: drug policy instruments and city networks in the European Union, European Journal on Criminal Policy and Research, 4, 74-89

2- GRECO

۳- یکی دیگر از موضوعات جرایم مواد مخدر و روان گردان در شورای اروپا، مربوط به قواعد ناظر بر استرداد مجرمین جرایم مواد مخدري و مواد روان گردان است.

4- Tarun, Robert W., (2010) " The Foreign Corrupt Practices Act Handbook: A Practical Guide for Multinational General Counsel, Transactional Lawyers and White Collar Criminal Practitioners ", American Bar Association, PP 54-55 .

سازمان ملل متحد، مشروط بر آن که با توجه به بند (۱) «الف» ماده (۲۸) کنوانسیون، چنانچه مفاد کنوانسیون در مواردی با قوانین داخلی و موازین اسلام معارض باشد، از طرفی جمهوری اسلامی ایران لازم الرعایه نباشد، ملحق و اسناد آن را مبادله نماید

گفتار چهارم - رویکرد امنیتی

به طور کلی از آنجا که ارزش بازار مواد مخدر در دولت های عضو اتحادیه اروپایی به حدود ۱۲ میلیارد دلار در سال می رسد و به ترتیب، حشیش، کوکائین و مواد روان گردانی که از طریق مجاری و کانال های اینترنتی به فروش می رسند، به عنوان معروف ترین مواد مخدر و روان گردان در اتحادیه اروپایی تلقی می شوند بنابراین، امنیت اقتصادی و سیاستی دولت های عضو اتحادیه اروپایی به شکل واضح و آشکار از طریق این مواد تحت تاثیر قرار می گیرند.^۱ سیاست امنیتی اتحادیه اروپا در درجه اول متوجه موضوعات داخل محدوده اروپا می شود. البته پیش از آغاز می بایستی این امر را خاطرنشان ساخت که سیاست امنیتی اتحادیه اروپا، تنها سند بالادستی در سطح این اتحادیه در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان نبوده بلکه در این زمینه، اتحادیه اروپایی با سازمان های بین المللی دیگر به ویژه دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد نیز همکاری هایی را صورت داده است که از آن جمله می توان به برنامه جهانی CRIMJUST این دفتر اشاره نمود که هدف از آن (تقویت نظام همکاری های قضایی و انتظامی علیه جرایم مواد مخدر) می باشد. این برنامه جهانی از سال ۲۰۱۶ و با همکاری سازمان های منطقه ای به ویژه اتحادیه اروپایی صورت گرفته است و در قالب آن عملیات مختلفی نیز به منظور پیشگیری و مقابله با جرایم مواد مخدر صورت پذیرفت.^۲

یکی از مهم ترین اقدامات اتحادیه اروپایی در پیشگیری و مقابله با جرایم مواد مخدر، تشکیل کارگروهی تحت عنوان (گروه اقدام اتحادیه اروپایی علیه مواد مخدر و جرایم سازمان یافته)^۳ بوده که نقاط محوری برخورد خود را نه در داخل دولت های عضو اتحادیه اروپایی بلکه در سایر مناطق از جمله آسیای مرکزی که بر اساس بررسی های انجام گرفته، بزرگ ترین مسیرهای ورود مواد مخدر و روان گردان به داخل دولت های عضو اتحادیه می باشند، قرار داده است.^۴ این کارگروه، اقدامات خود را بر سه اصل اساسی قرار داده است: ۱- ظرفیت سازی برای سیاست های منطبق داخلی در حوزه مواد مخدر و روان گردان و واکنش های عملیاتی که بدان اصطلاحاً (ناپور)^۵ اطلاق می گردد.

1- <https://unodc.org/unodc/drug-trafficking/crimjust/index.html>

2- <https://unodc.org/unodc/drug-trafficking/crimjust/index.html>

3- EU Action Against Drug and Organized Crime “

4- Cunningham, B. 'New Drug Guidelines are Europe's Most Liberal', The Prague Post, 23 December, 2009

5 -National Policy and Operational Responses (NAPOR)

این مرحله به هدف واکنش به یک ضرورت منجمد و متحدالشکل در زمینه آموزش های عملی به ویژه برای ضابطین قضایی و ماموران اطلاعاتی، بازپرس ها و دادستان ها و ایجاد یک رویه واحد قضایی و اداری در پرونده های جرایم مواد مخدر منطبق با تعهدات حقوقی بین المللی و حقوق بشری می باشد. این اصل به ویژه در ارتباط با پنج کشور کلیدی که عمده مواد مخدر ورودی اروپا از آن ها تامین می گردد یعنی پاکستان، قزاقستان، گرجستان و تانزانیا انجام می گیرد. ۲- ایجاد و توسعه واحدهایی تحت عنوان (واحد معاضدت فنی)^۱ در درون کشورهای همکار با این کارگروه. این واحدها، امکان انتقال کوتاه مدت دانش، رویه ها و تجربیات برای پشتیبانی فنی از کشورها و سازمان های منطقه ای همکار در زمینه بهبود جنبه های مختلف سیاست ها و واکنش های داخلی شان در قبال جرایم مواد مخدری به یک شیوه جامع که هم شامل تقاضا و هم شامل عرضه مواد مخدر و روان گردان گردد، فراهم می آورد. ۳- شناسایی و اجرای طرح های ابتکاری در حوزه همکاری های انتظامی و قضایی است که بدان ((کوپی))^۲ می گویند. این طرح ابتکاری شامل طرح های ابتکاری کوچک مقیاس همکاری های انتظامی و قضایی در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان بوده که به هدف حمایت از طرح های ابتکاری کلان تر در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان صورت پذیرفته است.^۳

مبحث دوم - رهیافت اجرایی سیاست جنایی اتحادیه اروپایی

در قسمت قبل سیاست جنایی ناظر بر حوزه قانون گذاری و بایسته های تقنینی اتحادیه اروپایی بیان شد که عمدتاً با رویکرد اصلاح و درمان با هدف کنترل و کاهش جرایم در حوزه موادمخدر و مواد روان گردان استوار است. در این بخش آنچه اتحادیه اروپا در عمل و در عرصه اجرا عملیاتی کرده و رویکردهای نظری را در عمل مورد بررسی قرار می دهیم که با توجه به اینکه سیاست اصلی اجرایی اتحادیه اروپایی رویکرد پیشگیرانه بوده است در قالب دو گفتار اصلی تحت عنوان پیشگیری وضعی و اجتماعی بررسی می شوند.

گفتار اول - رویکردهای پیشگیرانه وضعی

پیشگیری وضعی مبتنی بر تغییر وضعیت ها و فرصت های قبل از جرم است که با تحدید آنها و یا ایجاد مشکل در راه فرصت ها، شرایط ارتکاب جرم به گونه ای پیش رود که یا جرم به طور کلی خنثی شود و یا حداقل مانعی بر سر راه بزهکار باشد.^۴ این نوع از پیشگیری با توجه به شرایط بزهکار، نوع جرم، اهداف و

1- the Technical Assistance Facility (TAF)

2- Cooperation Initiatives (COPI)

3- <https://eu-act.info/en/page/what-is-eu-act>

۴ - بیات، بهرام، شرافتی پور، جعفر، عبدی، نرگس. (۱۳۸۷). پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور. چاپ اول. تهران:

انتشارات معاونت اجتماعی ناجا. ص ۴۲.

موضوعات جرم و ویژگی های بزه دیده، اقداماتی را به اجرا می گذارد که فرآیند آنها موجب از بین رفتن و یا تحدید موقعیت ها و فرصت های ارتکاب جرم شود. کاهش و تحدید فرصت ها و موقعیت های ارتکاب جرم با توسعه امنیت فیزیکی یا طراحی ساختمان و محله ها مانند نصب دزدگیرها، استفاده از گشت های پلیس، روشنایی معابر و ... که در نهایت باعث خطرناک و پر هزینه شدن اعمال مجرمانه می شود، همراه است.^۱ در ادامه انواع رویکردهای پیشگیرانه وضعی از نظر می گذرد.

بند اول - قضازدایی

یکی از راهکارهای اصلی اتحادیه اروپایی برای مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، قضا زدایی و در مرحله بعد جرم زدایی بوده است. به این معنا که تا بدانجا که ممکن است در قبال رفتارهای نابه هنجار در زمینه مواد مخدر و روان گردان، به سمت عدم توسل به ساز و کارهای قضایی به پیش رفته و به مراکز غیرقضایی به ویژه مراکز درمانی و مشاوره ای، مرتکبین این رفتارها روانه شوند.^۲ هم چنین^۳ در مرحله بعدی نیز تا بدانجا که ممکن است از عناوین مجرمانه در حوزه جرایم مواد مخدر و روان گردان کاسته شود. این مقوله ارتباط مستقیم با احترام به حقوق بشر و اصل ضرورت همراهی شدن سیاست جنایی دولت های عضو اتحادیه اروپایی قابل تفسیر است. در واقع، بر مبنای « راهبرد مشترک عدالت کیفری اتحادیه اروپایی^۴»، اصولی برای مبارزه موثرتر با جرایم سازمان یافته بین المللی از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان تدوین شد که از جمله در بخشی از آن تصریح شده است: « برای مبارزه موثرتر با جرم، مقامات قضایی کشورهای عضو اتحادیه اروپایی می بایستی با یکدیگر همکاری نمایند... این امر به افزایش اعتماد عمومی به عدالت در رسیدگی منتهی می شود با علم به اینکه حقوق اصحاب دعوی در زمانی که شهروندان یکی از کشورهای عضو اتحادیه در نزد دادگاه های یکی دیگر از دولت های عضو اتحادیه حاضر می شوند، مورد حفاظت قرار می گیرد.^۵»

در کنار قضازدایی و کاهش عناوین مجرمانه در حوزه جرایم مواد مخدر و روان گردان، یکی دیگر از اقدامات اتحادیه، تاسیس مراکز حمایتی از بزه دیدگان جرایم از جمله جرایم مواد مخدر و روان گردان می باشد.^۶ نمونه بارز این چنین سیاستی در پرتغال قابل رویت است. ((در سال ۲۰۰۰ میلادی، یک درصد جمعیت کشور

۱ - نجفی ابرنآبادی، علی حسین. (۱۳۸۵). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی، ماهنامه تعالی حقوق، سال اول، ص ۵۵.

۲ - عبدی، ایرج. (۱۳۹۴). مجازات های جایگزین اعدام در طرح حذف اعدام از قانون مبارزه با مواد مخدر، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ص ۱۸.

۳- علاوه بر فقدان قضازدایی، عدم تناسب میان جرم و مجازات اعدام در حوزه مواد مخدر نیز یکی از چالش های اصلی سیاست جنایی ایران در مقایسه با اتحادیه اروپایی در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان می باشد.

4 - European Union Common Strategy on Criminal Justice

5 - https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/eu-strategy-criminal-justice_en

6 - https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice_en

پرتغال (حدود ۱۰۰ هزار نفر) اعتیاد به مواد مخدر غیرقانونی داشتند. از این رو، دولت این کشور با تصویب قانون، ضمن حفظ غیرقانونی بودن مصرف مواد مخدر، از آن قضا‌زدایی نمود. به این معنا که مصرف مواد مخدر هم چنان غیرقانونی است؛ لکن مصرف کنندگان به جای محاکمه در دادگاه جنایی و تحمل مجازات زندان، به مراکز مشاوره و درمانی فرستاده می شوند. هدف قانون گذاران از این تغییر، ارتقای سلامت عمومی و تسهیل دسترسی به مصرف کنندگان بود. این قانون باعث شد افراد بیشتری مواد مخدر را امتحان کرده اما تعداد کمتری به سمت اعتیاد کشیده شدند. ارزیابی این سیاست ها بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸ نشان داد؛ اگرچه مصرف غیرقانونی مواد مخدر در میان بزرگسالان افزایش اندکی داشت، اما تعداد مصرف کنندگان نوجوان و هم چنین میزان انتقال ایذر به دلیل تزریق مشترک، ۷۵ درصد کاهش داشته است.^۱

البته نمونه موفق پرتغال، در تمامی کشورهای اروپایی پاسخ مثبت به جای نگذاشته است به طوریکه پس از جرم زدایی از مواد مخدر برای مصارف شخصی توسط پرتغال سایر کشورهای اروپایی از جمله نروژ به فکر قانونی کردن مصرف مواد مخدر افتادند.^۲ که البته در نروژ نتایج مثبتی حاصل نشد و تعداد معتادان و هم چنین تعداد مرگ و میرها ناشی از اعتیاد به انواع مختلف مواد مخدر افزایش چشم گیری پیدا کرد. به نظر می رسد که در میان کشورهای اروپایی، سوییس یکی از بهترین نتایج را از تغییر سیاست جنایی خود نسبت به مواد مخدر به دست آورده است. در سوییس به مصرف کنندگان مواد مخدر به چشم بیمار نگاه می شود نه بزهکار و مصرف ماری جوانا از میان مخدرها در این کشور قانونی است. سوییس پناهگاه هایی را برای مصرف کنندگان مواد مخدر در نظر گرفته است و ابزار تزریق در اختیار آنها قرار می دهد تا مانع از گسترش بیماری های مختلف میان معتادان شود.^۳

بند دوم - افزایش آگاهی رسانی عمومی

اسناد راهبردی مبارزه با مواد مخدر اتحادیه اروپایی که در بخش های قبلی نیز بدان اشاره شدند دربردارنده مقرره ای در ارتباط با افزایش آگاهی رسانی عمومی به عنوان یکی از ساز و کارهای موثر پیشگیری از جرایم مزبور می باشند. اسناد مزبور دربردارنده یک ماده کلی تحت عنوان (سایر ساز و کارهای پیشگیری) بوده که در بخشی تحت عنوان (پیشگیری، همکاری و سایر ساز و کارها) مندرج شده است. این ماده پس از موادی که در ارتباط با تبادل اطلاعات، اقدامات کنترل مرزی ، امنیت و کنترل روادید قانونی بودن و اعتبار

۱ - رحیمی پور، ایمان و دیگران. (۱۳۹۵). سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر (مطالعه تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران ، پرتغال و کانادا)، فصلنامه پژوهش های حقوق تطبیقی، دوره ۲۰، شماره ۳، پاییز ص ۹۰.

۲ - همان، ص ۹۰.

۳ - جلالی کروه، محمود و حیدریان دولت آبادی، محمد جواد. (۱۳۹۸). شناسایی مجازات جرایم مربوط به مواد مخدر در کشورهای اسلامی و کشورهای غیراسلامی ، فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۱۱(۴۲). ص ۳۸.

روادید و آموزش و همکاری فنی آمده است که همگی آنها در دسته اقدامات پیشگیرانه دسته بندی می شوند. سایر اقدامات پیشگیرانه نیز خود دو بعد دارند که شامل اطلاعات و افزایش آگاهی رسانی عمومی (بندهای یک و دو ماده ۱۵) و پیشگیری های گسترده تر که مبتنی بر توجه ریشه های ارتکاب جرم می باشد که در بخش های بعدی مورد توجه قرار می گیرد.

تعهد به افزایش آگاهی رسانی عمومی اگرچه در متن اسناد مزبور مورد تشریح قرار نگرفته است اما می توان از منابع دیگر، تفسیر متناسبی از آن ارایه داد از جمله توسط دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر ملل متحد که افکار عمومی و مقامات مربوطه به طرز مناسبی به قاچاق مواد مخدر توجه نمی نمایند. در برخی از کشورهای مبدا (قاچاق مواد)، قاچاق مواد مخدر به عنوان یک فعالیت مجرمانه که خطرات جدی را برای جوامع آنها به بار می آورد، تلقی نمی شود بلکه به عنوان یک خدمت مشروع که به افراد کمک می کند تا از فقر، جنگ یا فجایع طبیعی فرار کنند؛ دیده می شود. به همین ترتیب، در کشور ترانزیت و مجرمیت فعالیت های قاچاق در اغلب اوقات با سوءبرداشت همراه بوده به نحوی که افرادی که در پروسه قاچاق مواد مخدر درگیر می شوند، برچسب زنی می شوند و موضوعات بزرگ تر مبتلا به مهاجرین قاچاق شده نادیده انگاشته می شود.....^۱ با این حال، تعهد به ارایه یا تقویت اطلاعات در مورد افزایش اطلاع رسانی عمومی، یک تعهد مبهم و در عین حال موسع بوده و هیچ دستورالعمل قانونی وجود ندارد که نحوه هدایت و اجرای این تعهد را مقرر نماید. رویه بین المللی و منطقه ای اما بر این موضوع دلالت می نماید که در زمینه افزایش آگاهی رسانی های عمومی بایستی تمرکز بر روی افزایش آگاهی رسانی بزه دیدگان بالقوه از ریسک های قاچاق مواد مخدر و خطراتی که در طول فرآیند این جرایم، متوجه آنها می گردد؛ بشود.^۲

بند سوم - کنترل مرزی

مفهوم کنترل مرزی که مکررا در معاهدات بین المللی و اسناد بالادستی داخلی به ویژه در زمینه مبارزه با قاچاق مهاجرین به کار گرفته شده است، تعریف عامی از آن ارایه نشده است.^۳ اگرچه مفهوم کنترل مرزی در معنای عام آن به اقداماتی نظارتی که در مرزهای فیزیکی اعمال می شود دلالت دارد اما اخیرا رویه دولت ها به نحوی تغییر یافته است که کنترل مرزی شامل اقداماتی نیز می شود که قبل از مرز، در مرز و حتی پس از عبور بزه از مرز دربرمی گیرد. بنابراین امروزه کنترل مرزی نه تنها شامل کنترل مرزی دولت های مقصد بلکه شامل کنترل مرزی دولت های مبدا و ترانزیت نیز می شود. کنترل مرزی بیشتر دولت ها برای پیشگیری از ورود امواج

1- United Nations Office on Drugs and Crime, International Framework for Action to Implement the Smuggling of Migrants Protocol (2011), para 8.

2 - Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2012, para 25.

3 - Council Directive 2004/82/ EC of 29 April 2004 on the obligation of carriers to communicate passenger data, OJ L 261/24, Aug. 6, 2004, at Art. 2(c).

قاچاق مواد مخدري می تواند دو مفهوم متعارض را با خود به همراه داشته باشد. بدین معنا که در حالیکه کنترل مرزی به منظور پیشگیری از ارتکاب جرایم مواد مخدري، ضروری می باشد اما اتکای بیش از حد بر آن موجب می شود که ضمن غفلت دولت ها از سایر عوامل ارتکاب این جرم، این درک را برای بزه دیدگان جرایم فوق و مرتکبین آن به همراه داشته باشد که عبور از این کنترل مرزیمی تواند موجب تسهیل فرآیند غیرقانونی قاچاق آنها شود. بنابراین می توان این برداشت را القاء نمود که کنترل های مرزی در عین حال که بخش از راه حل پیشگیری از قاچاق مواد مخدر هستند، خود بخش اصلی این مشکل نیز می باشند. چالش بعدی که در مقابل اعمال کنترل های مرزی شدیدتر از سوی دولت ها قابل ذکر است، این می باشد که با تغییر رویه دولت ها در این زمینه، مرتکبین قاچاق مواد مخدري نیز رویه های خود را تغییر داده اند.

گفتار دوم - رویکردهای پیشگیرانه اجتماعی

یکی از ماموریت های اتحادیه اروپایی به ویژه از پس از تصویب معاهده لیسبون آن است که بر مبنای ماده ۸۴ این معاهده به پیشگیری از جرایم مختلف در سطح این اتحادیه به ویژه جرایمی که از تأثیرات فرامرزی و سازمان یافتگی برخوردار هستند، بنماید. در همین راستا، موضوع پیشگیری از جرایم مواد مخدري به ویژه پیشگیری اجتماعی آن مطرح می گردد.^۱ اتحادیه اروپایی در این راستا به دنبال تبادل اطلاعات ناظر بر تقلیل فاکتورهایی است که ارتکاب جرایم مواد مخدري را برانگیخته یا اینکه موجب تکرار ارتکاب این جرایم می گردد. اتحادیه اروپایی از سال ۲۰۰۱ میلادی از طریق شبکه پیشگیری از جرایم اروپا^۲، یک بستر مناسب برای تشریک تجربیات مثبت دولت های عضو در زمینه های مختلف از جمله جرایم مواد مخدر ایجاد نموده است. اگرچه این شبکه پیشگیری شامل تمامی جرایم شده اما به طور عمده بر روی ارتکاب جرایم نوجوانان و کودکان، جرایم شهری و جرایم مواد مخدري متمرکز می باشد. وب سایت خود این شبکه دربردارنده بانک های اطلاعاتی قوی در ارتباط با رویکردها و رهیافت های راهبردی داخلی دولت های عضو و برنامه ها و سیاست های ملی است که در حوزه های مختلف جرایم از جمله جرایم مواد مخدر پیاده می شود.

به طور کلی دو دسته از عوامل، موجب ظهور و بروز اراده مجرمانه می شود و رفتار مجرمانه را از مرحله گذر عبور و به مرحله عملیاتی می رساند. دسته اول عوامل درونی هستند که شامل علل روانی و شخصی گرایش به رفتارهای مجرمانه است مانند چالش های روحی و روانی و دسته دوم عواملی بیرونی هستند که شامل محیط های ناسالم و جرم زا، وضعیت های مختلف فرهنگی، اجتماعی و تربیتی می باشد که زمینه

1- https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/crime-prevention_en

2- European Crime Prevention Network (EUCPN)

ارتکاب جرم را فراهم می کند. بنابراین هرگاه وضعیت ها، موقعیت ها و آماج های مختلف مدیریت شوند، به این شکل که علاوه بر مدیریت ریسک جرم، با کنترل و اصلاح علل و عوامل درونی، بیرونی، اجتماعی و زیستی باعث عدم ارتکاب جرم توسط فرد خواهد شد. چالش های خانوادگی، وجود خانواده بزهکار پرور، اعتیاد، طلاق و ... از جمله عوامل اجتماعی هستند که تاثیر قابل توجهی در افزایش بزهکاری مجرمان بالقوه ایجاد می کند^۱. پس با توجه به این توضیحات پیشگیری اجتماعی را می توان شامل مجموعه تدابیر و اقدامات پیشگیرانه از جرایم دانست که به دنبال حذف یا خنثی کردن آن دسته از عوامل درونی و بیرونی است که در تکوین جرائم موثر است^۲. اینگونه از پیشگیری بر مبنای علت شناسی جرائم استوار است که با مداخله زودهنگام و به موقع در محیط های اجتماعی مانع از شکل گیری انگیزه های بزهکارانه و خنثی سازی عوامل جرم زا می گردد^۳. هدف در این گونه از پیشگیری همونوا سازی افراد انسانی جامعه با مقررات، هنجارها و ارزشهای اجتماعی بوده، در این نوع از پیشگیری که سعی بر آن است با اقدامات آموزشی، تربیتی در صدد اصلاح، تربیت و بازپروری و جامعه پذیری افراد بر آییم.

پیشگیری اجتماعی که به دنبال شکست برنامه های پیشگیری وضعی از جرم و اثبات این امر که تکیه صرف بر نهادهای انتظامی و قضایی در پیشگیری و مبارزه با جرم، نه تنها موجب کاهش میزان ارتکاب جرایم به صورت پایدار نمی شود بلکه در مواردی حتی موجب افزایش این نوع جرایم نیز می گردد، مطرح شد و نمونه بارز آن در ارتباط با میزان تیراندازی ها پس از مشارکت پلیس در مبارزه با جرم یا جرایم خاص می باشد به نوعی که میان افزایش تیراندازی های مجرمانه و فعالیت های انتظامی و قضایی، ارتباط مستقیم وجود دارد، سعی دارد که علل و عوامل خطرزای بزهکاری و بزه دیدگی را مورد هدف گیری قرار دهد. این بدان معناست که در پیشگیری اجتماعی، جرم یک فعالیت پیچیده بوده که به متمرکز بودن چند ریسک فاکتور در یک زمان واحد نیازمند می باشد. اگرچه متغیرهای مختلف بسیاری به ارتکاب جرایم ارتباط دارند، مجموعه گسترده ای از آثار تجربی نشان می دهند که ویژگی های فردی که با تاثیرات و عوامل محیطی همراستا شوند، ایجاد رفتار مجرمانه می نماید) و بنابراین در پیشگیری اجتماعی عموماً بر نقش آفرینی پنج دسته یعنی فرد، خانواده، مدرسه، همتایان و جوامع یا همسایگان تاکید زیادی می گردد. طرفداران پیشگیری اجتماعی که عمدتاً در کشورهای توسعه یافته بوده تا در حال توسعه به این دلیل که هرگونه مشارکت اجتماعی برای پیشگیری و مبارزه با جرایم به مشروعیت حاکمیت ارتباط داشته و دولت

۱ - شاکری، رضا. (۱۳۸۱). پلیس و مردم و امنیت. چاپ اول. تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ناجا. ص ۱۷.

۲ - شاکری، ابوالحسن. (۱۳۸۲). قوه قضاییه و پیشگیری از وقوع جرم. مجموعه مقالات همایش علمی - کاربردی پیشگیری از وقوع جرم. ص ۱۱.

۳ - غفاری چراتی، صالح. (۱۳۹۹). هرزه نگاری در فضای مجازی در نظام عدالت کیفری ایران. رساله دکتری دانشگاه مازندران. ص ۸۷.

ها در عموم کشورهای در حال توسعه از مشروعیت لازم برخوردار نمی باشند بر این باورند که علت شناسی بزهکاری در عوامل اجتماعی مستتر است. رهیافت اتحادیه اروپایی و کشورهای عضو آن را با توجه به اسنادی که در قسمت پیشین بررسی شد مبتنی بر گفتمان پیشگیری اجتماعی می توان استنباط کرد که در حوزه موادمخدر و روان گردان اقدامات و تدابیر پیشگیرانه آن هم از نوع اجتماعی در اسنادهای مواد مخدر برجسته بوده است که این اسناد نسبت به اسناد سازمان ملل در حوزه مواد مخدر رویکردی نرم تر و پیشگیرانه تر دارد. در ادامه انواع رویکردهای پیشگیرانه اجتماعی از نظر می گذرد.

بند اول - آموزش مهارت های اجتماعی کودکان

آموزش مهارت های اجتماعی یا برنامه های شایستگی اجتماعی برای کودکان عموماً بر روی ریسک فاکتورهایی برانگیختگی سریع، همدردی پایین و خودمحور بودن کودکان تاثیر می گذارد. همان طور که وبستر و تایلر در سال ۲۰۰۱ خاطرنشان ساخته اند این نوع از برنامه های فردمحور به منظور ((آموزش ارزش های اجتماعی، احساسی و شناختی به کودکان از طریق مورد توجه قرار دادن مهارت های متناسب اجتماعی، توانایی های موثر حل مشکلات، مدیریت خشم و زبان احساسات تنظیم می شوند. یک برنامه عادی آموزش مهارت های اجتماعی کودکان در بردارنده یک یا چند مورد از این مولفه ها بوده که در شمار جلسات محدود ارایه شده و برای مدت زمانی نسبتاً محدودی ادامه پیدا می نماید. تحقیقات پیوسته ای را در ارتباط با تاثیرات آموزش مهارت های اجتماعی کودکان بر رفتارهای ضداجتماعی انجام داده اند. این تحقیقات که ۵۵ آزمایش کنترل شده تصادفی را که از ۸۹ مورد مقایسه بین گروه کنترل و گروه آزمایشی برخوردار بوده اند، شامل می شد که تقریباً نیمی از مقایسه های صورت گرفته به نفع کودکانی بوده اند که آموزش مهارت های اجتماعی را دریافت نموده اند و کمتر از یک دهم از آنها، نتایج نامطلوبی را از خود بروز دادند. همانطور که در اسنادهای موادمخدر و روان گردان که از سوی اتحادیه اروپایی تصویب شد ملاحظه کردیم در دو محور تأکید داشت که یکی از آن مورد توجه به مصرف مواد مخدر جوانان و نوجوانان، و رویکرد دیگر رویکرد پیشگیرانه بود که این دو گفتمان بیانگر سیاست اجرایی کشورهای اروپایی در قبال مبارزه و پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان گردان است.

بند دوم - پیشگیری اجتماعی با تاکید بر نقش مدرسه و جامعه

برنامه های پیشگیری از جرایم کودکان دارای رفتارهای نابهنجار در مدارس و جامعه، ریسک فاکتورهای محیطی را در ارتباط با ارتکاب جرایم از سوی این کودکان مورد نظر قرار می دهد. مهم ترین این ریسک فاکتورها عبارتند از: رشد یافتن در وضعیت های پایین اقتصادی اجتماعی، شرکت کردن در مدرسی که از

سطح بالای ارتکاب جرایم برخوردار بوده و سکونت در مناطق محروم می باشد.^۱ موارد مذکور که جزء سیاست های اجرایی کشورهای اروپایی که اتحادیه اروپایی عضو بودند و تابع اسناد و اعلامیه های مواد مخدر و روان گردان که در سیاست جنایی تقنینی مورد اشاره قرار گرفته و در عرصه کاربردی با توجه به سیاست تقنینی در حال اجراست که در ادامه نقش مدرسه و جامعه و والدین مورد بررسی قرار می گیرد.

۱ - پیشگیری اجتماعی با تاکید بر نقش مدارس

مدارس یک ساختار کلیدی اجتماعی در زمینه پیشگیری رشدمدار از جرایم از مراحل ابتدایی تا دبیرستان می باشند.^۲ تمامی مدارس تلاش می کنند تا اعضای موثر و مولدی از جامعه را ایجاد نمایند. بر مبنای نظر ناجاکا و گوتفردسون، ویلسون در سال ۲۰۰۲، دانش آموزانی که بدون فکر عمل می نمایند، کمتر به مدارس وابسته بوده، تعهدات کمتری نسبت به محقق ساختن اهداف آموزشی داشته و باورهای اخلاقی شان به اعتبار قواعد عرفی برای رفتارهای آنها بسیار ضعیف تر از آن است که آنها را از ارتکاب جرم بازدارد.^۳ نقش مدارس در تاثیرگذاری بر این ریسک فاکتورها و پیشگیری از ارتکاب جرم توسط کودکان هم در مدارس و هم در محیط های بزرگ تر، از ساز و کارهای پیشگیری وضعی و اداری که به منظور ایجاد محیط امن تر در مدارس صورت می گیرد از جمله از طریق قرار دادن پلیس در مدارس یا نصب دوربین های مدار بسته در آن اماکن، متفاوت می باشد و آموزش و تدابیر لازم و مضرات آثار مخرب مواد مخدر و روان گردان به عنوان سیاست اجرایی در قالب برنامه مدرسه محور مدنظر قرار دارد این برنامه ها که در مدارس اجرا می شوند رویکردهای مختلفی دارند و شامل چند گروه هستند:

برنامه های آموزشی - شناختی (که هدفشان افزایش دانش نوجوانان در مورد مواد مخدر و روانگردان ها است).
برنامه های عاطفی بین فردی (با هدف تقویت خودانگاره فهم احساسات و روابط بین فردی و آگاهی از ارتباطات و فرایندهای تصمیم گیری اجرا می شوند).

برنامه های جایگزین (با هدف پر کردن اوقات فراغت، فراهم ساختن مهارتها و ایجاد کفایت اعمال می شوند).
برنامه های رفت با رویکرد تاثیرپذیری اجتماعی که با بررسی تاثیر عواملی که باعث افزایش مصرف مواد مخدر می شوند، همچون فشار والدین، همسالان و رسانه ها، به افزایش مهارتهای مقابله که به فرد در مقاومت کردن در برابر تاثیرها کمک می کنند می پردازد و رویکرد آموزش مهارتهای فردی - اجتماعی که

1- Farrington, David P. and Brandon C. Welsh. (2002). Family-based crime prevention. In Lawrence W. Sherman, David P. Farrington, Brandon C. Welsh, and Doris Layton MacKenzie (eds.), Evidence-based crime prevention. New York: Routledge.

2- Elliott, Delbert S., Beatrix A. Hamburg, and Kirk R. Williams. (1998). Violence in American schools: An overview. In Delbert S. Elliott, Beatrix A. Hamburg, and Kirk Williams (eds.), Violence in American schools: A new perspective. New York: Cambridge University Press. page 36.

3- Gottfredson, Denise C., David B. Wilson, and Stacy S. Najaka. A School-based crime prevention. In Lawrence W. Sherman, David P. Farrington, Brandon C. Welsh, and Doris Layton MacKenzie. (2002) Evidence-based crime prevention, New York: Routledge. page 14.

به افراد خصوصاً نوجوانان کمک می کند که آن دسته از مهارت های فردی و اجتماعی را که کاربرد عمومی دارند فراگیرند. برنامه های رفتاری از مؤثرترین برنامه های پیشگیری محسوب می شوند.

۲ - پیشگیری اجتماعی با تاکید بر نقش جامعه

پیشگیری اجتماعی از جرم با تاکید بر نقش جامعه به عنوان اقداماتی تعریف شده اند که هدف از آن ها تغییر شرایط اجتماعی است که اعتقاد بر این است که در جوامع مسکونی موجب ارتکاب جرایم - به ویژه در بین کودکان و نوجوانان - می گردد^۱. نهادهای محلی اجتماعی از جمله انجمن های محلی، کلیساها و باشگاه های جوانان، معمولاً جوامعی هستند که از طریق آن ها این برنامه ها اجرایی می شوند. دو نوع برنامه پیشگیری اجتماعی از جرم با تاکید بر نقش جامعه انجام گرفته اند:

الف- برنامه های پسا مدرسه ای

ب- برنامه های راهبری یا همان متورینگ.

برنامه های پسامدرسه ای، بر این مبنا پایه گذاری شده اند که فرصت های اجتماع مدار را برای کودکان در ساعت های پس از مدرسه به نحوی ارایه نماید که بتواند ورود آن ها به رفتارهای مجرمانه همچون سوء استفاده از مواد مخدر و روان گردان در جامعه را کاهش دهد.^۲ این دسته از برنامه ها شماری از ریسک فاکتورها را در ارتباط با جرایم کودکان از جمله هم بستگی و اتحاد با همتایان مجرم کودک، مورد توجه قرار می دهند. این برنامه ها شامل انواع مختلفی از برنامه های پسامدرسه ای از جمله برنامه های اوقات فراغت کودکان، برنامه های باشگاه ورزشی آن ها و ... را شامل می شود.

بند سوم -آموزش مدیریت والدین

به طور معمول خانواده، بهترین محیط برای پیشگیری از جرم به طور ویژه از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان است بدین گونه که فرزندان به نوعی به خاطر رفتارهای مناسب یا مطلوب اجتماع تشویق شده و به نوعی به دلیل رفتارهای نامناسب یا ضداجتماع مجازات شوند. برنامه های پیشگیری از جرم خانواده محور معمولاً فاکتورهای ریسک خانوادگی از جمله نظارت ضعیف بر کودکان و رفتارهای نابه هنجار یا شدید با کودکان را دربرمی گیرد. این برنامه ها ریسک های فاکتورهای جرم و ارتکاب آن توسط کودکان و نوجوانان را که مهم ترین نهاد اجتماعی است، مورد توجه قرار می دهد. این برنامه ها به لحاظ جرم شناختی به سه دسته آموزش های مدیریت والدین، خانواده درمانی عملیاتی و حفاظت از خانواده ها تقسیم بندی

1 - Welsh ،Brandon C (2003).Community-based approaches to preventing delinquency and crime: Promising results and future directions. Japanese Journal of Sociological Criminology.

2 -Sherman ،Lawrence W (1997). Communities and crime prevention. In Lawrence W. Sherman ،Denise C. Gottfredson ،Doris Layton MacKenzie ،John E. Eck ، Peter Reuter ،and Shawn D. Bushway.(1997).Preventing crime: What works ،what doesn't ،what's promising.Washington ،DC: National Institute of Justice ،U.S. Department of Justice..page 32.

می‌شوند. معمولاً آن‌ها به دنبال تغییر عوامل اجتماعی ارتکاب جرایم توسط کودکان در محیط خانواده هستند به نحوی که کودکان در قبال رفتارهای متناسب یا اجتماع مدار مورد تشویق قرار گرفته و در قبال رفتارهای ضداجتماعی یا غیرمتناسب، مورد مجازات قرار بگیرند. پنج دسته از برنامه های پیشگیری از جرم خانواده محور، عموماً در پیشگیری از جرایم کودکان در ایالات متحده آمریکا در حوزه مواد مخدر و روان گردان موثر بوده اند:

۱- مراقبت های روزانه از کودکان؛

۲- آموزش والدین که در مورد کودکان با سنین کمتر صورت می پذیرد؛

۳- آموزش جامعوی / خانگی والدین که در مورد کودکان با سنین بالاتر صورت می پذیرد؛

۴- چند جنبه درمانی؛

۵- دیدار درمانی خانگی ؛ که هدف همگی آنها در جهت پیشگیری از بروز و ظهور رفتارهای مجرمانه در حوزه مواد مخدر است.

انواع مختلفی از آموزش والدین به منظور پیشگیری و مبارزه با مشکلات رفتارهای برون گرا در کودکان و ارتکاب جرایم توسط آن‌ها به کار گرفته شده اند. آموزش مدیریت والدین به (فرآیند های رفتاری اشاره دارد که در آن والدین به نحوی آموزش داده می شوند که رفتار کودک را در خانه تغییر دهند.) (پترسون ۱۹۸۲) آموزش مدیریت والدین را توسعه داد. مشاهدات دقیق وی در ارتباط با تعاملات والدین- کودکان نشان داد که والدینی که دارای کودکان ضداجتماعی هستند فاقد روش های متناسب تربیتی هستند. این والدین به فرزندانشان، نحوه رفتار متناسب را آموزش نداده و به منظور اطمینان یافتن از اینکه رفتار فرزندانشان متناسب می باشد، بر آن‌ها نظارت نکرده و قواعد و دستورهای موردنظرشان را با پاداش ها و مجازات های متناسب همراه نمی کنند. والدینی که دارای کودکان ضداجتماعی هستند از تنبیه بیشتری از جمله فریاد زدن یا تهدید نمودن نسبت به کودکان استفاده می کنند با این حال، تنبیهات و مجازات آنها، رفتار نابه هنجار کودکان را محدود نمی نماید.^۱

پترسون تلاش نمود تا روش های موثر تربیتی کودک از جمله ملاحظه دقیق آنچه که کودک انجام می دهد، نظارت بر رفتار کودکان در طول مدت طولانی، بیان صریح قواعد خانه، پاداش و تنبیهات مشروط به رفتار کودکان و مذاکره در مورد اختلافاتی که ممکن است تنش و بحران در ارتباط با آنها تشدید شود. مطالعات دیگر نیز نشان داده اند که این روش (آموزش مدیریت والدین) در کوتاه مدت بر گرایش کودکان به سمت مواد مخدر و روان گردان تاثیرگذار بوده و آن را کاهش داده است.^۲

1- Patterson, Gerald R., Patricia Chamberlain, and John B. Reid. (1982). A comparative evaluation of a parent training program. Behavior Therapy, page 640.

2- Ibid.

بند چهارم - مراقبت های روزانه از کودکان

برنامه (دوران پیش از مدرسه زیبا)، یکی از بهترین و موثرترین برنامه های پیش از مدرسه در کانادا در زمینه پیشگیری از جرایم کودکان می باشد.^۱ این برنامه در ابتدای امر یک برنامه پیشگیری از جرایم کودکان آفریقایی آمریکایی بود که به عنوان گروه های آزمایشی و کنترل انتخاب شده بودند. در این برنامه، کودکانی که در گروه آزمایشی قرار گرفته بودند، برنامه های روزانه پیش از مدرسه پیشگیری از جرم را برای مدت دو سال به صورت هفتگی طی نمودند و نتایج این آزمایش، متعاقباً، منافع زیادی را در ارتباط با پیشگیری از جرم از طریق مراقبت های روزانه آشکار نمود از جمله نشان داده شد که در سن ۱۹ سالگی، احتمال بیشتری داشت که کودکانی که در گروه آزمایشی بودند استخدام شده، از دبیرستان فارغ التحصیل شده و آموزش های شغلی و دانشگاهی بهتری را دریافت نمایند. استرانگ و شرمن در سال ۲۰۰۵ با مطالعه تا سن ۴۰ سالگی، کودکان سابق که در گروه آزمایشی (دوران پیش از مدرسه زیبا)، بودند به این نتیجه دست یافت که تفاوت های گروه آزمایشی و کنترل حتی تا این سن نیز از نظر جرم شناسی مهم بوده است. در مقایسه با گروه کنترل، اعضای گروه آزمایشی به مراتب، بازداشت های بسیار کمتری را برای جرایم خشن (۳۲ درصد در مقابل ۸۰ درصد)، جرایم علیه اموال (۳۶ درصد در مقابل ۵۸ درصد) و جرایم مواد مخدری (۱۴ درصد در مقابل ۳۴ درصد) تحمل نموده بودند. سطوح بالاتر تحصیلاتی و حتی مقادیر بالاتر درآمدی در افراد گروه آزمایش مشاهده شد.^۲ به مانند برنامه آزمایشی (دوران پیش از مدرسه زیبا)، مرکز کودک - والدین در شیکاگو، برنامه های آموزشی پیش از مدرسه پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان گردان را برای کودکان محروم بین سنین سه تا چهار سال گذاشت در حالیکه حمایت های خانوادگی نیز به همراه داشت با این حال، این برنامه برخلاف برنامه آزمایشی (دوران پیش از مدرسه زیبا)، صرفاً تا سن ۹ سالگی، کودکان را در گروه آزمایشی در معرض آموزش های پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان گردان پیش از مدرسه قرار داد. در هر صورت، نتایج آزمایش صورت گرفته مشخص نمود که در مقایسه با گروه کنترل، آن دسته از کودکانی که برنامه های مرکز کودک - والدین را دریافت نموده بودند، احتمال کمتری داشت که مرتکب جرایم غیرخشن شوند (۱۷ درصد در مقابل ۲۵ درصد) و هم چنین جرایم خشن (۹ درصد در مقابل ۱۵ درصد).^۳

برنامه ها و تدابیر روزانه از کودکان به طور کلی موجب کاهش کلیه جرایم و پیشگیری از انحرافات می شود که یکی از این موارد جرایم مواد مخدر و روان گردان می باشد. مراقبت های روزانه به عنوان یکی از

1- Sanders 'M. R. ،Markie-Dadds ،C. ،Tully ،L. A. ،and Bor ،W.(2000). The Triple P- Positive Parenting Program: A comparison of enhanced ،standard ،and selfdirected، page 626.

2- Strang ،H. ،and Sherman ،L. W. (2005). Restorative justice to reduce victimization. In B.C. Welsh and D.P. Farrington (Eds.) ،'Preventing Crime: What Works for Children ،'Offenders ،'Victims ،and Places. Belmont ،CA: Wadsworth ،forthcoming،p17.

3- Ibid

سیاست های اجرایی اتحادیه اروپایی که در اسناد اتحادیه اروپایی مود اشاره قرار گرفته بود نوعی پیشگیری اجتماعی رشد مدار است که در نهایت باعث جلوگیری از انحرافات و جرایم مواد مخدر می شود.

بند پنجم - آموزش والدین با کودکان دارای سنین کمتر

وبستر - استراتون و هاموند (۱۹۹۷) تاثیر آموزش والدین و آموزش مهارت های کودک را در حدود ۱۰۰ کودک در منطقه سیاتل (میانگین ۵ سال) در مورد تأثیرات مواد مخدر با آموزش والدین مورد ارزیابی قرار دادند. کودکان و والدین آن ها به نحو تصادفی، یکی از موارد ذیل را دریافت می نمودند:

الف - آموزش والدین؛

ب - آموزش مهارت های کودک؛

ج - آموزش همزمان مهارت های والدین و مهارت های کودک؛

د - آموزش نسبت به گروه کنترل^۱.

قصد از آموزش مهارت ها در این برنامه ها آن بود که رفتارهای مطلوب اجتماع و مهارت های بین شخصی با استفاده از مدل پردازی ویدیویی تقویت نموده در حالیکه آموزش مهارت های والدین در بردارنده جلسات هفتگی بین والدین و روان درمانگرها برای مدت ۲۲ - ۲۴ هفته می شد. گزارش های والدین و مشاهدات خانگی نشان می داد که کودکان در هر سه گروه آزمایشی مورد مطالعه (آموزش والدین، آموزش مهارت های کودک و آموزش همزمان مهارت های والدین و مهارت های کودک) مشکلات رفتاری کم تری را نسبت به کودکان در گروه کنترل از خود بروز می دهند. اختلاف کمی میان نتایج سه گروه آزمایشی فوق بود اگرچه کودکانی که به طور همزمان در معرض آموزش های کودک و آموزش والدین قرار گرفته بودند، کم ترین میزان مشکلات رفتاری را از خود بروز داده بودند. البته این موارد گفته شده و رابطه آموزش والدین در مورد کودکان از جهت پیشگیری از ارتکاب جرایم مواد مخدر امری مشخص است به این نحو که هر چه آموزش والدین به نسبت بیشتر باشد ارتکاب اینگونه جرایم کمتر می شود و بالعکس هر چه آموزش و گوشزد کردن تأثیرات منفی سوء استفاده از مواد مخدر کمتر باشد ارتکاب این گونه جرایم بیشتر می شود. در نهایت با توجه به سیاست های کلی اجرایی ناظر بر اتحادیه اروپا که بر دو محور پیشگیری و کودکان استوار است می توان گفت سیاستی است که شاید در کوتاه مدت نتیجه مثبت و مطلوب نداشته باشد اما در بلند مدت کودکانی که با گفتمان پیشگیرانه رشد یافته اند تأثیر خودش را می گذارد و می توان نتیجه ای مثبت و مطلوب را انتظار داشت.

1- Webster-Stratton, C., and Hammond, M. Treating children with earlyonset conduct problems: A comparison of child and parent training interventions. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1997, 98

مبحث سوم - تصمیمات دیوان دادگستری اروپایی

گفتار اول: سیاست جنایی دیوان در جرایم مواد مخدر و روان گردان

سیاست جنایی اتحادیه اروپایی در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، در دیوان دادگستری اروپایی متمرکز شده است. اتحادیه اروپایی همانند هر سازمان بین المللی دیگری، برخاسته از موافقت نامه ای بین الدولی است که دولت های متعاقد آن، از برخی صلاحیت ها و اختیارات حاکمیتی خود به نفع نهادی فرادولتی و در جهت نیل به اهدافی مشترک صرف نظر کرده اند. ویژگی منحصر به فرد این ساختار آن است که فراتر از حقوق و تکالیف تقابلی و طرفینی میان دولت های عضو از توجه به شهروندان این دولت ها فروگذار نکرده و در واقع نظامی حقوقی و رژیم خودبسنده را سامان داده است. همین ویژگی باعث شده است تا نهاد متولی تفسیر اسناد موسس اتحادیه اروپایی یعنی دیوان دادگستری اروپایی، اصول کلی تاثیر مستقیم و برتری حقوق جامعه اروپا را استنباط کند که می تواند صورتی از دستورگرایی تلقی گردد.^۱ آرای که دیوان دادگستری اروپایی صادر می نماید، در حکم آرای محاکم قضایی داخلی دولت های عضو تلقی می شود و رعایت آن برای تمامی دولت های طرف اختلاف عضو لازم بوده و ضمانت اجرای عدم رعایت نیز در مقررات اتحادیه اروپایی مشخص شده است به گونه ای که در ماده ۲۲۸ معاهده لیسبون آمده است: چنانچه دولت عضو مربوط در مدت زمان تعیین شده از سوی کمیسیون از اتخاذ اقدامات دیوان دادگستری اروپا که از بدو شروع همراه اتحادیه ی اروپا فعال بوده از جمله مراجع قضایی است که مشابه آن تاکنون در هیچ یک از سازمانهای بین المللی یا منطقه ای مشاهده نشده^۲ و موجب قوام و دوام این اتحادیه گردیده است. تصمیمات و آرای این دیوان بر کلیه نهادها، دول عضو و حتی شهروندان دول عضو لازم الاجرا بوده و آرای آن برای دادگاه های داخلی اعضا نیز لازم الاتباع می باشد.^۳ به عبارت دیگر اگر حصول اهداف اولیه اتحادیه یعنی نیل به وحدت اروپا را از طریق حاکمیت قانون و مقررات واحد و هماهنگ امکان پذیر بدانیم، دیوان دادگستری اروپا می تواند عامل اساسی آن باشد. شش عضو بنیانگذار اتحادیه^۴ به این نکته واقف بودند که موفقیت این سازمان منطقه ای در راستای وحدت اروپا بدون استفاده از ابزارهای حقوقی امکان پذیر نمی باشد و لذا یک نظام خاص حقوقی را به عنوان حقوق جامعه^۵ ایجاد نمودند که با وجود تفاوت با نظام های حقوقی دول عضو

۱ - خلف رضایی، حسین. (۱۳۹۸). نظام حقوقی اتحادیه اروپایی و حاکمیت ملی دولت های عضو (با تاکید بر آرای دادگاه قانون اساسی آلمان). فصلنامه حقوق تطبیقی. سال پانزدهم، ۲ (۱۱۲). ص ۵۳.

۲- لازم به ذکر است که دادگاه اروپایی حقوق بشر از نهادهای اتحادیه اروپایی به شمار نمی رود و این دادگاه براساس کنوانسیون ۱۹۵۰ تشکیل شده که اعضاء غیر عضو اتحادیه اروپایی نیز در تشکیل آن نقش داشته و عضو آن می باشد.

3-Supremacy of Community Law

۴-اعضای اولیه که جامعه زغال سنگ و فولاد اروپایی را پی ریزی نمودند عبارتند از: فرانسه، ایتالیا، آلمان، هلند، بلژیک و لوکزامبورگ

5- Community Law.

به نحوی یکسان و یک شکل در سراسر قلمرو اتحادیه به اجرا درآید. از آنجا که این نظام حقوقی مانند نظام‌های حقوقی دیگر بی نیاز از ضمانت اجرا نمی باشد، دیوان دادگستری اروپا این وظیفه مهم را عهده دار گردیده است.^۱

دیوان برای اولین بار در سال ۱۹۵۲ تأسیس و از آن زمان تاکنون حدود ۸۶۰۰ پرونده در آن مطرح شده که به طور میانگین می توان گفت سالانه حدود ۲۰۰ پرونده را رسیدگی کرده است. اهداف اولیه تشکیل دیوان را می توان به طور خلاصه بشرح ذیل برشمرد:

۱- مراقبت بر اجرای قانون در سطح اتحادیه و کشورهای عضو، صرف نظر از مسائل سیاسی مربوطه؛

۲- اقدام به عنوان داور و حکم بین دول عضو و نهادهای اتحادیه یا بین خود نهادها؛

۳- مراقبت بر تفسیر و اجرای هماهنگ مقررات در سطح این سازمان

برای تسریع در رسیدگی به پرونده ها با اصلاح قانون تشکیلات و آئین دادرسی این دیوان، یک مرجع بدوی نیز به منظور تسهیل در سیر رسیدگی و قابلیت دسترسی بیشتر، در سال ۱۹۸۹ ایجاد شد.

پس از چندین سال که از عمر دیوان دادگستری جامعه اروپا می گذشت، این امر بتدریج آشکار شد که این نهاد به تنهایی نمی تواند پاسخگوی انبوه دعاوی اقامه شده باشد و نیاز است تا تغییراتی در ساختار تشکیلاتی نظام قضایی جامعه ایجاد گردد. در این ارتباط، ابتدا در سال ۱۹۷۸ طرحی از سوی کمیسیون برای تشکیل یک دادگاه و یا دیوان اداری در کنار دیوان دادگستری ارائه که با موفقیت چندانی روبه رو نشد، لیکن تلاش ها همچنان ادامه داشت. سرانجام با امضای معاهده واحد^۲ و به موجب ماده ۱۳ آن (اکنون ماده ۲۲۵) ایجاد چنین مرجعی در طول دیوان دادگستری و نه در عرض آن به تصویب رسید و مقرر شد تا شورا بنابر درخواست دیوان دادگستری و با مشورت کمیسیون و پارلمان به اتفاق آرا، طرح تشکیل یک دیوان بدوی را که احکام آن از سوی دیوان دادگستری قابل تجدید نظر باشد ارائه و تصویب نماید.

گفتار دوم: صلاحیت دیوان در جرایم مواد مخدر و روان گردان

یکی از صلاحیت های دیوان دادگستری اروپایی همان گونه که اشاره شد در زمینه رسیدگی به جرایم مواد مخدر و روان گردان است. در این زمینه، دیوان به دعاوی متعددی در این خصوص ورود پیدا کرده است از جمله می توان به رای شعبه عالی دیوان مزبور در سال ۲۰۱۰ در قضیه همکاری های قضایی بین المللی در منطقه اتحادیه اروپایی در حوزه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان و هم چنین موارد استثنایی عدم استرداد در این مورد اشاره نمود. در این زمینه، این سوال در پیش روی دادگاه قرار داشت که آیا استرداد

۱ - کدخدایی، عباسعلی. (۱۳۸۰). نگرشی به ساختار دیوان دادگستری اروپایی و نقش آن در روند همبستگی اتحادیه، دانشکده حقوق و

علوم سیاسی (دانشگاه تهران)، شماره ۵۱، صفحه ۸۷.

مجرمین مواد مخدر در زمانی که در تعارض با آزادی، امنیت و عدالت قرار می گیرد، مجاز است یا خیر؟ بر این اساس دیوان نظر داد که: ((بر مبنای نتایج اجلاس شورای اتحادیه اروپایی در ۱۵ و ۱۶ اکتبر ۱۹۹۹ میلادی در شهر تمپره و به ویژه بند ۳۵ آن، فرآیند رسمی استرداد مجرمین در میان دولت های عضو اتحادیه می بایستی در مورد اشخاصی لغو شود که پس از اینکه حکم آنها نهایی شد، عدالت در مورد آنها (در کشور درخواست کننده) محل تردید باشد.^۱)) در بند دیگری نیز لحاظ شده است: ((هدفی که برای اتحادیه تعیین شده است، این است که به یک منطقه آزادی، امنیت و عدالت مدار تبدیل شود و این امر به این نتیجه منتهی می شود که در صورتی که درخواست استرداد مجرمین - در این قضیه استرداد مجرمین مواد مخدر - با اصول فوق الذکر در تعارض قرار بگیرد، درخواست استرداد رد شود.)) بنابراین همان طور که در این قضیه خاطرنشان شده است در مواردی که استرداد مجرمین مواد مخدر و روان گردان با اصول آزادی، امنیت و عدالت در تعارض باشد، درخواست استرداد با وجود اینکه جرم سازمان یافته بین المللی است، رد شود.

گفتار سوم: رهیافت مشورتی دیوان دادگستری اروپایی

دیوان دادگستری اروپایی علاوه بر صلاحیت ترافعی، صلاحیت مشورتی نیز برخوردار است. از جمله در برخی تصمیمات و دستورالعمل های ناظر بر مواد مخدر و روان گردان از آن، درخواست ارایه نظر مشورتی شده است. نمونه بارز آن در طی تصمیم کمیسیون اتحادیه اروپایی (۲۰۰۱) در ارتباط با سیاست های کلان اتحادیه اروپایی در حوزه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان بود که از جمله به این موضوع از سوی دیوان دادگستری اروپایی اشاره شد که بایستی اصل احتیاطی در سیاست گذاری کیفری اتحادیه در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان مورد اتباع قرار بگیرد به نحوی که مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان نبایستی ناقض تعهدات حقوقی بشری اروپایی دولت های عضو باشد. همین طور دیوان در یک اظهارنظر مشورتی دیگر در ارتباط با ضرورت اتخاذ اصل احتیاطی در سیاست گذاری های دولت های عضو خاطرنشان می سازد که ریسک های حقوق بشری که همراه با وضع و اعمال یک قانون یا دستورالعمل خاص ناظر بر جرایم مواد مخدر و روان گردان است، مورد لحاظ قرار بگیرد.

نتیجه گیری بخش اول

سازمان ملل متحد به عنوان اصلی ترین و عمده ترین سازمان بین المللی در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، نقش عمده ای در تصویب و اجرایی نمودن کنوانسیون های بین المللی ناظر بر این جرایم داشته است. در این راستا، با رجوع به این کنوانسیون های بین المللی این نتیجه حاصل می شود که دارای

1 - <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf>;

ویژگی‌هایی از جمله شکل‌گیری سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اشاره به رفتارهای مجرمانه، نرم کردن ضمانت اجرای کیفری مبارزه با مواد مخدر و روان گردان (ماده ۳ کنوانسیون ۱۹۸۸) و تدوین اسناد منطقه‌ای « موافقت نامه مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان گردان از طریق دریا» توسط شورای اروپا به عنوان یک راهبرد بین المللی (ماده ۱۷ کنوانسیون) هستند. در این خصوص ذکر این نکته ضروری است که تاکید زیادی در سطح سازمان ملل متحد برای مبارزه با مواد مخدر و روان گردان در ارتباط با مجازات های جایگزین حبس می گردد که مجازات های سبک تر و نرم تری نسبت به مجازات حبس می باشند . ضمن این که در سیاست جنایی سازمان ملل متحد به این نکته تاکید شده است که مجازات اعدام بایستی از فهرست مجازات ها حذف گردد.

در سطح اتحادیه اروپایی، تاکید بر جنبه‌های غیرسرکوب گرایانه و توجه به رویکردهای حقوقی- جرم‌شناختی همچون اصل دادرسی منصفانه، اصل پیشگیری اجتماعی ، تاکید بر پیشگیری های زودرس از جرایم مواد مخدر و روان گردان مشاهده می گردد. البته از آنجا که در سطح اتحادیه ، سیاست های مواد مخدر و روان گردان جزء سیاست های امنیتی و روابط خارجی آنها تلقی می شود، بنابراین دولت های عضو اتحادیه ملزم هستند تا سیاست واحدی را در این خصوص اتخاذ نمایند. بنابراین گفتمان کلی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی بر این امر استوار است که حتی الامکان از رویکردهای کیفری چون اعدام ، حبس های بلندمدت و مواردی از این قبیل، کاسته شود و با توجه به ماهیت انحراف و بیمارگونه جرایم مواد مخدر از تدابیر و اقدامات پیشگیرانه که در سطح اتحادیه اروپا توجه زیادی بر گونه های پیشگیری اجتماعی شده است، استفاده شود.

بخش دوم:
سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران؛
موانع و چالش‌ها

در بخش اول رساله سیاست‌های مختلفی که بر موادمخدر و روان‌گردان در سطح سازمان ملل و اتحادیه اروپایی که در قالب کنوانسیون‌های مرتبط و برخی به طور غیرمستقیم که با آنها در ارتباط بودند مورد بررسی قرار گرفته شد. سیاست گذاری در مفهوم کلی به معنای مجموعه اصول و روش‌هایی است که حکومت دارای حکمرانی پیرامون آن برنامه‌هایش عملی و اجرایی خواهد شد. سیاست جنایی را می‌توان جزء آن دسته از نظریات و موضوعاتی قرار داد که بر مبنای یک فرایند کلی شکل گرفته‌اند. سیاست جنایی به مثابه یک دانش از نوعی ساختار و ساختمان خاص برخوردار است که شاکله آن را تشکیل می‌دهد. ساختار سیاست جنایی با به هم پیوستن ارکان و اعضای تشکیل دهنده آن، که بر مبنای آن بنیان این دانش تشکیل شده، پایه‌های آن طرح ریزی می‌شود. از این جهت، رابطه میان سیاست گذاری حکومتی و سیاست جنایی از آن جهت تقویت می‌شود که هسته اصلی سیاست جنایی، حقوق کیفری است و هسته اصلی حقوق کیفری را دولت تشکیل داده است که دولت نیز بر مبنای نوع سیاست حکومتی، تدابیری را اتخاذ می‌کند. بنابراین تشکیل سیاست حکومتی منجر به تشکیل سیاست جنایی با مدل‌های خاص خواهد شد. از همین رو، بررسی مبانی سیاست گذاری‌ها و تحلیل رویکرد سیاست گذاران جنایی ضروری به نظر می‌رسد که در این بخش سیاست جمهوری اسلامی ایران و همچنین موانع و چالش‌ها بررسی می‌شوند. بنابراین در فصل اول این بخش پدیده‌شناسی در دو مبحث «مستندات قانونی» و «رویه‌های قضایی»، و در فصل دوم «موانع و چالش‌های سیاست جنایی ایران با توجه به سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا» از نظر می‌گذرد. و با بررسی و تبیین و تحلیل گونه‌های مختلف سیاست گذاری جنایی سنجش دقیق‌تری از رویکرد صحیح نسبت به جرایم در حوزه موادمخدر به دست می‌آید.

فصل اول - پدیده شناسی

در این فصل سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در قبال پدیده مواد مخدر و روان گردان مورد بررسی و تحلیل قرار می گیرد. به دنبال آن گفتمان قضایی و اجرایی نیز مورد تبیین قرار گرفته تا به انواع مختلف سیاست های جنایی کیفری جمهوری اسلامی ایران پرداخته شود.

مبحث اول - مستندات قانونی

در این مبحث مستندات قانونی دولت جمهوری اسلامی ایران در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان را در چهار گفتار بررسی می نمایم تا ضمن شناخت این پدیده، تحولات مختلفی که در حوزه قانون گذاری وجود داشته تبیین شوند.

گفتار اول - پیشینه قانونگذاری

بند اول: پیشینه قانونگذاری قبل از انقلاب اسلامی

در آغاز بایستی به این موضوع اشاره شود که مواد مخدر سابقه دیرینه ای در اسناد ایرانی دارد؛ ماده تریاک در ایران باستان به عنوان یک ماده بی حس کننده معمولی مورد اشاره قرار گرفته و علاوه بر آن ابن سینا و زکریای رازی نیز به خواص تریاک اشاره نموده اند. با این حال، به طور عمده با ورود کشتی های تجاری بریتانیا موسوم به کمپانی هند شرقی به ایران از شرق دور در قرن هفدهم میلادی، روند ورود مواد مخدر به ایران به شکل جدی مطرح گردید. در هر صورت، در ابتدای ورود مدرن این مواد مخدر به ایران، به علت گران و کمیاب بودن آن به عنوان یک کالای اشرافی و طبقات بالای جامعه در نظر گرفته می شد اما با رشد کشت خشخاش در ایران، روند استعمال ماده تریاک به اندازه ای بالا رفت که بسیاری از زنان و کودکان را نیز به خود آلوده نمود. این روند به اندازه ای جدی و بغرنج بود که در زمان انقلاب ۱۳۵۷ ایران، از جمعیت ۳۵ میلیون نفر، ۲ میلیون نفر یعنی ۶ درصد جمعیت که آمار بسیار بالایی را تشکیل می دهند، معتاد بودند.^۱

در یک تقسیم بندی کلی تاریخچه قانون گذاری مواد مخدر را می توان به ۴ دوره کلی تقسیم کرد:

- از سال ۱۲۸۹ تا سال ۱۳۳۴: در این دوره با تصویب قانون «تحدید تریاک» تولید و توزیع تریاک در اختیار دولت قرار گرفت؛ هدف آن بود که دولت بتواند با نظارت و کنترل بر تولید تریاک، از گسترش و توسعه قاچاق تریاک جلوگیری نماید و با یک برنامه تدریجی ۷ ساله، رفته رفته استفاده از تریاک را که در زمان آن متداول بود ممنوع سازد.

۱ - مهدوی، غلامرضا و قیوم زاده، محمود. (۱۳۹۵). سیاست جنایی ایران در خصوص مواد مخدر روان گردان با توجه به کنوانسیون های بین المللی و قانون جدید اصلاحات کنترل مواد مخدر (مطالعه موردی: در حوزه پژوهشی در زندان قزل حصار)، فصلنامه تحقیقات حقوقی ایران و بین الملل، ۹(۳۶)، ص ۱۷۶.

- از سال ۱۳۳۴ تا سال ۱۳۴۷: در این سال ها برای حسن اجرای قانون، سازمان مبارزه با تریاک تصویب شد.
- از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۵۷: کشت خشخاش بصورت قانونی و تحت کنترل و نظارت درآمد.
- از سال ۱۳۵۷ به بعد: پس از پیروزی انقلاب اسلامی مجازات مرتکبین جرائم مواد مخدر تشدید می یابد.

به طور کلی عمده تحولات در سیاست جنایی ایران نسبت به جرایم مواد مخدر و روان گردان را بایستی به دهه ۱۹۶۰ و فشاری که از طرف جامعه بین المللی و جامعه داخلی برای تشدید سیاست جنایی خود در قبال این مواد مرتبط دانست.^۱ از آن زمان تا شرایط فعلی، رویکرد سیاست جنایی ایران به ویژه در حوزه تقنینی در قبال جرایم مواد مخدر و روان گردان، یک رویکرد دایر بر سرکوب، کیفر محور، سزاده، تشدید مجازات های نامتناسب و فاقد نگرش اصلاحی و پیشگیرانه است. علائم این سیاست بسیار شدید و سرکوب گرانه را می توان در تعیین مجازات های سخت، از جمله اعدام و حبس های طویل المدت و شلاق مشاهده کرد.^۲ نکته مهم دیگر در این زمینه، عدم انطباق ابعاد مختلف سیاست جنایی ایران با یکدیگر بوده است؛ در حالی که سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در این ارتباط مبتنی بر مجازات های شدید است اما بیشتر قضات تمایل بسیار ناچیزی برای صدور این چنین احکام محکومیتی دارند و همین امر موجب شده است که در این زمینه، سیاست جنایی واحد و منسجمی در قبال جرایم مواد مخدر و روان گردان نداشته باشیم.^۳ عموماً گفته می شود که در سیاست جنایی تقنینی، عنوان مواد مخدر از سال ۱۳۳۸ دیده می شود. ولی به نظر می رسد قبل از این تاریخ در قوانین و مقررات قبلی از جمله ماده ۲ نظام نامه تحدید ساخت و تنظیم توزیع ادویه مخدره مصوب ۱۳۱۳/۰۴/۲۵ این اصطلاح به کار رفته است و بعد از آن نیز در قوانین بعدی، کاربرد این لفظ معمول گردیده است. قانونگذار ایران در قوانین مختلف و متفرقه ای که در مورد مواد مخدر تصویب کرده است، آنها را احصاء کرده بود تا این که در تاریخ ۱۳۳۸/۰۵/۲ با تصویب نامه راجع به فهرست مواد مخدر به وسیله هیات وزیران، کلیه مواد مخدر مورد نظر این تصویب نامه احصاء گردید. این تصویب نامه مواد مخدر را به دو دسته افیونی و حشیشی و مشابهین آن و سایر ادویه مخدره تقسیم کرده است و بین مواد مخدر صنعتی و طبیعی فرقی قایل نشده است. هم چنین، مواد مخدر مذکور اعم از آن که ساخت یا تصفیه یا طبخ آن ها کامل شده باشد یا خیر، یکسان تلقی شده اند.

۱ - رحمدل، منصور. (۱۳۸۵). تحولات سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در زمینه مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر. مجله جامعه

شناسی ایران، ۷(۱). ص ۱۴۹

۲ - فروتن، مصطفی و موسوی، سید ایمان. (۱۳۹۶). سیاست جنایی ایران، هلند و انگلستان در قبال جرایم مواد مخدر، ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۸(۹)، ص. ۶۸-۶۵.

۳ - حسینی، سید حسین و دیگران. (۱۳۹۸). تأثیرات عدم هم سویی سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در نگرش متهمین و محکومین جرائم مواد مخدر، مجله حقوقی دادگستری، ۸۳(۱۰۶). ص ۱۶۹.

از آن تاریخ به بعد و در قوانین مصوب بعدی، متن این تصویب نامه از حیث تشخیص مواد مخدر ممنوعه ملاک عمل بوده است. از جمله در لایحه قانونی تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر مصوب ۱۳۵۹، ضمن ارجاع به تصویب نامه مذکور به فهرست سازمان ملل متحد که در کنوانسیون واحده ۱۹۶۱ پیش بینی شده اند و سازمان بهداشت جهانی مراقبت در مصرف آنها را لازم می داند نیز ارجاع داده شد. تبصره یک نیز حشیش و دیگر ترکیبات آن از قبیل بنگ و بنگاب و چرس و مشابه آن ها را از نظر قانون مزبور، در ردیف مواد افیونی قرار داد.

بند دوم: پیشینه قانونگذاری بعد از انقلاب اسلامی

آنچه که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ارتباط با مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان شاهد آن هستیم صدور ((سیاست های کلی مبارزه با مواد مخدر)) مقام معظم رهبری است که در ۱۰ / ۰۷ / ۱۳۸۵ به قوای سه گانه ابلاغ شد. در این سیاست کلی، که جهت گیری سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر و روان گردان را نشان می دهد، بر مواردی از جمله «مبارزه فراگیر و قاطع علیه کلیه فعالیت ها و اقدامات غیرقانونی مواد مخدر و روانگردان و پیش سازهای آنها از قبیل کشت، تولید، ورود، صدور، نگهداری و عرضه مواد»، «اتخاذ راهکارهای پیشگیرانه در مقابله با تهدیدات و آسیب های ناشی از مواد مخدر و روانگردان با بهره گیری از امکانات دولتی و غیردولتی با تأکید بر تقویت باورهای دینی مردم و اقدامات فرهنگی، هنری، ورزشی، آموزشی و تبلیغاتی در محیط خانواده، کار، آموزش و تربیت و مراکز فرهنگی و عمومی»، «جرم انگاری مصرف مواد مخدر و روانگردان و پیش سازهای آنها جز در موارد علمی، پزشکی، صنعتی و برنامه های مصوب درمان و کاهش آسیب»، «ارتقاء و اصلاح ساختار نظام مدیریت مبارزه با مواد مخدر و روانگردان به منظور تحقق سیاست های کلی نظام و سرعت بخشیدن به فعالیت ها و هماهنگی در اتخاذ سیاست های عملیاتی و کلیه اقدامات اجرایی و قضایی و حقوقی» و «اتخاذ تدابیر لازم برای زمینه سازی حمایت های اجتماعی پس از درمان مبتلایان به مواد مخدر و انواع روانگردان در زمینه اشتغال، اوقات فراغت، ارائه خدمات مشاوره و پزشکی و حمایت های حقوقی و اجتماعی برای افراد بازتوانی شده و خانواده های آنها و نیز فراهم نمودن امکانات خدمات درمانی و نیازهای حمایتی افراد مذکور» تاکید شده است.

همچنین در این برهه لایحه قانونی تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر و اقدامات تامینی و درمانی در ۱۹ خردادماه ۱۳۵۹ تصویب شد. طبق ماده ۲ لایحه قانونی مذکور، کلیه قوانین و مقررات مربوط به منع کشت خشخاش و استعمال مواد مخدر و مجازات مرتکبین جرایم راجع به مواد مذکور به استثنای تصویب نامه مورخ مرداد ماه ۱۳۵۸ راجع به فهرست مواد مخدر ملغی گردید و طبق مواد ۲ و ۷ و ۱۱ قانون مذکور، برای کشت خشخاش، واردکننده، فروشنده، مخفی کننده، دایرکننده محل در صورت تکرار جرم و حامل بیش از یک کیلو تریاک و ۵ گرم مواد مخدر مجازات اعدام پیش بینی گردید.

با شروع به کار دادگاه های انقلاب اسلامی و همکاری مردم و یگان های انتظامی مبارزه قاطعی علیه مرتکبین جرایم مواد مخدر اعمال گردید. ممنوعیت کشت خشخاش در ایران، افزایش بی رویه کشت در افغانستان و پاکستان را به همراه داشت. آشپزخانه های هرویین سازی در دو کشور افغانستان و پاکستان و بیشتر در مرز مشترک دو کشور گسترش یافت و طی سنوات ۶۰ تا ۶۵، کاروان های قاچاق به صورت یکی از راه های وصول به بازارهای مصرف داخلی از مبدا افغانستان و پاکستان از سوی قاچاق چیان و سرکردگان بعضی از طوایف راه اندازی شد. در سال ۱۳۶۵ مسئولیت برخورد با معضل مواد مخدر به کمیته انقلاب اسلامی سابق واگذار شد که با تشکیل واحدهای عملیاتی (اولین تحرکات برای راه اندازی قرارگاه عملیاتی در سال ۱۳۶۴ به عمل آمد و سپس منجر به تشکیل قرارگاه محمد رسول الله گردان های راهیان نور گردید) سلسله عملیات هایی علیه کاروان های مواد مخدر به اجرا درآمد.

در سال ۱۳۶۷ مجدداً در قانون مبارزه با مواد مخدر تجدیدنظر و قانون جدید توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و بر اساس همین قانون، ستاد مبارزه با مواد مخدر به عنوان سیاست گذار و هماهنگ کننده میان دستگاه های مسئول در امر مبارزه با مواد مخدر تاسیس گردید.

تبصره یک مصوبه مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷ نیز منظور از مواد مخدر در این مصوبه را کلیه موادی می داند که در تصویب نامه راجع به فهرست مواد مخدر مصوب ۱۳۳۸ اصلاحات بعدی آن احصاء یا توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان مخدر شناخته شده و اعلام می گردد. سیاست گذاری های تقنینی که در سالیان مختلف پیش و پس از انقلاب در مورد مبارزه و پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان اتخاذ شده بود رویکردی سرگردان بوده که مراجع مختلف قانون گذاری و سیاست های مختلفی که در این مورد اتخاذ می شده است یک نوع ناهماهنگی و عدم ثبات را نشان می دهد. رویکرد سخت گیرانه کیفری در کنار عدم توجه به رویکردهای پیشگیرانه در قبال مبارزه و پیشگیری از جرایم مواد مخدر در بررسی اسناد قانونی مشهود است.

گفتار دوم – تحولات قانونی

یکی از تحولات اصلی در زمینه سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، تصویب قانونی تحت عنوان « قانون الحاق یک ماده به قانون مبارزه با مواد مخدر » مصوب ۱۲ مهرماه ۱۳۹۶ که به قانون «حذف اعدام» یا ماده ۴۵ الحاقی به قانون مبارزه با مواد مخدر نیز معروف است.

مجازات ها در ماده ۴۵ قانون مبارزه با مواد مخدر کیفی سازی شده و در صدر این ماده اشعار می دارد که مرتکبین جرائمی که در این قانون دارای مجازات اعدام یا حبس ابد هستند در صورت احراز یکی از شرایط

ذیل در حکم مفسد فی الارض می‌باشند و به مجازات اعدام و ضبط اموال ناشی از مواد مخدر یا روان‌گردان محکوم و در غیر این صورت، حسب مورد «مشمولین به اعدام» به «حبس درجه یک تا سی سال» و جزای نقدی درجه یک تا دو برابر حداقل آن و «مشمولین به حبس ابد» به حبس و جزای نقدی درجه ۲ و در هر دو مورد به ضبط اموال ناشی از جرایم مواد مخدر و روانگردان محکوم می‌شوند.

در بند الف آمده است، مواردی که مباشر جرم و یا حداقل یکی از شرکاء، حین ارتکاب جرم سلاح کشیده یا به قصد مقابله با مأمورین سلاح گرم و یا شکاری به همراه داشته باشند که در این بند منظور از سلاح، سلاح سرد و سلاح و مهمات موضوع قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۱۳۹۰/۶/۷ است.

بند ب این ماده اشاره به مواردی دارد که مرتکب نقش سردستگی (موضوع ماده ۱۳۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲) را دارد یا پشتیبان مالی و یا سرمایه‌گذاری را در امر قاچاق داشته یا از اطفال و نوجوانان کمتر از ۱۸ سال یا مجانین برای ارتکاب جرم استفاده کرده باشد که مشمول اعدام خواهد شد.

در بند پ نیز آمده است که مرتکب به علت ارتکاب جرایم موضوع این قانون سابقه محکومیت قطعی اعدام یا حبس ابد یا حبس بیش از پانزده سال داشته باشد، اگر برای بار دوم مرتکب این جرم شود به اعدام محکوم خواهد شد.

در بند ت قید شده که تمامی جرایم موضوع ماده ۴ قانون مشروط بر اینکه بیش از ۵۰ کیلوگرم باشد و مواد موضوع ماده ۸ قانون مشروط بر اینکه بیش از دو کیلوگرم باشد و در خصوص سایر جرایم موضوع ماده ۸ در صورتی که بیش از ۳ کیلوگرم باشد. مجازات اعدام به مرتکبین این موضوع اعمال می‌شود، که البته اجرای این بند نسبت به مرتکبین، متهمین و مجرمین قبل از لازم الاجرا شدن این ماده منوط به داشتن یکی از شرایط بندهای الف، ب یا پ است.

مورد قابل تأمل آن است که این قانون اصولاً محکومین جرایم مواد مخدر را از نهادهای ارفاقی محروم کرده است. قوه قضائیه طبق قانون، محکومین جرایم مواد مخدر را در شرایطی متفاوت از محکومین دیگر جرایم در اردوگاه‌های خاص ماده ۴۲ نگهداری می‌کند که شرایط آن متفاوت و سخت است و خبری از تعلیق در مجازات و آزادی مشروط در آن نیست. مورد دیگر در این قانون آن است که مقادیر مواد مخدر صنعتی در بند ت از ۳۰ گرم به دو کیلو و سه کیلو افزایش یافته است. در قانون قبلی مجازات اعدام بیش از ۳۰ گرم بود اما در قانون جدید ۵۰ کیلو مواد مخدر سنتی و دو و سه کیلو مواد مخدر صنعتی مبنای اعدام قرار داده شده است، پس طبیعتاً میزان دسترسی به مواد در سطح جامعه افزایش پیدا خواهد کرد و افزایش میزان مواد در سطح جامعه نیز میزان شیوع و سوء مصرف را تغییر خواهد داد. وقتی جمعیت کیفری زندان‌ها افزایش پیدا کند، بار مالی، بودجه و اعتبارات نگهداری نیز افزایش خواهد یافت و این موضوعی است که

متوجه سازمان زندان‌ها است که اگر نتواند اعتبارات لازم خود را در بودجه سال جاری پیش بینی کند، این سازمان را که متولی امر زندانیان است با مشکلات عدیده‌ای مواجه خواهد کرد.

از موارد دیگر این است که به مصادره اموال توجه جدی نشده است، یکی از عوامل بازدارنده و موثر در ارتکاب جرایم مواد مخدر این است که قدرت ریسک و خطرپذیری قاچاق کاهش یابد، بنابراین با توجه به سودآوری فراوان و منفعت قاچاق، قاچاق افزایش پیدا کند و بتوانیم قدرت خطرپذیری را کاهش دهیم و ریسک را بالا ببریم و به بنیان قاچاق مواد مخدر ضربه بزنیم، این پیش‌بینی قطعی خواهد بود.

همچنین این ماده واحده مغایر با بند ۵۷ سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر در برنامه ششم توسعه است، بند ۵۷ اذعان می‌دارد که مبارزه همه جانبه با مواد مخدر و روانگردان‌ها در چارچوب سیاست‌های کلی ابلاغی و مدیریت مصرف با هدف کاهش ۲۵ درصدی اعتیاد تا پایان برنامه می‌بایست محقق شود. در زمان نگارش بند ۵۷، همچنان قانون تغییری نداشت اما با توجه به اینکه این ماده واحده میزان مواد مخدر را از ۳۰ گرم به ۳ کیلو افزایش داده است، که به نظر ماده واحده الحاقی با سیاست‌های کلی یک سو و هم راستا نیستند و ایراد و انتقاد اساسی به سیاست جنایی تقنینی وارد است، چرا که عدم تطابق سیاست‌های جنایی باعث انسداد سیاست‌های اجرایی و قضایی می‌شود. با اینحال ضروری است قانونگذار در تدوین قوانین همه ابعاد و به طور ویژه اسناد بالادستی و به سیاست‌های کلی توجه داشته باشد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در بند ۵ ماده ۲ آیین نامه دادگاه‌ها و دادرهای عمومی و انقلاب به جرم‌هایی نظیر ساختن، وارد کردن یا پخش مواد مخدر در دادرها و دادگاه‌های انقلاب اسلامی رسیدگی می‌شد. ضمن این که بر مبنای ماده ۳۲ این آیین نامه، آرای دادگاه‌های انقلاب، قطعی و غیرقابل تجدیدنظر بود و یکی از مجازات‌هایی که در مورد جرایم مواد مخدری در نظر گرفته بود، مجازات اعدام بود^۱.

دیگر قانونی که در سال‌های اولیه پس از پیروزی انقلاب به تصویب رسید، ((لایحه قانونی تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر و اقدامات تأمینی و تربیتی به منظور مداوا و اشتغال به کار معتادین)) بود که در ۱۹ خردادماه ۱۳۵۹ به تصویب رسید. این قانون و قوانین بعد از آن تا پیش از قانون الحاق یک ماده به قانون مبارزه با مواد مخدر، همواره مجازات اعدام را به عنوان یک مجازات اصلی برای جرایم مواد مخدر و روان گردان در نظر گرفته بودند.

۱. در حال حاضر و با تصویب قانون جدید آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ احکام دادگاه‌ها جزء در مورد جرایمی که مجازات آنها تعزیرات درجه ۸ باشد قابلیت اعتراض در محاکم بالاتر را دارند و این موضوع در مورد دادگاه انقلاب نیز جاری است و کلیه احکام دادگاه انقلاب قابلیت اعتراض را حسب مورد در دادگاه تجدید نظر استان یا دیوان عالی کشور را دارد. جرایم با مجازات اعدام در مورد مواد مخدر قابلیت اعتراض در دیوان عالی کشور را دارند.

گفتار سوم - رویکرد افتراقی عرضه و تقاضا

سیاست جنایی ایران در قبال موادمخدر از رویکرد دوگانه مبتنی بر تمایز دو پدیده اعتیاد (مصرف) و قاچاق و جرایم موادمخدر پیروی می کنند. به این صورت که در مورد مصرف و اعتیاد سیاست اصلاحی مبتنی بر بازپروری و درمان را مدنظر قرار دارد و برعکس در قلمرو قاچاق و جرایم مواد مخدر بیشتر بر رویکردهای سخت گیرانه با اعمال کیفرهای شدید تاکید می کنند.^۱ این موضوع در قوانین متعددی که از این رهگذر به تصویب رسیده همواره متفاوت و متناقض بوده است. قانونی که مجازات سخت گیرانه از جمله اعدام و حبس های بلندمدت را برای مجرمان جرایم موادمخدر مقرر کرد، قانون اصلاح قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک است که در سال ۱۳۳۸ تصویب و در این قانون حتی رفتارهای ساده استعمال و مصرف را توأم با مجازات های کیفری قرار داده است. این رویکرد با رویکرد اصلی حقوق کیفری کشورهای پیشرفته متفاوت است که آنها در حوزه مصرف و تقاضای ساده و استعمال تاکید بر رویکردهای پیشگیرانه و اصلاحی و درمانی دارند. اما در قانون مبارزه با موادمخدر و قوانین مرتبط تمامی صور، گونه و مصادیق را وارد قلمرو حقوق کیفری کرده است. در قوانین بعدی نیز رویکرد تشدید محور چه نسبت به عرضه و چه نسبت به تقاضا تدوین شده است قانون مصوب ۱۳۵۹ با عنوان قانون تشدید مجازات مرتکبان جرایم موادمخدر همچنان حتی نسبت به گونه های ساده جرایم در حوزه موادمخدر حساسیت و عکس العمل کیفری نشان داده و از مجازات های بدنی همچون شلاق و مجازات های سالب حیات همانند حبس استفاده کرده است. در قانون مبارزه با موادمخدر مصوب ۱۳۶۸ که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز تصویب شد رویکردهای سخت گیرانه ای وجود داشت و با اصلاحات مختلفی که در آن صورت گرفت، در حال حاضر اندکی تمایز را می توان بین عرضه و تقاضا مشاهده کرد. بدین صورت که در مورد مصرف و اعتیاد به موادمخدر با جرم زدایی ناقص، درصدد اصلاح، درمان و بازپروری مجرم مواد مخدری است. برعکس با مجرمین حرفه ای و کسانی که سابقه دار هستند برخورد کیفری سخت و آنها را مفسد فی الارض و مجازات اعدام و حبس بلند مدت را برای ایشان در نظر گرفته است. هرچند این رویکرد اخیر مقنن در آخرین اصلاحات قانون مبارزه با موادمخدر رو به جلو و امیدوار کننده است اما بازهم مشاهده می شود با رهیافت های سازمان ملل متحد و کشورهای اتحادیه اروپایی که در حوزه مصرف و جرایم خرد رویکردی مبتنی بر تسامح و تساهل داشتند، تفاوتی دارد. بدین صورت که عدم جرم انگاری این گونه مصادیق و استفاده از نهادهای ارفاقی و پیشگیرانه به عنوان یک اصل در نظر گرفته شد و صرفاً قاچاق موادمخدر و جرایم آن مانند پولشویی استفاده از ابزار کیفری مدنظر است. به نظر می رسد قانونگذار ایرانی نیز بایستی با

۱ - موسوی مجاب، سید درید، احمدزاده، رسول و رستمی، سینا. (۱۳۹۹). واکاوی سیاست جنایی قانون گذار در ماده ۴۵ الحاقی به قانون مبارزه با موادمخدر، مجله آموزه های حقوق کیفری، دوره ۱۷ (۱۹)، ص ۲۲۵.

توجه به رویکرد تمایز گونه مصداق های ساده و مصرفی مواد مخدر را با سیاست جنایی مشارکتی و گونه های تولید و عرضه و موارد عمده را با نگاه رسمی و دولتی در قالب کیفردهی پاسخ دهی نماید. حال با توجه به مسایل مطروحه شیوه های سنتی و مبارزه صرفا داخلی پاسخگوی معضلی به نام قاچاق مواد مخدر و روان گردان در ابعاد بین المللی نیست و حتی تشکیلات و اقدامات پلیسی با نگاه درون قاره ای مثل یوروپل، اگر منجر به بالا بردن راندمان و هم افزایی نهادهای بین المللی نشود وافی به مقصود نخواهد بود، از این رو برای کنترل چنین پدیده ای، تعامل و همکاری در سطح بین المللی ضروری به نظر می رسد. در فلذا همکاری های فراملی و بین المللی، اعم از تعامل در سطح پلیس کشور با اینترپل و نیز سازمان ها و نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد منجر به کنترل نسبی قاچاق مواد مخدر و روان گردان و فروپاشی باندهای مافیایی بین المللی خواهد شد.

گفتار چهارم - رویه قضایی

در زمینه سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با جرایم مواد مخدر نبایستی نقش رویه و آرای قضایی را نادیده انگاشت؛ به نحوی که رویکرد تعدیل مجازات و توجه به نهادهای ارفاقی در برخی از آرای وحدت رویه دیده می شود. به مثل در رأی وحدت رویه شماره ۷۶۵، مستفاد از مقررات ماده ۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲، چنانچه پس از وقوع جرم، قانونی مبنی بر تخفیف یا عدم اجرای مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی یا از جهاتی مساعدتر به حال مرتکب، وضع شود، نسبت به جرائم سابق بر وضع آن قانون تا صدور حکم قطعی مؤثر خواهد شد و چون مقررات ماده واحده قانون الحاق یک ماده به قانون مبارزه با مواد مخدر، مصوب ۱۳۹۶/۷/۱۲ از حیث شرایط محکومیت مرتکبین جرایم مواد مخدر و مواد روان گردان به مجازات اعدام، نسبت به مقررات سابق، این قانون به حال مرتکب مساعدتر است. لذا در مقام رسیدگی به فرجام خواهی کسانی که مطابق مقررات قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ به مجازات اعدام محکوم شده اند، دادنامه معترض عنه به استناد شق ۴ بند «ب» ماده ۴۶۹ قانون آیین دادرسی کیفری نقض و پرونده جهت رسیدگی و صدور حکم با لحاظ شرایط قانونی اخیرالتصویب، به شعبه هم عرض دادگاه صادرکننده رأی منقوض ارجاع خواهد شد. بر این اساس رأی شعبه پنجاهم دیوان عالی کشور در حدی که با این نظر انطباق دارد صحیح و قانونی تشخیص می گردد. این رأی مطابق ماده ۴۷۱ قانون آیین دادرسی کیفری در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور، دادگاه ها و سایر مراجع اعم از قضایی و غیر قضایی لازم الاتباع است. در تحلیل رأی وحدت رویه مذکور باید اذعان داشت که این رأی مبین عطف به ماسبق شدن قوانین کیفری ماهوی در فرض حالات مخففه است که سیاست قضایی در نتیجه اختلافی که بین شعب مختلف دادگاه ها وجود داشته براساس ماده واحده قانون الحاق یک ماده به قانون

مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۹۶ که شرایط کیفر اعدام را با شرایط و ضوابط و سخت گیری های قانونی مواجه کرده است، به نفع متهم تفسیر کرده و با توجه به سخت گیری های سیاست های تقنینی در قانون مبارزه با مواد مخدر که از کیفرهای سنگینی هم چون اعدام و حبس ابد استفاده می کرده است رویکرد تعدیلی را گزینش کرده است که رأی رویه که بیانگر سیاست قضایی می باشد نیز نظر بر سهل گیری و دوری از کیفرهای سنگین است.

در رأی دیگری (رای وحدت رویه شماره ۷۳۸) با توجه به قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ و اصلاحیه آن مصوب ۱۳۸۹ حکم خاصی در مورد تعدد جرم وضع نشده، بنابراین ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با توجه به آمره بودن آن، در جرایم مواد مخدر نیز حاکم بوده و در تعیین مجازات برای مرتکبین اینگونه جرایم، در صورت تعدد بزه های ارتكابی لازم الرعایه است. بر این اساس آراء دادگاه های انقلاب اراک، مشهد و همدان که با این نظر مطابقت دارد به اکثریت آراء صحیح و قانونی تشخیص می گردد. این رأی طبق ماده ۲۷۰ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری برای دادگاه ها لازم الاتباع است. قانون مبارزه با مواد مخدر دارای شرایط و ضوابط و مقررات خاص خود است اما در همه موارد مختلف مخصوصاً مباحث کلیات قانون مجازات اسلامی از جمله تعدد جرم ورود نکرده است. فلذا رأی وحدت رویه مذکور بیانگر سکوت این قانون خاص است که باید در این موارد براساس کلیات قانون مجازات اسلامی عمل کرد. افزودنی است در قانون مبارزه با مواد مخدر بسیاری از موضوعات که مربوط به کلیات قانون مجازات است از جمله تخفیف، تعلیق، تعویق، آزادی مشروط و...، حکم خاص داشته و تبعیت از آن الزامی است.

رای وحدت رویه شماره ۷۴۵ گویای مسامحه پذیری رأی صادره و قابلیت داشتن اعتراض برای تفسیر به نفع متهم است. در این رأی با اشاره به ماده ۹ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی که مقرر می دارد: «آراء صادره از حیث قابلیت اعتراض و تجدیدنظر و فرجام، تابع قوانین مجری در زمان صدور آنان می باشد و با عنایت به اینکه بر حسب مستفاد از ماده ۳۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر ... مصوب ۱۳۷۶/۸/۱۷، آراء محکومیت مرتکبین جرایم مواد مخدر به استثنای احکام اعدام که تا تاریخ ۱۳۹۴/۳/۳۱ صادر گردیده، قطعی و لازم الاجرا است و در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ مقررات خاصی برای تجدیدنظر یا فرجام خواهی نسبت به این آراء وضع نگردیده است، بنابراین مقررات این قانون راجع به اعتراض به آراء با لحاظ حکم مقرر در ماده ۴ قانون مدنی که مقرر می دارد «اثر قانون نسبت به آتیه است و قانون نسبت به ما قبل خود اثر ندارد، مگر اینکه در خود قانون مقررات خاصی نسبت به این موضوع اتخاذ شده باشد.» منصرف از آراء مورد اشاره است، بر این اساس، آراء شعب سی و هشتم و چهل و چهارم دیوان عالی کشور که با این نظر انطباق دارد، صحیح و قانونی تشخیص داده می شود.

این رأی طبق ماده ۴۷۱ قانون اخیرالذکر در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها لازم‌الاتباع است. در حال حاضر می‌توان گفت کلیه آراء دادگاه انقلاب حسب مورد قابلیت تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی را در دادگاه تجدیدنظر استان و دیوان عالی کشور را دارند.

در رأی وحدت رویه شماره ۷۷۲، به ماده ۴۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری که مقرر داشته در تمام محکومیت‌های تعزیری در صورتی که دادستان از حکم صادره درخواست تجدیدنظر نکرده باشد چنانچه محکوم علیه حق تجدیدنظرخواهی خود را اسقاط یا درخواست را مسترد نماید دادگاه به موضوع رسیدگی و مجازات تعیین شده را در حد مقرر در آن ماده تخفیف می‌دهد اشاره شده است که با توجه به سیاق عبارات آن، برای دادگاه افاده تکلیف می‌نماید. از این رو از شمول مقررات تبصره ماده ۴۵ الحاقی به قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۹۶/۷/۱۲ خارج است و رأی شعبه دوم دادگاه انقلاب اسلامی کرمان که با این نظر انطباق دارد به اکثریت آراء صحیح و قانونی تشخیص می‌شود. این رأی طبق ماده ۴۷۱ قانون آیین دادرسی کیفری برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها و سایر مراجع اعم از قضایی و غیر آن لازم‌الاتباع است. در تحلیل رأی وحدت رویه مذکور می‌توان تفسیر به نفع متهم را استنباط کرد، به این صورت که سیاق این رأی به نفع متهم است. همان طور که در این رأی وحدت رویه و هم چنین دو رأی وحدت رویه دیگر نیز ملاحظه کردیم سیاست جنایی قضایی جمهوری اسلامی ایران بر خلاف رویکردی که در عرصه تقنینی وجود دارد، رویکردی مبتنی بر تفسیر به نفع متهم، سهل‌گیری و استفاده از نهادهای ارفاقی همچون تعلیق و آزادی مشروط که بیانگر فهم قضات دیوان عالی کشور از شرایط خاصی که در اختلافات مختلف ناشی از جرایم و مجازات‌های مختلف در حوزه مواد مخدر است، می‌باشد.

با تأمل در رأی وحدت رویه شماره ۷۵۶ مشخص می‌شود با توجه به تأکید مقنن بر تمام محکومیت‌های تعزیری در صدر ماده ۴۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری از یک سو و ارفاقی بودن این ماده و اینکه در صورت تردید در شمول حکم، طبق اصل تفسیر قانون به نفع محکوم علیه شمول حکم ماده ۴۴۲ قانون مذکور نسبت به محکومیت‌های تعزیری قابل فرجام، با موازین قانونی و اصول کلی دادرسی سازگارتر است؛ علی‌هذا به نظر اکثریت اعضای هیأت عمومی دیوان عالی کشور، رأی شعبه اول دادگاه انقلاب اسلامی اصفهان، در حدی که با این نظر مطابقت دارد، صحیح تشخیص داده می‌شود. این رأی طبق ماده ۴۷۱ قانون آیین دادرسی کیفری در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور، دادگاه‌ها و سایر مراجع اعم از قضایی و غیر آن، لازم‌الاتباع است. این رأی وحدت رویه برخلاف رویکردهای سختگیرانه قبلی قانون مبارزه با مواد مخدر با توجه به تفسیر به نفع متهم درصدد گسترش دایره‌های شمول نهادهای ارفاقی است. البته این رأی به طور ویژه در مورد اختلافی که در برداشت مختلفی از دادگاه‌های انقلاب بوده صادر شده است.

بحث مواد مخدر صرفاً ناظر بر آرای وحدت رویه قضایی دیوان عالی کشور نبوده بلکه دیوان عدالت اداری نیز در این زمینه آرای را صادر نموده است. از جمله موارد ذیل:

نظر به ماده ۱۰۴ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷ موضوع تفویض اختیار رسیدگی به تخلفات پرسنل مشمول قانون مزبور به هیأت مقرر در آن ماده و نسخ مقررات مغایر با آن تشکیل کمیسیون ۵ نفری مندرج در ماده ۱۱۸ قانون استخدام نیروی مسلح و اعمال مقررات منسوخه در باب پرسنل مشمول از تاریخ اجرای ماده ۱۰۴ قانون فوق الذکر (۱۳۶۶/۹/۷) و جاهت قانونی نداشته است. لذا دادنامه شماره ۹۴۰ مورخ ۷۲،۹،۱۸ شعبه پنجم دیوان که بر این مبنا صادر شده است موافق اصول و موازین قانونی تشخیص داده می شود. این رأی به استناد قسمت آخر ماده ۲۰ قانون دیوان عدالت اداری برای شعب دیوان و سایر مراجع مربوط در موارد مشابه لازم الاتباع است.

هم چنین در رأی شماره های ۶۰ الی ۶۲ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری با موضوع ابطال ماده ۲۶ اصلاحی آیین نامه اجرایی قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۹۱/ ۲/ ۱۷ ستاد اجرایی مبارزه با مواد مخدر و ابطال بخشنامه های شماره ۹۱/ ۱۶۳۴/ ۲/ ۸۸۱/ ۱۴۰/ ۱۹/ ۱۰/ ۱۳۸۸ و شماره ۹۱/ ۴۷۱/ ۲/ ۹۱۱/ ۱۴۰/ ۲۱ ۵/ ۱۳۹۱ دادستان کل کشور آمده است :

((مطابق ماده ۳۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب سال ۱۳۷۶ مقرر شده است: « احکام اعدامی که به موجب این قانون صادر می شود پس از تأیید رئیس دیوان عالی کشور و یا دادستان کل کشور قطعی و لازم الاجراء است. در سایر موارد چنانچه حکم به نظر رئیس دیوان عالی کشور و یا دادستان کل کشور در مظان آن باشد که برخلاف شرع یا قانون است یا این که قاضی صادرکننده حکم صالح نیست، رئیس دیوان عالی کشور و یا دادستان کل کشور حق تجدیدنظر و نقض حکم را دارند، لیکن وجود این حق مانع قطعیت و لازم الاجراء بودن حکم نیست.» نظر به این که در این قانون حق تجدیدنظرخواهی برای محکوم علیه و وکیل وی پیش بینی نشده و با عدم پیش بینی این حق، به طریق اولی بررسی اعتراض در مهلت مقرر در مقررات آیین دادرسی کیفری معنی و مفهوم پیدا نمی کند، بنابراین ماده ۲۶ اصلاحی آیین نامه اجرایی اصلاحیه قانون مبارزه با مواد مخدر و دستورالعمل های شماره ۹۱/ ۱۶۳۴/ ۲/ ۸۸۱/ ۱۴۰/ ۱۹/ ۱۰/ ۱۳۸۸ و ۹۱/ ۴۷۱/ ۲/ ۹۱۱/ ۱۴۰/ ۵/ ۱۳۹۱ دادستان کل کشور از حیث تعیین حق تجدیدنظر برای محکوم علیه و یا وکیل وی آن هم در فرجه مقرر در قانون آیین دادرسی کیفری مغایر حکم پیش گفته مقنن است و مستند به بند ۱ ماده ۱۲ و ماده ۸۸ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری ابطال می شوند.)) می توان گفت سیاست جنایی قضایی ایران در سال های اخیر با توجه به آرای که از هیئت عمومی دیوان عالی کشور صادر شده مبتنی بر مساعدت در حال متهم و سهل گیری است. تمامی آرای که مورد بررسی قرار گرفت نشان گر گسترش دایره مشمول نهادهای ارفاقی یا مساعدت

در حال متهم است. به نظر می‌رسد در صورت تدوین قوانین کیفری یا اصلاحاتی که مکرراً در حوزه مواد مخدر صورت می‌گیرد با کارشناسی قضات دیوان عالی کشور یا قضاتی که سابقه چندین سال قضاوت در حوزه مواد مخدر در دادگاه انقلاب را دارند اخذ شود نتیجه‌ای مثبت و مطلوب حاصل می‌گردد.

مبحث دوم - ویژگی‌های سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران

در قسمت‌های پیشین، با سیاست جنایی (تقنینی و قضایی) ایران در قبال مواد مخدر و مواد روان‌گردان آشنا شدیم و قوانین مختلف و آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور بررسی شدند. حال در این مبحث به ویژگی‌های سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازیم تا مشخص شود که سیاست‌های عرصه اجرا به چه میزان منطبق با سیاست‌های قانونی و قضایی است؟

گفتار اول - افتراقی بودن

«سیاست جنایی افتراقی» در قبال مواد مخدر، اقتضا می‌کند تا قوانین و مقررات شکلی و ماهوی حاکم بر آن، تابع اصول و قواعد ویژه‌ای باشد که امروزه در چارچوب رشته‌ی مستقلی به نام «حقوق کیفری مواد مخدر» قرار گرفته است. به این ترتیب، حقوق کیفری مواد مخدر را می‌توان شعبه‌ای از «حقوق کیفری خاص» دانست که به لحاظ جنبه‌های بهداشتی، اقتصادی و سیاسی مواد مخدر در جهان امروز، شامل کلیه‌ی ابعاد مجرمانه‌ی آن می‌شود.^۱ سیاست جنایی افتراقی در قبال مواد مخدر از رویکردی دوگانه مبتنی بر تمایز میان دو رفتار ناهنجارگونه‌ی مصرف و جرایم قاچاق مواد مخدر پیروی می‌کند که در مورد اعتیاد، «سیاست بازپروری و درمان» را روا می‌داند و برعکس، در قلمرو قاچاق، پولشویی و...، بیشتر بر «سیاست مبتنی بر کیفر» تأکید می‌کند.

گذشته از این‌ها با جهانی شدن اقتصاد، جرایم قاچاق مواد مخدر غالباً جنبه‌ی فراملی، فرامرزی و سازمان یافته پیدا کرده و به همین جهت، در سطح جهانی مورد توجه سازمان ملل متحد و در سطح منطقه‌ای مورد توجه شورای اروپا و سازمان همکاری اقتصادی (اگو) نیز قرار گرفته است.^۲

به این ترتیب می‌توان گفت «سیاست جنایی افتراقی» در قلمرو مواد مخدر بر پایه‌ی تمایز میان دو پدیده‌ی مصرف و قاچاق، از یافته‌های «جرم‌شناسی» و «بزه‌دیده‌شناسی» که شاخه‌ای از آن محسوب می‌شود، تأثیر پذیرفته است. به گونه‌ای که حتی در کشورهایی که پدیده‌ی مصرف جرم شناخته می‌شود نیز حقوق کیفری مواد مخدر براساس همین دیدگاه از سیاست درمان و بازپروری در مورد معتادان و سیاست مبارزه با

۱ - رحمدل، منصور. مطالعه‌ی تطبیقی سیاست جنایی ایران، انگلستان و ولز در قبال قاچاق مواد مخدر. رساله دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ص ۲۹.

۲ - گودرزی، محمدرضا. (۱۳۸۱). نقدی بر سیاست جنایی دولت در مبارزه با مواد مخدر. مجله اصلاح و تربیت، شماره ۲۱، ص ۲۶.

قاچاقچیان پیروی می‌کند. بنابراین، باید گفت «سیاست جنایی در قبال مواد مخدر» یک رویکرد کلان به این پدیده است که از طریق اعمال پاسخ‌های گوناگون در قالب آیین‌های متنوع دادرسی در مراجع مختلف قضایی، اداری، انتظامی در کنار جامعه‌ی مدنی، به کنترل جرایم مواد مخدر می‌پردازد. در سیاست جنایی ایران راه‌های گوناگونی برای کنترل و پاسخ به پدیده‌ی پیچیده‌ی مواد مخدر وجود دارد که بر پایه‌ی آن‌ها می‌توان به منظور تراکم زدایی از حجم کار دادگاه‌ها و کاهش جمعیت کیفری، در مواردی که پاسخ‌های مناسبی در حقوق اداری، انضباطی، بانکی، مدنی و دیگر نظام‌های حقوقی برای بعضی جرایم مواد مخدر از جمله، اعتیاد و مصرف تفننی مواد مخدر پیش‌بینی شده است، با لغو پاسخ کیفری، رسیدگی را از قلمرو عدالت کیفری خارج کرد و به نوعی قضازدایی و کیفرزدایی دست زد.^۱

بدون تردید می‌توان گفت که هدف از وضع مقررات جزایی، اصلاح مجرم و پیشگیری از وقوع جرم و تکرار جرایم است، بنابراین، پیشگیری خاص و عام باید در سیاست جنایی کشور سهم مهمی داشته باشد چنان که روسو و بکاریا می‌گویند: «نظام کیفری برای حفظ و حراست قرارداد اجتماعی ضرورت دارد، ولی کیفر، بایستی حالت پیشگیرانه داشته باشد تا کسی از مرتکب، تقلید نکند و اجرای مجازات، باعث توقف ارتکاب جرم، چه از سوی مرتکب و چه از سوی دیگران گردد»^۲

مجازات‌ها و راهبردهای کاربردی در سیاست جنایی درباره‌ی پیشگیری از جرایم مواد مخدر و اصلاح مجرم‌ان باید متناسب با زیانی باشد که جرم مرتکب شده، به فرد، اجتماع و محیط زیست وارد می‌کند، چنان که مجازات اعدام و مصادره‌ی اموال درباره‌ی مجرم‌ان قاچاق عمده‌ی مواد مخدر اجرا می‌شود، ولی برای مصرف‌کنندگان مواد مخدر مجازات‌های سبک مقرر شده و حتی طبق ماده ۱۵ قانون فعلی مبارزه با مواد مخدر با آن که اعتیاد جرم است به کلیه‌ی معتادان اجازه داده شده به مراکز مجازی که از طرف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مشخص می‌گردد مراجعه و نسبت به درمان و بازپروری خود اقدام نمایند. به طور کلی در سیاست کیفری توجه به مسائل زیر ضروری است:

شناخت مشروعیت و آثار مجازاتی که اعمال می‌شود؛

شناخت دقیق هدف از اعمال مجازات‌ها؛

آگاهی عموم مردم و مجازات شونده از اهداف اعمال مجازات‌ها؛

تجدیدنظر مداوم در مجازات و متناسب کردن آن با شرایط روز؛

هماهنگ بودن ابزار مجازات با هدف از اعمال مجازات ؛

۱ - گلدوزیان، ایرج، (۱۳۸۰). سیاست جنایی در قبال مواد مخدر: اصلاح قانون و تناسب جرم و مجازات. مجله دانشکده حقوق و علوم

سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۵۱، ص ۲۲۹-۲۳۳.

۲ - باصری، علی اکبر. (۱۳۸۶). سیاست جنایی داخلی و بین‌المللی مواد مخدر. تهران: نشر خرسندی، چاپ اول، ص ۱۴۳.

از سوی دیگر، همان طور که گفته شد مجازات های جرایم مواد مخدر در کشورهای مختلف، متفاوت است. در برخی از کشورها مجازات اعدام برای مواردی ویژه، از این جرایم مقرر شده است و در کشورهایی مانند انگلیس، اتریش، فرانسه و... مجازات های حبس ابد یا طولانی مدت ۲۵، ۳۰ سال و مصادره ی اموال، جریمه ی نقدی و مجازات های اجتماعی تعیین گردیده است. بعضی از مجازات ها مانند مصادره ی دارایی های حاصل از قاچاق مواد مخدر، جریمه ی نقدی، محرومیت از بعضی حقوق اجتماعی، تعطیلی محل کار و حبس جنبه ی بین المللی دارد و در کنوانسیون های معتبر بین المللی مانند کنوانسیون ۱۹۸۸ وین هم پیش بینی شده است. همچنین شاید بتوان گفت: مصادره ی اموال قاچاق چیان، جریمه ی نقدی و جلوگیری از شست و شوی درآمد حاصل از قاچاق مواد مخدر مؤثرترین بازدارنده از ارتکاب جرایم عرضه ی مواد مخدر است، زیرا وقتی قاچاقچی بداند که هر چه را از طریق قاچاق مواد مخدر به دست می آورد از او خواهند گرفت، به فکر کسب درآمد از راه هایی می افتد که «دست آورد» او را دولت ضبط نکند و متعلق به خودش باشد.^۱ اما دولت ها برای اجرای مجازات مصادره ی دارایی های قاچاق چیان و جلوگیری از شست و شوی درآمد حاصل از قاچاق با مشکلاتی مواجه اند. اکنون که چند دهه از تصویب کنوانسیون بین المللی ۱۹۸۸ وین می گذرد، هنوز هیچ دولتی نتوانسته است موضوعات مهم عنوان شده در این کنوانسیون را که اهم آن بشرح زیر است، در حد مطلوب اجرا کند.

(۱) جلوگیری از پولشویی

(۲) حمل و تحویل کنترل شده

(۳) کشت جایگزین گیاهان منبع مواد مخدر

(۴) استرداد مجرمان

(۵) معاضدت قضایی

در راستای جلوگیری از پولشویی، که طبق تعریف کنوانسیون ۲۰۰۰ پالرمو جرمی سازمان یافته و فراملی است^۲ بعضی از کشورها تلاش کرده اند مقررات بانکی خود را با کنوانسیون ۱۹۸۸ وین تطبیق دهند، ولی شست و شوی پول های کثیف فقط از طریق بانک های معتبر به عمل نمی آید؛ برای مثال در کشور ایران، پولشویی حاصل از قاچاق مواد مخدر و به خصوص تبدیل آن به ارز خارجی، از طریق سیستم بانکی معتبر، با مشکلاتی مواجه است ولی از راه مبادلات و معاملات غیربانکی به سادگی انجام می شود.

یکی از مشکلات عمده در این زمینه ذی نفع بودن برخی از قدرت ها و سازمان های جاسوسی دولت های قدرتمند در این پول های کثیف است که بخش قابل توجهی از هزینه های زندگی تجملی سران باندها و یا

۱ - اکبری، عباسعلی. (۱۳۸۹). نگاهی به سیاست جنایی قضایی حاکم بر جرایم مواد مخدر، همایش شناسی قوانین مبارزه با مواد مخدر، شورای هماهنگی ستاد مبارزه با مواد مخدر استان آذربایجان شرقی. ص ۳۹.

۲ - حسینی، سیدمحمد. (۱۳۸۳). سیاست جنایی در اسلام و در جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات سمت، ص ۹۸.

سازمان را از درآمد قاچاق مواد مخدر باندهای تبهکار تحت حمایت خود تأمین می کنند و چه بسا بعضی مأموران این سازمان ها از عوامل و اعضای باندهای قاچاق می باشند. برخی شرکت های فعال بین المللی و کارتل های مافیایی، تحت پوشش کمپانی های چند ملیتی و حتی تعدادی بانک ها نیز در خدمات باندهای تبهکار قاچاق مواد مخدرند^۱. که در نتیجه، رؤیای جلوگیری از شست و شوی پول های کثیف حاصل از قاچاق مواد مخدر در سطح جهانی، به رؤیای مدینه ی فاضله ی افلاطونی که فقط در عالم خیال قابل دسترسی می باشد، تبدیل گردیده است. یکی از مجازات های پیشگیرانه برای جلوگیری از تکرار جرم و اصلاح مجرم که با تاریخ تمدن بشر همراه بوده و هست محبوس کردن مجرم است؛ توأم با توسعه ای فکری و مدنیت بشر، کیفیت زندان ها هم تغییر یافته، از سیاه چال های فراغنه ی مصر و عصر حمورابی پادشاه عادل بابل (۲۱۲۳ تا ۲۰۸۰ قبل از میلاد مسیح) تا زندان های امروزی که مجهز به تأسیسات و ابزار شکنجه ی مدرن است همه زندان نامیده می شوند و اسلام نیز حبس را پذیرفته و حتی در برخی آیات قرآن کریم مانند آیه ی پانزدهم از سوره ی مبارکه ی نساء، نوعی حبس ابد تجویز شده و حضرت علی علیه السلام زندان های نافع و مخیس را ساخته است^۲. کشوری را در جهان نمی شناسیم که زندان نداشته و مجازات زندان را به کلی لغو کرده باشد. آنچه امروز مطرح است، پیدا کردن الگوی مناسب برای مدیریت زندان می باشد نه حذف کیفر زندان از مجازات ها. به هر حال همان طور که در پیش گفته شد، سازمان اصلاحات جزایی بین المللی، مجازات های جانشین برای حبس و زندانی کردن مجرم پیشنهاد می کند. با توجه به توالی فاسدی که زندان ها برای مجرمان غیر حرفه ای به خصوص جوانان و اقشار آسیب پذیر دارد تا جایی که ممکن است باید از مجازات های جانشین یا مجازات های بینابین و اجتماعی استفاده کرد. مجازات شلاق با توجه به شرایط زمان و حتی ویژگی های اکثر مجرمان مواد مخدر، به خصوص معتادان، مجازات قابل توجیهی نیست و در منابع فقهی، نصی^۳ برای مکلف کردن قاضی به محکوم کردن مجریان مواد مخدر به مجازات شلاق وجود ندارد. لذا ضروری است مجازات شلاق از قانون مبارزه با مواد مخدر حذف و به جای آن مجازات های دیگری مقرر شود.

گفتار دوم - اقدامات مبتنی بر کیفر و توجه نداشتن به بُعد پیشگیرانه

دولت خواه به صورت مستقیم خواه به صورت غیرمستقیم در اعمال سیاست های پیشگیرانه از جرم نقش والا و برجسته ای دارد. دولت می تواند از طریق ترسیم و تدوین سیاست های مدون و بلندمدت پیشگیری

۱ - اکبری، عباسعلی. (۱۳۸۹). نگاهی به سیاست جنایی قضایی حاکم بر جرایم مواد مخدر، همایش آسیب شناسی قوانین مبارزه با مواد مخدر، شورای هماهنگی ستاد مبارزه با مواد مخدر استان آذربایجان شرقی. ص ۱۴.

۲ - حسینی، سیدمحمد. (۱۳۸۳). سیاست جنایی در اسلام و در جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات سمت، ص ۹۹.

از جرم، نقش موثری در ریل گذاری فعالیت های پیشگیری از جرم ایفاء می نماید. تجربیات سایر کشورها به ویژه کشورهای اروپایی اثبات نموده است که حتی تغییرات احزاب در انتخابات پارلمانی و ریاست جمهوری، منجر به تغییر اولویت های پیشگیری از جرم در آن کشور می گردد. برای نمونه در بلژیک در زمان دولت لیبرال افزایش قدرت و بهبود ارتقاء همکاری بین ژاندارمری، پلیس محلی و پلیس قضایی در راستای مبارزه ایشان علیه ناامنی، تروریسم و سارقان مسلح و پیشگیری از این جرایم خواسته شده در حالی که رویکرد دولت نئولیبرال آن بود که شهروندان و نه دولت نخستین و اصلی ترین افراد مسئول در امنیت شهر خودشان شناخته می شوند. آنها به عنوان افرادی که مسئول حفاظت از خود و اموالشان بودند، می بایستی کنترل بیشتری بر محیط زندگی و کار خود داشته باشند؛ در مقابل، نقش دولت، حمایت از شهروندان جامعه در راستای اجرای مسئولیت هایی هم چون اطلاع رسانی پیرامون مقررات ایمنی، حمایت از بزه دیدگان و افزایش نظارت پلیس در خیابان ها بود.^۱

با وجود اهمیت نقش دولت در زمینه سیاست گذاری های مربوط به پیشگیری از جرم، شاهد آن هستیم که هیچ گونه راهبرد ثابت و طولانی مدتی از سوی دولت ایران در این زمینه تدوین نشده است و دولت و نهادهای مسئول عمدتاً به این موضوع به عنوان یک موضوع دارای درجه دوم اهمیت نگریسته اند. به عبارت دیگر اشاراتی در سیاست گذاری جنایی تقنینی به رهیافت های پیشگیرانه شده اما در عرصه اجرا و در سیاست های اجرایی آن طور که بایسته و شایسته بود اهداف پیشگیرانه در راستای جلوگیری و کاهش جرایم مواد مخدر به نتیجه مطلوب نرسیده است و یکی از دلایل عدم کاربست علمی گفتمان پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان گردان توجه سیاست گذار تقنینی به اعمال مجازات و جرم شناختن کلیه مصادیق صور و اشکال این گونه جرایم که دیگر نوبت به پیشگیری از جرم نمی رسد.

گفتار سوم - مداخله سازمان های مردم نهاد

یکی دیگر از ویژگی های سیاست جنایی ایران در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، مداخله آنها برای ترک اعتیاد، سالم سازی آنها و بازگشت آنها به اجتماع است. سازمان های مردم نهاد، سازمان هایی هستند مستقل که بایستی هیچ گونه وابستگی به نهادهای دولتی نداشته باشند و برای اهداف غیرانتفاعی و غیرسیاسی ایجاد شده اند. در چندین سند جمهوری اسلامی ایران بر مداخله سازمان های مردم نهاد برای ترک اعتیاد و سالم سازی تاکید شده است از جمله آنها می توان به سیاست های کلیدی مندرج در برنامه ملی پیشگیری، درمان و مبارزه با مصرف مواد مخدر اشاره نمود که بر اولویت هایی هم چون اولویت دهی

۱ - هبرشت، پاتریک. (۱۳۹۵). پیشگیری از جرم در دولت فدرال بلژیک؛ از سیاست سوسیال دموکراتیک به سوی سیاست نئولیبرال و

اقتدارگرا در یک جامعه دموکراتیک. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۱(۴۰)، ص ۱۰۵.

به برنامه های پیشگیرانه، توسعه فرهنگ مشاوره، ارتقای ظرفیت بخش خصوصی، ایجاد شرایط بازگشت معتادان به جامعه و تاکید بر مبارزه با مصرف سیگار بنا نهاده شده است. ضمن این که بند ۹۷ قانون برنامه چهارم توسعه و سند توسعه فرابخشی نیز تاکید نموده است بر مواردی هم چون «توسعه فعالیت پیشگیرانه در میان خانواده ها، زندانیان، دانش آموزان و دانشجویان»، «توسعه مراکز مختلف درمانی اعم از سرپایی، مثلثی، اجتماع درمان مدار و ...»، «اتخاذ راهکار فرهنگی با هدف پیشگیری اولیه» و از همه مهمتر «توانمندسازی تشکل های غیردولتی و مشارکت های مردمی» تاکید نموده است. این موضوع در سیاست های کلی دیگر مبارزه با مواد مخدر و روان گردان جمهوری اسلامی ایران نیز مشاهده می گردد برای نمونه می توان به برنامه جامع ملی مبارزه با مواد مخدر اشاره داشت که «حمایت از تشکل های مردمی در افغانستان به منظور تغییر کشت و» و «بازپذیری اجتماعی به منظور بازگشت به خانواده و جامعه» در آن به عنوان یکی از راهبردهای اصلی ذکر شده است.^۱

به نظر می رسد در حوزه مواد مخدر و روان گردان ها نقش سازمان های مردم نهاد کم رنگ بوده و حتی در ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ که مصادیقی از سازمان های مردم نهاد را مورد اشاره قرار می دهد به سازمان هایی که می توانند در حوزه مواد مخدر و روان گردان فعالیت کنند، اشاره نشده است. یک نمونه از عدم توجه یا عدم اعتقاد، ورود نهادهای مردم نهاد (سمن) به عرصه مبارزه و پیشگیری از جرایم مواد مخدر است که جای دارد در عرصه سیاست های اجرا بسیاری از تدابیر، درمان، اصلاح و بازپروری را به نهادهایی که مردم نهاد هستند بسپاریم.

گفتار چهارم - سیاست زدگی پیشگیری از جرم

یکی از موانع عمده پیشگیری از جرم در جامعه ایران، این است که با روی کار آمدن جناح یا گروه سیاسی غالب، سیاست های حوزه پیشگیری از جرم دستخوش تغییر شده و از ثبات چندانی برخوردار نباشد و به نوعی دچار سیاست زدگی می گردد. این موضوع موجب می شود که نتوان از یک راهبرد منسجم و طولانی مدت پیشگیری از جرم در جامعه ایران صحبت نمود.

مبتنی بودن پیشگیری از جرم بر مفاهیم سیاسی و عدم تناسب آن با جامعه مدنی موجب شده است که بعضاً دولت رغبت کافی و وافی به موضوع پیشگیری از جرم نداشته و آن را یک محصول وارداتی بداند.^۲ از سوی دیگر، نهاد هماهنگ ساز در زمینه پیشگیری از جرم در نظام حقوقی - سیاسی ایران وجود ندارد و همین سبب می

۱ - جزینی، علیرضا و دیگران. (۱۳۹۵). نحوه بهبود عملکرد سازمان های مردم نهاد در مبارزه با مواد مخدر، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۸، ص ۳۰. ص ۳۰.

۲ - دارابی، شهرداد و رحمتی، محمد. (۱۳۹۸). حقوق کیفری ایران در سنجه های بین المللی جرم شناسی، فصلنامه مطالعات بین المللی پلیس، ۱۰ (۳۹)، ص ۱۰۱.

شود که قوه قضاییه با یک طیف فکری خاص، پیشگیری از جرم را دنبال نماید. به همین سبب است که تاکنون رویکردهای پیشگیرانه در حوزه مواد مخدر و روان گردان دارای عملکرد مثبت و مطلوب نبوده و با ایجاد یک نهاد هماهنگ ساز به طور خاص در حوزه پیشگیری از مواد مخدر می توان به نتایج مثبت و مطلوبی دست یافت.

فصل دوم- موانع و چالش ها

در فصل پیش، ویژگی های سیاست جنایی ایران در قبال مواد مخدر و روان گردان از نظر گذشت. حال در این فصل با نگاهی بر سازمان ملل و اتحادیه اروپایی، موانع (اقتصادی، فرهنگی، وجود نهادهای متعدد قاعده گذار و...) و چالش های سیاست جنایی ایران (تقنینی، اجرایی، امنیتی و...) پرداخته می شود.

مبحث اول: موانع

گفتار اول - موانع اقتصادی

تحلیل اقتصادی پیشگیری از جرم در مقایسه با دیگر حوزه های حقوق کیفری به مراتب نوپاست. بر این اساس امروزه از دو رویکرد برای ارزیابی اقتصادی برنامه های پیشگیری از جرم استفاده می شود: تحلیل هزینه - اثربخشی و تحلیل هزینه - فایده^۱. رویکرد هزینه - اثربخشی در مقام پاسخ به این سوال است که یک برنامه چه مقدار هزینه می برد تا موثر واقع شود. این رویکرد، اطلاعاتی را درباره هزینه های برنامه و اثربخشی آن جمع آوری می کند و سپس یک ارتباط عددی روشن میان این دو متغیر برقرار می کند تا ارزیابی کند که چه مقدار پول صرف شده است تا این نتایج به دست آمده است.^۲ ارزیابی هزینه - فایده که موسوم به تحلیل هزینه - فایده نیز است درصدد آن است که ارزیابی کند آیا هزینه های یک مداخله در قبال منافع یا خروجی های منتج از آن توجیه پذیر است؟

دو دلیل برای توجیه تحلیل اقتصادی برنامه های پیشگیری از جرم بیان می شود: نخست اینکه دولت و مردم همواره این دغدغه را دارند که آیا پرداخت هزینه برای اجرای برنامه های پیشگیری از جرم منفعتی نیز به دنبال خواهد داشت یا خیر به دیگر سخن، برای هر مبلغی که صرف اجرای برنامه های پیشگیری می شود در آینده چه مبلغی از هزینه های نظام عدالت کیفری کاسته خواهد شد؟ هم چنین تحلیل اقتصادی به دنبال یافتن پاسخ سوال های مطرح شده با هدف کاهش هزینه های اجتماعی جرایم است که بر اساس آن، هزینه نهایی پیشگیری از جرم نباید از هزینه اجتماعی که جرم در پی دارد، بیشتر باشد^۳.

۱ - التمن، اندرو. (۱۳۸۵). درآمدی بر فلسفه حقوق؛ ترجمه بهروز جندقی، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره). ص ۳۲۴.

2- Marsh , K & A.Chalfin & J.K.Roman , (2008). " What Does Cost-Benefit Analysis Add to Decision Making ? Evidence from the Criminal Justice Literature ? Journal of Experimental Crimology , 4 (2) , , pp 54-56.

3 - Cooter , Robert and Thiomias , Ulen (2001) , Law and Economics , 6th , Addison Wesley Longman U.S . and Yolen , 2012 , p455

دلیل دوم این است که وقتی برنامه پیشگیری از جرم، نرخ جرایم می دهد بزه دیدگان بالقوه نیز از آن نفع می برند. شناسایی این منافع اهمیت زیادی در انتخاب نوع برنامه های پیشگیری از جرم و ایجاد انگیزه در بخش خصوصی برای مشارکت فعال در آنها دارد.^۱

تحلیل اقتصادی کیفری برای جرم انگاری رفتارهای بزهکارانه دو معیار در جامعه مطرح می نماید. نخست، معیار درونی سازی حقوق کیفری و معیار تکمیلی بودن حقوق کیفری. از دیدگاه این مکتب، بزهکاران با انگیزه کسب سود مرتکب بزه می شوند به طوری که قبل از هر اقدامی میزان سود و هزینه خود را می سنجند و در صورتی مرتکب جرم می شوند که سود حاصل از جرم بیش از هزینه آن باشد. بدین ساز، مدل بازار به سیاست گذاران حقوق کیفری و قضات کمک می کند تا هزینه ها و منافع رفتارهای بزهکارانه را شناسایی کرده و در مقابل آن واکنش مناسبی اتخاذ کنند. اقتصاد دانان هزینه های جرایم را به سه دسته یعنی هزینه های بزه دیدگان، هزینه های دستگاه عدالت کیفری و هزینه های بزهکاران تقسیم بندی می کنند. هزینه های بزه دیدگان شامل هزینه های مادی (از دست دادن توانایی کار، هزینه های پزشکی و ...) و هزینه های معنوی (درد و رنج و کیفیت از دست رفته زندگی و ...) می شود. اما دستگاه عدالت کیفری در هر جامعه با توجه به سیاستی که اتخاذ می کند، هزینه های متفاوتی را به جامعه تحمیل می کند. بزهکاران نیز در نتیجه ارتکاب جرم، برای فرار از عدالت کیفری و عدم کشف جرم هزینه هایی را تحمل می کنند.^۲

بایستی توجه داشت که تحلیل اقتصادی کیفری که مبتنی بر نگاه هزینه - سود می باشد، بر بازدهی زودرس سیاست های پیشگیری از جرم تاکید دارد به نوعی که نمی توان یک راهبرد ثابت و مشخص در پیشگیری از جرم دنبال نمود. این مساله ضمن آنکه موجب می گردد که کارکردها و وظایف نهادهای متولی پیشگیری از جرم از جمله دستگاه قضایی و نیروی انتظامی برای پیشگیری هر چه موثرتر از جرم شفاف سازی نشود از سوی دیگر مردم نیز به عنوان یک ضلع دیگر پیشگیری از جرم، از اینکه در میانه با چه نقشی می توانند در پیشگیری از جرم حضور داشته باشند؛ غیر مطلع می شوند. با توجه به موارد مورد اشاره و هزینه دار بودن پیشگیری زودرس از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان و هم چنین بازدهی بلند مدت آن، متولیان امر و سیاست گذاران جنایی اجرایی چنان میل و رغبتی برای پیشگیری از جرم به طور خاص جرایم مواد مخدر ندارند و با یک نگاه سطحی و مجازات محور صرفاً در صدد ترمیم لایه ی رویی هستند؛ چه بسا در این حوزه نیازمند رفع چالش ها از لایه های زیرین می باشیم تا چالش های عرضه و تقاضا و قاچاق مواد مخدر به حداقل برسد.

1- Cook , Philip and John MacFDonald (2010) , “ Mobilizing Private Inputs for Crime Prevention , the NBER Economical Crime Control Conference , held at UC Berkley on January 15th and 16th and McDonald , 2010 , pp 4-5

۲ - قماش، سعید و عارفی، مرتضی. (۱۳۹۶). موانع سیاسی و اقتصادی پیشگیری اجتماعی از جرم، فصلنامه آموزه های حقوق کیفری،

دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۳، ص ۸۵

گفتار دوم - موانع فرهنگی

۱- انجام ندادن وظایف قانونی فرهنگ سازی توسط دستگاه های مسئول

عدم انجام وظایف قانونی فرهنگ سازی توسط دستگاه های مسئول، یکی از اصلی ترین موانع بر سر پیشگیری از جرم در حوزه مواد مخدر و روان گردان است. بر طبق ماده ۲ قانون مطبوعات یکی از رسالت های اصلی مطبوعات، ارتقای سطح معلومات و آگاهی های عمومی در همه زمینه ها می باشد. دستگاه های متولی به ویژه قوه قضاییه، نیروی انتظامی و صدا و سیما و مطبوعات بایستی با اعتلای معلومات و آگاهی های مردم، به مقوله پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان کمک نمایند. هم چنین برای نمونه در سند راهبردی (امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات کشوری) مصوب هیئت وزیران ۱۳۸۷/۱۲/۱۱، حمایت از تحقیق، ارتقای سطح آگاهی، دانش و مهارت های افتا^۱ سازمان صدا و سیما عهده دار ترویج و توسعه آموزش و آگاهی های همگانی در حوزه افتا نظیر طرح فرهنگ سازی اخلاقی و اشاعه روحیه مسئولیت پذیری به عنوان مجری این امر شده است. با این حال آیا صدا و سیما به وظایف خود در این زمینه عمل نموده است؟ به نظر می رسد جواب در این زمینه منفی است چرا که آگاهی و اطلاع رسانی از پیشگیری از جرایم - در اینجا جرایم رایانه ای - به اندازه تبلیغ یک کالای تجاری برای چنین نهادی با اهمیت تلقی نمی شود^۲. همین امر در مورد جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان نیز صادق است که دستگاه های مسئول به وظایف و سندهای بالادستی که آنها را ملزم به فرهنگ سازی به استفاده صحیح از موارد مختلف است، صورت نگرفته و آن طور که بایسته بوده چالش ها، آسیب ها و تبعات منفی سوء مصرف مواد مخدر و قاچاق این گونه مواد به آحاد مردم گوش زد نشده است.

۲- فقدان کارکردهای فرهنگی بخش های خصوصی ذی نفع

عدم کارکردهای فرهنگی بخش های خصوصی ذی نفع از جمله باشگاه های فوتبال، مراکز آموزش درمانی و ... در زمینه پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان، یکی دیگر از موانع اصلی فرهنگی حقوقی پیشگیری از این گونه از جرایم می باشد. برای نمونه یکی از فعالیت های فرهنگ سازی که در کشورهای خارجی برای پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان صورت می گیرد، استفاده از باشگاه های فوتبال و بازیکنان آنها در پیشگیری از این گونه جرایم است. برای نمونه، سازمان لیگ فوتبال حرفه ای بریتانیا در دهه ۹۰ میلادی طرح آزمایشی را در شش باشگاه فوتبال این کشور از جمله لیورپول با هدف توسعه روابط میان باشگاه های فوتبال و جوامع محلی آغاز نمود. در سال ۱۹۹۳ این برنامه با سرمایه گذاری های دولتی، کارکنان به عنوان بخشی از «برنامه جامعه و فوتبال^۳» جای گرفتند^۴.

۱- این عبارت مخفف «امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات کشوری» است.

۲ - پورقهرمانی، بابک. (۱۳۹۵). پیشگیری جامعه مدار از وقوع جرایم رایانه ای و متولیان آن در حقوق ایران. فصلنامه پیشگیری از جرم، ۱۱ (۳۸)، ص ۲۵.

3 - Society and Football Program

4-Dubecki , L , 2000 , Football Clinic Kicks a Goal for Education The Age , 5 July 2000 , p5.

در کل باید گفت که بخش‌های خصوصی، انجمن‌ها و سایر نهادهای فرهنگی می‌بایست پا به عرصه مبارزه و پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر بگذارند و اقدامات فرهنگی خود را در راستای کاهش جرم مواد مخدر توسعه دهند.

۳- بی تفاوتی عمومی

بی تفاوتی عمومی نیز یکی دیگر از موانع اصلی فرهنگی حقوقی در پیشگیری از جرایم مواد مخدر حداقل در حوزه جرایم خرد مواد مخدری موفقیت‌هایی را در جامعه ایران به ارمغان خواهند آورد. از قدیم، جامعه ایرانی به پلیس و قوه قضاییه به عنوان حامی نگاه می‌کرده است و همواره آنها را سازمان‌هایی دانسته که خلاف کاران و مجرمین را دستگیر و مجازات می‌نماید.

بی تفاوتی عمومی جامعه ایرانی در مورد خود پیشگیری در بین افراد جامعه اصولاً از عدم آگاهی و دانش آنها از معنی و مفهوم پیشگیری می‌باشد و شاید این عقیده که ارگان‌های دیگر مانند بیمه و سازمان‌های دولتی باید هزینه جرایم و بزه کاری‌ها را تقبل نمایند باعث ایجاد این تفکر شده است.

از سوی دیگر، برخلاف کشورهای مانند ژاپن - که علی‌رغم جمعیت بسیار بیشتر آمار جرایم در آنها پایین تر بوده و عوامل فرهنگی مردمی نقش مهمی در پیشگیری از جرم ایفاء می‌نمایند - که تشکیل گروه‌ها یا اجتماعات انسانی بر پایه محله و موقعیت شکل می‌گیرد، در ایران تشکیل این گروه‌ها یا اجتماعات انسانی بر اساس ویژگی‌های یک شخص و به اصطلاح تک محور بودن صورت می‌پذیرد.

امروزه شاهد آن هستیم در حوزه مواد مخدر نیز بی تفاوتی عمومی وجود دارد به این صورت که آحاد مردم در صورت مشاهده جرایم خرد و یا حتی کلان به ارائه گزارش نمی‌پردازند و این نوع از بی تفاوتی علاوه بر فرار بزه کاران از چنگال عدالت، مخالف رویکردهای پیشگیرانه نیز می‌باشد. به نظر می‌رسد آگاه‌سازی آحاد مردم در قبال جرایم سازمان یافته، جرایم در حوزه مواد مخدر و به طور کلی جرایمی که آسیب عمومی وارد می‌کند ضروری است.

گفتار سوم- وجود نهادهای متعدد قاعده گذار

وجود نهادهای متعدد قاعده گذار در زمینه مبارزه با مواد مخدر در جمهوری اسلامی ایران یکی دیگر از ضعف‌های اصلی موجود در مبارزه با مواد مخدر در نظام جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. اصل عدم تفویض قانون گذاری یکی از اصول ریشه دار در سنت قانون اساسی گرایی است زیرا تفویض این اختیار از سوی قانون گذار به یک نهاد دیگر، ساختار ایجاد شده توسط قانون اساسی را دچار مخاطره می‌کند.^۱ بدین ترتیب، ابهام و پیچیدگی

۱ - آقای طوق، مسلم و لطفی، حسن. (۱۳۷۸). تمیز میان تفویض اختیار قانون گذاری و اعطای صلاحیت تخییری در آرای دیوان عالی آمریکا، فصلنامه حقوقی اداری، ۲. ص ۵۸.

قوانین، هم بر شهروندان و هم بر حکومت آثار سوئی دارد. مهم ترین آثار سوء این وضعیت بر شهروندان را می توان شامل دربرداشتن هزینه های اداری برای شهروندان به منظور فهم و بهره برداری از قوانین، دشوار ساختن اتخاذ تصمیمات، دامن زدن به نابرابری به ویژه در استفاده از خدمات عمومی و لطمه زدن به امنیت حقوقی دانست. آثار سوء ابهام و پیچیدگی قوانین بر مقامات حکومتی را نیز می توان در دو دسته کلی هزینه های مدیریتی و هزینه های سیاسی مورد توجه قرار داد. هزینه های مدیریتی به تعلل و دیوان سالاری بیش از حد در تصمیم گیری های اداری توسط مقامات اداری و کارمندان در صورت ابهام قوانین و مقررات بازمی گردد. هزینه های سیاسی ابهام قوانین نیز از هزینه های ناشی از استفاده از قوای قهریه توسط دولت برای تمکین شهروندان از قانون مربوط است؛ در حالی که چه بسا یکی از مهم ترین دلایل این عدم تمکین، پیچیدگی و ابهام قوانین می باشد.^۱

روابط قوا در نظام جمهوری اسلامی ایران برخلاف تمام کشورهای دنیا به گونه ای منحصر به فرد تنظیم شده است. هرچند که در ظاهر تفکیک نسبی قوا وجود دارد، اما این روابط از ویژگی های خاصی برخوردار است که آن را از سایر نظام ها متفاوت می سازد. مساله ای که در این جا حایز اهمیت است، پشتیبانی متقابلی است که باید بین نهادهای حاکمیتی برقرار شود تا از یک سو بستر خدمت بیشتر به کشور فراهم و از دیگر سو مانع تضاد و سرکشی فراقانونی این نهادها بر یکدیگر شود. در واقع، منظور کنترل قدرت به وسیله قدرت است که نشان دهنده حاکمیت قانون است؛ هم چنین عدم تعامل مناسب میان نهادهای حاکمیتی موجب بازیگری و معامله گری می شود و این یک فاجعه است. تنش و مجادله در حاکمیت، مردم را نسبت به آینده مایوس و ناامید می سازد و هیچ چیز برای یک کشور و نظام خطرناک تر از آن نیست که ملت انگیزه و امیدی برای تحرک و تلاش تعالی بخش نداشته باشد.^۲ این در حالی است که در سیاست جنایی سازمان ملل متحد بدین شکل عمل نمی شود. توافق میان سازمان ملل متحد و کمیسیون بین المللی کیفری و زندان ها تحت عنوان طرح ادغام در اول دسامبر ۱۹۵۰ مورد تصویب مجمع عمومی قرار گرفت. این طرح به لحاظ برنامه ها و تدابیری که باید به وسیله سازمان ملل متحد پیش بینی و اتخاذ گردد، به عنوان سند اصلی ساختار ارگانیک و فعالیت های این سازمان در زمینه سیاست جنایی محسوب می گردد. برنامه ریزی و سیاستگذاری در این قلمرو از همان آغاز تحت نظر و هدایت ارگان های مرکزی سازمان ملل متحد یعنی مجمع عمومی، شورای اقتصادی و اجتماعی، شورای امنیت، شورای قیمومت (سرپرستی) و دبیر خانه انجام شد، که در بین آن ها شورای اقتصادی و اجتماعی و در نهایت مجمع عمومی نقش عمده را ایفا می نمایند.

۱ - انصاری، باقر. (۱۳۸۶). تنقیح قوانین و مقررات: تدبیری برای مبارزه با ابهام حقوقی. اطلاع رسانی حقوقی، شماره ۱۱، پاییز، سال ششم. ص ۳۹.

۲ - میرمحمدی، سیدمهدی، الوانی، سیدمهدی و زینلی، حامد. (۱۳۹۵). تحلیلی بر ساز و کار نظارت و تعادل در روابط بین نهادهای حاکمیتی نظام جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه چشم انداز مدیریت دولتی، شماره ۲۸، ص ۱۷.

مبحث دوم - چالش‌ها

در این مبحث به بررسی چالش‌ها در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان در جمهوری اسلامی ایران و نهادهای بین الملل (سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی) پرداخته می شود. آشکار است که هر یک از این دو نظام دارای نقاط قوت و ضعف خاص خود می باشند که نمی توان آن را یک ضعف راهبردی برای هر یک در نظر گرفت. برای نمونه نبود یک نهاد اجرایی محوری در سطح بین المللی برای نظارت بر موارد سازمان یافته بین المللی جرایم مواد مخدر یک ضعف ساختاری در این ارتباط می باشد نه یک ضعف اجرایی.

گفتار اول - چالش های تقنینی

کشور ایران به لحاظ قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی خاص در معرض انواع جرایم سازمان یافته بین المللی به ویژه قاچاق مواد مخدر و روان گردان و سایر جرایم مواد مخدری قرار دارد به نحوی که نمی توان این امر را کتمان نمود که مساله مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، امروزه تبدیل به یک مقوله امنیت محور شده است و بنابراین این امر در سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران نیز نفوذ نموده و سیاست جنایی ایران را تبدیل به یک سیاست جنایی امنیت محور نموده است. در واقع (از میان جوامع شهری، عرضه، خرید و فروش، حمل و نگهداری و سوء مصرف مواد مخدر، از جمله انحرافات است که صدمات جبران ناپذیری به جوامع بشری وارد ساخته است. جرایم مواد مخدری، علاوه بر زیان های جدی و خطرناک جسمانی، مشکلات عدیده اقتصادی و اجتماعی از جمله افزایش سرقت، تکدی گری و جرایم سازمان یافته و هم چنین هدر رفتن سرمایه های کلان مادی کشورها را به دنبال داشته است. کشور ما نیز به لحاظ وضعیت جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی طی سال های اخیر، در معرض آلودگی بیشتر به مواد مخدر قرار گرفته است که به دو شکل قاچاق و اعتیاد بروز و ظهور داشته است.^۱ که در ادامه دو مورد از مهم ترین چالش هایی که در رابطه با سیاست جنایی تقنینی ایران وجود دارد مورد اشاره قرار می گیرد.

بند اول - جرم انگاری افراطی

اینکه ابزارهای قهرآمیز در حقوق کیفری مورد توجه قانونگذاران قرار می گیرد، برکسی پوشیده نیست، منتهی در جوامع مختلف چگونگی استفاده از ضمانت اجرای کیفری متفاوت بوده است. اگرچه منطق استفاده از حقوق کیفری به عنوان یک شیوه پاسخ دهی در برابر رفتارهای پر خطر و ناقض ارزش بنیادین افراد جامعه و منافع اساسی اجتماع قابل توجیه می باشد لیکن مشکلات و آثار زیان بار استفاده افراطی از

۱ - حسینی، سیدمحمد و ابراهیمی زرنندی، محمد احسان. (۱۳۹۱). تجزیه و تحلیل جغرافیایی جرایم مواد مخدر در شهر کرمان. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱(۲). ص ۹۵.

حقوق کیفری و شرایط و وضعیت های غیر قابل قبولی که این شکل افراطی از حقوق کیفری بر تابعان خود تحمیل خواهد نمود از جمله مخاطرات حقوق کیفری تهاجمی خواهد بود.

جرم انگاری افراطی، اصولاً تحت تأثیر تفکر کیفرگرا و اعتقاد به کارکرد باز دارندگی حقوق کیفری و تحت تأثیر آموزه های اخلاقی، مذهبی و متعاقب شکست جنبش های اصلاح و بازپروری و در پاسخ دهی به آمار رو به افزایش بزهکاری و در نتیجه پیشرفتهای نوین فنی و تکنولوژی و ظهور رشته حقوق جزای فنی و شکل گیری حقوق کیفری بین المللی و ضرورت های نوین بین المللی شکل گرفته است.

در حوزه مواد مخدر و روان گردان قانون گذار جمهوری اسلامی ایران تسامح و تساهلی از خود به خرج نداده و از همه مجازات ها از حبس های طویل مدت، شلاق، جزای نقدی، مصادره کل اموال تا حبس ابد و اعدام برای کلیه صور و مصادیق انحرافات و جرایم موادمخدری استفاده کرده است. این رویکرد قانون گذار که نوعی افراط در جرم انگاری و همچنین کیفرگذاری است تالی فاسدی همانند اقتدارگرایی، امنیتی شدن، حذف پاسخ های جامعه‌وی، تورم کیفری و برچسب زنی را به دنبال خود خواهد داشت. زمانیکه قانون گذار کلیه مصادیق موادمخدر حتی خرده فروشی و اعتیاد را وارد قلمرو حقوق کیفری می نماید یعنی به پدیده های که جنبه انحرافی دارند پاسخ دولتی و رسمی می دهد. این نوع پاسخ صریح- دولتی- رسمی شایسته رفتاری که اساساً انحراف و یک رفتار غیراجتماعی و نه ضد اجتماعی است می باشد. جرم انگاری افراطی در حوزه موادمخدر علاوه بر اینکه پاسخ های دولتی را به همراه دارد، باعث حذف پاسخ های جامعه‌وی (اجتماعی) نیز شده است. زمانی که رفتاری انحراف و بیمارگونه وارد در قلمرو حقوق کیفری شده، جامعه مدنی و نهادهای مردم نهاد و به طور کلی هیئت های اجتماعی از پاسخ های جامعه‌وی دور می شود و با توجه به جرم انگاری و کیفرگذاری، کیفردهی را از مقامات دولتی و مسئول که در بحث مدنظر مقامات قضایی اند انتظار دارند. از سوی دیگر جرم انگاری افراطی رفتارهای موادمخدری باعث اقتدارگرایی نظام عدالت کیفری ایران شده است به طوری که نظام عدالت کیفری هیچ گونه تسامح و تساهلی در قبال رفتارهای انحراف گونه نداشته و با اقتدار مطلق قانونگذاری و متعاقب آن کیفردهی مقامات قضایی درصدد اعمال قدرت و نشان دادن قدرت حاکمیتی است. در صورتی که این مورد و این گونه پاسخ دهی ها به جرم انگاری افراطی علاوه بر تورم کیفری چهره نظام عدالت کیفری را خشن کرده و از گفتمان پیشگیرانه نیز به دور است. در نهایت به نظر می رسد رویکرد حقوق کیفری موادمخدر ایران نیازمند دگرذیسی در حوزه جرم انگاری است و صرفاً بایستی قاچاق موادمخدر و جرایمی که دارای جنبه سازمان دهی هستند جرم انگاری شود و دیگر موارد نیز اعتیاد و خرده فروشی از حوزه حقوق کیفری حذف و پاسخ دهی آنها به دست جامعه مدنی سپرده شود.

بند دوم - کیفرمدار بودن

کیفرمدار بودن سیاست جنایی ایران در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، به‌طور عمده از سیاست جنایی سستی ناشی می‌شود و تقریباً در تمامی جرایم، این نگاه را دنبال نموده است. در سیاست جنایی سستی که مبتنی بر سزادهی، کیفردهی و بازپروری است به رغم اینکه مراجع رسمی به عنوان مرجع انحصاری برای دادن پاسخ کیفری به بزه تعیین شده اند، مفاهیم حق الناس و دعوی خصوصی اهمیت ویژه ای یافته و تاکید بر ساز و کارهای صلح و سازش، عفو، توبه، اقرار، انکار و مانند آن، نشان از سهم عمده ای مراجع غیررسمی و مردمی برای مشارکت در پاسخ های مدنی و ترمیمی دارد (اکبری، ۱۳۹۳: ۹). دولت پس از انقلاب اسلامی سیاست جدی تری در مقابله با این دسته از جرایم اتخاذ و در نخستین گام شورای موقت انقلاب، قانونی تصویب کرد که به موجب آن، کشت خشخاش به طور کامل ممنوع و رفتارهای دیگری که در قوانین پیش از آن جرم نبودند، جرم انگاری و مرتکبان با کیفرهای شدیدی مواجه می شدند^۱. سیاست جنایی افتراقی در قبال مواد مخدر از رویکردی دوگانه مبتنی بر تمایز میان دو پدیده اعتیاد و قاچاق و جرایم آن پیروی می کند به گونه ای که در مورد اعتیاد (سیاست بازپروری و درمان) را روا می دارد و برعکس در قلمرو قاچاق، تطهیر و ...، بیشتر بر سیاست سرکوب تاکید می نماید.^۲ از بارزترین خصوصیات سزادهی بودن سیاست جنایی ایران در مبارزه با جرایم مواد مخدری، نقض حقوق اساسی افراد می باشد بدین معنا که حقوقی که از ابتدای اقدامات پلیس در کشف و شناسایی متهم و حفظ آثار و ادوات جرم تا دادرسی و محکومیت در قوانین پیش بینی شده است، اغلب، محصول نقض این حقوق، متهم یا محکوم شدن بی گناهان است.^۳ خطا در رسیدگی به جرایم مواد مخدر از مرحله کشف و شناسایی متهمان تا رسیدگی و صدور حکم وضعیتی متفاوت تر و آسیب پذیرتر از جرایم دیگر دارد. از یک سو، اغلب به علت اینکه متهم همراه با مواد شناسایی و دستگیر می شود، اثبات بی گناهی بسیار دشوار است؛ ماهیت این جرایم به گونه ای است که دلیل اثباتی معمول و غالب، یافت شدن مواد در تصرف فرد است. در این جرایم ادله ای مانند سند، نظریه کارشناسی و DNA به ندرت و شاید هرگز موضوعیتی برای استناد پیدا نمی کنند.^۴

در پایان جرم انگاری افراطی در حوزه جرایم مواد مخدری و کیفرگذاری افراطی با مجازات های کیفری که رویکرد اصولاً سزادهی است، یک ایراد و انتقاد اساسی محسوب می شود. چه بسا بسیاری از گونه های

۱ - نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۴). سیاست جنایی (گزیده مقالات آموزشی برای ارتقای دانش دست اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران). جلد دوم. کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در ایران، تهران: نشر سلسبیل. ص ۲۰۸.

۲ - رحمدل، منصور. (۱۳۸۵). تحولات سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در زمینه مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر. مجله جامعه شناسی ایران، ۱۷ (۱). ص ۱۵۶.

۳ - ساکی، محمدرضا. (۱۳۹۱). مواد مخدر و روان گردان از دیدگاه علوم جنایی و حقوق بین الملل. تهران: انتشارات جنگل. ص ۴۳.

۴ - غلاملو، جمشید. (۱۳۹۷). تحلیل عوامل بی عدالتی کیفری در جرایم مواد مخدر. مجله حقوقی دادگستری، ۸۲ (۱۰۳). ص ۱۵۳.

اینگونه از جرایم جزء انحراف و بیماری هستند جرم انگاری، کیفرگذاری و کیفردهی آنها بر خلاف اصول سیاست جنایی مشارکتی است. فلذا به نظرمی رسد در سیاست تقنینی نیازمند دگردیسی و تغییرات عمده در دو حوزه جرم انگاری و کیفرگذاری می باشیم و با احتیاط و ملاحظه بیشتری نیازمند وضع قوانین و مقررات مربوطه می باشیم.

بند سوم - استفاده ناکافی از ظرفیت های نهادهای ارفاقی

در جهت فردی سازی مجازات ها به منظور اهداف بازدارنده مجازات، بایستی ابزار با اهرم های لازم در اختیار مقامات قضایی وجود داشته باشد. از این جهت اصل فردی کردن کیفر راهکار مناسبی برای استفاده از نهادهای ارفاقی جهت تناسب سازی مجازات ها با شخصیت مجرمان است. در بیشتر نظام های حقوقی دنیا بکارگیری سازو کارهای ارفاقی با توجه به اصل فردی سازی مجازات به خصوص در جرایم تعزیری امکان پذیر است. در خصوص قانون مبارزه با موادمخدر قانون گذار در قوانین متعدد، چه در قالب قانون خاص مبارزه با موادمخدر چه در قانون عام مجزات اسلامی با تدوین مجازات های سنگین و شدید سیاست جنایی مبتنی بر تسامح و تساهل صفر را در پیش گرفته است.^۱ به صورتی که در قوانین جرایم موادمخدر مشاهده می شود بهره مندی از نهادهای ارفاقی یا وجود ندارد و یا اگر وجود دارد با شروط و قید و بند بسیاری است که عملاً امکان استفاده از نهادهای ارفاقی را با بن بست مواجه می کند. تعویق صدور حکم، تعلیق اجرای مجازات، نظام نیمه آزادی، آزادی مشروط و سایر ارفاقات و تخفیفاتی که در قوانین عام و خاص وجود دارد در حوزه مبارزه با موادمخدر با چالش عمده ای مواجه شده است که به نظر مخالف با رویکرد ارفاقی است. در مورد آزادی مشروط که مجازات حبس ابد بر اساس رای وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عالی کشور غیر قابل آزادی مشروط است یا در مورد مرور زمان که اصولاً در جرایم تعزیری پذیرفته است اما در حوزه جرایم موادمخدر این گونه جرایم استثنا شده اند و چنین ارفاقاتی شامل حال متهمان و محکومان ناظر موادمخدر نمی شود همگی موارد فوق بیانگر عدم بهره گیری کافی از نهادهای ارفاقی است که در مورد جرایم مذکور با رویکرد سختگیرانه ای روبرو شده است که این مورد را می توان از چالش های مهم حوزه تقنین نام برد.

۱ - موسوی مجاب، سید درید، احمدزاده، رسول و رستمی، سینا. (۱۳۹۹). واکاوی سیاست جنایی قانون گذار در ماده ۴۵ الحاقی به قانون مبارزه با موادمخدر، مجله آموزه های حقوق کیفری، دوره ۱۷ (۱۹)، ص ۲۵۲.

گفتار دوم - چالش های اجرایی

بند اول - امنیت گرایي

امنیتی شدن سیاست جنایی که با قرار گرفتن در یک وضعیت خاص تمام نهادهای عدالت کیفری را در یک استفاده حداکثری علیه پدیده جنایی تجهیز می کند، در عمل باعث به وجود آمدن پدیده دشمن مدار در سیاست جنایی و دشمنی علیه جرم و در ضدیت با نظام حقوقی معتقد به اصل حداقلی حقوق جزا یا الغاء گرایي حقوق کیفری شود.^۱

امنیت گرایي سیاست جنایی در قبال جرایم مواد مخدر به آن معناست که با خطرناک فرض شدن بزهکاران و دشمن دانستن آنها امنیت جانی، مالی، حیثیتی و آزادی افراد انسانی مورد خدشه قرار گیرد و از این جهت راهی برای کنترل و جامعه پذیری آنها به محیط اجتماعی جامعه وجود نداشته و در این شرایط نهادهای رسمی و دولتی باید تمام ظرفیت های خود را در راستای پاسخ دهی به جرایم مواد مخدر اختصاص دهند. همین تمایلات امنیت گرایانه نظام قانون گذاری ایران است که نسبت به کلیه انحرافات از قبیل هرزه نگاری، ولگردی، تکدی گری، بی حجابی و بد حجابی، قماربازی، اعتیاد به مصرف مواد مخدر و روان گردان عکس العمل کیفری نشان داده و تمامی انحرافات از جمله جرایم خرد در حوزه مواد مخدر و صرف مصرف و اعتیاد را مورد هجمه قرار می دهد و با یک نگاه کیفر گرایانه درصدد این است به هدف خویش نائل گردد. بنابراین امنیتی شدن حقوق کیفری مواد مخدر، آن را به سمت اقتدار گرایي و جرم انگاری افراطی و رویکردهای مبتنی بر کیفر سوق می دهد تا دولت به جامعه مدنی اجازه دخالت ندهد. سیاست جنایی اجرایی ایران با رویکردی امنیت گرایي و استفاده حداکثری از ابزارهای کیفری برای مقابله با مواد مخدر و مواد روان گردان به پا خواسته و تمامی گونه های مواد مخدری را وارد قلمرو حقوق کیفری و از تمامی کیفرها برای مبارزه با مواد مخدر که از این دیدگاه دشمن جامعه می باشند استفاده کرده است.^۲

حال در ادامه آثار و تبعات این گونه رویکرد (امنیتی شدن) را اشاره می کنیم.

۱- کاهش ترس از جرم

به هر میزان که آمار جرایم رو به فزونی نهد به همان مقدار از اعتماد مردمی و رضایت اجتماعی نسبت به دستگاه عدالت کیفری کاسته می شود و به موازات آن ترس از جرم و بزه دیدگی در میان مردم افزایش پیدا خواهد نمود. لذا میان افزایش جرایم و ترس از جرم یک رابطه معقول وجود دارد که بر همین مبنا، متولیان نظام عدالت کیفری معمولاً از رسانه ای کردن و انتشار آمار رسمی مربوط به افزایش جرایم هراس دارند. در مقابل، تجربیات جهان امروز نشان می دهد که از یک سو، آموزه های حقوق بشری، موجب شده است که

۱ - دلماس مارتی. (۱۳۸۷). نظام های بزرگ سیاست جنایی: جنبش های سیاست جنایی. ترجمه، علی حسین، نجفی ابرندآبادی، جلد دوم، تهران: انتشارات میزان، ص ۱۰۹.

۲ - غفاری چراتی، صالح. (۱۳۹۹). هرزه نگاری در فضای مجازی در نظام عدالت کیفری ایران. رساله دکتری دانشگاه مازندران. ص ۸۷.

منطق کلان سیاست جنایی اتخاذی، روحیه سازش گر و مصالحه جویانه به خود گرفته و به فراخور شرایط زمانی و مکانی به تعدیل راهبردهای خود اقبال گردد. از سوی دیگر، سیاست جنایی و راهبردهای عملی آن به مثابه معیار سنجش میزان و قلمرو واقع گرایی آموزه های حقوق بشری در بعد کیفری جلوه می نماید که می تواند به تحدید و تصفیه ابعاد انتزاعی غیرقابل اجرای آن ها در شرایط کنونی جوامع منتهی گردد.

یکی از اصلی ترین واقعیت های اجتماعی به ویژه در دنیای کنونی و زندگی شهری امنیت و احساس امنیت است. وقتی به تاریخ نگاه می کنیم می بینیم که امنیت در الگوهای زیستی بشر نقش اساسی داشته و همیشه به عنوان عنصری مهم سایر ابعاد زندگی را تحت تاثیر قرار داده است. احساس امنیت و آرامش شهروندان در محیط های پیرامون و محل کار، زندگی، رفت و آمد، تفریح و گذران اوقات فراغت، محیط های آموزشی و فرهنگی و ... از عوامل مهم و تاثیرگذار بر کیفیت زندگی آنان است. امروزه جرم و احساس ناامنی در برابر آن، در محلات شهری از دغدغه های اصلی شهروندان به شمار می رود. امنیت همچون دیگر پدیده های اجتماع دارای دو بعد ذهنی و عینی است. این دو بعد جدا از همدیگر نیستند. اما وقتی صحبت از پیامدهای اجتماعی و روانی است باید به بعد ذهنی احساس امنیت یا ناامنی توجه ویژه داشته باشیم. این امر کیفیت زندگی ما را به شدت تحت تاثیر قرار می دهد. چون حالت عینی امنیت یعنی جرم و جنایت یکی از ابعاد کیفیت زندگی است. بعد ذهنی آن را اصطلاحاً ترس از جرم می گویند. مساله امنیت دومین نیاز بشر است بعد از نیازمندیهای فیزیولوژیکی بر اساس تحقیقات مازلو نیاز به امنیت و احساس امنیت و عدم ناامنی در ابعاد مختلف امنیت است که برای افراد جامعه بسیار مهم است. ترس از جرم یا احساس ناامنی در سطوح مختلف اثرات و پیامدهای منفی در بر دارد. یعنی افراد، گروه ها، شهرها، مناطق و حتی در سطح ملی و جهانی در شرایط خاص تحت تاثیر این پدیده قرار می گیرند. برای مثال تروریسم دارای پیامدها و بازتاب های جهانی بوده و موجب گسترش احساس ناامنی در سراسر دنیا است. ترس از جرم و احساس ناامنی زندگی روزمره را تحت تاثیر قرار می دهد. حتی می تواند آن را مختل کند. الگوهای رفتار و فعالیت ما را تحت تاثیر قرار می دهد. مشارکت اجتماعی و حضور در عرصه های مختلف زندگی جمعی را محدود می کند. تعاملات اجتماعی را کم می کند. موجب ایجاد استرس می شود. برای مثال مردم به راحتی نمی توانند در مراسم عمومی شرکت کنند. اگر در عرصه های عمومی ظاهر شوند همراه با ترس و استرس خواهد بود.^۱ در مورد جرایم

۱- موضوع دیگری که موجب توجه به سیاست جنایی امنیت محور در ارتباط با جرایم مواد مخدر و روان گردان شده است، وقوع جرایم سازمان یافته فراملی می باشد. صرف نظر از رشد روزافزون بزه کاری در سال های ۱۹۶۰ الی ۱۹۷۰ میلادی، تحولات کیفری بزهکاری نیز موجبات جابه جایی پارادایم های حقوق کیفری در مقابله با پدیده جنایی گردید. در این میان، وقوع جرایم سازمان یافته با رویکردی جهانی سبب تهدید بیش از حد امنیت جامعه گردیده است چرا که ماهیت جرایم جهانی شده دولت ها را به پیش بینی و تصویب مقرراتی در راستای مبارزه این جرایم با طبعی سخت گیرانه و امنیت محور همراه می نماید. در حقیقت، دولت ها جهت کارآمدی در سیاست جنایی طریقی را اتخاذ می نمایند که با هدف صیانت از امنیت ملی طرح ریزی شده باشد. بنابراین، شیوه متخذه از یک سو در مقام تحدید حقوق بشر و آزادی های فردی می باشد و از سوی دیگر با تقویت ظرفیت های نظامی، پلیسی و قضایی به هر چه بیشتر امنیتی کردن حقوق کیفری منجر شده است. برای اطلاعات بیشتر ن.ک به: جعفریان سوته، سیدحسن (۱۳۹۴)؛ از عدالت کیفری امنیت مدار تا عدالت کیفری کرامت مدار (علل، راهکارها)، نشریه اندیشه های حقوق کیفری، سال اول، شماره ۱، زمستان، ص ۴۸.

مواد مخدر به نظر می رسد قانون گذار با استفاده از ابزار و اهرم های کیفری و اینکه نوعی ترس از جرم را در جامعه ایجاد نماید با راهکار امنیتی کردن سیاست جنایی و با استفاده از جرم انگاری افراطی، کیفر گذاری افراطی و اقتدار گرایی در اعمال مجازات سعی در کاهش ترس از جرایم در حوزه مواد مخدر دارد. این رویکرد با توجه به اینکه در حال حاضر رویکردهای نوین هم چون پیشگیرانه وجود دارد به نظر سخت گیرانه و مخالف حقوق طبیعی افراد است.

۲ - شکست سیاست های اصلاح و درمان

رویکرد سنتی علت شناختی جرم را می بایست در کمال بهره وری از جرم شناختی بالینی از رهگذر شناخت علل جرم و متعاقب آن، حذف علت ها و اصلاح مجرم جستجو کرد. اما چنین رویکردی با ظهور نظریات نوین که عمدتاً از رهگذر مطالعات آماری گروه های خاص بزه کاری حاصل می گردد سبب تضعیف و افول این سیاست شد که نقطه عطف آن رشد روزافزون بزهکاری و تکرار جرم در جوامع غربی است.

بند دوم - سخت گیرانه بودن

یکی از رفتارهای حاکم در سیاست جنایی، اقدامات سخت گیرانه است؛ با ایجاد احساس ناامنی در جامعه به علت افزایش ارتکاب جرایم کوچک و متوسط، واکنش به بزه و بزهکار از شدت بیشتری برخوردار می شود.^۱ با افزایش جرایم، دولت خواه به طور مستقیم یا غیرمستقیم در اعمال سیاست های پیشگیرانه نقش برجسته ای دارد. دولت می تواند از طریق ترسیم و تدوین سیاست های مدون و بلندمدت پیشگیری از جرم، نقش موثری در ریل گذاری فعالیت های پیشگیری از جرم ایفاء نماید. تجربیات سایر کشورها به ویژه کشورهای اروپایی اثبات نموده است که حتی تغییرات احزاب در انتخابات پارلمانی و ریاست جمهوری، منجر به تغییر اولویت های پیشگیری از جرم در آن کشور می گردد. برای نمونه در بلژیک در زمان دولت لیبرال، افزایش قدرت و بهبود ارتقاء همکاری بین ژاندارمری، پلیس محلی و پلیس قضایی در راستای مبارزه ایشان علیه ناامنی، تروریسم و سارقان مسلح و پیشگیری از این جرایم خواسته شده در حالی که رویکرد دولت نئولیبرال آن بود که شهروندان و نه دولت نخستین و اصلی ترین افراد مسئول در امنیت شهر خودشان شناخته می شوند. آنها به عنوان افرادی که مسئول حفاظت از خود و اموالشان بودند، می بایستی کنترل بیشتری بر محیط زندگی و کار خود داشته باشند؛ در مقابل، نقش دولت، حمایت از شهروندان جامعه در راستای اجرای مسئولیت هایی هم چون اطلاع رسانی پیرامون مقررات ایمنی، حمایت از بزه دیدگان و افزایش نظارت پلیس در خیابان ها بود.^۲

۱ - فروتن، مصطفی و موسوی، سید ایمان (۱۳۹۶). سیاست جنایی ایران، هلند و انگلستان در قبال جرایم مواد مخدر، ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۸(۹)، ص. ۶۸.

۲ - هبرشت، پاتریک (۱۳۹۵). پیشگیری از جرم در دولت فدرال بلژیک؛ از سیاست سوسیال دموکراتیک به سوی سیاست نئولیبرال و اقتدارگرا در یک جامعه دموکراتیک. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۱(۴۰)، ص ۴۰.

با وجود اهمیت نقش دولت در زمینه سیاست گذاری های مربوط به پیشگیری از جرم، شاهد آن هستیم که هیچ گونه راهبرد ثابت و طولانی مدتی از سوی دولت ایران در این زمینه تدوین نشده است و دولت و نهادهای مسئول عمدتاً به این موضوع به عنوان یک موضوع دارای درجه دوم اهمیت نگریسته اند.

بند سوم - روند رو به رشد ارتکاب جرایم مواد مخدر

از آنجایی که ترس از جرم و ناامنی ناشی از گسترش آشفته‌گی در حوزه های مختلف زندگی اجتماعی است و خود این آشفته‌گی برآیند تجربه ناقص توسعه در کشور ماست، پس قبل از هر چیز باید در رویکرد مان در اجرای برنامه های توسعه تجدیدنظر کرده و از یک طرف به جای برنامه ریزی از بالا سعی کنیم با محوریت مشارکت مردم برنامه های توسعه را از پایین به بالا برنامه ریزی کنیم. از طرف دیگر چون برنامه های توسعه همواره با رویکرد اقتصادی نوشته می شوند لازم است رویکرد آنها از اقتصادی به اجتماعی تغییر کند. این امر به میزان زیادی از آشفته‌گی های ناشی از تغییرات حاصل از برنامه های توسعه خواهد کاست^۱. به علاوه ارتقای سطح عملکرد نهادی جهت بالا بردن میزان اعتماد نهادی در جامعه یکی دیگر از راه های ایجاد امنیت است. در این مورد به ویژه نهادهای انتظامی و قضایی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. عملکرد درست این نهادها در برخورد با مصادیق مجرمانه از یک طرف سطح امنیت اجتماعی را بالا برده و در نتیجه میزان احساسات ترس از جرم را کاهش می دهد و از سوی دیگر میزان اعتماد مردم به نهادهای مختلف را افزایش می دهد. در واقع کاهش احساس ترس از جرم تا حدود زیادی منوط به افزایش اعتماد نهادی است. زیرا در صورتی که مردم بر این باور باشند که نهادهایی مانند نیروی انتظامی و قوه قضاییه در برخورد با افراد مجرم کوتاهی نمی کنند و عملکرد درستی دارند هم اعتماد آنها نسبت به این نهادها بالا می رود و هم احساس ترس از جرمشان کاهش می یابد. در نهایت اینکه می توان همانند کشورهای توسعه یافته مرکز مونیترینگ ترس از جرم که یکی از شاخص های مهم کیفیت زندگی است ایجاد نمود. این کار می تواند در امر سیاست گذاری ها در حوزه امنیت اجتماعی که یکی از دغدغه های اصلی مردم و مسئولین است موثر واقع گردد.

گفتار سوم - چالش های قضایی

بدیهی است که در زمینه سیاست جنایی ناظر بر مبارزه و پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان گردان، نبایستی صرفاً نقش سیاست جنایی تقنینی و اجرایی را مهم دانست بلکه بخش مهمی از چالش های سیاست جنایی جمهوری اسلامی در حول محور سیاست جنایی قضایی می چرخد. آن چه که در اینجا مهم می باشد و اشاره بدان نیز برای طرح موثرتر مباحث، مهم می باشد این است که در نظام حقوقی - فقهی ایران با توجه به اینکه سیاست جنایی قضایی از اسباب اعمال حاکمیت در نظام حقوقی اسلام می باشد. بنابراین کمتر در

1- <https://www.isna.ir/news/>

این زمینه، مشارکت اجتماعی از منظر قضایی در پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان گردان مطرح می گردد. هم چنین یکی دیگر از چالش های اصلی موجود که در ادامه نیز بدان توجه خواهد شد، مغایرت میان چالش های تقنینی و قضایی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با جرایم مواد مخدر است؛ درحالی که نظام تقنینی کشورمان در قالب تعهدات قوانین داخلی به دنبال آن بوده تا با اتخاذ نوعی سیاست مبتنی بر کیفر، جرایم مواد مخدر و روان گردان کاهش دهد اما در رویکرد قضایی جمهوری اسلامی ایران به دلیل وجود انواع معاذیر قضایی انعطاف پذیری در آن دیده می شود و این امر موجب عدم کامیابی و موفقیت سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در پیشبرد اهداف مورد نظر خود در پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر شده است. یا به عبارت صحیح تر هم راستا نبودن رویکردهای تقنینی و قضایی باعث شده هدف اصلی قانونگذار که جلوگیری و از بین رفتن معضلات جرایم مواد مخدر است، به منصفه ظهور نرسد. در تطبیق چالش در عرصه ملی و بین المللی در حوزه قضایی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در ایران است. با همکاری نزدیک اداره کل امور بین الملل قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران، دادگستری کل استان کرمان و وزارت امور خارجه، یک نشست دو روزه کشوری با موضوع «همکاری های قضایی بین المللی با تاکید بر معاضدت قضایی و استرداد مجرمین برگزار نمود، معاضدت های قضایی از مهم ترین شیوه های تعاملات در زمینه مبارزه با جرم مواد مخدر در سطح بین المللی است که می بایست هم راستا با تغییر در نوع جرایم ارتكابی ارتقاء یافته و متحول شود. با توجه به پیشرفت های مهمی که امروزه در امر حمل و نقل بوجود آمده، مجرمین مواد مخدر می توانند بلافاصله پس از ارتكاب جرم، کشور محل وقوع جرم را به سرعت ترک نمایند و از ثمرات مالی به ناحق اندوخته شده از جرایم خود، در کشورهای دیگر بهره ببرند. همچنین وسعت و نحوه ارتكاب برخی اعمال مجرمانه که به ماهیت خود یا شخصیت مرتکب آن با بیش از یک دولت ارتباط می کند به گونه ای است که امروزه همکاری دولت ها با یکدیگر در مبارزه با بزهکاری بین المللی را امری اجتناب ناپذیر ساخته است. از این جهت دولت های مختلف با انعقاد موافقت نامه های دو یا چند جانبه به پیش بینی ابزارهای لازم برای معاضدت بین المللی در امور جنایی می پردازند. جلوه های این همکاری و تعاون قضایی بین المللی می تواند به شکل استرداد مجرمین، نیابت قضایی بین المللی و انتقال محکومین مواد مخدر به حبس، ظهور یابد. حتی امروزه به نوعی می توان بحث از اجرای احکام جزایی خارجی یا حداقل احترام و ارزش قایل شدن برای احکام جزایی خارجی را نیز در این ارتباط مطرح کرد ولی انجام این همکاری معمولاً بدون قانون گذاری میسر نیست. مفهوم استرداد مجرمان مواد مخدر و شرایط اساسی آن، موانع و آثار حقوقی استرداد و نقش اینترنت در استرداد مجرمان و بررسی خالهای قانونی مربوط به استرداد مجرمان مواد مخدر و معاضدت قضایی است.

بند اول- بی توجهی به معاضدت‌های قضایی

قواعد مختلفی در ارتباط با معاضدت‌های انتظامی بین‌المللی در زمینه مبارزه با جرایم مختلف در حقوق بین‌الملل معاهدات شکل گرفته است هم در سطح جهانی و هم در سطح منطقه‌ای.

در ابتدا به مقررات کنوانسیون‌های منطقه‌ای و سپس به کنوانسیون مریدا پرداخته می‌شود. ماده ۹ کنوانسیون OECD مقرر می‌نماید: (هر دولت عضو می‌بایستی تا حداکثر امکان بر مبنای قوانین داخلی خود و معاهدات و ترتیبات مرتبط، معاضدت‌های سریع و موثر حقوقی را در راستای تحقیقات و رسیدگی‌های کیفری که از سوی یک طرف در ارتباط با جرایمی که در این کنوانسیون مقرر شده‌اند و برای رسیدگی غیرکیفری که در محدوده این کنوانسیون از سوی یک طرف علیه یک شخص حقوقی اقامه شده‌اند؛ برپا نماید.) ماده ۲۶ کنوانسیون شورای اروپا نیز در زمینه معاضدت‌های قضایی بین‌المللی مقرر می‌نماید:

۱- دولت‌های عضو کنوانسیون می‌بایستی وسیع‌ترین معاضدت‌های قضایی را از طریق پردازش درخواست‌هایی که مقاماتی که دارای اختیار تحقیق یا تعقیب جرایمی هستند که بر مبنای کنوانسیون مقرر شده‌اند؛ بر مبنای قوانین داخلی شان به عمل آورند

۲- معاضدت متقابل حقوقی بر مبنای بند یک این ماده می‌تواند در صورتی رد شود که طرف درخواست‌شونده اعتقاد داشته باشد که انطباق با آن درخواست، منافع بنیادینش، حاکمیت سرزمینی، امنیت داخلی یا نظم عمومی‌اش را زیر سوال می‌برد.

۳. دولت‌های عضو نمی‌بایستی به رازداری بانکی به عنوان مبنایی برای رد هر گونه همکاری تحت فصل حاضر استناد نمایند.

در ارتباط با استرداد نیز ماده ۲۷ کنوانسیون شورای اروپا مقرر می‌دارد:

۱. جرایم کیفری که بر مبنای این کنوانسیون ایجاد شده‌اند می‌بایستی در هر معاهده استرداد که بین یا میان طرفین این کنوانسیون موجود می‌باشد به عنوان جرایم قابل استرداد مندرج شوند.

۲. در صورتی که طرفی که استرداد را مشروط به وجود یک معاهده مطرح می‌نماید، درخواست استرداد را از طرف دیگری که معاهده استرداد ندارد، دریافت نماید، این کنوانسیون را به عنوان مبنای استرداد در ارتباط با هرگونه جرم کیفری که بر مبنای این کنوانسیون مقرر شده است، قرار می‌دهد.

۳. طرفینی که استرداد را مشروط به وجود معاهده‌ای مطرح نمی‌سازند می‌بایستی جرایم کیفری که بر مبنای این کنوانسیون به عنوان جرایم قابل استرداد لحاظ شده‌اند را به رسمیت بشناسند. ۴. در صورتی که استرداد یک جرم کیفری که بر مبنای کنوانسیون مقرر شده است صرفاً بر مبنای تابعیت شخص مطالبه شده یا به این دلیل که طرف درخواست‌شونده این فرض را داشته باشد که بر روی جرم مورد نظر دارای صلاحیت است، طرف درخواست‌شونده می‌بایستی قضیه را به مقامات صالح برای تعقیب ارجاع دهد مگر

اینکه به نحو دیگری با طرف درخواست کننده توافق شده باشد و می بایستی نتیجه نهایی را به طرف درخواست کننده در ظرف زمان مقتضی گزارش دهد)

چالش هایی در زمینه معاضدت انتظامی بین المللی برای مبارزه با جرایم مواد مخدری وجود دارد از جمله اصل عدم مجرمیت متقابل، مصونیت، رازداری بانکی یا دلایل شکلی دیگر که معمولاً دولت ها از انعقاد موافقت نامه های معاضدت قضایی بین المللی در این زمینه ها امتناع می ورزند. به علاوه موانع حقوقی، چالش های عملی در سطوح نهادی و عملیاتی مانع از در دسترس قرار گرفتن به موقع و موثر معاضدت های قضایی بین المللی در این مورد از جمله به دلیل منابع و تجربه ناکافی، اطلاعات محدود در دسترس، عدم هماهنگی و غیره می شوند.

اگرچه سازمان اینترپل به عنوان یک سازمان بین المللی در زمینه هماهنگی عملکرد سازمان های پلیس داخلی در موضوعات مبتلا به فعالیت می نماید اما این سازمان بین المللی نتوانسته است به عنوان یک نهاد نظام مند و واحد بین المللی انتظامی قاعده گذار در زمینه استرداد دارایی های ناشی از جرایم به طور عام و جرایم مواد مخدر به طور خاص فعالیت نماید. این امر به ویژه از آن جهت قابل توجه است که دستورالعمل های سازمان اینترپل به خودی خود برای سازمان های پلیسی دولت های عضو الزام آور نیست. راهبردهای ضد جرایم مواد مخدری معمولاً بایستی این موضوع را در نظر داشته باشند که آیا بایستی نهادهای جداگانه و مستقلی را برای برخورد و رسیدگی به مصادیق مختلف جرایم مواد مخدری به وجود آورند یا اینکه نهادهای موجود را در راستای هدف مزبور تغییر یا اصلاح کنند یا اینکه ترکیبی از دو راهبرد پیش گفته باشند. برای پاسخ به این که چه راهبردی در این زمینه بایستی بکار گرفته شود می بایستی عوامل مختلف حقوقی، سیاسی، منابع و سایر عوامل مورد توجه قرار بگیرند. اصلی ترین مزیت های نهادهای مستقل و نظام مند بین المللی، سطح بالای تخصص و تجربه ای است می تواند تحقق پیدا نماید؛ امکان ایجاد سطح بالای استقلال برای دوری گزینی نهاد مزبور از فساد و سایر نفوذهای ناروا؛ تفکیک این نهاد از سایر بخش ها و سازمان هایی که مسئولیت تحقیق در زمینه فساد را برعهده دارند؛ تزریق این واقعیت که نهاد جدید مستقل یک تحول تازه در مبارزه با مصادیق مختلف جرایم مواد مخدری بوده، اعتبارپذیری بیشتر عمومی، پیش بینی های مناسب تر امنیتی، مسئولیت پذیری و پاسخ گویی بیشتر سیاسی، حقوقی و عمومی و شفافیت بیشتر در ارزیابی پیشرفت ها، موفقیت ها و شکست ها. ایجاد نهادهای جداگانه و مستقل به ویژه در سطح بین المللی، اجازه اقدام سریع تر علیه جرایم مواد مخدری را با بهره گیری از منابعی که به کارکردها و مقامات آنها اختصاص داده شده است، می دهد.

معایب اصلی تشکیل نهادهای مستقل را می توان هزینه های بالاتر اداری، انزواء، موانع و رقابت هایی که بین این نهاد مستقل و سایر نهادهایی که بایستی در مبارزه با جرایم مواد مخدری با آنها همکاری شود از جمله

نهادهای قضایی و انتظامی و تقلیل جایگاه نهادهای موجود مسئول مبارزه با جرایم مواد مخدری به ویژه نهادهای قضایی و انتظامی، از نقطه نظر سیاسی، ایجاد نهادها یا نهادهای تخصصی این پیام را ارسال می نماید که دولت تلاش های جدی را به سمت مبارزه با جرایم مواد مخدری انجام می دهد اما در مقابل می تواند فشارهای سیاسی را از ناحیه احزاب رقیب که خواهان اولویت بخشی به ابعاد متفاوتی از مبارزه با جرایم مواد مخدری هستند، ایجاد نماید. یکی دیگر از عدم توجه به معضدت های قضایی پلیس بین الملل است. پلیس بین الملل از همان آغاز تشکیل، نقش کلیدی در مبارزه با جرائم سازمان یافته بین المللی ۲۴ بویژه قاچاق مواد مخدر داشته است. این پلیس کمک های زیادی را به کنوانسیون ها و موافقتنامه های بین المللی مبذول نموده است. وقتی در سال ۱۹۲۶ شروع به کار کرد همکاری تنگاتنگی با «جامعه ملل» داشت. همکاری نزدیک آن با ملل متحد پس از پایان جنگ جهانی دوم، در سال ۱۹۷۱ با امضاء موافقتنامه خاصی با شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل، افزایش بیشتری یافت تا به وظیفه خطیر خود در امر کنترل بین المللی مواد مخدر عمق بیشتری بخشد. کنوانسیون ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان ۱۹۸۸، فرصتی استثنائی برای پلیس بین الملل فراهم ساخت تا نقش کلیدی خود را در مبارزه با جرائم مربوط به مواد مخدر و مواد روانگردان در سطح بین المللی توسعه دهد. فعالیت پلیس بین الملل در ارتباط با مبارزه علیه قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و مواد روانگردان باید در چارچوب اهداف کلی سازمان در نظر گرفته شود.

بند دوم- تضعیف اصول حتمیت و قطعیت آراء

وجود روندهای مختلف غیرقضایی و هم چنین قضایی در روند رسیدگی های جرایم مواد مخدر و روان گردان موجب تضعیف اصول حتمیت و قطعیت آراء شده است. منظور از این روندهای مختلف غیرقضایی، اتکای بیش از حد قضات به نظرات کارشناسی اعم از پزشکی قانونی، نیروی انتظامی، ضابطین خاص و ... است که موجب تصمیم گیری نادرست در برخی از رسیدگی های قضایی شده است یکی از مهم ترین مشکلات مبتلا به دستگاه قضایی کشور که نه تنها در روند رسیدگی به جرایم مواد مخدر و روان گردان بلکه در سایر موارد نیز قابل مشاهده است، اطاله دادرسی کیفری می باشد که البته دلایل مختلفی می توان برای آن متصور بود که برخی از آن ها در ید قضات و عمدۀ آن ها غیرقضایی است.^۱ برای نمونه یکی از مشکلات اصلی در این زمینه، تورم قوانین کیفری از جمله در زمینه جرایم مواد مخدر و روان گردان می باشد.

در هر رشته ای از علوم، متخصصان آن برای خود ابزار کار دارند و در امر قضا و قضاوت، ابزار کار برای هر قاضی، قوانین موضوعه است که هر چقدر این ابزار کار، دقیق و منسجم باشد، قاضی را سریع تر به سر منزل

۱ - عباسی، اصغر. (۱۳۹۳). حقوق کیفری اقتصادی مبارزه با پول شویی در اسناد بین المللی و نظام حقوقی ایران. تهران؛ انتشارات میزان. ص ۱۲۳.

مقصود که همان احقاق حق و اجرای عدالت است؛ رهنمون خواهد ساخت. در کشور ما قوانین از جامعیت و کلیت کافی برخوردار نبوده و آن قدر تعداد آنها زیاد است که موجب سردرگمی قضات و وکلاء شده است. در سیستم قضایی ما، قاضی به جای آنکه بیشتر از دانش قضایی و حقوقی خود استفاده کند، باید در جستجو برای یافتن قوانین پراکنده باشد قوانین آن قدر منسوخ هستند که مطالعه عمیق در قوانین و سایر منابع حقوقی اجتناب ناپذیر است. اگر قاضی بر قوانین تسلط کافی نداشته باشد، در برخورد با چنین مواردی، یا تصمیم لازم را بدون تأمل اتخاذ و یا اینکه جلسه های دادرسی را به بهانه های مختلف تجدید می کند که این هر دو منجر به اطاله دادرسی می شود در این زمینه، نبود یک شورای دائمی که کلیه قوانین را زیر نظر داشته باشد، مزید بر علت است. باید گفت که در کشور ما بیشترین قوانین مصوب وجود دارد که از کم ترین ثبات زمانی برخوردار است و از طرفی، تنوع قوانین با موضوعات مختلف، قدرت و توان تسلط و درک آنها را از هر کسی سلب می کند به طوری که یک قاضی به هیچ وجه قادر به تسلط و احاطه بر تمامی این قوانین نخواهد بود. به نظر می رسد که تنقیح قوانین و کاستن از قوانین متروک و غیرکاربردی می تواند از بسیاری از مشکلات قضایی از جمله طولانی شدن فرآیند دادرسی ها بکاهد.

بند سوم- استفاده بدون ضابطه و بی هدف از نهادهای عفو خصوصی

اصولاً عفو به دو نوع عمومی و خصوصی تقسیم می گردد و مراجع صادرکننده آن متفاوت است. از آنجا که اصولاً جرایم مواد مخدر و روان گردان از زمره جرایم تعزیری می باشد، بنابراین در اینجا شامل فرآیند عفو خصوصی می گردد. بدیهی است که به نظر می رسد بسیاری از مواردی که در آن ها، مجازات های مربوط به جرایم مواد مخدر و روان گردان، مطرح بوده است، در زمره عفو خصوصی قرار گرفته اند که به نظر نمی رسد رویه مناسبی باشد. عفو خصوصی، تصمیمی است که با پیشنهاد قوه قضائیه و موافقت رهبری شکل می گیرد. ماده ۹۶ قانون مجازات اسلامی در این خصوص مقرر می کند: «عفو یا تخفیف مجازات محکومان، در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رییس قوه قضائیه با مقام رهبری است.»

پس از اجرای عفو، تمام یا قسمتی از مجازات محکومان بخشیده می شود یا به مجازات خفیف تری تبدیل می شود. حتی تقاضای عفو نیز قبل از اینکه مورد بررسی قرار گیرد می تواند مزایایی داشته باشد. ماده ۵۰۴ قانون آیین دادرسی کیفری در این خصوص می گوید که هرگاه رییس قوه قضائیه با عفو یا تخفیف مجازات محکوم علیه برای پیشنهاد به مقام رهبری موافقت کند و دستور توقف اجرای حکم دهد، اجرای حکم متوقف می شود. البته مجازات حبس از این امتیاز مستثنی است و تا تعیین تکلیف تقاضای عفو همچنان شخص در زندان نگهداری می شود. هر چند عفو می تواند تمامی آثار محکومیت را منتفی کند اما به حقوق اشخاص آسیبی نمی رساند. بنابراین اگر شخصی به پرداخت دیه یا جبران خسارت زیان دیده محکوم

شده باشد، عفو وی موجب معافیت وی از پرداخت دیه یا جبران خسارت نخواهد شد. درکل استفاده بی ضابطه و غیرهدفمند از نهادهای ارفاقی همانند عفو می تواند اصل حتمیت و قطعیت آرای صحیح را تحت شعاع قرار دهد. همه ساله بسیاری از محکومان ناظر بر موادمخدر تحت شمول عفو قرار می گیرند که بیانگر رویکردهای افراطی و تفریطی در حوزه سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران است. از یک سو مجازات های سنگین حبس ابد، اعدام، حبس درجه ۲ و ۳ و مجازات های بدنی بر محکوم تحمیل و از سوی دیگر این مجازات که حاصل تلاش دستگاه های انتظامی، قضایی و نهادهای مرتبط عدالت کیفری هستند با تصمیمات یک باره از بین می رود و این رویکرد را می توان ناشی از سرگردانی سیاست جنایی ایران دانست.

بند چهارم-کندی سرعت دادرسی های کیفری

تحقق عدالت از مهم ترین اهداف یک حکومت و دستگاه قضایی تلقی می گردد. یکی از ویژگی های هر دستگاه قضایی جهت تحقق عدالت، دادرسی در اسرع وقت می باشد. در یک دادرسی ایده آل، هم چنان که دقت و کیفیت در آن مهم است، سرعت در تحقق آن نیز اهمیت بسیاری دارد به طوری که گاه تاخیر نامتعارف در حل اختلافات و صدور حکم، موجب بی اعتباری رای صادره و هم چنین وجود یاس، ناامیدی و نارضایتی مراجعان به دستگاه قضایی می گردد. امروزه یکی از مشکلات اصلی نظام های قضایی در سرتاسر دنیا، اطاله دادرسی است. این معضل منحصر به ایران و این مقطع زمانی نیست، بلکه برخی از کشورهای غربی مانند فرانسه نیز از این پدیده رنج می برند. البته اقدامات شایسته و ارزشمند قوه قضاییه در سال های اخیر در جهت کاهش اطاله دادرسی را نیز نباید نادیده گرفت. از جمله این اقدامات می توان به صدور دستورالعمل های رفع اطاله دادرسی به دادگستری های سراسر کشور از سوی ریاست محترم قوه قضاییه و نیز افزایش نیروی انسانی در ساختار اداری و قضایی خود اشاره نمود. وجود ضعف در سیستم اداری، ضعف در قانون گذاری و مهم تر از همه عدم آگاهی و وقوف اصحاب دعوی به حقوق و امتیازات خود از زمره ضعف های موجود است. عدالت قضایی و اجرای آن منوط به داشتن یک سیستم غنی و قوی دادرسی است که با روش ها و شیوه های علمی و عملی به نیازهای انسان امروز و پیچیدگی مسایل مبتلا به او اعم از حقوقی و قضایی پاسخ گوید. داشتن یک سیستم دادرسی دقیق و همه جانبه در گرو داشتن قوانین مدون، جامع، منسجم و زوال خالای قانونی و داشتن قضات مجرب است و تقویت این امور تنها راه رسیدن به سیستم دادرسی مطلوب و ایده آل است.

مدیریت مطلوب زمان رسیدگی به عوامل و اطراف مختلف هم چون قاضی، وکیل و طرفین دعوا بستگی دارد. برخی از وکلاء با توسل به گواهی های غیر واقعی پزشکی، حضور نیافتن خود را در جلسه دادرسی،

موجه می کنند و باعث تجدید جلسه دادرسی و در نتیجه تاخیر در روند رسیدگی می گردند. متأسفانه از آن جا که در زمان کنونی، قضات با پرونده های بسیاری سر و کار داشته و وقت بررسی صحت و سقم این گواهی ها را ندارند، به محض ارایه گواهی، آن را می پذیرند حال آنکه شاید واقع امر چنین نباشد. طرح دعاوی طاری از جمله دعاوی متقابل، ورود ثالث، جلب ثالث و ... از طرف وکلاء برای طولانی کردن دادرسی اکنون به امر رایجی تبدیل گشته است. از موارد دیگر تطویل دادرسی که توسط وکیل صورت می گیرد، سکوت در برابر اشتباه قاضی در اداره دادرسی است که معمولاً تذکرات وکیل در لحظات آخر و بی موقع صورت می گیرد و باعث می شود که روند چندین ساله دادرسی مختل شود و به نتیجه نرسد مثلاً وکیل از صلاحیت ذاتی نداشتن دادگاه باخبر است اما سکوت می کند و هنگامی این امر را تذکر می دهد که ماه ها از رسیدگی به پرونده گذشته است و رای دادگاه بدوی صادر شده و پرونده در مرحله تجدیدنظر قرار دارد و موجب نقض رای در این مرحله و رسیدگی مجدد می گردد و این امر روند دادرسی را بسیار کند و آهسته می کند و اغلب موقعی استفاده می شود که وکیل خود را در دعوا شکست خورده می داند و می خواهد با توسل به این حیل طرف مقابل را خسته یا از ادعاهای خود منصرف نماید.^۱ استعفای مغرضانه و بی موقع نیز می تواند یکی دیگر از علل اطاله دادرسی باشد که بر طبق قانون آیین دادرسی تا مراجعه موکل یا معرفی وکیل جدید، دادرسی حداکثر به مدت یک ماه متوقف می گردد. در صورتی که وکیل استعفای خود را به دادگاه اطلاع دهد، دادگاه به موکل اخطار می کند که شخصاً یا توسط وکیل جدید دادرسی را تعقیب کند و دادرسی تا مراجعه موکل یا معرفی وکیل جدید حداکثر به مدت یک ماه متوقف می گردد. محاکم به علت کثرت کار و تراکم پرونده ها از کنار این حیل وکلاء، بی تفاوت می گذرند و زحمت بررسی راستی و ناراستی ادعاهای وکیل و تعقیب وی را به خود نمی دهند. این موضوع و اطاله دادرسی در حوزه جرایم ناظر بر مواد مخدر و مواد روان گردان نیز جاری است و پرونده های موادمخدری برخی سال ها به طول می انجامد و این یک ایراد اساسی به نظام انتظامی و قضایی است، چرا که با گذر زمان ادله اثبات جرم نابود می شود و در صورت اعمال مجازات اثربخشی آن نیز از بین می رود. حال با توجه به مطالب بالا، در این باب علل کندی سرعت دادرسی در مراحل مختلف دادرسی از نظر می گذرد؛ همانگونه که روشن است مرحله تحقیقات مقدماتی شامل آن دسته از اقدامات و تحقیق هایی است که از سوی ضابطان دادگستری و مقامات قضایی به منظور حفظ و گردآوری ادله اثبات کننده بزهکاری، دلایل به نفع متهمان و در نتیجه آماده سازی پرونده کیفری، آسان سازی و سرعت بخشی به روند رسیدگی در دادگاه ها صورت می پذیرد.^۲ علت اهمیت این مرحله این است که از نظر زمانی معمولاً مدت زمان زیادی از تاریخ وقوع جرم تا انجام

۱ - والدرون، جرمی. (۱۳۸۸). اصول قانون گذاری. ترجمه حسن وکیلان، حقوق اساسی، ص ۵۴.

۲ - آشوری، محمد. (۱۳۸۶). عدالت کیفری. انتشارات گنج دانش، چاپ نخست. ص ۱۰۰.

تحقیقات نگذشته است و دلایل و آثار جرم از میان نرفته است، شهود احتمالی هنوز مشاهدات خود را به خاطر دارند و این احتمال وجود دارد که متهم هنوز متواری نشده یا برای رهایی از مجازات با شرکاء و معاونین خود دست به تبانی نزده باشد. بدین ترتیب، تحقیقاتی که در این هنگام صورت می گیرد، تاثیر زیادی در حفظ و جمع آوری دلایل و تشکیل پرونده ای کامل و آماده برای رسیدگی در دادگاه داشته، اهمیت اقدام به موقع و سریع مرجع تحقیق در این زمینه انکارناپذیر است.^۱ از این رو سرعت در انجام تحقیقات مقدماتی باید به عنوان یک اصل حاکم بر تحقیقات شناخته شود بدون اینکه دقت مقام تحقیق و رعایت حقوق متهم در برابر آن فدا شود. اقداماتی که از سوی مقامات قضایی به عمل می آید، هنگامی مفید است که در زمانی مطلوب و با سرعت لازم شروع و خاتمه یابد. بنابراین، بازپرس، دادستان و هر مقام دیگری که به حکم قانون گذار عهده دار امر تحقیق است باید از به تعویق انداختن هر گونه اقدام تحقیقی اجتناب نماید. بی تردید سرعت در رسیدگی زمانی به نتیجه مطلوب خود خواهد رسید که همراه با دقت باشد به نحوی که در رسیدگی های کیفری، دقت نباید فدای سرعت شود. البته این نگرش در قانون آیین دادرسی کیفری جدید مورد توجه قانون گذار قرار گرفته است به نحوی که در ماده ۹۴ مقرر شده است: «تحقیقات مقدماتی باید به سرعت و به نحو مستمر انجام شود و ایام تعطیل مانع انجام آن نیست.» هم چنین در ماده ۹۲، مقرر کرده است که: «تحقیقات مقدماتی تمام جرایم برعهده بازپرس است. در غیر جرایم مستوجب مجازات های مقرر در ماده ۳۰۲ این قانون در صورت کمبود بازپرس، دادستان نیز دارای تمامی وظایف و اختیاراتی است که برای بازپرس تعیین شده است. در این حالت چنانچه دادستان انجام تحقیقات مقدماتی را به دادیار ارجاع دهد، قرارهای نهایی دادیار، هم چنین قرارهای تامین منتهی به بازداشت متهم باید در همان روز صدور به نظر دادستان برسد و دادستان نیز مکلف است ظرف بیست و چهار ساعت در این باره اظهارنظر نماید.» در تبصره این ماده نیز مقرر شده است: «در صورت عدم حضور بازپرس یا معذور بودن وی از انجام وظیفه و عدم دسترسی به بازپرس دیگر در آن دادرسی در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ این قانون، دادرس دادگاه به تقاضای دادستان و تعیین رییس حوزه قضایی، وظیفه بازپرس را فقط تا زمان باقی بودن وضعیت مذکور انجام می دهد.» قانون گذار در این ماده تکلیف مواردی از قبیل عدم حضور بازپرس، معذور بودن وی از انجام وظیفه و عدم دسترسی به بازپرس دیگر در آن دادرسی را مشخص نموده به عبارت دیگر جلوگیری از مواردی که می توانند موجبات تاخیر در انجام تحقیقات مقدماتی را فراهم آورند از نظر مقنن دور نمانده، در عین حال در این ماده هرچند در راستای رفع موانع استمرار تحقیقات مقدماتی تدابیری اندیشیده شده است اما در صدر ماده این اجازه به دادستان - که مرجع تعقیب است - داده شده که در صورت کمبود بازپرس، تحقیقات مقدماتی را نیز انجام دهد. امری که علاوه بر نادیده گرفتن حقوق دفاعی

۱ - خالقی، علی. (۱۳۹۰). جستارهایی از حقوق جزای بین الملل. چاپ دوم، شهر دانش. ص ۳۶.

متهم و معیارهای دادرسی منصفانه به خصوص اصل تساوی سلاح ها، موجب نقض اصل تفکیک وظایف مقام تعقیب از تحقیق شده و این در حالی است که رعایت مهلت معقول به هر نحو ممکن، قطعاً تضمین کننده حقوق شاکی و متهم نیست.

در مرحله دادرسی مقامات قضایی در خصوص چگونگی مسئولیت مرتکب، کیفیت ادله استنادی، نوع و میزان مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی و بالاخره تناسب آن با شخصیت بزهکار تصمیم گیری می کنند.^۱ صدور رای مهم ترین اقدام و عصاره دادرسی است؛ دست یافتن به عدالتی کامل که احساس امنیت قضایی مردم را تعمیق بخشیده و آثار تمدن را متجلی می سازد مرهون صدور آرای صحیح در دستگاه عدالت قضایی است.^۲ با این اوصاف، برای بهره گیری بهتر از اقدامات قبلی که حسب مورد در مرحله دادرسی یا دادگاه صورت گرفته، هم چنین تسریع در اجرای عدالت هنگامی که محاکمه شروع می شود باید بدون هیچ گونه توقف و تاخیری ادامه یابد. اهمیت این مساله تا بدان جاست که قانون جدید در ماده ۳۶۹ مقرر کرده: « پس از شروع محاکمه توسط دادگاه، محاکمه تا صدور حکم استمرار دارد و چنانچه محاکمه به طول انجامد به قدر لزوم تنفس داده می شود.» به هر حال همان طوری که اهمیت استمرار محاکمه تا صدور حکم شرح داده شد، اصل ممنوعیت تاخیر در صدور رای موجب شده تا قانون گذار برای تخلف از صدور رای، بلافاصله یا حداکثر ظرف یک هفته مجازات انتظامی تا درجه چهار پیش بینی کند. به نحوی که در ماده ۳۷۴ قانون جدید مقرر شده: «دادگاه پس از اعلام ختم دادرسی، در همان جلسه و در صورت عدم امکان در اولین فرصت و حداکثر ظرف یک هفته به انشای رای مبادرت می کند تخلف از صدور رای در مهلت مقرر موجب محکومیت انتظامی تا درجه چهار است.» البته از آنجا که اعلام ختم دادرسی به منزله فراغت از دادرسی است، از این رو قاضی دادگاه نمی تواند و نباید پس از اعلام ختم رسیدگی لوایح وکلای طرفین یا اسناد و مدارک جدید را دریافت نموده و دوباره شروع به رسیدگی نماید. زیرا این اقدام با اعلام ختم دادرسی از طرف دادگاه مغایرت دارد. به همین دلیل، قانون گذار در ماده ۳۷۳ قانون جدید مقرر کرده: « دادگاه پس از اعلام ختم رسیدگی نمی تواند لوایح، اسناد و مدارک جدید را دریافت کرده و دوباره شروع به رسیدگی نماید.» بنابراین به موجب این ماده مشخص می شود که اعلام ختم دادرسی به منزله اعلان پایان استمرار محاکمه است و از این پس با قطع جریان دادرسی، دادگاه نمی تواند مجدد به رسیدگی خود ادامه دهد زیرا قاضی قبلاً ادله خود را ارزیابی نموده و تصمیم نهایی را بر همین اساس اتخاذ نموده است.

قانون گذار در ماده ۴۰۴ قانون جدید عنوان کرده است که: «(اعضای دادگاه پس از اعلام ختم رسیدگی ... مشاوره می کنند و در همان جلسه و در صورت عدم امکان، در اولین فرصت و حداکثر ظرف مدت یک

۱ - مهاجری، علی. (۱۳۹۱). اشتراک نظرهای قضایی در مسایل مدنی. معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه، نشر راه نوین. ص ۱۲۲.

۲ - زراعت، عباس. (۱۳۹۰). بطلان در آیین دادرسی کیفری. جلد دوم. تهران: نشر جاودانه جنگل، ص ۸۱

هفته مبادرت به صدور رای می کنند)) البته در بخش دیگری عنوان شده است: ((در صورت صدور رای در همان جلسه، بلافاصله جلسه علنی دادگاه با حضور متهم یا وکیل او و دادستان یا نماینده او و شاکی تشکیل و رای توسط منشی دادگاه با صدای رسا قرائت و مفاد آن توسط رییس دادگاه به متهم تفهیم می شود.)) یکی از محاسن این ماده این است که عنوان می نماید: ((دادگاه در همان جلسه رسیدگی و صدور رای می کند)). زیرا مهلت برای اجرای حکم کیفری اقدام پسندیده ای به شمار نمی آید و وجود فاصله زمانی بین اعلام ختم دادرسی و صدور رای، حالات روحی - روانی متهم را در جلسه دادرسی از میان می برد. قاضی کیفری به هنگام صدور رای باید متهم را در برابر خود مجسم نماید و به تمام گفته ها، حرکت ها، نگاه ها و دفاعیات او حضور ذهن داشته باشد و در رای تاثیر بگذارد. برای تامین این هدف، یکی از راه های مهم و شناخته شده، حذف فاصله زمانی است که در دنیای امروز مورد توجه قانون گذاران قرار گرفته و می گیرد.^۱

اجرای حکم، غایت و نتیجه دادرسی کیفری است. بنابراین اگر دادرسی بسیار دقیق و مطابق با قوانین و مقررات صورت بگیرد ولی حکم صادره اجرایی نشود، این دادرسی ارزش و اعتباری نخواهد داشت چرا که به ثمر نشستن اندیشه های دادگاه در تعیین مجازات متناسب برای متهم یا تکمیل مجازات او در این است که حکم صادره اجراء شود. بنا به مراتب فوق می توان گفت که اجرای حکم عبارت است از تحمیل مدلول حکم بر محکوم علیه با استفاده از قوه قاهره حکومت. در عین حال، برای اینکه مجازات یا اقدام تامینی و تربیتی موثر واقع شود و به اهداف خود نائل آید، در جوامع متمدن امروزی مجرم را بلافاصله بعد از ارتکاب جرم مجازات نمی کنند. به طور مثال، مرتکب قتل عمدی بلافاصله بعد از ارتکاب جرم مجازات نمی شود و در صحنه جرم اعدام نمی شود. برای اعدام قاتل و زندانی کردن سارق و کلاهبردار و اجرای هر چه دقیق تر حدود و دیات و قصاص و تعزیرات رعایت تشریفات خاص قانونی لازم است.

با این اوصاف، نباید اجرای تشریفات خاص در دادرسی بهانه ای برای طولانی شدن اجرای حکم شود به بیان دیگر آنچه مطلوب یک دادرسی عادلانه است، فقط ناظر به مرحله دادرسی به مفهوم خاص نیست، بلکه این عادلانه بودن شامل عصاره دادرسی یا مرحله اجرای حکم نیز می شود. بنابراین با این دیدگاه مشخص می گردد که حتی متهمی که جرمش در دادگاه ثابت شده و از این پس به عنوان مجرم شناخته می شود نیز دارای حق و حقوقی است؛ یکی از این حقوق، اجرای حکم در مهلتی معقول است، در غیر این صورت بعید نیست که بتوان گفت که مجرمی که به عنوان نمونه در انتظار اجرای حکمی مانند قصاص است، در صورتی که ماه ها و حتی سال ها در انتظار اجرای حکم نشسته است، مشمول مجازات مضاعف نباشد؛ چرا که رنج

۱ - آخوندی، محمود. (۱۳۸۴). آیین دادرسی کیفری کلیات و دعاوی ناشی از جرم. جلد اول، تهران: انتشارات طبع و نشر. ص ۲۳۷.

و تعب اجرای حکم برای رسیدن به اهداف و فلسفه مجازات ها کافی است و وارد آوردن رنجی مضاعف که همان انتظار کشیدن برای اجرای عدالت است، با انصاف و عدالت مغایرت دارد. در همین راستا ماده ۵۴۱ قانون جدید آیین دادرسی کیفری مقرر می دارد: ((هرگاه اجرای مجازات منوط به درخواست محکوم له باشد و در تقاضای اجرای آن ، بدون داشتن عذر موجه ، تاخیر کند به دستور قاضی اجرای احکام کیفری به وی ابلاغی شود تا ظرف سه ماه تصمیم خود را درباره اجرای حکم اعلام کند. در صورت سپری شدن این مدت و عدم وصول درخواست اجرای حکم بدون عذر موجه، قاضی اجرای احکام کیفری قرار تامین را لغو می کند. در این صورت، چنانچه محکوم علیه به علت دیگری در حبس نباشد ، آزاد و پرونده وی به صورت موقت بایگانی می شود.)) بنابراین همان گونه که مشهود است، قانون گذار درصدد است که مرتکب جرم با تاخیر در اجرای مجازاتش متحمل مجازات مضاعف نشود. البته بهتر بود که قانون گذار تعیین مدت را بر حسب نوع جرم و مجازات آن با تعیین ضمانت اجرای مناسب برای آن به قاضی اجرای احکام واگذار کند. زیرا به کار بردن مهلت سه ماهه برای همه جرایم به طور مطلق ممکن است مدتی نامعقول باشد و ممکن است مرتکب یک جرم ساده که اجرای آن منوط به درخواست محکوم له است، عملاً به مدت سه ماه در زندان به سر ببرد.

گفتار چهارم- چالش های سیاسی

برخی چالش های برنامه های پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر و مواد روان گردان ناشی از سیاست های کلان بوده که عبارتند از: دشواری گردهم آمدن مردم در قالب تجمعات محلی چه به دلایل امنیتی و چه به دلایل فیزیکی، تعیین دستورکار از سطوح دولتی یا سازمان های غیردولتی مستمری بگیر از دولت برای سطوح کوچک مردم، تعیین دستور کار از سازمان های بین المللی بدون توجه به انتخاب افراد ذی صلاح مردمی، دشواری های اداری حمایت از رفتار مشارکت جویانه عمومی نظیر کمک های محلی یا تشکیلاتی برای ثبت آن ها، بی توجهی به تفکیک ساختارهای دولتی و غیردولتی، ذاتی نبودن امر پیشگیری دروظایف نهادهای فرهنگ ساز نظیر آموزش و پرورش، صدا و سیما، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان بهزیستی و شهرداری ها، فقدان پیش بینی های لازم برای فعالیت های پیشگیرانه در ساختار سازمانی دستگاه های اجتماعی کشور، عدم شفافیت شاخص ها و ابهام در ساز و کارهای ارزیابی در حوزه اقدامات پیشگیرانه، تمایل سیاست گذاران و مدیران به اجرای برنامه های زودبازده و کوتاه مدت، عدم تناسب سیاست های پیشگیرانه با حجم و عمق معضلات اجتماعی در کشور، اولویت دهی ضعیف پیشگیری در سیاست گذاری های کلان، ضعف بهره مندی از گروه های مرجع و تاثیرگذار در رویکرد اجتماعی کردن پیشگیری، کنار گذاشتن و حذف افراد با نفوذ در میان مردم و رجال مستقل مذهبی به جهات سیاسی که موجب محروم

شدن جامعه از پتانسیل و ظرفیت فراوان آنان در امور فرهنگی و اخلاقی میگردود نتیجه آن افتادن امور فرهنگی و دینی به دست غیر متخصصین و غیر دلسوزین و بعضاً غیر معتقدین به این امور است که همگی موارد مذکور که چالش‌های سیاسی ایجاد شده و زاییده آن می باشد مبارزه و پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان را از هدف اصلی که ریشه کن شدن این گونه جرایم است دور کرده است.

گفتار پنجم - چالش‌های امنیتی و پلیسی

اگرچه یکی از اهداف پیشگیری از جرم، حفظ نظم و امنیت جامعه است با این حال در قوانین ایران و هم چنین رویه عملی در این زمینه افراط به چشم می خورد. نتایج تحقیقات به عمل آمده در خصوص مشارکت های مردمی با پلیس نشان می دهد پلیس باید جهت افزایش ارتباط مردم با این سازمان و هم چنین بالا بردن حسن اعتماد مردم نسبت به انجام وظایف و مأموریت هایش تلاش کند تا بتواند موجبات پیشگیری از جرایم و ناهنجاری های اجتماعی را فراهم آورد.^۱ گاهی توجه زیاد به دید امنیتی و انتظامی در پیشگیری از جرم موجب می گردد که نه تنها پیشگیری از جرم در یک منطقه موثر نباشد بلکه آثار بالعکسی در رشد پدیده مجرمانه داشته باشد نمونه بارز آن در مورد استان ایلام بوده که علی رغم دید امنیتی و انتظامی و حتی نظامی فوق العاده، اما این استان همواره به عنوان جرم خیزترین استان ایران در نظر گرفته شده است. در حوزه جرایم مواد مخدر و روان گردان نیز به جهت حساسیت زیاد پلیسی و امنیتی که وجود دارد برخوردهای سختی در قالب پاسخ‌دهی‌های دولتی و رسمی از سوی پلیس، دادسرا، دادگاه ها و نهادهای اقتدارگرا صورت می گیرد. حتی در مواردی که جنبه انحراف گونه و بیماری دارند پاسخها به صورت دولتی از مراجعه رسمی صورت می گیرد که تالی فاسد این امر کناره گرفتن رویکردهای پیشگیرانه است.

گفتار ششم - چالش‌های نظارتی

در کشور ایران تاحدودی اسناد بالادستی در بحث پیشگیری از جرم وجود دارد. با این حال، عمده اشکال در توفیق برنامه های پیشگیرانه، نبود ساختارهای ارزیابی و نظارت می باشد به این معنا که مطالعات پیشینی و پسینی به منظور شناسایی شرایط محیطی قبل و بعد از اجرای برنامه های پیشگیرانه به منظور شناسایی نقاط قوت و ضعف برنامه ها وجود ندارد.

۱- هم راستا نبودن با تحولات در حوزه پیشگیری از جرم

با توجه به این که در حال حاضر سیاست جنایی در کشورهای مختلف در قبال مبارزه و پیشگیری از مواد مخدر و روان گردان مانند آمریکا، کانادا و کشورهای اروپایی به ویژه انگلستان به سمت مدیریت ریسک

۱ - ملتفت، حسین. (۱۳۸۲). پژوهش مشارکت مردم در انجام وظایف ناجا. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، پیش شماره ۲. ص ۱۸۲.

و ریسک سنجی پیش می رود و در این راستا، پیشگیری وضعی و اجتماعی، پیشگیری مطلوب محسوب می شود و همراه با آن امروزه با ورود به عصر اطلاعات و ارتباطات و تحت تاثیر قرار گرفتن همه عرصه های اجتماع از فناوری های اطلاعاتی و ارتباطاتی، بی شک سیاست جنایی و پیشگیری، به عنوان یکی از جنبه های آن، تحت تاثیر این فناوری قرار گرفته است. با این حال این هم راستا شدن با تحولات پیشگیری از جرم، کمتر در نظام حقوقی و اجتماعی ایران به چشم می خورد و جای آن دارد گونه های مختلف پیشگیری اعم از پیشگیری وضعی و اجتماعی از جهت جلوگیری از انحرافات و جرایم مواد مخدر ظهور و به منصفه بروز برسند تا شاهد کاهش این گونه جرایم باشیم.

۲- چالش های آماری پیشگیری از جرم

در نظام حقوقی ایران، نهاد رسمی و قانونی که متولی ارائه آمار صحیح جنایی باشد، وجود ندارد. نهادها اقدامات پراکنده ای در این زمینه انجام می دهند ولی عدم تعامل منطقی بین آنها عدم سازماندهی و نداشتن راهبرد اساسی موجب شده است در عمل موفقیت چندانی در این زمینه نداشته باشد. در حوزه مواد مخدر ستاد یا سازمانی که به طور مشخص و رسمی به صورت مدون به ارائه آمار بپردازد وجود ندارد و به نظر می رسد عدم آمار صحیح و درست از چالش های اصلی در جهت مبارزه و پیشگیری از مواد مخدر و روان گردان است. چرا که برای برطرف کردن چالش های مختلف این پدیده نیازمند علت شناسی و هم چنین آمار صحیح و درست هستیم.

۳- چالش های تامین منابع طرح های پیشگیری از جرم

نداشتن برنامه روزآمد برای تامین منابع مالی، تجهیزاتی و نیروی انسانی داوطلب که عهده دار پیشگیری از جرایم در حوزه مواد مخدر و روان گردان باشند، نداشتن برنامه ثبت ورود و خروج و هزینه ها یا محرمانه نگهداشتن جرایم مواد مخدر و روان گردان ها، برنامه ریزی بر اساس منابعی که دسترسی به آنها محتمل و نه قطعی است، خرج کردن منابع در جهت بازتولید پول، تامین مالی پروژه های پیشگیری از جرم که مورد تایید ذی نفعان نیست و سود کلانی که بعضاً ممکن است از ادامه جرایمی مانند قاچاق کالا، پولشویی یا ادامه جرایم اقتصادی امنیتی علیه کشور برای برخی از اشخاص یا ارگانها حاصل شده یا انحصار تجارت و تولید و واردات و منافع خاص را تضمین نماید.

۴- چالش های پایداری طرح های پیشگیری از جرم

تکراری شدن و مشتری نداشتن طرح ها، به روز نبودن تحلیل وضعیت و ناآگاهی از اقدامات مورد نیاز، تحلیل نادرست از منابع و صرف آنها برای طرح های تکراری، نداشتن ارزشیابی یا عدم کاربرد آن در اصلاح برنامه ها و تبلیغی بودن محور طرح ها تا جنبه محتوایی آنها. در مورد جرایم علیه مواد مخدر و روان گردان ها اولاً رهیافت های پیشگیرانه خاصی وجود ندارد و ثانیاً طرح های محدود و معدودی که وجود

دارند تکراری و دارای جنبه تبلیغی هستند و کارایی لازم را ندارند. چرا که اگر کارایی لازم را می داشتند در عرصه قضایی، تقنینی و اجرایی با چالش های مختلفی که اشاره شد مواجه نمی شویم

نتیجه گیری بخش دوم

مسأله قاچاق و توزیع مواد مخدر و روان گردان همواره یکی از اساسی ترین معضلات جامعه ایرانی بوده و تبعات ناخوشایندی برای نظام و مردم داشته است. در باب مواجهه با این معضل، با لحاظ قانون مبارزه با مواد مخدر اصلاحی ۱۳۸۹ و مجازات های شدید از جمله اعدام، حبس های ابد و موقت و مصادره اموال، این نکته هویداست که ماهیت برخورد با این مشکل در استفاده از مجازات خلاصه شده و دیگر ابعاد مسأله، مغفول مانده است. گرچه در سیاست های کلی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری به پیشگیری و درمان توجه شده، اما اهتمام جدی نسبت به آن نشده و تا کنون بازخورد مثبتی از آن مشاهده نگردیده است. چنانکه اعتیاد و نرخ جرایم مربوط کاهش نیافته، بیشتر محکومان به اعدام مربوط به این دسته از جرایم اند و غالب جمعیت زندانیان کشور به طور مستقیم یا غیر مستقیم مربوط به جرایم مواد مخدر و روان گردان است. به طور کلی، صاحب نظران امر معتقدند در این خصوص سیاست جنایی مشخصی وجود ندارد و بازنگری در قانون مربوطه با توجه به اختیار مجمع تشخیص و همچنین مجوز ماده ۴۵ اصلاحی ۸۹ مبنی بر امکان مداخله مجلس شورای اسلامی، امری ضروری است. چرا که رویکرد سیاست جنایی در مقابله برای مبارزه و پیشگیری از جرایم مواد مخدر یک رویکرد سرگردان و صرفاً مجازات محور است. در این زمینه رویه قضایی از جمله آرای وحدت رویه قضایی نیز موجود است از جمله این رأی وحدت رویه که تصریح داشته است:

مستفاد از مقررات ماده ۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب سال هزار و سیصد و نود و دو، چنانچه پس از وقوع جرم، قانونی مبنی بر تخفیف یا عدم اجرای مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی یا از جهاتی مساعدتر به حال مرتکب، وضع شود، نسبت به جرائم سابق بر وضع آن قانون تا صدور حکم قطعی مؤثر خواهد شد و چون مقررات ماده واحده قانون الحاق یک ماده به قانون مبارزه با مواد مخدر، مصوب ۱۳۹۶/۷/۱۲ از حیث شرایط محکومیت مرتکبین جرایم مواد مخدر و مواد روان گردان به مجازات اعدام، نسبت به مقررات سابق، این قانون به حال مرتکب مساعدتر است. لذا در مقام رسیدگی به فرجام خواهی کسانی که مطابق مقررات قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ به مجازات اعدام محکوم شده اند، دادنامه معترض عنه به استناد شق ۴ بند «ب» ماده ۴۶۹ قانون آیین دادرسی کیفری نقض و پرونده جهت رسیدگی و صدور حکم با لحاظ شرایط قانونی اخیرالتصویب، به شعبه هم عرض دادگاه صادرکننده رأی منقوض ارجاع خواهد شد. بر این اساس رأی شعبه پنجاهم دیوان عالی کشور در حدی که با این نظر انطباق دارد صحیح و

قانونی تشخیص می‌گردد. این رأی مطابق ماده ۴۷۱ قانون آیین دادرسی کیفری در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور، دادگاه‌ها و سایر مراجع اعم از قضایی و غیر قضایی لازم‌الاتباع است و آرای وحدت رویه و دیگر که اولاً بیانگر عدم صراحت قانونی در قوانین مرتبط به مواد مخدر است، چرا که تعارض آنها موجب رای وحدت رویه می‌گردد؛ ثانیاً با مذاقه در آراء ملاحظه شد که قضات دیوان عالی کشور در جهت تسامح و تساهل نسبت به متهمان و محکومان ناظر بر مواد مخدر است؛ ثالثاً با ملاحظه آراء وحدت رویه در نصوص قانونی مرتبط این نتیجه حاصل می‌شود که سیاست تقنینی و قضایی کاملاً منطبق بر هم نیستند و این عدم انطباق باعث تضییع حقوق متهمان و محکومان مواد مخدری می‌شود.

سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان دارای ویژگی‌هایی است که آن را از سیاست جنایی اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد متمایز می‌سازد. اولین ویژگی آن، افتراقی بودن آن است. «سیاست جنایی افتراقی» در قبال مواد مخدر، اقتضا می‌کند تا قوانین و مقررات شکلی ماهوی حاکم بر آن، تابع اصول و قواعد ویژه‌ای باشد که امروزه در چارچوب رشته‌ی مستقلی به نام «حقوق کیفری مواد مخدر» قرار گرفته است. به این ترتیب، حقوق کیفری مواد مخدر را می‌توان شعبه‌ای از «حقوق کیفری خاص» دانست که به لحاظ جنبه‌های بهداشتی، اقتصادی و سیاسی مواد مخدر در جهان امروز، شامل کلیه‌ی ابعاد مجرمانه‌ی آن می‌شود. از حقوق کیفری ماهوی که سیاست تشدید محور را گزینش کرده است و تا حقوق کیفری شکلی که ساز و کار و تشریفات خاص را در دادگاه انقلاب مدنظر قرار داده است.

سیاست جنایی افتراقی در قبال مواد مخدر از رویکردی دوگانه مبتنی بر تمایز میان دو رفتار ناهنجارگونه‌ی مصرف و جرایم قاچاق مواد مخدر پیروی می‌کند که در مورد اعتیاد، «سیاست بازپروری و درمان» را روا می‌داند و برعکس، در قلمرو قاچاق، پولشویی و...، بیشتر بر «سیاست مبتنی بر کیفر» تأکید می‌کند این سیاست، نتوانسته است به اهداف خود در زمینه پیشگیری و مبارزه موثر با جرایم مواد مخدر و روان گردان دست یابد. در کنار سرکوب گرایانه بودن، یکی از موانع عمده سیاسی پیشگیری از جرم در جامعه ایران سیاست زده شدن سیاست‌های ناظر بر آن می‌باشد به طوری که با روی کارآمدن هر دولت با طیف خاص سیاسی، سیاست‌های حوزه پیشگیری از جرم دچار تغییر شده و این موضوع موجب می‌شود که نتوان از یک راهبرد منسجم و طولانی مدت پیشگیری از جرم در جامعه ایران صحبت نمود. درمجموع رویکرد سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی با گفتمان نظام حقوقی جمهوری اسلامی کاملاً منطبق بر هم نیستند. همان طور که در بخش نخست گفته شد اصولاً سیاست جنایی سازمان ملل و اتحادیه اروپایی مبتنی بر رویکردهای پیشگیرانه از جهت درمان، اصلاح و بازپروری است؛ که در این اثنا اسناد مرتبط غیرمستقیم که ناظر بر جرایم سازمان یافته و جرایم ناشی از فساد همانند پولشویی هستند را به عنوان فرادستی مدنظر قرار

داده است. در حالی که رهیافت و رویکردهای سیاست گذاری جنایی (تقنینی، قضایی و اجرایی) جمهوری اسلامی ایران اصولاً مبتنی بر جرم انگاری و کیفر گذاری افراطی است به صورتی که قانون گذار تمامی اشکال، صور و مصادیق جرایم مواد مخدری و روان گردان از مصرف ساده تا خرده فروش را جرم انگاری و از تمام کیفرهای موجود اعم از اعدام، حبس ابد، حبس های طویل مدت، مجازات های مالی و بدنی برای پیش برد اهداف خود استفاده کرده است که رویکرد حداکثری در جهت مقابله اقتدارگرایی، امنیتی شدن و تورم کیفری را متعاقبش به ارمغان می آورد و از این جهت و با توجه به پاسخ های دولتی به کلیه انحرافات و جرایم حوزه مواد مخدر پاسخ های اجتماعی در حاشیه قرار گرفته است. در صورتی که همان طور در اسناد بین المللی مشاهده شد اصل بر رویکردهای پیشگیرانه و کنشی بوده است و بر این مبنا رویکرد حقوق کیفری حاضر نیازمند دگرذیسی در حوزه ماهوی و شکلی است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

الف - نتیجه گیری

جرایم مواد مخدر و روان گردان به دلیل خسارت های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... که بر جامعه به ویژه در کشورهای در حال توسعه وارد می نمایند مورد توجه سیاست جنایی کشورها قرار می گیرند. جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از کشورهای پیشرو در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان موقعیت ویژه ای را دارد.

سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق مواد مخدر سیاستی مبتنی بر کیفر و سزادهی است. آثار و نشانه های این سیاست را می توان در تعیین مجازات اعدام برای قاطبه جرایم مواد مخدر، تعیین حبس ابد و حبس های طولانی مدت، مجازات بدنی شلاق و جزای نقدی در مقیاس وسیع تر مشاهده نمود اما نگاه اصلی سازمان ملل و اتحادیه اروپایی مبتنی بر اصلاح- درمان و پیشگیری است؛ راهکار مثبت و مطلوب به نظر این است که نگاه پیشگیرانه به عنوان اصل و نگاه کیفری به عنوان فرع و در موارد خاص مدنظر قرار گیرد. گرچه در سیاست های کلی کشورمان به پیشگیری و درمان توجه شده، اما اهتمام جدی نسبت به آن نشده و تاکنون بازخورد مثبتی از آن مشاهده نگردیده است. چنانکه اعتیاد و نرخ جرایم مربوط کاهش نیافته، بیشتر محکومان به اعدام مربوط به این دسته از جرایم اند و غالب جمعیت زندانیان کشور به طور مستقیم یا غیر مستقیم مربوط به جرایم مواد مخدر و روان گردان است. در این خصوص بازنگری در قانون مربوطه با توجه به اختیار مجمع تشخیص و همچنین مجوز ماده ۴۵ اصلاحی ۸۹ مبنی بر امکان مداخله مجلس شورای اسلامی، امری ضروری است. چرا که رویکرد سیاست جنایی در مقابله برای مبارزه و پیشگیری از جرایم مواد مخدر یک رویکرد سرگردان و مجازات محور است.

البته سیاست مبتنی بر کیفر و سزادهی ایران تا حدود زیادی متأثر از موقعیت جغرافیایی این کشور و اینکه به عنوان یک محل ترانزیت بین المللی مواد مخدر و روان گردان مطرح است، می باشد حال آنکه کشورهای اروپایی و سیاست هایی که در این رابطه اتخاذ شده اند از این موقعیت بوده و کمتر با چالش روبرو هستند. انتقاداتی بر رویکرد سزادهی کشورمان وارد است؛ انتقاد اول اینکه اگرچه سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر رویکرد کیفر تاکید دارد اما همین مسئله در سیاست جنایی قضایی ایران و در عمل با استثنائات مختلفی همچون عفو خصوصی و نهادهای ارفاقی و اختیارات گسترده قضات در تعیین مجازات

های مرتبط تحت تأثیر قرار گرفته است. البته این امر بدان معنا نیست که نایستی عدالت در رسیدگی رعایت شود بلکه دقیقاً به این معناست که قضات رسیدگی کننده به قضایای جرایم مواد مخدر و روان گردان، ضمن رعایت قانون، عدالت را به نحوی در مورد مجرمان اجرایی نمایند که اهداف مجازات های مربوطه تامین گردد. حال آنکه اکثر کشورهای اروپایی در پیاده سازی این سیاست، با جرم زدایی نمودن مصرف مواد مخدر نرم که اهداف اولیه آنها کاهش خطرات احتمالی مصرف مواد مخدر و روان گردان بوده است، رویه یکسانی را در پیش گرفته اند.

نکته دیگر اینکه با مذاقه در آرای وحدت رویه که مبین سیاست جنایی قضایی است به این نتیجه می‌رسیم که اولاً سیاست جنایی تقنینی بیانگر عدم صراحت قانونی در قوانین مرتبط به مواد مخدر است، چرا که تعارض آنها موجب آرای وحدت رویه متعددی در این حوزه شده است؛ ثانیاً در آراء ملاحظه می‌شود که قضات دیوان عالی کشور در جهت تسامح و تساهل نسبت به متهمان و محکومان ناظر بر مواد مخدر است در صورتی که سیاست تقنینی کیفرمحور بوده است؛ ثالثاً با ملاحظه آراء وحدت رویه در نصوص قانونی مرتبط این نتیجه حاصل می‌شود که سیاست تقنینی و قضایی کاملاً منطبق بر هم نیستند و این عدم انطباق باعث تضییع حقوق متهمان و محکومان مواد مخدری می‌شود.

سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان دارای ویژگی هایی است که آن را از سیاست جنایی اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد متمایز می‌سازد. اولین ویژگی آن، افتراقی بودن آن است. «سیاست جنایی افتراقی» در قبال مواد مخدر، اقتضا می‌کند تا قوانین و مقررات شکلی ماهوی حاکم بر آن، تابع اصول و قواعد ویژه ای باشد که امروزه در چارچوب رشته ی مستقلی به نام «حقوق کیفری مواد مخدر» قرار گرفته است. به این ترتیب، حقوق کیفری مواد مخدر را می‌توان شعبه ای از «حقوق کیفری خاص» دانست که به لحاظ جنبه های بهداشتی، اقتصادی و سیاسی مواد مخدر در جهان امروز، شامل کلیه ابعاد مجرمانه ی آن می‌شود.

سیاست جنایی افتراقی در قبال مواد مخدر از رویکردی دوگانه مبتنی بر تمایز میان دو رفتار ناهنجارگونه ی مصرف و جرایم قاچاق مواد مخدر پیروی می‌کند که در مورد اعتیاد، «سیاست بازپروری و درمان» را روا می‌داند و برعکس، در قلمرو قاچاق، پولشویی و... بیشتر بر «سیاست مبتنی بر کیفر» تأکید می‌کند این سیاست، نتوانسته است به اهداف خود در زمینه پیشگیری و مبارزه موثر با جرایم مواد مخدر و روان گردان دست یابد. در کنار کیفرمحور بودن، یکی از موانع عمده سیاسی پیشگیری از جرم در جامعه ایران سیاست زدگی، سیاست های ناظر بر آن می‌باشد به طوری که با روی کارآمدن هر دولت با طیف خاص سیاسی، سیاست های حوزه پیشگیری از جرم دچار تغییر شده و این موضوع موجب می‌شود که نتوان از یک راهبرد منسجم و طولانی مدت پیشگیری از جرم در جامعه ایران صحبت نمود.

حال آنکه سازمان ملل متحد به عنوان اصلی ترین سازمان بین المللی در زمینه مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، نقش عمده ای در تصویب و اجرایی نمودن کنوانسیون های بین المللی ناظر بر این جرایم داشته است و در این راستا با رجوع به این کنوانسیون های بین المللی این نتیجه حاصل می شود که دارای ویژگی هایی از جمله شکل گیری سیاست جنایی تقنینی سازمان ملل متحد و اشاره به رفتارهای مجرمانه، نرم کردن ضمانت اجرای کیفری مبارزه با مواد مخدر و روان گردان (ماده ۳ کنوانسیون ۱۹۸۸) و تدوین اسناد منطقه ای « موافقت نامه مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان گردان از طریق دریا » توسط شورای اروپا به عنوان یک راهبرد بین المللی (ماده ۱۷ کنوانسیون) هستند. در این خصوص ذکر این نکته ضروری است که تاکید زیادی در سطح سازمان ملل متحد برای مبارزه با مواد مخدر و روان گردان در ارتباط با مجازات های جایگزین حبس می گردد که مجازات های سبک تر و نرم تری نسبت به مجازات حبس می باشند. ضمن این که در سیاست جنایی سازمان ملل متحد به این نکته تاکید شده است که مجازات اعدام بایستی از فهرست مجازات ها حذف گردد.

در سطح سازمان ملل متحد، دو رکن مجمع عمومی و شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد عمدتاً به اسناد بین المللی در این حوزه می پردازند. با توجه به ارتباطی که میان جرایم مواد مخدر و روان گردان با سایر جرایم سازمان یافته بین المللی از جمله قاچاق انسان، قاچاق مهاجرین، پولشویی و بالاخص تروریسم وجود دارد، مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان به عنوان یک اولویت سازمانی برای سازمان ملل متحد بایستی مطرح باشد. بسیاری از گروه های تروریستی بین المللی و حتی دولت هایی که از این گروه های تروریستی بین المللی حمایت می نمایند از درآمدهای نامشروع حاصله از جرایم مواد مخدر و روان گردان برای پیشبرد فعالیت های نامشروع خود در صحنه بین المللی استفاده می نمایند. این چالش را می توان به عنوان یکی از عمده ترین مانع سازمان ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان دانست.

سیاست جنایی سازمان ملل متحد در مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، عمدتاً بر محور همکاری های بین المللی استوار شده است. این در حالی است که به نظر می رسد که اتحادیه اروپایی جامع ترین سیاست جنایی را در میان نواحی مورد مطالعه در این تحقیق داراست چرا که هم به مباحث پیشگیری اجتماعی و به ویژه پیشگیری رشد مدار از جرایم مواد مخدر و روان گردان توجه نموده است هم این که با ایجاد کارگروه هایی با کشورهای مبدا و محل انتقال توانسته است تا حدود زیادی از ورود مواد مخدر و روان گردان به اتحادیه اروپایی پیشگیری نماید.

اسناد سازمان ملل متحد، در مقابل نقض قواعد و الزامات مبارزه با مواد مخدر توسط هر یک از دولت های عضو از ضمانت اجرای قوی برخوردار نیست. این امر یکی دیگر از ضعف های سیاست تقنینی ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان می باشد.

در سطح اتحادیه اروپایی، تاکید بر جنبه‌های غیرسرکوب گرایانه و توجه به رویکردهای حقوقی- جرم‌شناختی همچون اصل دادرسی منصفانه، اصل پیشگیری اجتماعی، تاکید بر پیشگیری‌های زودرس از جرایم مواد مخدر و روان گردان مشاهده می‌گردد. البته از آنجا که در سطح اتحادیه، سیاست‌های مواد مخدر و روان گردان جزء سیاست‌های امنیتی و روابط خارجی آنها تلقی می‌شود، بنابراین دولت‌های عضو اتحادیه ملزم هستند تا سیاست واحدی را در این خصوص اتخاذ نمایند.

یکی از ضعف‌های مشترک که هم در سیاست جنایی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی و هم، در سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران دیده می‌شود مسئله به‌روزرسانی مواد مخدر و روان گردان است به گونه‌ای که اصولاً بزه‌کاران یک گام جلوتر از مقامات انتظامی و قضایی قرار می‌گیرند. شناسایی ترکیبات شیمیایی موجود در مواد روان گردان مبنی بر اینکه آیا جزو مواد ممنوعه هستند یا خیر، برای سطوح تقنینی، اجرایی و قضایی مسایل عدیده‌ای را به وجود می‌آورد. عدم تفکیک دقیق میان مواد مخدر نرم و سخت از دیگر چالش‌های اصلی سیاست جنایی ایران تلقی می‌شود. به نظر می‌رسد که جمهوری اسلامی ایران بایستی همکاری‌های بین‌المللی خود حتی در عرصه تقنینی را تقویت کرده و از تجربیات کشورها در حوزه مبارزه با مواد مخدر و روان گردان استفاده لازم را ببرد.

بنابراین گفتمان کلی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی بر این امر استوار است که حتی الامکان از رویکردهای کیفری کاسته شود و با توجه به ماهیت انحراف و بیمارگونه جرایم مواد مخدر از تدابیر و اقدامات پیشگیرانه که در سطح اتحادیه اروپا توجه زیادی بر گونه‌های پیشگیری اجتماعی شده است، استفاده شود. در مجموع رویکرد سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی با گفتمان نظام حقوقی جمهوری اسلامی کاملاً منطبق بر هم نیستند. همان‌طور که در بخش نخست گفته شد اصولاً سیاست جنایی سازمان ملل و اتحادیه اروپایی مبتنی بر رویکردهای پیشگیرانه از جهت درمان، اصلاح و بازپروری است؛ که در این اثنا اسناد مرتبط غیرمستقیم که ناظر بر جرایم سازمان یافته و جرایم ناشی از فساد همانند پولشویی هستند را به عنوان فرادستی مدنظر قرار داده است. در حالی که رهیافت و رویکردهای سیاست گذاری جنایی (تقنینی، قضایی و اجرایی) جمهوری اسلامی ایران اصولاً مبتنی بر جرم‌انگاری و کیفر گذاری افراطی است به صورتی که قانون‌گذار تمامی اشکال، صور و مصادیق جرایم مواد مخدری و روان گردان از مصرف ساده تا خرده فروش را جرم‌انگاری و از تمام کیفرهای موجود اعم از اعدام، حبس ابد، حبس‌های بلندمدت، مجازات‌های مالی و بدنی برای پیش برد اهداف خود استفاده کرده است که رویکرد حداکثری در جهت مقابله اقتدارگرایی، امنیتی شدن و تورم کیفری را متعاقبش به ارمغان می‌آورد و از این جهت و با توجه به پاسخ‌های دولتی به کلیه انحرافات و جرایم حوزه مواد مخدر پاسخ‌های اجتماعی در حاشیه قرار گرفته

است. در صورتی که همان طور در اسناد بین المللی مشاهده شد اصل بر رویکردهای پیشگیرانه و کنشی بوده است و بر این مبنا رویکرد حقوق کیفری حاضر نیازمند دگردیسی در حوزه ماهوی و شکلی است. در نهایت باید گفت که هماهنگ سازی سیاست جنایی دولت های عضو، انعقاد موافقت نامه های انتظامی و قضایی، توجه به مسایل حقوق بشری در جرم انگاری و کیفرگذاری و به روزرسانی مواد مخدر و روان گردان های صنعتی غیردارویی به عنوان اصول مشترک پذیرفته شده اند از جمله شاخص ها و مؤلفه های سیاست جنایی سازمان ملل و اتحادیه اروپایی بشمار می روند حال آنکه این موضوعات در سیاست جنایی ایران کمرنگ است.

در یک جمع بندی باید اشاره داشت که سیاست جنایی سازمان ملل متحد متمرکز بر اجرای طرح های پیشگیرانه، نرم کردن ضمانت اجراهای کیفری و تناسب سازی با نوع ماده مکشوفه؛ و سیاست جنایی اتحادیه اروپایی رویکرد پیشگیرانه (اعم از وضعی و اجتماعی)، نظارت بر اجرای قواعد و پروتکل های وضع شده و جنبه های غیر سرکوب گرایانه و حقوق بشری توجه بیشتر شده است اما سیاست جنایی ایران به بُعد کیفری و نه بُعد پیشگیرانه توجه دارد. مداخله سازمان های مردم نهاد و وجود نهادهای متعدد قاعده گذار در زمینه مبارزه با مواد مخدر از دیگر مسایلی هستند که این زمینه جلوه گری می کنند.

به عنوان نکته پایانی خاطر نشان می شود که با توجه به نهادهای قاعده گذار در کشور نبود جای خالی یک نهاد هماهنگ ساز در زمینه پیشگیری از جرم در نظام حقوقی - سیاسی ایران (که هر سازمان در پیشگیری از جرم به اولویت های خود تمرکز دارد) بیش از پیش احساس می شود حال آنکه پیشتر دیده ایم که سازمان ملل و اتحادیه اروپایی با وجود قوانین کشورها این مسئله را بخوبی هماهنگی نموده و نظارت لازم را بعمل می آورند.

ب - پیشنهادها

- ۱- در سطح بین المللی، به جز کنوانسیون سازمان ملل متحد در مبارزه با مواد مخدر که تا اندازه زیادی دارای ضمانت اجراهای قانونی هستند، سایر کنوانسیون ها فاقد ضمانت اجراء باید به یک قاعده یا عرف بین المللی درآید.
- ۲- سیاست جنایی سازمان ملل متحد در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان، مبتنی بر همکاری های بین المللی اعم از قضایی، انتظامی و امنیتی و دیپلماتیک باشد و تضمین اجرا کردن این بعد از سیاست جنایی سازمان ملل متحد ترغیب دولت های عضو کنوانسیون های ملل متحد به افزایش همکاری های بین المللی در حوزه جرایم مواد مخدر و روان گردان است.
- ۳- به جز نهاد مسئولیت بین المللی دولت ها و امکان رجوع به دیوان بین المللی دادگستری، در سطح بین المللی ضمانت اجرای خاصی پیش بینی نشده است تا در صورت نقض تعهدات بین المللی دولت ها در برخورد با مرتکبین قاچاق مواد مخدر و روان گردان، بتوان نسبت به تعقیب بین المللی اقدام نمود. از این رو باید سازمان ملل متحد به عنوان مرجع عالی سیاست گذار در این حوزه نسبت به الزام کشورها یا تحت تعقیب قراردادن کشورهای ناقض تعهد چاره ای بیندیشد.
- ۴- تغییر رویکرد سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران از رویکرد مبتنی بر کیفر به رویکرد پیشگیرانه در راستای اجرایی کردن سیاست ها و تعهدات سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپایی.
- ۵- یکی از رویکردهای قابل توجه در سطح اتحادیه اروپایی که به نظر می رسد توسط جمهوری اسلامی ایران بایستی دنبال شود، انعقاد موافقت نامه با دولت های مبدا و مقصد و ترانفسر مواد مخدر و روان گردان در راستای مبارزه با جرایم سازمان یافته بین المللی است.
- ۶- پیشگیری اجتماعی از جرایم مواد مخدر و روان گردان، به عنوان یک اصل در زمینه پیشگیری از جرایم مزبور در حقوق داخلی بایستی مورد پذیرش قرار بگیرد. تلاش های مربوط به پیشگیری وضعی با توجه به محدودیت بودجه و هزینه کردهای دولتی و عمومی در عموم موارد نمی تواند به تنهایی به اهداف تعیین شده در پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان دست یابد. بنابراین ضروری است که همان گونه که هم در رویکرد سازمان ملل متحد و هم در رویکرد اتحادیه اروپایی دیده می شود، رویکرد پیشگیری اجتماعی از جرایم مواد مخدر و روان گردان به عنوان یک اصل در اقدامات پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران از این جرایم مدنظر قرار بگیرد.
- ۷- استرداد منابع مالی ناشی از جرایم مواد مخدر و روان گردان در سیاست های جنایی سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران بدان توجه نشده است. از این رو می بایست در راستای جلوگیری از کسب منافع مالی غیرمشروع و سایر شیوه های غیرقانونی توجه چندان شود.

۸- تفکیک موادمخدر نرم و سخت و نیز به روزسازی و یکسان سازی فهرست مواد مخدر و به ویژه مواد روان گردان ممنوعه، که از مهم ترین عوامل برای پیشگیری و مبارزه با جرایم مواد مخدر و روان گردان تلقی می شود یک چالش مشترک در سیاست جنایی ایران، اتحادیه اروپایی و سازمان ملل متحد است. چرا که این دوگانگی وجود دارد برخی مواد روان در یک قلمرو سرزمینی دولتی ممنوع و در قلمروی سرزمینی دیگر، مجاز شناخته شود. بنابراین، باید یک رویکرد متحد الشکل اتخاذ شود.

منابع و مأخذ

فهرست منابع فارسی

کتب:

۱. آخوندی، محمود (۱۳۸۴). آیین دادرسی کیفری کلیات و دعاوی ناشی از جرم. جلد اول، تهران: انتشارات طبع و نشر.
۲. آشوری، محمد (۱۳۸۶). عدالت کیفری. چاپ نخست. تهران: انتشارات گنج دانش.
۳. آمارتیا، سن (۱۳۸۲). توسعه به مثابه آزادی. ترجمه وحید محمودی، چاپ چهارم، تهران: دانشگاه تهران.
۴. اردبیلی، محمد علی (۱۳۷۷). جرایم و مجازات‌ها. جلد سوم، چاپ سوم، تهران: نشر میزان.
۵. اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۳). حقوق بین الملل کیفری. گزیده مقالات، تهران: نشر میزان.
۶. استغن اف، اسمیت (۱۳۹۴). غلبه بر جرم انگاری حداکثری. ترجمه محمد شمعی و سارا شهبازی، تهران: انتشارات جنگل.
۷. اسعدی، سید حسن (۱۳۸۲). پژوهشی بنیادی درباره مواد مخدر. تهران: نشر مؤلف.
۸. ایروانیان، امیر (۱۳۸۸). سیاست جنایی، پیشینه تاریخی، ساختار، ویژگی ها در تازه های علوم جنایی (مجموعه مقالات). تهران: انتشارات میزان.
۹. التمن، اندرو (۱۳۸۵). درآمدی بر فلسفه حقوق. ترجمه بهروز جندقی، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۱۰. باصری، علی اکبر (۱۳۸۶). سیاست جنایی داخلی و بین المللی مواد مخدر. تهران: نشر خرسندی.
۱۱. بیات، بهرام، شرافتی پور، جعفر، عبدی، نرگس (۱۳۸۷). پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور. چاپ اول. تهران: انتشارات معاونت اجتماعی ناجا.
۱۲. تسلیمی، محمد (۱۳۸۶). تحلیل فرآیندی خط مشی گذاری و تصمیم گیری. تهران: انتشارات سمت.
۱۳. حسینی، سید محمد (۱۳۸۳). سیاست جنایی در اسلام و در جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات سمت.
۱۴. خالقی، علی (۱۳۹۰). جستارهایی از حقوق جزای بین الملل. چاپ دوم، شهر دانش.
۱۵. دلماس مارتی، میری (۱۳۸۷). نظام های بزرگ سیاست جنایی: جنبش های سیاست جنایی. ترجمه، علی حسین، نجفی ابرندآبادی، جلد دوم، تهران: انتشارات میزان.
۱۶. رحمدل، منصور (۱۳۸۶). سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مخدر. تهران: انتشارات سمت.
۱۷. رحمدل، منصور (۱۳۸۵). تحولات سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در زمینه مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر. مجله جامعه شناسی ایران، ۶ (۸).
۱۸. رئیسی دانا، فریبرز (۱۳۸۱). بازار مواد مخدر در ایران. مجله جامعه شناسی ایران، ۴ (۲).
۱۹. زراعت، عباس (۱۳۹۰). بطلان در آیین دادرسی کیفری. جلد دوم، تهران: نشر جاودانه جنگل.
۲۰. ساکی، محمدرضا (۱۳۸۰). جرایم مواد مخدر از دیدگاه حقوق داخلی و حقوق بین الملل. نشر خط سوم.
۲۱. ساکی، محمدرضا (۱۳۹۱). مواد مخدر و روان گردان از دیدگاه علوم جنایی و حقوق بین الملل. تهران: انتشارات جنگل.
۲۲. سراج زاده، سید حسین (۱۳۸۶). مواد مخدر: مسایل روش شناسی. مجله جامعه شناسی ایران، ۴ (۱).
۲۳. شاکری، رضا (۱۳۸۱). پلیس و مردم و امنیت. چاپ اول. تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ناجا.
۲۴. صبور، منوچهر (۱۳۷۶). جامعه شناسی. تهران: نشر نی.
۲۵. فزاری قلکشندی، احمد بن علی (بی تا). صبح الاعشی فی صناعة الانشاء. بیروت: دارالکتب العلمیه.

۲۶. قماش، سعید و عارفی، مرتضی (۱۳۹۶). موانع سیاسی و اقتصادی پیشگیری از جرم. آموزه های حقوق کیفری، شماره ۱۳ (۲).
۲۷. گودرزی، محمدرضا (۱۳۸۳). سیاست جنایی قضایی. تهران: معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه.
۲۸. عباسی، اصغر (۱۳۹۳). حقوق کیفری اقتصادی مبارزه با پول شویی در اسناد بین المللی و نظام حقوقی ایران. تهران: انتشارات میزان.
۲۹. مارتینز، رنه (۱۳۸۲). تاریخ حقوق کیفری در اروپا. ترجمه محمدرضا گودرزی، انتشارات مجد.
۳۰. محسنی تبریزی، علیرضا و جزایری، علیرضا و بابائی (۱۳۹۳). نعمت اله. استراتژی های تحقیق محور پیشگیری از سوء مصرف مواد، تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
۳۱. معین، محمد (۱۳۸۶). فرهنگ فارسی. جلد چهارم. تهران: انتشارات زرین.
۳۲. مهاجری، علی (۱۳۹۱). اشتراک نظرهای قضایی در مسایل مدنی. معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه، نشر راه نوین.
۳۳. میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۷۷). حقوق جزای بین الملل. تهران: نشر میزان.
۳۴. نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۴). سیاست جنایی (گزیده مقالات آموزشی برای ارتقای دانش دست اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران). جلد دوم. کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در ایران، تهران: نشر سلسیل.
۳۵. نجفی توانا، علی (۱۳۸۲). جرم شناسی. چاپ سوم. تهران: نشر آموزش و سنجش.
۳۶. نوبهار، رحیم (۱۳۸۰). به سوی مجازات های هرچه انسانی تر. مجموعه مقالات همایش بین المللی حقوق بشر و گفتگوی تمدن ها. تهران: انتشارات دانشگاه مفید.
۳۷. واعظی، احمد (۱۳۸۱). جامعه مدنی: جامعه دینی. چاپ پنجم. تهران: نشر فرهنگ اسلامی.
۳۸. واعظی، محمود (۱۳۸۱). نگاهی به مناظرات توحیدی در احادیث نبوی (ص). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۷۱، دوره ۲.
۳۹. والدرون، جرمی (۱۳۸۸). اصول قانون گذاری. ترجمه حسن وکیلان، حقوق اساسی.
۴۰. هاشمی، سید محمد (۱۳۸۹). موانع حاکمیت قانون در معمای حاکمیت قانون در ایران. تهران: انتشارات طرح نو.

مقالات :

۱. آقای طوق، مسلم و لطفی، حسن (۱۳۷۸). تمیز میان تفویض اختیار قانون گذاری و اعطای صلاحیت تخییری در آرای دیوان عالی آمریکا. فصلنامه حقوقی اداری، ۲، ص ۵۸.
۲. احسانپور، سیدرضا و دیگران (۱۳۹۸). طبقه بندی نوین مواد مخدر در پرتو مطالعه تطبیقی. فصلنامه حقوق پزشکی، ۴ (۱۴). ص ۸۹.
۳. ازدری، ایوب و اسدی کشکولی، اسد و بیرجندی، فاطمه (۱۳۹۸). بایدها و نبایدهای رفتار پلیس در حفظ و ارتقای حقوق شهروندی در جمهوری اسلامی ایران. ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۱ (۲۷): ۱۹-۳۶.
۴. اشرفی، حسن و کاظمی، احمد (۱۳۹۴). بررسی جرائم سازمان یافته ی گروهها و باندهای قاچاق مواد مخدر. فصلنامه علمی مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۷، ۶۱-۷۰.
۵. اکبری، عباسعلی (۱۳۸۹). نگاهی به سیاست جنایی قضایی حاکم بر جرایم مواد مخدر. همایش آسیب شناسی قوانین مبارزه با مواد مخدر، شورای هماهنگی ستاد مبارزه با مواد مخدر استان آذربایجان شرقی.

۶. اکبری، عباسعلی (۱۳۹۳). بررسی و نقد سیاست جنایی حاکم بر جرایم مواد مخدر در ایران با تاکید بر اصلاحیه سال ۱۳۸۹ قانون مبارزه با مواد مخدر. پژوهشنامه حقوق کیفری، ۵ (۲).
۷. انصاری، باقر (۱۳۸۶). تنقیح قوانین و مقررات: تدبیری برای مبارزه با ابهام حقوقی. اطلاع رسانی حقوقی، شماره ۱۱، پاییز، سال ششم. ص ۴۱-۳۸.
۸. بابایی، محمدعلی (۱۳۹۰). جهانی شدن جرم. موزه های حقوق کیفری، فصلنامه دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱.
۹. بیگلری، پویان (۱۳۹۶). بررسی عنصر روانی جرم بین المللی نسل زدایی در فقه و حقوق. فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۱۴ (۱).
۱۰. پورقهرمانی، بابک (۱۳۹۵). پیشگیری جامعه مدار از وقوع جرایم رایانه ای و متولیان آن در حقوق ایران. فصلنامه پیشگیری از جرم، ۱۱ (۳۸). ص ۲۵.
۱۱. توکلی کرمانی، سعید (۱۳۷۹). مجمع تشخیص مصلحت نظام و جایگاه حقوقی آن. ماهنامه دادرسی، مهر و آبان.
۱۲. ثمودی پيله ورد، علیرضا (۱۳۹۶). قدرت هنجاری اتحادیه اروپایی در آسیای مرکزی؛ ابزارها و چالش ها. فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، ۹۷ (۳).
۱۳. جزینی، علیرضا و دیگران (۱۳۹۵). نحوه بهبود عملکرد سازمان های مردم نهاد در مبارزه با مواد مخدر، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۸، ص ۳۰.
۱۴. جلالی کروه، محمود و حیدریان دولت آبادی، محمد جواد (۱۳۹۸). شناسایی مجازات جرایم مربوط به مواد مخدر در کشورهای اسلامی و کشورهای غیراسلامی. فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۱۱ (۴۲). ص ۳۸.
۱۵. جلالی، محمود و دیگران (۱۳۹۶). تروریسم مواد مخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی جهانی و جمهوری اسلامی ایران در مقابله با آن، فصلنامه مطالعات سیاسی، ۱۰ (۳۷). ص ۱۲۷.
۱۶. حبیب زاده، محمدجعفر (۱۳۸۳). آسیب شناسی نظام عدالت کیفری. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۲۱ (۲).
۱۷. حبیب زاده، محمدجعفر و رحیمی نژاد، اسماعیل (۱۳۸۵). مجازات های نامتناسب. فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲.
۱۸. حسینی، سیدمحمد (۱۳۶۸). سیاست جنایی: مفاهیم و مدل ها. مجله کانون وکلای دادگستری، (۱۱).
۱۹. حسینی، سیدمحمد و ابراهیمی زرنندی، محمد احسان (۱۳۹۱). تجزیه و تحلیل جغرافیایی جرایم مواد مخدر در شهر کرمان. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱ (۲). ص ۹۵.
۲۰. حسینی، سید حسین و دیگران (۱۳۹۸). تأثیرات عدم هم سویی سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در نگرش متهمین و محکومین جرائم مواد مخدر، مجله حقوقی دادگستری، ۸۳ (۱۰۶). ص ۱۶۹.
۲۱. حدادزاده نیری، محمدرضا و دیگران (۱۳۹۹). واکاوی اثربخشی اعدام در جرایم مواد مخدری در پرتو نظریه های تحلیل اقتصادی جرم. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۸ (۳۱). ص ۱۲.
۲۲. خمایی زاده فرهاد (۱۳۸۲). مبارزه با پول شویی در بانکها و موسسات مالی نگاهی به قانون ضدتروریسم ایالات متحده امریکا، نشریه دفتر خدمات حقوقی بین المللی جمهوری اسلامی ایران شماره بیست و نهم، ص ۱۸.
۲۳. خلف رضایی، حسین (۱۳۹۸). نظام حقوقی اتحادیه اروپایی و حاکمیت ملی دولت های عضو (با تاکید بر آرای دادگاه قانون اساسی آلمان). فصلنامه حقوق تطبیقی، سال پانزدهم، ۲ (۱۱۲). ص ۵۳.
۲۴. خرازی، فردین (۱۳۸۷). حق توسعه بستر ساز تحقق حقوق بشر. پژوهش نامه روابط بین الملل، شماره ۴.

۲۵. دارابی، شهرداد و رحمتی، محمد (۱۳۹۸). حقوق کیفری ایران در سنجه های بین‌المللی جرم شناسی. فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، ۱۰(۳۹)، ص ۹۹-۱۰۴.
۲۶. رحمانی، حلیمه و ناظمی اردکانی، مهدی (۱۳۸۹). ۹+۴۰ توصیه در مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم، مجله حسابرس، شماره ۴۹، ص ۳۰.
۲۷. رحیمی پور، ایمان و دیگران (۱۳۹۵). سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر
۲۸. (مطالعه تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران، پرتغال و کانادا). فصلنامه پژوهش های حقوق تطبیقی، ۲۰(۳)، ص ۹۰
۲۹. شاهسونند، پریچهر و رجبی، فرهاد (۱۳۹۰). تاثیر قاچاق مواد مخدر بر شکل گیری چالش های منطقه ای در حوزه اکو. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره هفدهم، ص ۶۷.
۳۰. شاکری، ابوالحسن (۱۳۸۲). قوه قضاییه و پیشگیری از وقوع جرم. مجموعه مقالات همایش علمی - کاربردی پیشگیری از وقوع جرم.
۳۱. صالحی، روح اله. (۱۳۹۹). نقش سازمان های بین المللی و بین الدولی در پیشگیری و مقابله با پولشویی ناشی از مواد مخدر. فصلنامه علمی مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۱۲، ۴۷-۵۹.
۳۲. رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۴). حمایت از بزه دیدگان در جرایم مواد مخدر. گزیده مقالات آموزشی (علوم جنایی) تهران: کمیته ی معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر.
۳۳. رحمدل، منصور (۱۳۸۴). تحولات سیاست جنایی ایران در قلمرو مواد مخدر ۱۲۸۹-۱۳۷۹. مجله حقوقی دادگستری.
۳۴. رحمدل، منصور (۱۳۸۵). تحولات سیاست جنایی تقنین و قضایی ایران در زمینه مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر. مجله جامعه شناسی ایران، ۷(۱)، ص ۱۴۹
۳۵. سبزواری نژاد، حجت (۱۳۹۶). جایگاه اصل تناسب جرم و مجازات در حقوق کیفری ایران و انگلستان. دو فصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی، شماره ۷۷ و ۷۸.
۳۶. شایگان، فریا (۱۳۹۵). نقش نهادهای مذهبی در پیشگیری اجتماعی از جرم. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۳۹(۱۱).
۳۷. صفاری، علی (۱۳۸۴). کیفرشناسی. گزیده مقالات آموزشی (علوم جنایی). تهران: نشر کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر.
۳۸. عباسی، اصغر و دیگران (۱۳۹۳). بررسی ماهیت و ضوابط حاکم بر دادگاه های درمان مدار مواد مخدر. فصلنامه حقوق پزشکی، ۸(۲۸)، ص ۱۲۳.
۳۹. عبدی، ایرج (۱۳۹۴). مجازات های جایگزین اعدام در طرح حذف اعدام از قانون مبارزه با مواد مخدر، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ص ۱۸-۲۲.
۴۰. غلاملو، جمشید (۱۳۹۷). تحلیل عوامل بی عدالتی کیفری در جرایم مواد مخدر. مجله حقوقی دادگستری، ۸۲(۱۰۳)، ص ۱۵۳.
۴۱. فروتن، مصطفی و موسوی، سید ایمان (۱۳۹۶). سیاست جنایی ایران، هلند و انگلستان در قبال جرایم مواد مخدر، ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۸(۹)، ص ۶۸-۶۵.
۴۲. فلاح نژاد، فاطمه (۱۳۹۶). پول شویی در اسناد بین المللی و حقوق کیفری ایران. کنفرانس سالانه پژوهش های حقوقی و قضایی، ص ۴.
۴۳. قماش، سعید و عارفی، مرتضی (۱۳۹۶). موانع سیاسی و اقتصادی پیشگیری اجتماعی از جرم. فصلنامه آموزه های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۳، ۸۹-۸۱.

۴۴. -کدخدایی، عباسعلی (۱۳۸۰). نگرشی به ساختار دیوان دادگستری اروپایی و نقش آن در روند همبستگی اتحادیه. دانشکده حقوق و علوم سیاسی (دانشگاه تهران)، شماره ۵۱، صفحه ۸۷.
۴۵. کیانی، مهرزاد و دیگران (۱۳۹۰). پیشگیری از مصرف ماده روان گردان شیشه توسط نوجوانان. فصلنامه حقوق پزشکی، سال پنجم، شماره نوزدهم، ص ۱۳۰.
۴۶. کوچ زاده، عباس (۱۳۸۴). محدودیت های حقوق بشر در اسناد بین المللی. نشریه حقوق اساسی. شماره سوم.
۴۷. کوشا، جعفر و شایگان، فرهاد (۱۳۹۰). نگرشی بر قاچاق مواد مخدر و قاچاق مهاجرین در معاهدات بین المللی. مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه بهشتی، شماره ۵۵.
۴۸. کوشا، جعفر و دهقانی سانچ، محمدرضا (۱۳۹۶). سیاست جنایی در جرایم اقتصادی. فصلنامه دانش و حقوق مالیه، (۲)۱.
۴۹. کوشا، جعفر و زارعی، محمد حسین (۱۳۹۶). اصل تناسب جرم و مجازات در حقوق بین الملل کیفری. فصلنامه تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، ویژه نامه شماره ۷.
۵۰. -گسن، ریموند (۱۳۶۵). گرایش های نو در جرم شناسی انگلستان و آمریکای شمالی. ترجمه علی حسین نجفی ابراندآبادی، مجله دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، (۱)۲، ص ۱۴۹-۱۷۲.
۵۱. گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۰). سیاست جنایی در قبال مواد مخدر: اصلاح قانون و تناسب جرم و مجازات. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۵۱، ص ۲۲۹-۲۳۳.
۵۲. گودرزی، محمدرضا (۱۳۸۱). نقدی بر سیاست جنایی دولت در مبارزه با مواد مخدر. مجله اصلاح و تربیت، شماره ۲۱.
۵۳. معینی، بابک (۱۳۹۱). فاکتورهای پیش بینی کننده سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان در بین متقاضیان دریافت گواهینامه شهر همدان با بهره گیری از تئوری رفتار برنامه ریزی شده در سال ۱۳۹۱. مجله علمی پژوهان، (۴)۱۳.
۵۴. ملتفت، حسین (۱۳۸۲). پژوهش مشارکت مردم در انجام وظایف ناجا. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، پیش شماره ۲. ص ۱۸۲.
۵۵. ملک تاشی، سمیرا و قربانیان، حسین (۱۳۹۵). شیوه های مقابله با جرایم سازمان یافته در حقوق کیفری ایران. سومین همایش بسترهای فساد مالی و اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی، میبد.
۵۶. مولایی، یوسف (۱۳۸۱). جهانشمولی حقوق بشر. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۵۶.
۵۷. -موسوی مجاب، سید درید و احمدزاده، رسول و رستمی، سینا (۱۳۹۹). واکاوی سیاست جنایی قانون گذار در ماده ۴۵ الحاقی به قانون مبارزه با مواد مخدر، مجله آموزه های حقوق کیفری، دوره ۱۷ (۱۹).
۵۸. مهاجرپور، امیرمحمد و دیگران (۱۳۹۵). فراوانی ارتکاب جرایم خشن ناشی از مصرف مواد محرک روان شیشه در مراجعه کنندگان به واحد معاینات روان پزشکی اداره کل پزشکی قانون استان تهران در سال ۱۳۹۲. مجله پزشکی قانون ایران، دوره ۲۲ (۲).
۵۹. مهرپور، حسین (۱۳۷۸). مجمع تشخیص مصلحت نظام و جایگاه قانونی آن. فصلنامه تحقیقات حقوقی، دانشگاه شهید بهشتی، بهار و تابستان.
۶۰. مومنی، حسن و دیگران (۱۳۸۹). مواد مخدر در ایران عصر صفوی. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره ۳، شماره ۴، ص ۱۵.
۶۱. مهدوی، غلامرضا و قیوم زاده، محمود (۱۳۹۵). سیاست جنایی ایران در خصوص مواد مخدر روان گردان با توجه به کنوانسیون های بین المللی و قانون جدید اصلاحات کنترل مواد مخدر (مطالعه موردی: در حوزه پژوهشی در زندان قزل حصار). فصلنامه تحقیقات حقوقی ایران و بین الملل، (۳۶)۹، ص ۱۷۶.

۶۲. میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۸۲). کنکاشی در تاثیر ارعابی مجازات اعدام. ماهنامه دادرسی، شماره ۳۷.
۶۳. میرمحمدی، سیدمهدی و الوانی، سیدمهدی و زینلی، حامد (۱۳۹۵). تحلیلی بر ساز و کار نظارت و تعادل در روابط بین نهادهای حاکمیتی نظام جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه چشم انداز مدیریت دولتی، شماره ۲۸. ص ۱۷.
۶۴. مسعود، راعی (۱۳۸۲). جایگاه حق توسعه در حقوق بشر معاصر. معرفت، شماره ۴۹.
۶۵. نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۷۹). درآمدی به جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر. مجموعه مقالات (سخنرانی های داخلی)، همایش بین المللی علمی کاربردی جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، انتشارات روزنامه رسمی جلد اول.
۶۶. نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۵). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی. ماهنامه تعالی حقوق، سال اول.
۶۷. نجفی توانا، علی (۱۳۸۹). تعارض و انسداد در سیاست جنایی ایران. فصلنامه تحقیقات تطبیقی بین المللی دانشگاه تهران مرکز.
۶۸. نوجوان، کمال (۱۳۹۸). ایرادهای قانون مبارزه با مواد مخدر و تاثیر سوء آن در پیشگیری انتظامی از جرایم مواد مخدر، فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۱۱ (۴۱). ص ۱۰۷.
۶۹. وروایی، اکبر و حریری، مهدی (۱۳۹۴). آیین دادرسی جرایم مواد مخدر، فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، ۲ (۶). ص ۲۸.
۷۰. هانس هنریش، یسک (۱۳۶۸). حقوق جزای نوین جمهوری فدرال آلمان در بوته آزمایش. ترجمه محمد آشوری، مجله کانون وکلای، شماره ۱۴۸-۱۴۹، ص ۲۳۹.
۷۱. هبرشت، پاتریک (۱۳۹۵). پیشگیری از جرم در دولت فدرال بلژیک؛ از سیاست سوسیال دموکراتیک به سوی سیاست نئولیبرال و اقتدارگرا در یک جامعه دموکراتیک. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۱ (۴۰).
۷۲. یاره خواهی، ایوب و صوفی روشن، عبدالکریم (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر نوع و میزان جرم در مناطق جرم خیز شهر ایلام. فصلنامه پیشگیری از جرم، ۴۲ (۱۲).

پایان نامه ها :

۱. باسم مجید، سام (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی جرم پولشویی در نظام کیفری ایران و عراق. پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم شناسی.
۲. بهارلویی، ریحانه (۱۳۹۲). پیشگیری از بزه دیدگی از منظر آیات قرآن. پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه قم.
۳. بیات، اسماعیل (۱۳۹۰). عوامل افزایش جرایم سازمان یافته در آسیای مرکزی: با تاکید بر قاچاق مواد مخدر. پایان نامه کارشناسی ارشد مطالعات منطقه ای دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
۴. پوررضا، مهدی (۱۳۹۵). بررسی مجازات های جایگزین کیفر اعدام در جرایم مواد مخدر. رساله دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی.
۵. جابری، جلیل (۱۳۸۵). جرایم سازمان یافته در حقوق جزای ایران و بین الملل. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه اسلامی واحد اهواز.
۶. رحمدل، منصور (۱۳۸۲). مطالعه ی تطبیقی سیاست جنایی ایران، انگلستان و ولز در قبال قاچاق مواد مخدر. رساله دکترای حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
۷. غفاری چراتی، صالح (۱۳۹۹). هرزه نگاری در فضای مجازی در نظام عدالت کیفری ایران. رساله دکتری دانشگاه مازندران.
۸. محمدعلی زاده، حبیب (۱۳۸۳). سیاست جنایی قضایی جمهوری اسلامی ایران. رساله دکتری، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق.

۹. محمودی جانکی، فیروز (۱۳۸۲). مبانی، اصول و شیوه های جرم انگاری. رساله دکتری، دانشگاه تهران.

طرح های تحقیقاتی

۱. بابایی، نعمت اله. (بی تا). بررسی تجربیات کشورهای منتخب و در حال توسعه در پیشگیری از اعتیاد. طرح پژوهشی دفتر تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر.

جزوات

۱. مهدوی ثابت، محمدعلی (۱۳۹۲). تقریرات درس سیاست جنایی، جزوه دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، دوره دکتری دانشگاه علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.

A-Books

1. Andresen 'M. ' & Felson 'M. (2009). Situational crime prevention and cooffending Crime Patterns and Analysis.
2. Aos, Steve , Polly Philipps, Robert Banwski and Roxanne Lieb , (2001) , The Comparative Costs and Benefits of Programs and Lawrence W , Sherman , Westview to Reduce Crime (Review of Research Crime , edited by Brandon C . Welsh , David P. Farrington 2, Finding with the Implications for Washington State) Costs and Benefits of Preventing p 156 .
3. Arrall, Stephen et al , (2015) Justice and Penal Reform: Re-shaping the Penal Landscape, Routledge.
4. Bell, E. (2007), Criminal Justice and Neoliberalism, Palgrave Macmillan UK.
5. Bjorklund, Andrea K. and Reinisch, August, (2012) ' ' International Investment Law and Soft Law ' ' , Edward Elgar Publishing.
6. Bless, R., Korf, D. And Freeman, M (1995) Open drug scenes: a cross-national comparison of concepts and urban strategies, European Addiction Research, 1 .
7. Braga ,A. ' & Weisburd ,D. (2010). Policing problem places. Crime hot sots and
8. effective prevention. Oxford: Oxford University Press.
9. -Currie ,Janet (2001). Early childhood education programs. Journal of Economic
10. Perspectives 15..
11. -Cooter , Robert and Thiomas , Ulen (2001) , Law and Economics , 6th , Addison Wesley Longman U.S . and Yolen , 2012 ..
12. Cook , Philip and John MacFDonald (2010) , ' ' Mobilizing Private Inputs for Crime Prevention , the NBER Economical Crime Control Conference , held at UC Berkley on January 15th and 16th and McDonald.
13. -Dockley, Anita and Loader , Ian , (2012), The Penal Landscape: The Howard League Guide to Criminal Justice in England and Wales , Routledge.,
14. -Dubecki , L , (2000) , Football Clinic Kicks a Goal for Education The Age , 5 July 2000.
15. Elliott 'Delbert S. 'Beatrix A. Hamburg 'and Kirk R. Williams (1998). Violence
16. in American schools: An overview. In Delbert S. Elliott 'Beatrix A. Hamburg'
17. and Kirk Williams (eds.) 'Violence in American schools: A new perspective.
18. New York: Cambridge University Press.
19. -Fletcher, Maria and Gilmore , William C.(2010), EU Criminal Law and Justice , Edward Elgar Publishing.
20. Farrington 'David P. and Brandon C. Welsh (2002). Family-based crime
21. prevention. In Lawrence W. Sherman 'David P. Farrington 'Brandon C. Welsh'
22. and Doris Layton. MacKenzie (eds.) 'Evidence-based crime prevention. New
23. York: Routledge.
24. Farrington 'David P. and Brandon C. Welsh (2003). Family-based prevention of
25. offending. Australian and New Zealand Journal of Criminology.
26. Gottfredson 'Denise C. 'Stephanie A. Gerstenblith 'David A. Soulé 'Shannon C.
27. Womer 'and Shaoli Lu (2004). Do after school programs reduce delinquency?
28. Prevention Science.
29. Gottfredson 'Denise C. 'David B.Wilson 'and Stacy S. Najaka (2002). Crime:
30. Public policies for crime control '2nd ed. Oakland 'CA: Institute for
31. Contemporary Studies Press.
32. -Gottfredson 'Denise C. 'David B.Wilson 'and Stacy S. Najaka a School-based
33. crime prevention. In Lawrence W. Sherman 'David P. Farrington 'Brandon C.

34. Welsh and Doris Layton MacKenzie (2002). Evidence-based crime prevention. New York: Routledge.
35. -Hitt, Michael A.(2017), ‘ ‘ Oxford Handbook of Strategy Implementation‘ ‘, Oxford University Press.
36. Institute for The Prevention of Crime (2007). ‘ ‘Building a Safer Canada: First
37. Report of the National Working Group on Crime Prevention.
38. -Ivory, Radha, (2014) Corruption, Asset Recovery, and the Protection of Property in Public International Law Cambridge University Press.
39. -Jelsma, M., (2011), 'The Development of International Drug Control: Lessons Learned and Strategic Challenges for the Future', Working Paper prepared for the first meeting of the Global Commission on Drug Policies, Geneva, 24-25 January .
40. Kaplan, C. And Leuw, E. (1996) A tale of two cities: drug policy instruments and city networks in the European Union, European Journal on Criminal Policy and Research, 4, 74-89
41. Laudencia ,Antoinette et al ,(1997). ‘ ‘Diverting Our Children from Crime:
42. Family-Centered ,Community- Based Strategies for Prevention‘ ‘ ,DC Family
43. Policy Seminar ,Georgetown University.
44. -Marsh , K & A.Chalfin & J.K.Roman, (2008) ‘ ‘ What Does Cost-Benefit Analysis Add to Decision Making ? Evidence from the Criminal Justice Literature ? Journal of Experimental Crimology , 4 (2 .
45. -Michael, Bryane et , (2005),Anti-corruption Training Programmes in Central and Eastern Europe, olume 772 , Council of Europ.
46. Prior ,David and Paris ,Alison (2005). ‘ ‘Preventing Children’s Involvement in
47. Crime and Anti-Social Behavior: A Literature Review‘ ‘ ,A paper produced for
48. the National Evolution of the Children’s Fund ,Research Report RR623.
49. Patterson ,Gerald R. ,Patricia Chamberlain ,and John B. Reid (1982). A
50. comparative evaluation of a parent training program. Behavior Therapy.
51. Peaslee ,L,(2009). ‘ ‘Community policing and social service partnerships: lessons
52. from New England,(2013)’’. Police Practice and Research. April 2009.
53. Rothstein, Bo et al , Quality of Government and Corruption from a European Perspective: A Comparative Study on the Quality of Government in EU Regions, Edward Elgar Publishing.
54. -Ryan , Mike , (2014),Penal Policy and Political Culture in England and Wales: Four Essays on Policy and Process, Waterside Press.
55. -Robinson , O. F,(2013), Penal Practice and Penal Policy in Ancient Rome, Routledge.,
56. -Sanders ,M. R. ,Markie-Dadds ,C. ,Tully ,L. A. ,and Bor ,W. (2000). The Triple
57. P— Positive Parenting Program: A comparison of enhanced ,standard ,and selfdirected.behavioural family interventions for parents of children with early onset
58. conduct problems. Journal of Consulting and Clinical Psychology.
59. -Shanti ,F,G and Mishara, P.P,(2008), Organized Crime: From Trafficking to Terrorism .Santa Barbara , ABC-CLIO.
60. -Sherman ,Lawrence W (1997). Communities and crime prevention. In Lawrence
61. W. Sherman ,Denise C. Gottfredson ,Doris Layton MacKenzie ,John E. Eck ,Peter Reuter ,and Shawn D. Bushway. Preventing crime: What works ,what doesn’t ,what’s promising.Washington ,DC: National Institute of Justice ,U.S.
62. Department of Justice.
63. Strang ,H. ,and Sherman ,L. W. (2005). Restorative justice to reducevictimization . In B.C. Welsh and D.P. Farrington (Eds.) ,Preventing Crime:
64. What Works for Children ,Offenders ,Victims ,and Places. Belmont ,CA:Wadsworth ,forthcoming.
65. -Szarek-Mason, Patrycja , (2010) ‘ ‘ The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries , Cambridge University Press.

66. -V. Mitsilegas,(2003) "From National to Global, from Empirical to Legal: The Ambivalent Concept of Transnational Organized Crime," in M. E. Beare ed., Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering and Corruption 55.
67. Webster-Stratton 'C. 'and Hammond 'M. (1997). Treating children with earlyonsetconduct problems: A comparison of child and parent training nterventions.
68. Journal of Consulting and Clinical Psychology .65 '93-109
69. Webster-Stratton 'Carolyn and Ted Taylor (2001). Nipping early risk factors in
70. the bud: Preventing substance abuse 'delinquency 'and violence in adolescence
71. through interventions targeted at young children (0-8 years). Prevention Science.
72. Welsh 'Brandon C (2003).Community-based approaches to preventingdelinquency and crime: Promising results and future directions. Japanese Journalof Sociological Criminology.
73. -Zabransky, T., Mravcik, V., Gajdosikova, H. & Miovsku, M.(2001), Impact Analysis Project of New Drugs Legislation, Summary Final Report, Secretariat of the National Drug Commission, Office of hte Czech Government.
74. -Zimring, Franklin E. and Hawkins, Gordon,(1997), Incapacitation: Penal Confinement and the Restraint of Crime, Oxford University Press.

Abstract

Drug and psychotropic trafficking is one of the most important international organized crime, which due to its connection with other organized crimes such as trafficking in women and children, terrorism, etc., has increased the complexity of detection and fight against it. In the meantime, considering that the three states of origin, nature and destination are involved in these crimes, different criminal policies have been pursued by each of these states to prevent and combat it. In this regard, the United Nations has tried to ratify, as far as possible, the criminal policy of governments in the field of prevention and Coordinate the fight against drug and psychiatric crimes.

The findings show that there are significant differences between the criminal policy of the Islamic Republic of Iran and the criminal policies of the United Nations and the European Union in the fight against drug and psychotropic trafficking.

Eats; Punishment-oriented and non-attention to preventive measures are among the features of the criminal policy of the Islamic Republic of Iran, while at the level of the European Union and even the United Nations, attention is paid to the observance of human rights standards and minimal criminalization. The discriminatory approach of aggravation and prolongation of criminal proceedings is one of the most important challenges and at the same time the differences between Iran's criminal justice policies with the European Union and the United Nations

Keywords: criminal policy, United Nations, European Union, narcotics, psychotropic substances.

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY
SCIENCE AND RESEARCH BRANCH

Faculty of Law, Theology and Political Science
Department of Criminal Law and Criminology

(Ph.D.) Thesis Criminal Law and Criminology

Subject:

**The Criminal Policy of the United Nations and The
European Union to Combat Drug and Psychotropic
Trafficking and Compare it with the Policies and
Actions of the Iranian Government**

Thesis Advisor:

M.A. Mahdavi Sabet Ph.D.

Consulting Advisors:

M. Ashouri Ph.D.

M. Rahmadel Ph.D.

By:

Ali Dastoor

Winter 2022